

T. C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**BALIKESİR YÖRESİNDEN DERLENMİŞ BİTKİ VE
HAYVANLARLA İLGİLİ İNANIŞ VE
UYGULAMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

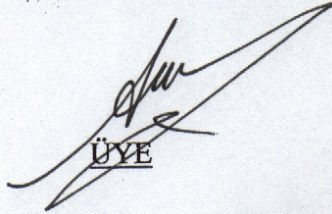
Berna OLGUNSOY

DANIŞMAN
Doç. Dr. Mehmet AÇA

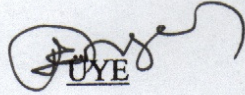
Balıkesir 2007

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı.....
Ana Bilim Dalında hazırlanan Yüksek Lisans / Doktora tezi jürimiz tarafından incelenerek,
aday Berna OLGUNSOY....., 3.1.8/2007. tarihinde tez savunma sınavına
alınmış ve yapılan sınav sonucunda sunulan Balıkesir Yöresinden Derlenmiş Bitki
ve Hayvanlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma
başlıklı tezin başarılı... olduğuna oy kırlığı... ile karar verilmiştir.

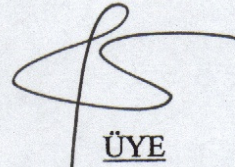
Prof. Dr. Ali DUymAZ

ÜYE

Yard. Doç. Ertan ÖRGEN

ÜYE

Doç. Dr. Mehmet AĞA

ÜYE

ÜYE

ÜYE

T. C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**BALIKESİR YÖRESİNDEN DERLENMİŞ BİTKİ VE
HAYVANLARLA İLGİLİ İNANIŞ VE
UYGULAMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Berna OLGUNSOY

DANIŞMAN
Doç. Dr. Mehmet AÇA

Balıkesir 2007

ÖZET

BALIKESİR YÖRESİNDEN DERLENMİŞ BİTKİ VE HAYVANLARLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Berna OLGUNSOY

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mehmet AÇA

Temmuz 2007, 295 sayfa

Bu çalışmada, Balıkesir yöresinden derlenen bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalara yer verilmiştir. Bu çalışma bir alan çalışmasıdır. Çalışmanın ana hatlarını Balıkesir yöresinden derlenen bilgiler oluşturmuş, yaşayan inanış ve uygulamaların Türk halk inanışları ve uygulamaları içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Gerek görüldüğü yerlerde dünya mitolojisinden de yararlanılmıştır. Balıkesir yöresinden derlenen bilgiler, inanış ve düşünüş kalıpları çerçevesinde incelenmiştir.

Bu çalışma Balıkesir yöresinde bitki ve hayvanlarla ilgili halen var olan inanış ve uygulamaların öncelikle halk edebiyatı ve halk bilimi açısından olmak kaydıyla sözlü ve yazılı kaynaklardan alınan bilgilerle inanış ve düşünüş kalıpları çerçevesinde değerlendiren bir araştırmadır.

Anahtar Kelimeler: Bitki, Hayvan, İnanış, Uygulama, Balıkesir, Halkbilimi, Halk Edebiyatı

ABSTRACT

A RESEARCH ABOUT BELIEVES AND PRACTICES COLLECTED ABOUT PLANTS AND ANIMALS IN BALIKESİR

Berna OLGUNSOY

Master Thesis, Turkology Department

Supervisor: Ass. Prof. Mehmet AÇA

July 2007, 295 pages

In this study, believes and practices about plants and animals in Balıkesir has been investigated. This study is a field study. The study's fundamental lines has been constituted by the information which collected in Balıkesir and believes and practices's- which still continue- importance in Turk folk believes and practices has been try to find. Wherever is possible has been benefited from the world mythologic. The information which collected in Balıkesir has been investigated around belief and thinking limits.

This study is a research which evaluates the information -which has been benefited by oral and written source and is around believes and practices still contiuning about plants and animals in Balıkesir- previously folk literature and folklore as to be a basic condition around belief and thinking limits.

Key Words: Plant, Animal, Belief, Practice, Balıkesir, Folk literature, Folklore.

ÖN SÖZ

Bir toplumun yüzyıllardır var oluşunda kültürel, sosyal, coğrafi, politik ve ekonomik pek çok unsurun etkisi bulunmaktadır. Bu unsurlardan biri de toplumların kolektif bilinçlerinde sakladıkları inanış ve uygulama kalıplarıdır. Bu kalıplar, bir toplumun âdeta gizli kodlarıdır. Bu durumda bir toplumun sahip olduğu kültürün korunması, yaşatılması ve kavranması önem arz etmektedir. Bu nedenle toplumların sahip oldukları kültürel değerleri kayıt altına alınmalı ve günümüzün modern yöntemleriyle çözümlenip güncellenmelidir.

Yukarıda sözü edilen hususta, halk edebiyatçıları ile halk bilimcilerine büyük görevler düşmektedir. Türk kültürü, tarih sürecinde her dönemde varlığını sürdürmüştür. Bundan sonra da varlığını sürdürmeye devam edecektir. Bunun için de halk kültürüne gerekli önemin verilmesi gerekmektedir. Bu önem, yaşayan kültürün kayıt altına alınması çalışmalarının daha sistemli ve özenli yapılmasını günümüz şartlarında bir zorunluluk haline getirmektedir. Bu sebepten ötürü herkes üzerine düşen sorumluluğu almaktan kaçınmamalıdır.

Bu noktadan hareketle üstümüze düşen sorumluluğu yüklenmek ve taşın altına bir nebze de olsa elimizi koymak amacıyla Balıkesir yöresini kendimize çalışma alanı olarak belirledik. Balıkesir yöresinde bitki ve hayvanlarla ilgili yaşayan inanış ve uygulamaları derleyip değerlendirmeye çalıştık. Bu çalışmanın asıl kısmını, Balıkesir yöresinden derlenen inanış ve uygulamalar oluşturmuştur. Balıkesir yöresinden derlenen malzemenin yanında, Türk dünyasında gerek geçmişte gerekse günümüzde yaşayan inanış ve uygulamalara yer verilmiş ve bununla ilgili yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır. İnanış ve uygulama kalıpları çerçevesinde derlenen bilgiler, tasnif edilerek incelenmiştir. İnceleme sırasında diğer yörelerimizle, Türk dünyası ve diğer milletlerin inanış ve düşünüş kalıplarıyla karşılaştırma yoluna gidilmiştir.

Çalışmanın giriş kısmında Türkçe ve İngilizce *Özet*, *Ön Söz*, *İçindekiler* yer almaktadır. Çalışma *Giriş* ve *Sonuç* bölümleri hariç, yedi bölümden oluşmaktadır. *Giriş*

bölümünde dört ana başlık bulunmaktadır. Bunlar; *Araştırma Konusunun ve Alanının Tespiti, Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgiler, Derleme Bilgileri, Malzemenin Derlenme Şekli ve Yazıya Geçirilmesi, Balıkesir Yöresindeki Hayvan ve Bitkilerle İlgili İnanış ve Uygulamalar Üzerinde Yapılan Çalışmalar*'dır. *Balıkesir Yöresinden Derlenmiş Bitki ve Hayvanlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar* adını taşıyan ilk bölüm, *Bitkiler ve Hayvanlar* olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır. *Bitkiler* başlığı altında ağaçlar hakkında genel bilgi verilmiş, ardından ağaçlar, meyveli ve meyvesizler olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır. *Bitkiler* bölümünün ikinci ana başlığını *Çiçekler* oluşturmaktadır. *Çiçekler* başlığı da *Fiziksel Özelliklerinden Dolayı Adlandırılanlar, Belirli Bir İnanış Kalıbı Çerçevesinde Bulunanlar, Belirli Bir Uygulama Kalıbı Çerçevesinde Bulunanlar* olmak üzere üç alt başlık altında incelenmiştir. *Bitkiler* bölümünün son alt başlığı ise *Diğerleri* adı altında verilmiştir. *Bitkiler* bölümünün diğer alt başlıkları ise *Bitkilerin Ekilip Dikilmesine Yönelik İnanış ve Uygulamalar, Havanın Durumunu Tahmin Etmeye Yönelik İnanış ve Uygulamalar*'dır.

Hayvanlar başlığı altında ise *Hayvanların Türk Dünyası İnanış ve Uygulamalarındaki Yerine Genel Bir Bakış* başlığı altında Türk dünyasında hayvanların algılanış biçimleri açıklanmaya çalışılmıştır. *Hayvanlar* başlığı, alt başlıklara ayrılarak sınıflandırılmıştır. Bu başlıklar *Kümes Hayvanları, Kuşlar, Evcil Hayvanlar, Yaban Hayvanları, Diğerleri*'dir. Bunlardan sonra *Hayvanın İlk Sütü İle İlgili İnanış ve Uygulamalar, Hayvanların Hamileliği ve Doğumu Sırasında Yapılan Uygulamalar, Hayvanın Etinin Yenmediği Durumlar, Kaybolan Hayvanları Bulmak İçin Yapılan Uygulamalar, Hayvan Hastalıklarının Tedavisi İle ilgili Uygulamalar* adlı alt başlıklar gelmektedir.

İkinci bölümde *Balıkesir Yöresinde Baharla İlgili İnanış ve Uygulamalar*'a yer verilmiştir. Bu bölümün alt başlıkları ise *Hidrellez Kutlamalarına Yönelik İnanış ve Uygulamalar* ve *Baharın Müjdecisi Olarak Kabul Edilen Bitki ve Hayvanlar*'dır. Üçüncü bölüm, *Balıkesir Yöresinde Av İle İlgili İnanış ve Uygulamalar*, dördüncü bölüm, *Balıkesir Yöresinde Bitki ve Hayvanlara Yönelik Bereket ve Nazarla İlgili İnanış ve Uygulamalar*, beşinci bölüm, *Halk Hekimliği*, altıncı bölüm, *Bitki ve Hayvanlarla İlgili Olarak Balıkesir Yöresinden Derlenen Halk Edebiyatı Ürünleri*, yedinci bölüm,

Balıkesir Yöresinde Bitki ve Hayvanlar Etrafında Şekillenen İnanış ve Uygulamaların Yer Aldığı Kutsal Yerler başlıklarından oluşmaktadır.

Bu asıl bölümlerin dışında çalışmayı değerlendirdiğimiz *Sonuç* bölümü, araştırma sırasında görüştüğümüz kaynak şahısların bilgilerinin yer aldığı soyada göre alfabetik sıralanmış *Kaynak Şahıslar Listesi*, sahadaki çalışmalarımız sırasında çektiğimiz *Fotoğraflar* kısımları yer almaktadır. Son kısımda da çalışmayı hazırlarken kullanılan kaynakların yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralandığı *Kaynakça* yer almaktadır.

Çalışmanın başından sonuna kadar her zaman yanımda olan, desteğini ve güvenini hiçbir zaman esirgemeyen, bütün imkânlarını bana açan, çalışmanın oluşumunda büyük katkıları olan değerli hocam Doç. Dr. Mehmet AÇA'ya, çalışma sırasında fikir ve görüşlerine başvurduğum ve bizlere her zaman kütüphanesini sınırsız kullanma hakkı tanıyan değerli hocam Prof. Dr. Ali DUYMAZ'a, çalışma sırasında yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Arş. Gör. Halil İbrahim ŞAHİN'e, Balıkesir yöresinde yaptığımız çalışmada bizlerle konuşmayı kabul eden, evlerini açan tüm Balıkesir halkına en içten şükranlarımı sunarım.

Berna OLGUNSOY

Balıkesir, 2007

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMA KONUSUNUN VE ALANININ TESPİTİ	1
B. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER	3
1. Coğrafi Yapı.....	3
2. İdari Yapı	3
3. Ekonomik Durum.....	4
4. Eğitim-Öğretim	4
C. DERLEME BİLGİLERİ	6
1. Derlemede Kullanılan Metotlar	6
2. Kaynak Şahıs Bilgileri	9
Ç. MALZEMENİN DERLENME ŞEKLİ VE YAZIYA GEÇİRİLMESİ	11
1. Malzemenin Derlenme Şekli	11
2. Derlenen Bilginin Yazıya Geçirilmesi	12
D. BALIKESİR YÖRESİNDEKİ HAYVAN VE BİTKİLERLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	13
BİRİNCİ BÖLÜM.....	18
BALIKESİR YÖRESİNDEN DERLENMİŞ BİTKİ VE HAYVANLARLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR ÜZERİNDE İNCELEMELER.....	18
I. BİTKİLER	19
A. AĞAÇLAR	19
1. MEYVELİ AĞAÇLAR.....	25
2. MEYVESİZ AĞAÇLAR	41
B. ÇİÇEKLER	57
1. FİZİKSEL ÖZELLİKLERİNDEN DOLAYI ADLANDIRILANLAR.....	57
2. BELİRLİ BİR İNANIŞ KALIBI ÇERÇEVESİNDE BULUNANLAR.....	58
3. BELİRLİ BİR UYGULAMA KALIBI ÇERÇEVESİNDE BULUNANLAR	61
4. DİĞERLERİ.....	63
C. BİTKİLERİN EKİLİP DİKİLMESİNE YÖNELİK İNANIŞ VE UYGULAMALAR	69
Ç. HAVANIN DURUMUNU TAHMİN ETMEYE YÖNELİK İNANIŞLAR	77
II. HAYVANLAR.....	83
HAYVANLARIN TÜRK DÜNYASI İNANIŞ VE UYGULAMALARINDAKİ YERİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	84
A. KÜMES HAYVANLARI.....	103
B. KUŞLAR.....	112
C. EVCİL HAYVANLAR.....	151

Ç. YABAN HAYVANLARI.....	170
D. DİĞERLERİ	198
E. HAYVANIN İLK SÜTÜ İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR	204
F. HAYVANLARIN HAMİLELİĞİ VE DOĞUMU SIRASINDA YAPILAN UYGULAMALAR	208
G. HAYVANIN ETİNİN YENMEDİĞİ DURUMLAR	210
H. KAYBOLAN HAYVANLARI BULMAK İÇİN YAPILAN UYGULAMALAR	210
I. HAYVAN HASTALIKLARININ TEDAVİSİ İLE İLGİLİ UYGULAMALAR.....	212
İKİNCİ BÖLÜM.....	220
BALIKESİR YÖRESİNDE BAHARLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR	220
A. HIDRELLEZ KUTLAMALARINA YÖNELİK İNANIŞ VE UYGULAMALAR.....	220
B. BAHARIN MÜJDECİSİ OLARAK KABUL EDİLEN BİTKİ VE HAYVANLAR.....	223
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	225
BALIKESİR YÖRESİNDE AVLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR	225
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	230
BALIKESİR YÖRESİNDE BİTKİ VE HAYVANLARA YÖNELİK BEREKET VE NAZARLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR.....	230
A. BEREKET	230
B. NAZAR.....	233
BEŞİNCİ BÖLÜM	239
HALK HEKİMLİĞİ	239
ALTINCI BÖLÜM.....	250
BİTKİ VE HAYVANLARLA İLGİLİ OLARAK BALIKESİR YÖRESİNDEN DERLENEN HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ.....	250
A. TARLADA ÜRÜN TOPLANIRKEN SÖYLENEN MANİLER	250
B. KOYUN OTLATILIRKEN SÖYLENEN MANİ VE TÜRKÜLER.....	252
YEDİNCİ BÖLÜM.....	256
BALIKESİR YÖRESİNDE BİTKİ VE HAYVANLAR ETRAFINDA ŞEKİLLENEN İNANIŞ VE UYGULAMALARLA İLGİLİ KUTSAL YERLER	256
SONUÇ	259
KAYNAK ŞAHISLAR LİSTESİ	262
KAYNAKÇA	281
EKLER	288
FOTOĞRAFLAR.....	289

FOTOĞRAF İNDEKSİ.....	293
ÖZGEÇMİŞ.....	295

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMA KONUSUNUN VE ALANININ TESPİTİ

Halk bilimi çalışmalarının yaygın olarak kabul edilen iki başlangıç tarihi vardır. Birincisi, Almanya’da Grimm kardeşlerin, 1812 yılında “Ev ve Çocuk Masalları” adlı sözlü gelenekten derleyerek oluşturdukları masal kitaplarını yayınlamaları; ikincisi ise, bilim dalının adı olarak uluslararası bir kullanıma erişmiş olan, “Folk-Lore” teriminin 1846 yılında İngiliz William John Thoms tarafından icat edilip, “Atheneum” adlı dergiye Ambrose Metron müstear adıyla gönderilerek yayınlanmasıdır.¹ Thoms’un teklif ettiği “folk-lore” teriminden önce Alman araştırmacıların “volkskunde” terimini ileri sürdüklerini; ama bu terimin yaygınlık kazanamadığını, bunun yerine “folk-lore”ün yaygınlık kazandığını burada ifade etmek gerekmektedir.

Türkiye, halkbilimi çalışmalarında dünya ülkelerinden daha sonra başlamıştır. Pek çok ülke derleme yöntem ve teknikleri konusunda önemli yol almış, derlenen bilgileri değerlendirme konusunda da önemli adımlar atmıştır.

M. Kemal Atatürk, devletin ebedi varlığının temelinde var olması gereken en önemli unsurun kültür olduğunu bilen bir devlet adamıdır. Bu nedenle halk kültürüne, Türk diline, tarihine gereken önemin verilmesi için gerekli adımların atılmasına destek vermiştir.

Halk inaniş ve uygulama kalıpları her şeyden önce doğdukları geleneğe bağlıdır. Geleneği ortaya çıkaran sebepler varoldukça, yani yaratıcı, dinleyici ve yaratma nakletme ortamı ve bağlamı bulunduğu sürece, bu inaniş ve düşünüş kalıpları geleneğe mensup halk grubunun üyeleri tarafından tekrarlanacaktır. Halk inaniş ve uygulamaları içinde doğduğu geleneğin özelliklerini yansıtmaktadır.² İnanış ve uygulama kalıpları bir toplumdaki geleneksel öğelerin yaşadığının en önemli göstergesi bir anlamda o toplumun kalp atışlarıdır. “İlkel”in yaşamında doğa ve insan aynı dünyanın parçalarıdır. İnsan, bitki ve hayvan üçlemesi doğal olarak onun inaniş ve

¹ Özkul Çobanoğlu, (2002), **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, (Ankara), s. 21.

² M. Öcal Oğuz (Editör), (2004), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, (Ankara), s. 73.

düşünce kalıplarına da yansımaktadır. Çünkü “ilkel” tüm hayatını bitki ve hayvanlarla beraber geçirir ve onları kendi dünyasının dışına itmez. Kendisinin bu dünyada bulunmak için nasıl bir nedeni varsa bitki ve hayvan için de durum farklı değildir. Bunun için “ilkel” doğumdan ölüme kadar olan tüm yaşamı boyunca merkezine doğayı alır. Bu merkez etrafında şekillenen inanış ve uygulamalar yukarıda da belirtildiği gibi gerekli koşullar ortaya çıktıkça tekrarlanır ve tekrarlandıkça da gelenekselleşir.

Bu noktadan hareketle Türk halk bilimine katkı sağlayabileceği düşüncesiyle Balıkesir yöresinde yaşayan sözlü kültür ürünlerini kayıt altına almayı amaçladık. Araştırma konumuzu, insanlığın tarihinden bu yana birlikte olduğu bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamaları çerçevesinde sınırlandırmayı uygun gördük. Böyle bir sınırlandırma içerisine girmemizdeki sebeplerden en önemlisi, Türk dünyasına baktığımızda bitki ve hayvanların önemli bir yer tutmasıdır. İlk çağlardan itibaren bitki ve hayvanlar insanların yaşamında olmuştur. Bunun mutlaka günümüze kalan bir uzantısı olmalıdır. Bizi bu konuya iten diğer bir sebep de Balıkesir yöresinde böyle bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

Kısaca bu çalışmada, halk bilimi ve halk edebiyatına hizmet edebilecek malzemenin tespiti için Balıkesir yöresinden derlenen bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamaların değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmamızın amacı önemli bir kültürel zenginliğe sahip olan Balıkesir yöresinin içinde barındırdığı gizli değerleri halk bilimi ve halk edebiyatı araştırmacılarının takdirine sunarak, böyle bir potansiyeli barındıran Balıkesir yöresine dikkat çekilmesini sağlamak, halk bilimine ve halk edebiyatına ait ürünleri kayıt altına alırken inanç ve düşünüş kalıpları çerçevesinde kolektif bilinçaltında yaşatılan inanış ve uygulamaları tespit etmektir.

B. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. Coğrafi Yapı

Balıkesir yöresinden derlenen bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalara geçmeden önce Balıkesir coğrafyası hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Balıkesir şehri, Marmara Bölgesinin güneyinde, Güney Marmara bölümünün içinde 39 06" ve 40 39" kuzey enlemleri ve 26 39" ve 28 58" doğu boylamları arasında yer alır. Balıkesir, kuzeyden Marmara denizi; doğudan Bursa, Kütahya; güneyden İzmir, Manisa; batıdan Ege denizi ve Çanakkale illeriyle çevrili bulunmaktadır. Balıkesir ilinin yüzölçümü 14.292 km²'dir.³ Balıkesir Akdeniz, Karadeniz ve karasal iklimin geçiş bölgesinde bulunması sebebiyle bölgede çeşitli flora örnekleri bulunmaktadır. İklim olarak Balıkesir'de Akdeniz ve Karadeniz iklimlerinin niteliklerini yansıtan bir iklim yapısı hâkimdir. Bu iki iklim arasındaki geçişler sebebiyle Balıkesir'in ikliminin çabuk değişen bir karaktere sahip olduğunu söyleyebiliriz.⁴

Balıkesir'in de içinde yer aldığı bölge, dördüncü zamanda oluşmuştur. Bu dönemdeki büyük çöküntüler sonucunda Marmara ve adalar ortaya çıkmıştır. Coğrafi olarak Batı Anadolu'nun başlangıcı sayılan Murat dağları ile kuzeybatıya uzanan kısım üzerinde Balıkesir bölgesinden Marmara'ya uzanan Kazdağı silsilesi ve Uludağ arasında yer alır.⁵

2. İdari Yapı

Balıkesir ilinin on sekiz ilçesi, dokuz yüz yirmi bir tane de köyü bulunmaktadır. Bu ilçeler; Merkez ilçesi (1466 km²), Savaştepe (425 km²), Sındırgı (1433 km²), Bigadiç (1007 km²), Dursunbey (1906 km²), Kepsut (894 km²), Susurluk (601 km²), Bandırma (599 km²), Erdek (260 km²), Manyas (589 km²), Balya (952 km²), İvrindi (751 km²), Havran (559 km²), Edremit (708 km²), Burhaniye (426 km²), Gömeç (181 km²), Ayvalık (266 km²) ve Marmara (117 km²)dir.

³ Balıkesir İl Yıllığı 1973, (Balıkesir), s. 19-20.

⁴ Balıkesir İl Yıllığı 1967, (Balıkesir), s. 104-114; M. Reşit Kıpçak, (1968), **Balıkesir**, (İstanbul), s. 5; **Balıkesir Bir Kentin Kimliği**, (1997), (Ankara), s. 74.

⁵ İshak Hakkı Bey, (1997), **Balıkesir Rehberi (1920)**, (Balıkesir), s. 5.

3. Ekonomik Durum

Tarım, Balıkesir ilinde baş yeri tutan iktisadi faaliyettir. İl topraklarının % 22 kadarı tarla ekimine ayrılmış durumdadır. Dikili alanlar da geniş yer tutar (zeytinlikler, bağlar, çeşitli meyve ağaçları). Elde edilen tarım ürünleri arasında başta gelenler tahıl, tütün, şeker pancarı, pamuk, afyon, patates, bakla, nohut, fasulye, burçak v.d. dir. Balıkesir ilinde dokuz milyona yakın zeytin ağacı bulunur ve zeytin ürünü 80.000–150.000 ton arasında değişir. İlin meyveciliği gelişmiştir.⁶ Balıkesir’de farklı iklimlerin görülmesi sebebiyle ekonominin beslendiği alanlarda da farklılıklar gözlemlenmektedir. Sındırgı, Bigadiç, Dursunbey, Kepsut, Balya, İvrindi ve Susurluk’ta toprak ürünlerinden hububat, tütün, pamuk, şeker pancarı, susam gibi ürünler yetiştirilmektedir. Körfez bölgesinde ise tütün, pamuk, mandalina gibi ürünlerin yanı sıra, zeytin yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Erdek, Gönen ve Manyas’ta zikredilen ürünlerden başka ipek kozası, balıkçılık, mermer üretimi gibi uğraşlar da yapılmaktadır. Balıkesir, Türkiye’de yetiştirilen hemen hemen bütün mahsulleri yetiştirmektedir. Özellikle zeytin yetiştiriciliğinde Türkiye’de önemli bir yere sahiptir.⁷

Hayvancılık bakımından otlak alanları pek fazla yer tutmamakla beraber, yine de çeşitlilik ve oldukça iyi kaliteli üretim görülür. Balıkesir ilinde çeşitli hayvanlardan 130.000 tondan fazla süt elde edilir ve bunun bir kısmı tereyağı ve peynir yapımında kullanılır. Ayrıca 1200 ton kadar da koyun yünü elde edilir. İlde kümes hayvanları da boldur. İpekböcekçiliği de oldukça önemli bir geçim kaynağıdır.

Orman alanları Balıkesir ilinde geniş yer tutar ve il topraklarının % 28’ini meydana getirir. Ormanlar son yarım yüzyılda çok zarar görmüş olmakla birlikte dağlık kesimlerde, özellikle İç Batı Anadolu eşiğinde bugün de önemlidir.

Maden kaynakları bakımından çeşitlilik görünür. İl topraklarının en ünlü yer altı zenginliği şüphesiz bor maddesi veren yataklardır.⁸

4. Eğitim-Öğretim

Balıkesir’de 663 ilköğretim okulu, 27 lise, 58 meslek lisesi, 8 adet de çıraklık eğitim merkezi bulunmaktadır. Balıkesir, 11 Temmuz 1992 tarihinde de resmen

⁶ Meydan Larousse, (t.y.), 2. c. s. 510.

⁷ İshak Hakkı Bey, (1997), *age.*, s. 32.

⁸ Meydan Larousse, 2.c. s. 510.

üniversiteye kavuşmuştur.⁹ Özellikle ortaöğretim alanındaki başarıda Türkiye genelinde önemli bir yere sahip olan Balıkesir, okuma yazma bilenlerin oranı bakımından da Türkiye ortalamasının üzerinde bir konumda bulunmaktadır.

---

⁹ **Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Balıkesir**, (1999), (Balıkesir), s. 76-82.

C. DERLEME BİLGİLERİ

1. Derlemede Kullanılan Metotlar

Bilimsel bir araştırmanın başarıya ulaşabilmesi için, araştırma konusu ve alanının tespitinden sonra, kullanılacak metot/metotlar belirlenmelidir. Bu, araştırmacının işini kolaylaştıracak bir yoldur. Kullanılacak yöntem ve metotlar birbiriyle tutarlı olmalıdır.

Bu çalışmada kullanılan temel metot, “Alan Araştırması” (field work)dır. Bu nedenle Balıkesir yöresinin gidilebilen köylerinde “Gözlem, Görüşme, Kılavuz Kişilerden Yararlanma” gibi teknikler kullanılmıştır. Tespit edilen araştırma konusuyla ilgili halk kültürü unsuru hakkında bilgi almak için söz konusu unsurların yaşadığı topluluğa gidilerek çalışmalarda bulunulmasına “alan araştırması” denir. Bir başka ifadeyle alan araştırması, “araştırılan konuyla ve amaçla ilgili olarak bilgi edinmeye uygun insanların bulunması ve onlar tarafından kabul edilebilir bir rolle aralarına katılınması ve davranışlarının gözlemlenmesi ve bunların halkbilimin kullanabileceği şekilde ve gözlenen insanlara hiçbir şekilde zararlı olunmadan rapor edilmesi veya araştırılan konu ile ilgili olarak bilgisine müracaat edilen kaynak kişilerle yapılan görüşmeler yoluyla derlenen bilginin bilimsel çalışmalarda kullanılmaya hazır hale getirilmesidir.”¹⁰

Balıkesir yöresinde yaptığımız araştırmalarda, görüşme yaptığımız kişilerin o yörenin kültürünü tanıyan, o kültür içinde yetişmiş ve toplumuna bu noktalarda liderlik yapabilen kişiler olmasına dikkat etmeye çalıştık.

Alan araştırmasına çıkılmadan önce, muhatap olunacak topluluğun inançları, hassasiyetleri ve diğer özellikleri hakkında ön bilgi edinilmiştir.

Mülakat tekniği kullanırken kaynak şahıslara şu sorular yöneltilmiştir:

1. Uğur getirdiğine inandığınız bitki/ hayvan var mı?
2. Uğursuzluğuna inandığınız bitki/ hayvan var mı?
3. Tabiat olaylarının tahmininde bitki/ hayvanlardan yararlanıyor musunuz?
(Yazın sıcak geçmesi, kışın soğuk olması, yağmur yağması gibi)

---

¹⁰ Çobanoğlu, (2002), a.g.e. s. 63.

4. Bir hayvanın ya da bitkinin neden o adı aldığı ya da sahip olduğu özelliğine ait bir hikâyesi var mı? (Yılanın sürünmesi, köpeğin sadık olması, kedinin nankör olması, kumrunun boynundaki halkanın sebebi gibi)
5. Bolluk, bereket ve uğura yönelik inanç ve adetler nelerdir?
6. Niyet tutma, dilek çekme gibi konularda bitki ve hayvanlardan yararlanır mısınız? Nasıl?
7. Çiçeklerin aldığı isimlerle ilgili neden o ismi aldığını biliyor musunuz? (Ezan çiçeğinin akşam ezanıyla açmasının hikâyesi gibi)
8. Evinizde akrep, yılan, tahtakurusu olmaması için neler yapılır?
9. Hayvanların hal ve hareketlerinden hava ile ilgili tahminler yapar mısınız?
10. Baharı müjdeleyen hayvan ve bitkiler hangileridir?
11. Tarlalarınıza kuraklık ya da herhangi bir felaket, zarar geldiğinde o felaketin bir daha olmaması için neler yaparsınız?
12. Hayvanlarınız hastalandığında neler yaparsınız?
13. Hayvanlarınızın doğumu sırasında neler yaparsınız?
14. Bir hayvanın ilk defa sütü sağıldığında o sütü ne yaparsınız?
15. Zehirli bir hayvan bir insanı sokarsa ne yaparsınız?
16. Zehirli bir hayvan hayvanınızı sokarsa ne yaparsınız?
17. Tarlanızın ya da hayvanlarınızın bereketli olması için neler yaparsınız?
18. Tarlanıza ya da hayvanlarınıza nazar değmemesi için neler yaparsınız?
19. Öldürülmesi iyi sayılmayan hayvanlar hangileridir? Neden?
20. Yenilmesi iyi sayılmayan hayvanlar hangileridir?
21. Yeni doğan hayvan yavrularıyla ilgili onlara özel bir şey yapar mısınız?
22. Çoban olmanın özellikleri nelerdir? Kimler iyi çobandır?
23. Hayvan otlatılırken türkü ya da mani söylenir mi?
24. Hangi durumlarda hayvanın etini yemezsiniz?

25. Otların, tahılların çoğalması, sürülerin varlıklarını sürdürmeleri için neler yapar sınız? Dua, muska ya da özel bir şey yapar mısınız?
26. Hayvanlar ya da bitkiler kullanılarak fal bakılır mı?
27. Böceklerle ilgili inanışlar var mı? (Örümcek, müjdecı, peygamberdevesı, çekirge vd.)
28. Karınca ile ilgili inanışlar var mı?
29. Horozun ötüşüyle ilgili inanışlar var mı?
30. Yumurta kabuğuyla ilgili inanışlar var mı?
31. Bitkilerin dikilmesi için özel bir zaman var mı?
32. Bir şey ekmekten ya da kesmekten kaçındığınız bir zaman var mı?
33. Bitki dikmesini iyi karşılamadığınız kişiler var mı? Bu kişilerin özellikleri nelerdir?
34. Ağaçlarla ilgili inanışlar nelerdir?
35. Toprakla ilgili inanışlar nelerdir?
36. İlk defa meyve veren ağaç için yapılan bir şey var mı?
37. Buğdayla ilgili inanışlar nelerdir?
38. Çevrenizde biri hasta olduğunda ilk önce nereye başvurursunuz?
39. Çevrenizde çeşitli tedaviler yapan kimseler var mı?
40. İlaç yapımında hangi bitki/ hayvanlardan yararlanıyorsunuz?
41. Tarladan ürün toplanırken mani ya da türkü söyler misiniz?
42. Tarlaya ilk defa tohum atılırken bir şey söyler misiniz?
43. Tavukları gurka yatırırken bu işi kadınlar mı erkekler mi yapmalıdır?
44. Yumurtanın şeklinden dişi ya da erkek çıkacağı tahmin edilir mi?
45. Ava çıkarken, av esnasında dikkat ettiğiniz hususlar nelerdir?

2. Kaynak Şahıs Bilgileri

Halk bilgisi ürünlerini ilk defa yaratan, yeniden yaratıp nakleden, gerekli durumlarda bunların bütünü veya ana özelliklerini aktarabilen veya icra edebilen ve de bunların derlemeciler tarafından yazılı, sözlü ve görsel olarak kaydedilmesi için sunumunu yapabilen kişilere “*Kaynak Kişi*” adı verilir. Halk bilgisi yaratmalarının aktarımında karşılaştığımız kaynak kişilerin büyük bir kısmı “amatör” kaynak kişilerden oluşmaktadır.¹¹ Kaynak şahıslar, ait oldukları toplumların bilgilerini aktaran kişilerdir. Bu aktarım için de özel bir çabaları yoktur. Kaynak şahısların doğru tespit edilmesi, çalışmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için önem arz etmektedir. Kaynak şahısların seçiminde o bölgenin kültürüne olan yakınlığı birinci derecede önemlidir.

Araştırmamız sırasında kaynak şahıslarımızı seçerken yaşlı kişileri tercih ettik. Bunu yaparken de konuştuğumuz kişilerin sağlık durumlarını göz önüne aldık. Bayan olmamız nedeniyle kadınlarla konuşma yapmamız çok daha mümkün olduğu halde kadınlar, eşlerinin yanında konuşmaya pek yanaşmadılar. Bu nedenle kaynak şahıslarımızda erkek sayısı daha fazladır.

Kaynak şahıslarla ilgili olarak; kaynak şahsın adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, tahsili ve mesleğiyle ilgili bilgiler tespit edilmiştir. Bu kaynak şahıslara ait bilgiler, çalışmamızın “Kaynak Şahıslar” bölümüne dâhil edilmiştir.

Alan araştırması sırasında doksan civarında kaynak şahısla görüşme yapabildik. Ancak, malzeme derleyebildiğimiz kişilerin sayısı 64’tür. Bu kaynak şahısların buldukları yerler arasında, şehir merkezine bağlı köyler olduğu gibi, Balıkesir’in ilçelerine bağlı köyler de bulunmaktadır.

Altmış dört kaynak şahıstan yirmi altısı kadın, otuz sekizi erkektir. Bunlardan yirmi beşi ilkokul, ikisi ortaokul, beşi lise, biri de askerî okul mezunudur. Kaynak şahıslarımızdan beşi ilkokulu, üçü de ortaokulu tamamlayamadan bırakmıştır. Kaynak şahıslarımızdan üçü kendi çabalarıyla okuma yazmayı öğrenmiştir. Kaynak şahıslarımızdan yirmisinin okuma yazması bulunmamaktadır.

---

¹¹ Metin Ekici, (2004), **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, (Ankara), s. 29.

Kaynak şahıslarımızın en küçüğü 25, en büyüğü ise 99 yaşındadır. En küçük ile en büyük arasındaki yaş farkı, derlenen bilgilerin aktarımını görmek açısından bize yardımcı olmuştur.

Kaynak şahıslarımızın büyük bir çoğunluğu çiftçidir. 1 kişi devlet memurluğundan emekli, 1 kişi de Köy İşlerinde işçi olduğunu belirtmiştir. Kaynak şahıslarımızdan kadın olanlar, kendilerini ev hanımı olarak tanımlamışlardır; ancak, onlar da tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar.

Kaynak şahıslarımız genellikle mensubu oldukları etnik grubu bilmektedirler. Fakat aynı şeyi Yörük köyleri için söylemek pek de mümkün değildir. Çerkez ve Çepni köylerindeki kaynak şahıslarımız, gencinden yaşlısına, bugüne kadar olan serüvenlerini bilmektedirler.

Ç. MALZEMENİN DERLENME ŞEKLİ VE YAZIYA GEÇİRİLMESİ

1. Malzemenin Derlenme Şekli

Çalışmamıza kaynaklık edecek malzemeyi tespit etmek amacıyla sahaya çıkmadan önce mevcut yazılı kaynaklardan bitki ve hayvanlarla ilgili geçmişte ve günümüzde ne gibi inanış ve uygulamaların var olduğu konusunda bilgi edindik. Bu bilgiler, kaynak şahıslarımıza sorduğumuz sorularla onları yönlendirmemize katkı sağlamıştır. Balıkesir yöresi, yukarıda da belirttiğimiz gibi, on sekiz ilçe ve dokuz yüz yirmi adet köyden oluşan bir alanı kapsamaktadır. Bu nedenle, bölgenin tamamına ulaşma imkânımız olmayacaktı. Dolayısıyla öncelikle bölgede var olan etnik grupları tespit ettik. Yörük, Çepni, Manav, Çerkez, Gürcü köylerinin bulunduğu ilçeleri ve köyleri belirledikten sonra, yazılı kaynaklardan bu etnik gruplar hakkında bilgi topladık. Merkeze bağlı köylerin yanında, merkezden uzak bulunan köylere de ulaşmaya çalıştık. Her ilçeden etnik yapılarına göre birkaç köy seçtik. Bundan, çalışmanın temelini oluşturan malzemenin bölgenin çeşitliliğini yansıtır bir şekilde elde edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma sırasında malzemeyi çoğunlukla ses kayıt cihazına kaydettik. Seslerini kaydettiğimiz kaynak şahıslardan mutlaka izin aldık. Yine izinlerini alarak fotoğraflarını çektik. Yalnızca kaynak şahısların değil, aynı zamanda köylerde dikkatimizi çeken unsurların fotoğraflarını da çektik. Bunlar arasından seçilen fotoğraflar, çalışmanın son kısmına eklenmiştir.

Kaynak şahıslarımızın çoğu ses kayıt cihazı kullanmamızdan rahatsız olmamıştır; ancak, heyecanlarını da gizleyememişlerdir. Kaynak şahıslarımızdan bazıları, seslerinin kaydedilmesini dinî çekinceler nedeniyle istememişlerdir. Bu şahısların sayısı, dikkate alınmayacak kadar azdır.

Araştırma sırasında bizleri en çok zorlayanlar Çepniler ve Gürcüler oldu. Balya ilçesi Yenikavak Köyü'nde yaşayan Gürcü kökenli vatandaşlarımız görüşme talebimizi doğrudan reddetmişlerdir. Sındırgı İlçesi Kocasınan Köyü'nde yaşayan Çepni vatandaşlarımız Alevi olmalarından kaynaklanan çekincelerinden dolayı konuşmayı kabul etmediler. Araştırma konumuzun bitki ve hayvanlar üzerine olması, bizi, bazı zorluklarla da karşılaştırdı. Daha önce çeşitli nedenlerden ötürü (örneğin dolandırıcılık)

hayvanlarını kaybeden bazı köylüler, bizim derleme yaptuğımıza inanmak istememişler ve konuşmayı reddetmişlerdir. Bunların yanı sıra, gerekli açıklamaların yapılmasının ardından ikna olan kaynak şahıslarımız sorduğumuz soruları cevaplandırmaya çalışmışlardır.

Genel olarak gittiğimiz hemen hemen her köyde Türk insanının sıcak misafirperverliğini, ilgisini gördük. Bunun için kendilerine teşekkür borçluyuz.

2. Derlenen Bilginin Yazıya Geçirilmesi

Derlediğimiz bilgiyi gözden geçirdikten sonra yazıya geçirerek tasnifini yaptık. Yazıya geçirmede herhangi bir transkripsiyon işareti kullanılmamıştır. Metinler ve derlenen diğer bilgiler İstanbul Türkçesi ile yazıya geçirilmiştir. Bunu yapmamızdaki amaç, genel okuyucu kitlesine ulaşmaktır. Malzeme yazıya geçirilirken konuşma dilinin rahatlığından kaynaklanan bozukluklar ve cümle düşüklüklerine müdahale edilmiş, ancak verilen bilginin özüne dokunulmamıştır. Kaynak şahısların kullandıkları yerel kelimelerin anlamları kaynak şahıslardan öğrenilmiş ve kaydedilmiştir.

Metinlerin sonuna kaynak şahısların ad ve soyadlarıyla ikamet ettikleri yerleşim biriminin adı da belirtilmiştir.

Kaynak şahıs bilgileri de soyadı temel alınarak alfabetik bir sistem içinde sıralanmış, çalışmanın son bölümüne eklenmiştir. İstenildiği takdirde çalışmanın içinde yer alan her hangi bir malzemenin kime ait olduğu “*Kaynak şahıslar Listesi*” bölümüne bakılarak rahatlıkla ğrenilebilecektir.

D. BALIKESİR YÖRESİNDEKİ HAYVAN VE BİTKİLERLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Yapılan kaynak taramaları sırasında, yalnızca Balıkesir yöresinde bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamaları inceleyen bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalara yer veren çalışmalarda ise bu konu, incelenen esas konunun içinde geçen küçük atıf ve bilgi kıvrıntlarından ibarettir. Görebildiğimiz kadarıyla, bitki ve hayvanlarla ilgili yer alan inanış ve uygulamaların değerlendirilmesi de ayrıca yapılmamıştır.

Balıkesir yöresiyle ilgili yapılan çalışmalar 1930'lu yıllara dayanmaktadır. Günümüze kadar gelen süreç içerisinde Balıkesir yöresiyle ilgili olarak kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Günümüzde Balıkesir yöresinin sahip olduğu potansiyelin bilincinde olan araştırmacılar, yöreye ilgili çalışmalara yönelmektedirler. Bu nedenle inceleme yapmaya çalıştığımız konuyla ilgili olarak bize rehber olabilecek belli başlı çalışma tespit etmek oldukça güçtür. Bu nedenle, bu bölümde Balıkesir yöresindeki hayvan ve bitkilerle ilgili inanış ve uygulamalar üzerinde yapılan çalışmalar, daha önceki çalışmaların bir nevi tarihçesi özelliği gösterecektir.

Sadi Ruhi, 1933 yılında **Halk Bilgisi Haberleri Dergisi**'nde "Balıkesir'de Halk İnanmaları" adlı makalesinde kedi, tavuk, soğan, sarımsak, örümcekle ilgili inanış ve uygulamalarla ilgili örneklere yer vermiştir.¹²

Osman Balkır, 1935 yılında **Balıkesir ve Köylerinde Özel Görenek ve İnanmalar** adlı çalışmasında evlere at nalının asılmasıyla ilgili inanış hakkında açıklamalar yapmıştır. Baykuşla ilgili inanışa da yer veren Balkır, ateşle ilgili inanış ve uygulamaların yer aldığı bölümde Pervane böceğinin hikâyesine de yer vermektedir. Sığırlarda görülen bir hastalık olan "kara yanık" hastalığıyla ilgili olarak bu hastalığın halk arasında yapılan tedavisini de anlatmaktadır.¹³

İ. Hakkı Akay, 1935 yılında **Çepniler Balıkesir'de** adlı çalışmasını yayınlamıştır. Bu çalışmada "Çepnilerce Sevilmeyen Hayvanlar" başlıklı bölümde

¹² Sadi Ruhi, (1933), "Balıkesir'de Halk İnanmaları", **HBH**, Yıl: 2, S. 21-22, s. 208-210.

¹³ Osman Balkır, (1935), **Balıkesir ve Köylerinde Özel Görenek ve İnanmalar**, (Balıkesir), s. 21-27-31-32-33-42.

Çepniler tarafından sevilmeyen hayvanlara ve bunların nedenlerine yer verilmiştir.¹⁴ Çalışmanın diğer bir başlığı ise “Çepnilere Dâhil Olan Hayvanat” başlığını taşımakta ve bu bölümde Çepnilerin sevdikleri hayvanlara ve nedenlerine yer verilmiş, tilki ve yılanla ilgili bir rivayetten de bahsedilmiştir.¹⁵ “Aleviler Tavşanı Niçin Yemezler?” başlığında ise Alevilerin tavşan yememelerine dair bir rivayete yer verilmiştir.¹⁶

Emin Güner, **Kaynak Dergisi**'nin 1937 tarihli 48. sayısında “Bandırma’da Bazı Halk İnanmaları” adlı bir makale yayınlamıştır. Bu makalede av, köpek, örümcek ağıyla ilgili inanışlara rastlanmıştır.¹⁷

Tahir Harimi Balcıoğlu, 1937 yılında yayınlanmış olan **Tarihte Edremit Şehri** adlı çalışmasında “Çamtepenin Üzerinde Hızır İlyas Gücü” başlığını taşıyan bölümde Hıdrellez günü için özel olarak yapılan inanış ve pratiklere yer vermiştir.¹⁸ “Durdağı Efsanesi” başlığında ise Durdağı üzerinde insan ayağına ve hayvan nallarının şekline benzeyen izlerin görüldüğü ve halk arasında bu izlerin Hz. Ali'nin ayağının ve atı Döldül'ün nal izleri olduğuna inanıldığı belirtilmektedir.¹⁹ “Edremit’te Yatır Efsaneleri” başlığını taşıyan bölümde ise ilk hıfza başlayan çocukların, sıtma hastalığına yakalananların, çocuğu olmayanların yatır ziyaretleri sırasında yaptıkları pratiklere yer verilmektedir.²⁰ “Halk Tedavileri” adlı bölümde ise çeşitli halk ilaçlarına rastlanmaktadır.²¹

Mehmet Halit Bayrı, 1939 yılında yayımladığı **Halk Adet ve İnanmaları** adlı çalışmasında “Doğum ve Çocuk” başlığını taşıyan bölümde hamile kadınların deve, tavşan gibi hayvanlara bakmalarının iyi sonuçlar vermediği, çocukların dudağının, başının yarık olması gibi çeşitli özürler bırakacağına dair inanışlara yer vermiştir.²² Aynı bölümde lohusa kadının sütünü getirmek için yapılan pratiklerde hayvanların kullanılmasına da yer verilmiştir.²³

---

¹⁴ İ. Hakkı Akay, (1935), **Çepniler Balıkesir’de**, (Balıkesir), s. 36.

¹⁵ Akay, **a.g.e.** s. 37-38.

¹⁶ Akay, **a.g.e.** s. 39.

¹⁷ Emin Güner, (1937), “Bandırma’da Bazı Halk İnanmaları”, **Kaynak**, Yıl: 4, S. 48, s. 400.

¹⁸ Tahir Harimi Balcıoğlu, (1937), **Tarihte Edremit Şehri**, (Balıkesir), s. 131.

¹⁹ Balcıoğlu, **a.g.e.** s. 135.

²⁰ Balcıoğlu, **a.g.e.** s. 136.

²¹ Balcıoğlu, **a.g.e.** s. 154.

²² Mehmet Halit Bayrı, (1939), **Halk Adet ve İnanmaları**, (İstanbul), s. 73.

²³ Bayrı, **a.g.e.** s. 79.

Kemal Özer, 1946 yılında yapmış olduğu **Balıkesir’de Halk Adet ve İnanmaları** adlı çalışmasında “Doğum ve Çocuğa Ait Adetler” başlığı altında çocuğu olmayan kadınların çocuk sahibi olabilmek için yaptıkları pratiklerde hayvan ve bitkilerden nasıl yararlandıklarına dair bilgiler yer almaktadır.²⁴

Kemal Özer, 1957 yılında **Tarihte Balıkesir** adlı çalışmasında “Şehir ve Köylerde Bazı Halk İnançları” adlı bir bölüme yer vermiş ve bu bölümde çıbanın tedavi yöntemleri, hamile kalmak ya da kolay doğum yapmak için alınan tedbirlerde bitki ve hayvanlardan yararlanılarak yapılan uygulamalardan söz etmiştir.²⁵

Gündüz Artan, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**’nin 1968 tarihli 225. sayısında “Sındırgı’da Çeşitli İnanışlar” başlıklı bir makale yayınlamıştır. Bu makalede bitki ve hayvanlarla ilgili birkaç atfa rastlanmıştır. Atla ilgili olarak “Alma alı, sat yağızı, bin doruya, besle kırı” şeklinde bir inanışa ve horoz, eşek, manda gibi hayvanlarla ilgili inanışlara yer verilmiştir.²⁶

Selahattin Özcan, 1995 yılında **Dursunbey Yöresi Halk Edebiyatı Ürünleri** adlı bir çalışma yayınlamıştır. Bu çalışmanın “Halk İnanışları” adlı bölümünde bitki ve hayvanlarla ilgili inanışlara yer verilmektedir.²⁷

Balıkesir Rotary Kulübü yayınlarından 1997 yılında **Balıkesir Bir Kentin Kimliği** adlı çalışmada “Halk Hekimliği” ve “Köy Seyirlik Oyunları” başlığını taşıyan iki bölüm bulunmaktadır. Bu bölümlerin ilkinde insan ve hayvan hastalıklarının tedavi yöntemlerine dair bilgiler verilmiştir. Diğer bölümde ise deve oyununa yer verilmiştir.

Orhan A. Sekendiz, Aydın Ayhan ve Aydan Yüngül’ün birlikte hazırladıkları **Balıkesir Yöresi Yağcıbedir Halıları Motif Envanteri** adlı çalışma 1997 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışmada geleneksel Yağcıbedir halılarında yer alan motiflerin anlamlarına ve hikâyelerine yer verilmiştir. Bunlar arasında hayvan ve bitkilere ait motifler de bulunmaktadır. Bu motifler arasında Hayat Ağacı, salyangoz, Türkmen

---

²⁴ Kemal Özer, (1946), **Balıkesir’de Halk Adet ve İnanmaları**, (Bursa)

²⁵ Kemal Özer, (1957), **Tarihte Balıkesir**, (Balıkesir), s. 95.

²⁶ Gündüz Artan, (1968), “Sındırgı’da Çeşitli İnanışlar”, **TFA**, C. 11, S. 225, s. 4712.

²⁷ Selahattin Özcan, (1995), **Dursunbey Yöresi Halk Edebiyatı Ürünleri**, (Balıkesir), s. 143.

gülü, can kuşu, kartal, deve izi, deve boynu gibi pek çok motif ve anlamını bulmak mümkündür.²⁸

Nemci Akyalçın, 1998 yılında yayımlanan **Balıkesir Yöresinde Yatır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma** adlı çalışmasında yatır efsanelerine de yer vermiştir. Bu tür efsanelerde geçen bitki ve hayvanlarla ilgili unsurlar dikkat çekicidir.²⁹

Ali Duymaz, 2000 yılında **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**'nde yayınlanan “Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme” alı makalesinde, Balıkesir şehir merkezi, ilçeleri ve köylerindeki elli beş yatır ve ziyaret yerini incelemiştir.³⁰

Yapı Kredi Yayınları arasından 2003 yılında yayınlanan **Bitek Kent: Balıkesir** adlı çalışmada Ali Duymaz tarafından kaleme alınan “Hayatın Geçiş Aşamaları: Doğum, Düğün, Ölüm” adlı bölümde, yeni doğan çocuklarda görülen “gelincik” hastalığı ve tedavisinde bitkilerden yararlanılarak yapılan tedavi yöntemi anlatılmaktadır.³¹ “İnanmalar ve Uygulamalar” başlığını taşıyan bölümde ise yatırlarla ilgili inanış ve uygulamalara yer verilirken eski Türk inanışlarından su, ağaç, dağ ve taş kültleriyle ilgili inanış ve uygulamalara da yer verilmiştir.³²

Emine Gürsoy Naskali ve Dilek Herkman'ın editörlüğünde 2006 yılında yayımlanan **Meyve Kitabı**'nda Ali Duymaz'ın “Balıkesir'de Yabancı Meyve Kültürü” adlı yazısı yer almaktadır. Yazı, pek çok yabancı meyvenin kullanım alanlarını, özelliklerini anlatmaktadır.³³

Zekeriya Özdemir, **Bigadiç Halk Bilimine Notlar** adlı çalışmasında bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalara kitabında başlı başına bir bölüm olarak da yer vermiştir. Kitabın basım yılı ve yeri hakkında herhangi bir ibare bulunmamaktadır. Kitap on üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümü yatır efsanelerine ayrılmıştır. İkinci bölüm “Hikâyeler” başlığını taşımaktadır ve Balıkesir yöresine ait pek çok hayvan ve

---

²⁸ Orhan Sekendiz, Aydın Ayhan, Aydan Yüngül, (1997), **Balıkesir Yöresi Yağcıbedir Halıları Motif Envanteri**, (Balıkesir), s. 23-28.

²⁹ Necmi Akyalçın, (1998), **Balıkesir Yöresinde Yatır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma**, (Balıkesir)

³⁰ Ali Duymaz, “Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 3, S. 4, Yıl: 2000, s. 337-354.

³¹ **Bitek Kent: Balıkesir** (2003), İstanbul, s. 217.

³² **a.g.e.** s. 222.

³³ Emine Gürsoy Naskali, Dilek Herkman (Editör), (2006), **Meyve Kitabı**, (İstanbul), s. 365-393.

bitkilerle ilgili hikâye (metinler aslında efsanedir) bulmak mümkündür. Üçüncü bölüm ise, meydan oyunlarına ayrılmış ve bu bölümde deve oyununa yer verilmiştir. On ikinci bölüm hava durumuyla ilgili tahminlere ayrılmış ve bitki ve hayvanlardan yararlanılarak hava tahminleriyle ilgili inanış ve uygulamalara yer verilmiştir. On üçüncü bölüm hastalıkların eski tedavi yöntemlerine ayrılmış ve bu tedavi yöntemlerinden insanlar ve hayvanlar için ayrı ayrı anlatılmıştır.³⁴

---

³⁴ Zekeriya Özdemir (ty) **Bigadiç Halk Bilimine Notlar**

BİRİNCİ BÖLÜM

BALIKESİR YÖRESİNDEN DERLENMİŞ BİTKİ VE HAYVANLARLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR ÜZERİNDE İNCELEMELER

Balıkesir yöresinden derlenmiş bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalar üzerindeki değerlendirmelere geçilmeden önce, bitki ve hayvanların Türk inanış ve düşünüş kalıpları içerisindeki yeri, eski Türk toplum hayatında bitki ve hayvanların üstlendikleri roller hakkında ana hatlarıyla bilgiler verilecektir. Balıkesir yöresinden derlenen bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalar, bu bilgiler ışığında incelenmeye çalışılacak, eski inanış ve uygulamaların günümüzdeki yansımaları Balıkesir bağlamında tespit edilmeye çalışılacaktır. Asıl çalışma alanımız olan Balıkesir yöresinden uzaklaşmamak için de Türk dünyası ile ilgili olarak verilecek bilgiler yalnızca eski Türklerin bitki ve hayvanlara bakış açısını algılayabilmek amaçlı olacaktır. Çalışmanın asıl amacı, Balıkesir yöresinden tespit edilen inanış ve uygulamaların değerlendirilip incelenmesi olacaktır. Birinci bölüm, bitkiler ve hayvanlar olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Bitkiler ve hayvanlar tematik olarak sınıflandırılarak alt başlıklara ayrılmıştır. Her bir başlık ile ilgili olarak önce, hayvanlarla bitkilerin genel Türk inanış ve düşünüş sistemindeki algılanışları hakkında bilgi verilecek, sonra da Balıkesir yöresindeki inanış ve uygulamalar anlatılarak geçmiş ve günümüz arasındaki bağ açıklanmaya çalışılacaktır.

I. BİTKİLER

A. AĞAÇLAR

Ağaç, Türk kozmogonisinde ilk insanın yaratılışında ve merkez simgeciliğinin oluşumunda önemli bir yer işgal etmiştir. Bu durumla ilgili pek çok örnek vardır. Bu örneklerden kısaca bahsetmenin, bitkiler bölümünde önemli bir yeri olan ağaçlarla ilgili inanış ve uygulamaların yorumlanmasına katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Hemen hemen her topluluk, yaşadığı dünyada merkezde bulunduğu düşüncesine sahip olmuştur. Tanrı'ya ulaşma arzusunda olan insanlar, merkez simgeciliğinde, dağın ve mabetlerin yanı sıra, ağaca da önemli bir yer vermiştir. Çünkü ağaç, Mircea Eliade'nin belirttiği “üç kozmik düzey”³⁵ arasında iletişimi sağlamıştır. Ağacın kökleri yeraltını, gövdesi bu dünyayı, dalları ise gökyüzünü simgelemektedir. Eski Türkler ağaç denilince, yalnızca dıştaki yapraklarını ve gövdesini değil; kökünü de beraberce anarlardı. Bu sebeple, “Dede Korkut Kitabı”nda yer alan ağaca yönelik sözlerdeki şu iki satır çok önemlidir:

“Başuñ ala bakar olsam, başsuz ağaç!

Dibüñ ala bakar olsam, dipsüz ağaç!”³⁶

Ağaç kültü inancının Türk kültüründeki yeri üzerinde önemli bir çalışma hazırlayan Pervin Ergun, kutsal ağacın genel işlevleri hakkında şunları yazmıştır:

Varlığın başlangıcı ve devamında hava, su ve toprak kadar önemli bir yere sahip olan ağaç, kişioglunun inanış ve düşünüş dünyasında “türeyiş”, “beslenme”, “Tanrı ile irtibat kurma”, “cennete ulaşma”, “şifa”, “dilek” vs. aracı rolünü üstlenmiş ve ağacı “tanrısal” bir varlık olarak kabul eden insanlık, onu, neredeyse bütün inanma ve pratiklerinde ana eksene oturtmuştur. Ağaç, dünya kültürlerinde “yağmur yağdırma”, “güneşi açtırma”, “sürüleri ve sığırları çoğaltma” ve “kadınları kolayca doğurtma” gücüne sahip “canlı bir varlık” olarak düşünülmüştür.³⁷

³⁵ Mircea Eliade, (1991), **Kutsal ve Dindışı**, (Ankara), s. 17.

³⁶ Muharrem Ergin (2004), **Dede Korkut Kitabı-I (Giriş-Metin-Faksimile)**, (Ankara), s. 109.

³⁷ Pervin Ergun, (2004), **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, (Ankara), s. 17.

Dinler tarihi araştırıcısı Mircea Eliade, ağacın sadece evreni simgelemek için değil, aynı zamanda hayatı, gençliği, ölümsüzlüğü ve bilgeliği ifade etmek için de seçildiğine dikkat çekmektedir.³⁸

Dinlerin büyük bir çoğunluğunda ağaç önemli bir yere sahip olmuştur. Kutsal kitaplar ağaçlara atflarda bulunmuşlardır. Günümüzde temsilcisi kalmayan Maniheizm'de de ağaç çok önemli bir yere sahip olmuştur. Mani dinine göre beş hayat ve beş ölüm ağacı vardı.³⁹

Hayatın içerisinde bu kadar önemli olan ağacın belirli özellikleri mevcuttur. Her ağaç için kozmik ağaç ya da hayat ağacı değerlendirilmesi yapılmamıştır. Bir ağacın değer kazanması ya da kutsallık kazanması, bazı özelliklere sahip olmasından kaynaklanmıştır. Bir ağacın kutsal kabul edilebilmesi için mutlaka bulunduğu mekânda yalnız olması gerekmektedir. Yapraklarını yaz-kış dökmeyen ya da çok az döken bir ağaç olmalıdır. Kutsal ağaç, etrafındaki ağaçlardan ya daha uzun, ya da daha heybetli, daha gösterişli olmalıdır. Kutsal ağaç meyvesiz olmalıdır. Etrafındaki diğer ağaçlardan daha yaşlı olmalıdır. Kutsal ağaç geniş ve koyu gölgeli olmalıdır.⁴⁰ Bu özellikler, Türklerdeki Gök Tanrı'nın özelliklerini yansıtmakta ya da sembolize etmektedir.⁴¹ Dünya mitolojilerine baktığımızda da ağaçla ilgili olarak benzer niteliklerin egemen olduğu görölmektedir.

Kozmogonik mitlerde, ağaç ile insan arasında yaratılış anlamında bir bağ kurulduğunu görmek mümkündür. Altay Türklerinin yaratılış konulu bir mitinde Tanrı, dalsız budaksız bir ağaç görür. Dalları olmayan bir ağaca bakmaktan hoşlanmayan Tanrı, ağaçta dokuz dal bitirir ve bu dokuz daldan da dokuz insan meydana gelir. Sözü geçen yaratılış mitinde bu durum şu şekilde anlatılmaktadır: "Dalsız, budaksız bir ağaç bitmişti. Bu ağacı Tanrı gördü ve 'dalları olmayan ağaca bakmak hoş bir şey değil; buna dokuz tane dal bitsin!" dedi. Ağaçta dokuz dal bitti. Tanrı yine şöyle dedi: 'dokuz dalın

---

³⁸ Mircea Eliade, **a.g.e.** s. 127.

³⁹ Bahaeddin Ögel, (1998), **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar)**, 1. c., (Ankara), s. 90.

⁴⁰ Metin Ergun, (2000), "Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikayelerindeki Yansımaları", **Milli Folklor**, 47, Güz, 2000, s. 22-30.

⁴¹ Kutsal ağacın Tanrı'yı simgelemesi hususu için bk. Pervin Ergun, **a.g.e.**, s. 346-374.

kökünden dokuz kişi türesin ve bunlardan dokuz ulus olsun!”⁴² Böylece ilk insanın yaratılışı gerçekleşmiştir.. Yine Altay Türklerindeki yaratılış efsanesinin devamına baktığımızda “Eje” ile “Törüngey”in cennetten kovulmalarına sebep olan şey, yasak ağacın meyvelerinden yemiş olmalarıdır.⁴³

Yakut Türklerine göre yalnız ilk insan, yani Âdem ile Havva değil; bütün diğer mahlûklar da bu ağaçtan besleniyorlardı. Büyük Tanrılardan biri olan “Doğum Tanrıçası” Kübey Hatun da bu ağacın içinde bulunuyordu. Tıpkı Altaylıların “Doğum Tanrıçası” Omay-Hatun’u gibi o da gökten yere Tanrı tarafından iki kayın ağacı ile birlikye indirilmişti. ⁴⁴

Uygurların türeyiş efsanesinde de iki nehrin arasındaki ağaç kovuğunda dünyaya gelen çocuklar anne ve baba olarak bu ağacı bilirler ve ona saygı gösterirler: *“Barçuk-Art Tigin, bir “Iduk-Kut”dur. Turfan’daki Uygur devletinin kağanlarına “Idık-Kut” derlerdi. Onların ataları da, eski Uygurların yerlerinde otururlardı. (Uygurların bu eski yurtlarında), Kara-Korum adlı bir dağ vardı. Bu dağdan iki nehir çıkardı. Bu nehirlerden birisine Selenge ve diğerine de Tola adı verilirdi. Bir gece bu iki nehir arasındaki bir ağaç üzerine kutsal bir ışık inmişti. Halk bu ışığı görünce (hemen toplanmış) ve bu ağacı beklemeye başlamışlardı. (Bu ışık indikten sonra) ağaçta bir şişkinlik peyda olmuş ve ağacın gövdesi, tıpkı gebe bir kadının karnı gibi şişmişti. Gökten ışığın inmesi durmamış ve her akşam devamlı olarak (ağacın üzerine) inmeğe başlamıştı. Dokuz ay ve on gün geçtikten sonra, ağaçtaki bu şişkinlik çatladı ve (ağaçtan), tıpkı bu dünyadaki insanlar gibi beş çocuk doğdu...”* ⁴⁵

Uygurların türeyiş metnine benzer bir olay, Tıva Türklerinin kahramanlık destanlarından “Arı-Haan”da da görülmektedir. Öncelerin öncesinde, yerle zamanın olduğu çağda, başı ak taygalı, önü sarı yalçın kayalı bir ırmağın ortasındaki kayanın ortasında yer alan yalnız bodur ağacın gövdesindeki parmak başı kadar ur büyür büyür ve urdan altın başlı, gümüş göğüslü bir erkek çocuk dünyaya gelir. Bir zaman ağaç yanında oturup da yalnızlığını fark eden oğlan, kara ağaçtan doğmuş olması nedeniyle

---

⁴² Abdülkadir İnan, (2000), **Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)**, (Ankara), s. 15.

⁴³ İnan, **a.g.e.**, s. 15-16.

⁴⁴ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1.c. s. 96.

⁴⁵ Ögel, **a.g.e.** s. 81.

ana babasının Uspun gök denizindeki yer iyisi olduğunu düşünüp yer anasına seslenir. Nereden geldiği bilinmeyen bir ses, oğlana nehir yatağındaki kalpak kaya altında yuva tutmasını ve orada dünyanın kara-ala kurdu ile cihanın kızıl-ala kurdunu yiyerek ömür sürmesini söyler.⁴⁶ Bu noktada bahadırın doğumu, Uygurların dağ ve ırmak yanındaki kutsal ağaçtan türeyişini anlatan efsanedeki çocuklarla Saha (Yakut) Türklerinin yaratılışını anlatan “Er-Sogotoh” destanındaki üst âlemden alt âleme kutsal bir ağaç vasıtasıyla indirilen Er-Sogotoh’un doğumuyla aynılık arz etmektedir.⁴⁷

“Oğuz Kağan” destanının Uygur harfli nüshasında da Tanrı katından ilk insan sıfatıyla yeryüzüne indirilen kutlu Oğuz, eşlerinden birini bir ağaç kovuğunda bulmuştur.

“Ava gitmişti bir gün, ormanda Oğuz Kağan,

Gölin ortasında bir, tek ağaç uzuyordu,

Ağacın koğuğunda, bir kız oturuyordu

Gözü gökten daha gök, bu bir Tanrı kızıydı...”⁴⁸

“Oğuz Kağan” destanının Reşideddin nüshasına göre Kıpçak’ın doğumu da ağaçta gerçekleşir. Oğuz Kağan, İt-Barak adlı bir kavimle savaşır ve mağlup olur. Bunun üzerine iki büyük ırmak arasında kalan bir adaya sığınır. Kocası savaşta ölen kadınlardan birinin doğum sancısı başlar ve kadın bir ağaç kovuğuna girer. Bebeğini doğurur. Oğuz Kağan durumu öğrenince kadına acır ve çocuğu sahiplenir.⁴⁹

“Dünya Ağacı” ya da “Evren Ağacı”, bir yandan sürekli yeniden doğuş halindeki evreni, kozmik canlılığın tükenmez kaynağını, kutsallığın en tipik ve yetkin kap ve kalıbını temsil eder. Yakutlara göre yerin göbeğinde sekiz dallı bir ağaç yükselir; bu bir tür ilk cennettir, zira ilk insan orada doğmuş ve yarı yarıya ağacın gövdesinden çıkan bir kadının sütüyle beslemiştir. Osmanlı Türklerinin inanışına göre “Hayat

---

⁴⁶ Metin Ergun, Mehmet Aça, (2004), **Tıva Kahramanlık Destanları**, II. Cilt,(Ankara), s: 54.

⁴⁷ Ergun, Aça, **a.g.e.** s. 99. Konu hakkında ayrıca bk. Metin Ergun (2006), “Yaratılış Destanlarından Arı-Haan”, **Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, (Ankara), s. 141-148.

⁴⁸ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1.c. s.117.

⁴⁹ Ögel, **a.g.e.** s. 171.

Ağacı”nın bir milyon yaprağı olup her birinin üzerine bir insanın yazgısı yazılmıştır; her insan öldüğünde ağaçtan bir yaprak düşer.⁵⁰

“Dede Korkut Kitabı”nda da Basat, Tepegöz’le olan konuşmasında kendisinden “Atam adın sorar olsam, kaba ağaç; anam adın dir isen, kağan aslan, benim adım sorar isen, Aruz oğlu Basat’tır” diye bahsetmektedir.⁵¹

Ağaç, Türk dünyasında Tanrı ile kul arasında iletişim aracı olarak da kullanılmıştır. “Dede Korkut Kitabı”nın ikinci hikâyesi olan “Salur Kazanın Evinin Yağmalanması” hikâyesinde Uruz, ağaçla söyleşmektedir:

*“Ağaç ağaç dir isem saña erilenme ağaç
Mekke ile Medineniñ kapusu ağaç
Musa Kelimüñ asası ağaç
Böyük böyük sularuñ köprüsi ağaç
Kara kara deñizlerin gimisi ağaç
Şah-ı merdan Aliniñ Düldüliniñ eyeri ağaç
Zülfikaruñ kını-y-ile kabzası ağaç
Şah Hasan ile Hüseyniñ bişiği ağaç
Eger erdür eger avratdur korhusı ağaç
Başuñ ala bakar olsam başsuz ağaç
Dibüñ ala bakar olsam dipsüz ağaç
Meni saña asarlar götürmegil ağaç
Götüreçek olur-isen yigitligüm seni tutsun ağaç
Bizim ilde gerek idüñ ağaç
Kara hindu kullaruma buyura-y-idüm
Seni para para toğrayalar-idi ağaç”⁵²*

⁵⁰ Mircea Eliade (1999), **Şamanizm**, (çev. İsmet Berkan), (Ankara), s. 304-306.

⁵¹ Muharrem Ergin, (2004), **Dede Korkut Kitabı-I (Giriş-Metin-Faksimile)**, (Ankara), s. 214.

Ağaca hitaben söylenen bu sözlerden Musa Kelim, Şah-ı Merdan Ali gibi sözler çıkarılırsa Altaylı Şamanistlerin mukaddes ağaçları için söyledikleri ilahiden farkı yoktur.⁵³

Kırgızlar, ağaçlara, sulara kurban sunmuşlardır.⁵⁴ Ağaçlara kurbanlar sunan topluluklar gibi, ağaçları Tanrı seviyesine çıkartan topluluklar da bulunmaktadır. İbn Fadlan, Başkurt şamanizmine dair bazı malumatlar vermektedir. Bu malumata göre Başkurtlar kış, yaz, yağmur, rüzgâr, ağaç (orman), hayvan, insan, su, gece, gündüz, ölüm, hayat ve yer gibi varlıkların her biri için ayrı ayrı birer Tanrı bulunduğuna, en büyük Tanrının gökte yaşadığına inanırlardı. Ağaçtan “fallus kadar” bir nesne yapıp onu (bir yere) asarlar, sefere çıkarken veya düşmanla karşılaşırken onu öper ve ona secde ederlerdi.⁵⁵ Ebu Dülef’in verdiği bilgilere göre Karluk Türklerinin yanmayan ağaçtan yapılmış tapınakları olduğu bilinmektedir.⁵⁶

Türk dünyasında ağaçların yeri yalnızca yaratılış aşamasında kalmamıştır. Çocuk sahibi olmak, nazar, bereket, sağaltma yöntemleri, dilek dileme vb. pek çok konuda ağacın ne şekilde yer aldığı aşağıdaki her bir başlıkta ayrı ayrı belirtilecek ve günümüzdeki uygulamalara Balıkesir yöresinden bakılacaktır. Bu noktada, kutlu ağacın Türk inanış ve düşünüş sistemi içerisindeki yeri hakkında verilen bilgileri yeterli görüyoruz.⁵⁷

---

⁵² Ergin, **a.g.e.** s.108.

⁵³ Abdülkadir İnan, (1998), “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, **Makaleler ve İncelemeler**, 1. c. (Ankara), s. 469.

⁵⁴ Abdülkadir İnan, (2000), **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, (Ankara), s. 8.

⁵⁵ İnan, **a.g.e.** s. 10. İbn Fadlan’ın aktardığı bilgilere temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü, Türklerde, kutlu ağaç, hiçbir dönemde “Tanrı” olarak algılanmamış, “Tanrısal” olarak nitelendirilmiştir. Türklerde kutlu ağacın hiçbir dönemde “Tanrı” mertebesine çıkarılmaması hususunda Pervin Ergun’un daha önce anılan çalışmasına bakmakta yarar vardır. Ayrıca, Türklerdeki “iye” inancının hami ruhlar anlamına geldiği ve iyelerin Türkler tarafından hiçbir dönemde “Tanrı” ya da “Tanrıça” olarak algılanmadığı hususu da dikkatlerden kaçırılmamalıdır. İyelerin Türk inanç sistemindeki genel yansıması için bk. Mehmet Aça, (2006), “An Example of Tatar National Folklore’s Extension on The Other Turkish Communities: ‘Öy İyesi’ Belief”, **Preservation and Development of Native Languages in Multinational States: Problems and Perspectives**. International Scientific Conference (Kazan/Russia June 23-24, 2006), (Kazan), s. 122-124.

⁵⁶ İnan, **a.g.e.** s. 10.

⁵⁷ Ağaç kültü inancının Türk inanış ve düşünüş sistemi içerisindeki yeri hakkında daha kapsamlı bilgi için bk. Bahaeddin Ögel, (1995b), **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar)**, 2. c., (Ankara), s. 465-495; Metin Ergun, (2000), “Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikayelerindeki Yansımaları”, **Milli Folklor**, 47, Güz, 2000, s. 22-30; Pervin Ergun, (2004), **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, (Ankara), s. 145-387; Abdülkadir İnan, (1998), “Türk Boylarında Dağ, Ağaç (Orman) ve Pınar Kültü”, **Makaleler ve İncelemeler**, II. Cilt, (Ankara), s. 253-259.

1. MEYVELİ AĞAÇLAR

a. Ceviz

Yapılan ön araştırmalarda Türk dünyası bağlamında ceviz ağacını ele alan herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır. Bununla beraber, Balıkesir yöresinden derlenen materyallerde, ceviz ağacının genellikle olumsuz bir imaja sahip olduğu tespit edilmiştir. Kanaatimizce, Türk dünyasını kapsayan araştırmalarda ceviz ağacına çok fazla yer verilmemesi, olumsuz imajından kaynaklanmaktadır. Balıkesir yöresinden derlenen ceviz ağacıyla ilgili inanış ve uygulamalar aşağıdaki gibidir:

“Ceviz ağacının gölgesi koyu olduğu için altında yatılmaz. Ceviz ağacı incir ağacına “Eğer sen altında yatanı öldüremezsen bana gönder ben öldürürüm” dermiş. (İsmail YAŞAR, Balıkesir-Ayvatar Köyü)

“Ceviz ağacını eken bir insan, ceviz ağacının gövdesi kendi beli kalınlığına geldiğinde ölür.” (Yurdanur ZEYBEK, Akarsu Köyü; Mehmet ÖZTÜRK, Bigadiç-Balatlı Köyü; İsmail BAYKAN, Bigadiç-Orhanlı Köyü)

“Ceviz ağacının altında uyunmaz.” (Hatice YILDIZ, Bigadiç-Karkın Köyü; Habil ERCAN, Susurluk-Babaköy; Recep YILMAZ, Susurluk-Aziziye Köyü; İrfan ŞENYİĞİT, Edremit- Zeytinli Köyü; Süleyman DENİZ, Balıkesir- Karamanlar Köyü; Necati AYDIN, İvrindi- Ayaklı Köyü)

“Ceviz ağacı kesilmez. Uğursuzluktur.” (Emine TAN, Sındırgı-Çaykırın Köyü)

“Ceviz ağacının altında yatan hasta kalkar.” (Mehmet ÖZTÜRK, Bigadiç-Balatlı Köyü)

“Ceviz ağacının altında yatan başka deva aramasın denir.” (Kadir ÖRS, Dursunbey-Küçükler Köyü)

“Ceviz ağacını genellikle yaşlılara ektirirlermiş.” (Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez)

“Ceviz ağacı ekilmez. Ceviz ağacının altında oturulmaz.” (Mustafa ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Gökköy)

“Ceviz ağacının gölgesi çok koyudur. Altında yatılmaz derler.” (*Leyla AVCIOĞLU, Kepsut-Merkez*)

“Ceviz ağacının altında uyumaz. Ceviz ağacı insanın fotoğrafını çekebilir.” (*Feridun SANRI, Susurluk-Demirkapı Köyü*)

“Ceviz ağacının altında yatan felçli kalkar.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Ceviz ağacının altında yatmak uyuşukluk getirir.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Ceviz ağacı eken kişi ölmüş.” (*Kazım DEMİR- Balıkesir-Merkez-Kuşkaya Köyü*)

“Ceviz ağacının gölgesi zehirli denir. Uykuya yatılmaz.” (*Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez- Dedeburnu Köyü*)

“Ceviz ağacı Âdem ile Havva zamanında çok büyükmüş. Cevizleri bostan gibiymiş. Onu ceviz ağacının altında yatarken insanın kafasına düşse parçalamış. Sonradan küçüle küçüle bu hale gelmiş.

Ye balığı

Yat cevizin gölgesine

Sen ölmezsən

Ben ölürüm senin yerine.” (*Hüsnü ABATEKİN, Bigadiç- Aşağıçam Köyü*)

“Ceviz ağacının kalınlığı eken kişinin boynu kalınlığına gelince o kişi ölür. Ceviz ağacının altında yatarsan sarhoş gibi kalkarsın.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi-Merkez*)

Bölgeden tespit edilen inanış ve uygulamalardan da anlaşılacağı üzere ceviz ağacı, gölgesi altında yatanı hasta edebilen, uyuşturabilen, uğursuzluk getirebilen bir ağaçtır. Bölge insanı, ceviz ağacının ömrü ile insan ömrü arasında doğrudan bir ilgi kurmuştur. İnanışa göre, ceviz ağacını diken, ceviz ağacının ömrü kadar yaşamaktadır. Ceviz ağacının gölgesi altında yatan kişiyi olumsuz bir şekilde etkilediğine dair inancı, bugün bilimsel bilgi ışığında açıklamak mümkündür. Çünkü ceviz, “juglon” (juglonus

negia) adı verilen allelopatik madde içermektedir ve canlıları uyuşturucu bir etkiye sahiptir. Cevizin yaprakları çok büyük olduğu için ceviz ağacının altında herhangi bir ot bitmemektedir. Bu durum, halk dilinde “Cevizin altında ot bitmez” ifadesiyle yansımaları bulmuştur.⁵⁸

b. İncir

Yaptığımız araştırmalar göstermiştir ki, incir ağacı, halk arasında sevilmeyen ağaçlar arasında yer almaktadır.⁵⁹ Trabzon’da incir ağacı dikmek özellikle erkek çocuğu olanlar için uğurlu sayılmaz.⁶⁰ Halk arasındaki bu olumsuz imajına rağmen, incir, kutsal kitaplarda kutsanmış bir ağaç olarak ortaya çıkmaktadır. Tevrat’a göre cennette bulunan ağaçlardan biri de incir ağacıdır. Bu nedenle Museviler arasında da kutsal görülürler.⁶¹

Tevrat’ta “Yaratılış” bölümünde incir ağacından bahsedilmektedir. Tevrat’taki bu bölüm “Eski Ahit” adıyla İncil’de de yer almaktadır. Tevrat’ın üçüncü bölümünde incirden şu şekilde bahsedilmiştir:

Yar.3: 1 RAB Tanrı'nın yarattığı yabani hayvanların en kurnazı yıldı. Yılan kadına, "Tanrı gerçekten, 'Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin' dedi mi?" diye sordu.

Yar.3: 2 Kadın, "Bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz" diye yanıtladı,

Yar.3: 3 "Ama Tanrı, 'Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz' dedi."

---

⁵⁸ Cevizle ilgili bu bilgiler, Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Bayram Yıldız’dan alınmıştır.

⁵⁹ İncir ağacı, halk arasında uğursuz bir ağaç olarak kabul edilmekle birlikte, Aydın yöresinde “erkek incir”in, yani, “iğlek”in evlerin önüne dikildiği ve bereket getirdiğine inanıldığı görülmektedir: “Evin önüne dikilen bir diğer ağacın iğlek olduğunu daha önce belirtmiştik. Meyveleri yenmeyen ve “erkek incir” diye de adlandırılan iğleklerin görünüşü incir ağacına benzemektedir. Fakat incire nazaran yaprakları daha koyu renkli ve gölgesi de daha koyudur. İncire benzeyen ve yaz başlarında olgunlaşan meyveleri toplanır, dağlarda yetişen kavalık (yeşil, bol uzun çubuğu olan bir bitki) ve sarı diken çalılarına üçer beşer dizilerek incir ağaçlarının dallarına asılır. İğlek dediğimiz incire benzeyen meyvelerin göbeğindeki delikten çıkan sinekler, incir ağaçlarındaki henüz fındık tanesi büyüklüğündeki incirleri döller. Bu sayede bol ürün alınmış olur. Bu işleme “iğlek atmak” da denilmektedir. Eğer iğlek atılmazsa incirler olgunlaşmadan dökülür, kuru incir haline getirilemezler. İncir ağacı, evden çok uzaklara, dağlara, susuz bağlara dikilirken iğlek evin önüne, pınarın, çeşmenin başına dikilir. İncir ağacından daha büyük, daha koyu yapraklı ve koyu gölgeli olan ağaç, “kölgelüce kaba ağaç”ın vasıflarını taşımaktadır. Bulunduğu yere bereket getirdiğine yönelik inanç da Tanrı kutunun bir diğer belirtisi olarak kabul edilmelidir. İğlen ağacına nur indiğine, elinde feneriyle aksakallı dedenin geldiğine, evin bireylerine yardım ettiğine (maddi) şahit olunmuştur.” (Pervin Ergun, **a.g.e.**, s. 301-302)

⁶⁰ Pertev Naili Boratav, (1997), **100 Soruda Türk Folkloru**, (İstanbul), s. 54.

⁶¹ Pervin Ergun, (2004), **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, (Ankara), s. 116.

Yar.3: 4 Yılan, "Kesinlikle ölmezsiniz" dedi,

Yar.3: 5 "Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız."

Yar.3: 6 Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi.

Yar.3: 7 İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar.⁶²

Kur'an-ı Kerim'de adları geçen zeytin, incir, ve nar ağaçlarına verilen önem, İslam dünyasına aynı şekilde yansımış, bu ağaçlara kutsal gözüyle bakılmıştır (Nur suresi 35. ayet, Tin suresi 1-3. ayet). Ayetlerde incir ve zeytin sembol olarak geçmektedir. Burada incir ağacı, Museviliğin; zeytin ise İslamiyet'in sembolü olarak kullanılmıştır.⁶³ Yahudi geleneğine göre cennetteki yasak meyvenin incir veya buğday olduğuna inanılır.⁶⁴

İncir ağacı ile ilgili inanışlardan bir kısmı, "ocağına incir ağacı dikmek" deyimini ile paralellik göstermektedir. İncir ağacı ile şeytan ya da kötü ruhlar arasında ilişki kurulmaktadır. Balıkesir yöresinden tespit edilen incirle ilgili inanışlar şu şekildedir:

"Geceleyin şeytanlar incir ağacının altında oynar. Bu nedenle gece vakti incir ağacının altına sokulmamak gerekir." (Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü)

"İncir ağacının altında uyunmaz." (Hatice UÇAR, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü; Hatice YILDIZ, Bigadiç-Karkın Köyü; Leyla AVCIOĞLU, Kepsut; Necati AYDIN, İvrindi- Ayaklı Köyü; Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallılar Köyü)

"İncir ağacı ekenin ocağı kurur." (Emine TAN, Sındırgı-Çaykırın Köyü)

"İncir ağacının altına yatan hayırla kalkmaz." (Halil İbrahim AŞIK, Bigadiç-Kayaludere Köyü)

⁶² <http://www.incil.info> (21.12.2006)

⁶³ Ergun, a.g.e. s. 82.

⁶⁴ Ergun, a.g.e. s. 102.

“İncir uğursuz bir ağaçtır derler. Kuşlar dışkı yoluyla incir ağacının her yerde yetişmesini sağladıkları için öyle derler.” (İsmail BAYKAN, *Balıkesir-Merkez-Orhanlı Köyü*)

“İncir ağacının altında abdest bozmak iyi sayılmaz.” (Sevim YILDIZ, *Balıkesir-Merkez*)

“İncir ağacının dikilmesi iyi değildir.” (Metin ÇAKAR, *Susurluk-Demirkapı Köyü*)

“İncir ağacının dibine kırklı çocuğun suyunu dökersen çocuk hasta olur denirdi.” (Naciye KUZU, *Balya-Doğanlar Köyü*)

“İncir ağacı intizarlıdır. Âdem baba ile Havva ana cennette yasak meyveyi yedikleri vakit vücutları açık kalmış. Hiçbir ağaç onlara yaprağını vermemiş. Bir tek incir vermiş. Bu yüzden incir intizarlıdır”. (Ali BALABAN, *Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“İncir uğursuz bir ağaç olduğu için yakılmaz.” (Şaban ŞAHİN, *Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*)

“Peygamberimizin biri çırılçıplak kalmış. Allah onun tohumunu da almış. Çırılçıplak kalınca incir ağacından bir yaprak gelmiş. Onun avret yerlerini örtmüş. Şimdi yemiş ağacının dibine yatan hasta kalkar.” (Mehmet Ali AYDEMİR, *Burhaniye-Börezli Köyü*)

“İncir ağacının altında yatılmaz, ufak su dökülmez.” (İrfan ŞENYİĞİT, *Edremit-Zeytinli Köyü*)

“İncir ağacının dalını kesersen ocağına incir ağacı dikilir. İncir ağacının yakılmasına iyi demezler.” (Habibe OLGUNSOY, *Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

“Cennette yeme, içme yokmuş. Yılan buğday alıp Âdem’in yanına varmış. “Bu buğdayı yersen sen cennette duracaksın, yemezsen Allah seni defedecek” diyor. Buğdayı yediriyor. Allah gelmiş. “Bu hal ne? Sen bunu nereden buldun?” demiş. Âdem de “Sen bunu yemezsen padişahın köşkünden atacak dedi” demiş. Allah bunu cennetten defetmiş. Bu bir o dala varmış bir bu dala varmış. “Bana bir yaprak ver de örtüneyim” demiş. Dallar sallanmış, sallanmış. “Sen Allah’ın lanetlemesisin, biz sana yaprak

veremeyiz” demişler. Sonra yemişin yanına varmış. Yemiş de bir yaprak düşürmüş. Allah da “Yemişin yensin de hiç gülün açılmasın” demiş. Bir de ceviz yaprak vermiş. Allah ona da “Gülün açılmasın” diye beddua etmiş.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallılar Köyü*)

Balıkesir yöresinde olumsuz bir imaja sahip olan incir ağacı, eski Mısır mitolojisinde Tanrılarla bağlantılı bir ağaç olarak gösterilmektedir. Osiris (Ölümler Tanrısı) ile ilgili anlatılan bir metinde, Osiris, incir ağacı ruhunu temsil etmektedir. Metne göre, eski Mısır’da kutsal kabul edilen incir, ılgın gibi ağaçların Tanrılarını temsil eden ağaçlar olduğuna inanılmaktadır.⁶⁵

İncirle ilgili olarak Balıkesir yöresinden derlenen inanış ve uygulamalar ile kutsal kitaplardaki bilgiler arasında bir çelişki olduğu gözlemlenmektedir. Kutsal kitaplarda incir ağacıyla ilgili olumsuz bir bilgiye rastlanmamaktadır. Halk arasında bazı mekânlar, şeytanların ya da kötü ruhlu varlıkların yaşadığı yerler olarak görülmüştür. Çöplerin bulunduğu, bulaşık ve hamam sularının döküldüğü yerler bunlardan bazılarıdır. Geceleyin bahçeye ya da balkona sıcak su dökülmesi iyi sayılmamakta, şeytanların ve diğer kötü ruhların geleceğine inanılmaktadır. Balıkesir yöresinde, incir ağacının altı şeytanların barındığı bir yer olarak tasvir edilmiştir. İncir ağacının altında uyunmamasının, incir ağacının olduğu yerde ufak su dökülmemesinin, kırklı çocuğun suyunun incir ağacının dibine dökülmemesinin sebebi de bu yerin şeytan ya da kötü ruhların uğrak yeri olduğuna dair varolan inançtan kaynaklanmaktadır. İncir ağacının olumsuz bir imaja sahip olmasındaki diğer bir neden de “ocağına incir ağacı dikmek” ifadesinde kendisini göstermektedir. İncir ağacı, genellikle yıkılmış, virane yerlerde yetişmektedir. İncir ağacı ekildiğinde onu tamamen yok etmek neredeyse imkânsızdır. İncir ağacı çabuk üreyebilen bir ağaçtır. Ne kadar kesilirse kesilsin kendine üremek için yeni bir yol bulabilmekte, insanların bahçe ve tarlalarını işgal edebilmektedir. Tarla ya da bahçelerinden geçimlerini sağlayan insanların verim almasını zorlaştırmaktadır. “Ocağına incir ağacı dikmek” ifadesinin de bu nedenden ötürü ortaya çıktığını düşünmekteyiz. İncir ağacının dalının kesilmesi ya da yakılması da iyi sayılmamaktadır. İncir ağacı kötü ruhların mekânı olduğu için incir dalının yakılması da herhalde iyi sonuçlar doğurmayacaktır. Balıkesir yöresinde yapılan

---

⁶⁵ Ergun, (2004), **a.g.e.**, s. 72.

araştırmaya göre, incir ağacının olumsuz kabul edilmesinin bir nedeni de Âdem ile Havva'nın yasak meyveyi yiyerek cennetten kovulmalarıdır. Cennette şeytanın sözüne kanarak yasak meyveyi yiyen Âdem ile Havva çıplak kalmışlardır. Çıplaklıklarını incir ağacının yardımı sayesinde kapatmışlardır. Tanrı'nın günahkâr kullarına yardım eden incir ağacı da halk arasında hor görülerek cezasını bulmuş olmalıdır.

c. İğde

İğde, Tanrı kutu taşıyan ağaçlar arasında sayılmaktadır.⁶⁶ İğde'nin Tanrı kutu taşıyarak nazara karşı koruyucu bir kalkan özelliği göstermesi, dikenli bir ağaç olmasından kaynaklanmıştır. Pervin Ergun, **Türk Kültüründe Ağaç Kültü** adlı çalışmasında ağaç ve nazar konusunu ele alırken “dikenli çalı” üzerinde mutlaka durulması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü Türkler arasındaki inanışa göre, Erlik / Şeytan ve kötü ruhlar, dikenli çallara yaklaşmamaktadır.⁶⁷

İğde ağacıyla ilgili olarak derlenen bilgilerde iğde ağacı ile peygamberler ve onların soyundan gelenlerle ilgili çok sayıda hikâyeye rastlanmıştır. İğde ağacının daima eğik olması, onu diğer ağaçlardan ayıran en temel özelliklerindedir. Doğayla bir bütün olan insan, bu farklılıkla ilgili olarak bir inanış ya da efsane oluşturmuştur. İğde ağacı ile ilgili Balıkesir yöresinden tespit edilen inanışlar şu şekildedir:

“İğde ağacı daima eğridir. Havva anamızın üstüne kuma gelmiş. Havva anamız üzüntüyle iğde ağacına yaslanmış. İğde ağacı da eğilmiş.” (*Medine DOLNBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“İğde ağacında anne kokusu olduğundan iğde ağacı eğridir.” (*Hatice Sevim DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar köyü*)

“İğde ağacına peygamberimiz yaslandığı için eğik durur.” (*Mehmet ÇAKMAK, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Fatma anamız, Ali efendimizle evlenince “oh” diye iğde ağacına dayanmış. İğde ağacı da kibleye doğru eğilmiş.” (*Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez*)

---

⁶⁶ Ergun, **a.g.e.**, s. 322.

⁶⁷ Ergun, **a.g.e.**, s. 323.

“İğde ağacına peygamberimiz yaslanmış. O yüzden eğridir. İğde ağacının çiçekleri çok açtığında kızlar çok kaçacak denir.” (*Mustafa ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Gökköy*)

“Sahabelerden biri kendi ailesinin üstüne evlenmiş. İlk aile sonraki aileyi görünce üzülmüş, iğde dalına dayanmış. İğde de eğik kalmış.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez- Konakpınar Köyü*)

“İğde ağacına su kulpu takılırdı. Peygamberlerden biri karısının üzerine kuma getirmiş. İlk kadın iğde ağacına yaslanmış. “Ah bunu da gördük” demiş. İğde ağacı da kıbleye doğru eğilmiş.” (*Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*)

“Kayınvalidesi gelinine iftira etmiş. Gelin çok üzülmüş. Bir yere de gidememiş. Evin önünde iğde ağacı varmış. Ona yaslanmış. Onun üzüntüsüne iğde ağacı da eğilmiş.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Fatma anamızın üstüne ortak gelecekmış. Babası “Fatma katlanamazsın” demiş. Fatma “Katlanırım baba” demiş. Gelin gelirken Fatma eliyle ateşi karıştırıyormuş. Babası “Fatma elin yanıyor” demiş. Fatma da “Elim değil, ciğerimin bağı yanıyor” demiş. İğde dalına yaslanmış. İğde o yüzden yamuk olur.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallılar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgiler arasında, tıpkı ceviz ağacı örneğinde olduğu gibi, iğde ağacı altında uyumanın uğursuzluk getirdiği inancıyla iğde kokusunun çeşitli hastalıklara, özellikle de vereme yol açtığına dair inanışlara da rastlanmaktadır:

“İğde ağacının altında uyunmaz.” (*Recep YILMAZ, Susurluk-Aziziye Köyü*)

“İğde ağacının kokusu verem yaparmış.” (*Hasan İBİŞ, Susurluk-Sultançayırı Köyü*)

Balıkesir yöresinden iğdeyle ilgili derlenen bilgilere bakıldığında, yaşanan bir üzüntü sonucunda iğdenin eğilmesi ana temayı oluşturmuştur. Üzüntüyü yaşayanlar peygamber ya da peygamber soyundan gelenlerden biri olmuştur. İğde ağacı genellikle kadınların dertleştikleri bir ağaç görüntüsündedir. Üstüne kuma gelen kadın, kayınvalidesinin iftirasına uğrayan çaresiz gelin, iğde ağacına sığınmış ve iğde ağacı da onun üzüntüsüne dayanamamıştır. Yukarıdaki bilgilere göre iğde ağacına yaslanan

yalnızca kadınlar değildir. Peygamber efendimiz de iğde ağacına yaslanmıştır. Peygamberimize duyulan saygı karşısında iğde de eğilmiştir. İğde ağacı ile anne kokusu arasında da bağ kurulmuş ve anneye olan saygıdan dolayı iğde ağacı eğilmiştir.

İğde ağacı nazarlık olarak da kullanılmaktadır. Balıkesir yöresinde yapılan araştırmada iğdenin nazarlık olarak kullanımına rastlanmamıştır. Balıkesir yöresinde nazarlık için kullanılan ağaç ağırlıklı olarak çetlemik ağacıdır. Ancak başka yörelerimizde iğde ağacının nazara karşı koruyucu bir özellik taşıdığı bilinmektedir. Afyon'da çocuğun takkesine iğde çekirdeği takılmaktadır. Eskişehir'de iğde çekirdeği başka malzemelerle birlikte çocuğun omzuna takılmaktadır.⁶⁸ Konya'da iğde çalısı çocuğun elbisesine dikilmektedir. Mehmet Aça'dan derlenen bilgilere göre Konya ili Obruk köyünde insanları, evleri, hayvanları nazara karşı koruduğuna inanılan iğde ağacının çiçekli dalları evlerin içine, hayvanların bulunduğu ağıllara asılır, küçük parçalar halinde insanların iç ve dış giyimlerine dikilmektedir.⁶⁹ Müberra Olgunsoy'un verdiği bilgilere göre ise Konya'da iğde çekirdeğinin kurutularak çocukların omuzlarına takılmaktadır. Kendisi iğde çekirdeğini halen yanında taşıdığını belirtmiştir. A. V. Anohin'in **Altay Şamanlığı'na Ait Materyaller** adlı eserinde Erlik'in olumsuz etkilerinden korkan Altaylılar "taylga" olarak adlandırılan kurban sunma mekânının yapımında kullanılan ağaç ve kurbanlığın parçalarının asıldığı direk ve kazıkların bile kötü nitelikte eski ve eğri büğrü olanlarını seçerler. Gelecekte Erlik'in aç gözlülüğünü azaltmak için bir çare olarak "taylgayı" bazen onun korktuğu kuşburnu ağacının (togonok) ya da akdikenin (pele) yanında dikenli çalı ve otların yanına kurmaktadırlar. Altaylılara göre Erlik dikenli çalılardan korkar.⁷⁰ Bu bilgiler ışığında iğde ağacını ele alırsak dikenli olması, eğik olması sebebiyle nazara karşı kullanılması son derece doğaldır.⁷¹

---

⁶⁸ Orhan Acıpayamlı, (1962), "Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 20., S. 1-2, s. 1-40. Orhan Acıpayamlı nazarlık olarak kullanılan materyallerin totem fikrinin etkili olduğunu savunmakta ancak nazar ile totem arasında da ilgi bulunmadığını belirtmektedir.

⁶⁹ Ergun, **a.g.e.**, s. 323.

⁷⁰ A. V. Anohin, (2006), **Altay Şamanlığı'na Ait Materyaller**, Çev. Zekeriya Karadavut, Jannet Meyermanova, (Konya), s. 4.

⁷¹ İğde ve dikenli ağaçların nazar üzerindeki etkisi için bk. Pervin Ergun, (2004), **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, (Ankara), s. 321-331.

ç. Nar

Nar çiçeği dalı, Tanrı kutuna sahip olduğu düşünül­düğü için nazarlık yapımında kullanılmıştır.⁷² Türkler, içinde ömürlerini mutlu ve huzurlu bir şekilde sürdürmeyi amaçladıkları evlerini kurmadan önce, bahçelerine Tanrı kutunun kaynağı olan bir ağaç dikmişler, bu geleneği günümüze kadar taşımışlardır.⁷³ Nar da evin önüne dikilen ağaçlardan biridir. Nar, Kur'an'da Rahman suresinde cennet meyvesi olarak yer almaktadır. Aydın bölgesinde, cennet meyvesi olması ve dikenleri dolayısıyla şeytanı evin etrafına sokmaması nedenleriyle tercih edilmektedir. Bazı geceler nar ağacının üzerine nur indiğine, “aksakallı”, “nur yüzlü” “dede”nin evin sahiplerine yardımcı olup onları müşkül­atlarından kurtardığına, eve ait her şeyi ve bütün aile bireylerini koruduğuna inanılmaktadır. Ev halkından hiç kimse, bu ışıktan ve “aksakallı” ihtiyardan korkmaz; ama günlük hayatlarında yanlış hareketler ve davranışlardan uzak durmaya çalışırlar. Yanlış hareketler edildiğinde de Tanrı kutunun gideceğine, aksakallı ihtiyarın ev halkını cezalandıracağına inanılır.⁷⁴

Side yakınlarındaki Değirmen-Özü Beş-Konak köyünde Çingene denilen ama dilleri Türkçe olan bir halk oturur. Onlar nara çok önem verirler. Narlar olgunlaşınca nar bayramı kutlarlar. Onlara göre, mevsimi gelmeden nar koparmak büyük günah sayılır ve yasaktır.⁷⁵

Balıkesir yöresinden derlenen materyallerde nar ağacından nazarlık yapılması ile ilgili bir inani­şa rastlanmamıştır. Ancak narın kutsal bir meyve olduğu inancı tespit edilmiştir. Bilindiği gibi nar çok tanesi olan bir meyvedir. Bu nedenle de bereketi simgelemektedir.

“ Nar yemek sevaptır. Öldükten sonra mutlaka midende olması gerekir.” (*Naciye KUZU, Balya-Doğanlar Köyü*)

“Tohum atarken bereketli olsun diye içine nar kırıklanır. Evinin önüne hıdrellez günü kırmızı şal v.s. asılır. Tanelerimiz de kırmızı olsun, bol bereket olsun, uğur getirsin diye.” (*Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

---

⁷² Ergun, a.g.e. s. 322.

⁷³ Ergun, a.g.e. s. 299.

⁷⁴ Ergun, a.g.e. s. 301.

⁷⁵ Boratav, (1997), a.g.e. s. 217.

Nar ile ilgili olarak anlatılan bir hikayeye de burada yer vermek istiyoruz.

“Padişahın biri Bursa başkentken Bigadiç’in Alabarda köyüne varmış. Alabarda köyünün narı eşsizmiş. Padişah köye varınca çeşmeden su içmek istemiş. “Bu su içilir mi?” diye sormuş. Köylüler siz yabancısınız galiba, durun bahçemden iki nar koparıp size suyunu çıkartayım” demiş. Padişah tebdil-i kıyafet olduğu için köylüler onu tanıyamamış. Padişah vezirine “Hemen not al. Bak iki nardan kaç bardak suyu çıktı” demiş. O günden sonra Alabarda köyü hemen vergiye bağlanmış. Bir süre sonra padişah yine tebdil-i kıyafet o köye gitmiş. Kadınlara “Ben size parasını vereyim de şuradan iki narın suyunu çıkarın da içelim” demiş. Kadının birisi “Bir dakika” demiş. Pek çok nar toplamış. Padişah “Bu kadar nar ne olacak? İki üç nardan suyunu çıkarsanız yetmez mi?” demiş. Kadın “Kör olasıca devlet garibanın iki dal narı vardı ona da gözünü dikti. Kimse narlara bakmıyor da sulamıyor da. Onun için narlardan su çıkmıyor bey” demiş. Padişah hatasını anlamış. Hemen vergiyi kaldırmış.” (*Kadir ÖRS, Dursunbey-Küçükler Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen metinlerden de anlaşılacağı gibi, nar, çok taneli bir meyve olduğundan dolayı bereketi simgelemektedir. Narın tanelerinin çokluğu ile mahsulün verimi arasında bir ilişki kurulmuştur. Halk arasındaki cennet meyvesi olarak nitelenen narın öldükten sonra da mutlaka midede bulunması gerektiğine dair inanış, narın kutsallığını pekiştirmektedir.

d. Kiraz

Türk inanış ve düşünüş kalıpları çerçevesinde kiraz ağacıyla ilgili bir inanış ya da bilgiye rastlanamamıştır. Kur’an’da “Vakıa” suresinde cennet tasvir edilirken “düzgün kiraz ağacı” ifadesi geçmektedir. Türk dünyasında, kiraz ağacının etrafında bir inanç oluşturulmamasının nedeni, ağacın kutsal sayılması için gerekli olan nitelikleri taşımaması olmalıdır. Bizim derlediğimiz materyallerde ise kiraz ağacı ile zayıflık ya da zayıflama arasında bir bağ kurulmuştur. Ayrıca, belirli tane sayısında yenildiğinde aspirin etkisi gösterdiğine de inanılmıştır.

“Aç karnına yenirse kirazın zayıflatıcı etkisi vardır. On, yirmi tane yenilirse bir aspirin almış gibi etkisi vardır. Kiraz şöyle dermiş: “Eğer arkamdan dut çıkmasaydı ben insanları sapıma çevirirdim.” (*Kadir ÖRS, Dursunbey-Küçükler Köyü*)

Kiraz ağacı “Eğer arkamdan dut yetişmeseydi insanları çöpüm gibi kuruturdum” dermiş. (Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez)

e. Zeytin

Zeytin ağacı, Müslümanlığın simgesi olmuş bir ağaçtır. Kur’an’da da zeytinden bahsedilir. “Mü’minun” suresi on dokuzuncu ve yirminci ayetlerde zeytinin kendisinden ve yağından bahsedilmektedir: “*Tur-i Sina’da da yetişen bir ağaç daha meydana getirdik ki bu ağaç hem yağ hem de yiyenlerin ekmeğine katık edecekleri (zeytin) verir.*”⁷⁶ Bizim araştırmalarımızda da zeytinin bu yönü ağır basmaktadır. Halk arasında zeytin kutsal bir yere sahiptir. Bunun en güzel ve yaygın örneği, Ramazan ayında yer alan bir uygulamada karşımıza çıkmaktadır. Ramazan ayında tutulan oruçlar açılırken peygamberimizin de öyle yaptığına inanılarak hurma ile oruç açmaya özen gösterilmiştir. Eğer hurma yoksa o zaman zeytin ya da su tercih edilmiştir. Zeytin ağacı ile ilgili olarak Kur’an’daki onun mübarek bir ağaç olduğuna dair bir başka ayet de şudur: “*Allah, göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nispet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu), nur üstüne nurdur. Allah, dilediği kimseyi nuruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir (Nur suresi 35. ayet).*”⁷⁷

Uygulamalarına daha ayrıntılı olarak yer vereceğimiz halk hekimliğinde de zeytinyağı önemli bir yere sahiptir.

“Yeşil zeytinin çekirdeğini yememek gerekir. Siyah zeytinin çekirdeğini de atmayıp yutmak gerekir. Midedeki paraziti, ülseri yok eder. Özellikle de Gemlik zeytini.” (Kadir ÖRS, Dursunbey-Küçükler Köyü)

“Zeytin ağacı kutsal sayılır. Müslüman adeti değildir.” (İsmail BAYKAN, Balıkesir-Merkez-Orhanlı Köyü)

“Zeytin çekirdeği öldükten sonra mutlaka midende olmalıdır. Çok sevaptır.” (Naciye KUZU, Balya-Doğanlar Köyü)

---

⁷⁶ Ergun, a.g.e. s. 84.

⁷⁷ Ergun, a.g.e. s. 84.

“Zeytin bol olursa kıtlığa delalettir.” (*İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Zeytin ağacı kutsaldır. Kur’an’da 351.sayfanın 35. ayetinde “zeytuni” olarak geçer. Zeytin çekirdeği midede eriyebilir. Zeytinin dışında Allah, içinde Muhammed yazdığı söylenir. Başka hiçbir çekirdeği mide eritemez.” (*Süleyman DENİZ, Balıkesir-Merkez- Karamanlar Köyü*)

Balıkesir yöresinde zeytin; halk hekimliği, bereket ve din bağlamlarında önem arz etmektedir. Zeytin çekirdeğinin yutulması suretiyle midedeki parazitleri temizlemesi, halk hekimliği açısından önemlidir. Balıkesir yöresinde zeytinyağı da insan ve hayvan hastalıklarında her derdin devası olarak görülmektedir. Bununla ilgili örneklere halk hekimliği ve hayvan hastalıklarıyla ilgili bölümlerde yer verilecektir. Kaynak şahıslarımızdan biri, zeytin ağacının kutsal olduğunu kabul etmekte; ancak, bunun Müslüman âdeti olmadığını savunmaktadır. Bununla ilgili olarak ayrıntıya girmek istemediğini belirterek bilgi vermemiştir. Bu nedenle kaynak şahsın bilgisinin kaynağını bilememekteyiz. Ancak Kur’an’da geçen sureler ve başka bir kaynak şahsımızın bu konuyla ilgili verdiği bilgiler, zeytinin Müslüman âdetine uygun düştüğünü göstermektedir. Zeytinin bol olması, kıtlığa işaret olarak sunulmuştur. Halk arasında her şeyin fazlası zarar olarak görülmüştür. Tarlasından çok fazla mahsul alan bir çiftçinin aklına seneye kıtlık olacak düşüncesi gelmektedir. Çok gülen bir insanın ağlayacağını düşünmesi gibi, bir şeyler normalden fazla iyi gidiyorsa mutlaka kötü bir sonuç ortaya çıkacaktır. Zeytinin çokluğunun kıtlık getirmesinin sebebi de bu olmalıdır.

f. Kızılılık

Yapılan ön araştırmalarda kızılılıkla ilgili olarak Türk dünyasında yer alan herhangi bir inanç ya da uygulamaya rastlanamamıştır. “Meydan Larousse” ansiklopedisine göre kızılılık ağacı beş metre boyunda, sarı çiçekli ve çiçekleri yapraklarından önce açan bir ağaç olarak tanımlanmıştır. Kızılılığın meyvesinin de sonbaharda olgunlaştığı belirtilmiştir.⁷⁸ Balıkesir yöresinde yapılan araştırmalarda ise sadece bir yerde “külen” ya da kızılılık ağacıyla ilgili bir inanış tespit edilmiştir:

“Külen (kızılılık) ağacını altına yatmak iyi değildir. Külenler erkenden çiçek açar, altı çok şeytanlı olurmuş.” (*Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

---

⁷⁸ **Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi**, (ty), C. 11., s. 275.

Kızılığın olumsuz bir imaja sahip olmasındaki neden, bize incir ağacını hatırlatmaktadır. Hatırlanacağı üzere, incir ağacı da altında şeytanların bulunduğu bir uğrak yeri olmasından dolayı halk tarafından sevilmemektedir. Kızılık ağacı da aynı durumdan dolayı uğursuz bir ağaç olarak tanımlanmıştır. Balıkesir yöresinde kızılık ağacının diğer bir adı da külen olarak belirtilmiştir. Meydan Larousse'daki tanım göz önüne alındığında çiçeklerinin yapraklarından önce açtığı belirtilmiştir. Ayrıca kızılığın meyvesinin de sonbaharda olgunlaşması da dikkat çekicidir. Kızılığın erkenden çiçek açmasını kaynak şahsımız da belirtmiştir. Bu durumda kızılığın olumsuz imajının nedenleri net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Öncelikle şeytanların uğrak yeridir. Diğer ağaçlardan farklı zamanlarda meyve verip çiçek açması da olumsuz bir özellik olarak değerlendirilmiş olmalıdır. Belki de zamansız meyve vermesi şeytanların işi olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak Balıkesir yöresinde kızılık ağacının imajı olumsuzdur.

g. Elma

Elma ağacı, daima doğurganlığın sembolü olmuştur. Meyve ve doğurganlık ilişkisi, Altay Türkleri arasından derlenen yaratılış mitlerinden itibaren karşımıza çıkmaktadır. Yaratılış mitine göre, ilk insanlar, meyveli bir ağaç vasıtasıyla beslenmektedirler. Fakat kendilerine yasaklanan dallardaki meyveleri yiyince Tanrı katından yeryüzüne indirilirler.⁷⁹ Ölümsüzken ölümlü ve hastalıklı birer varlık haline dönüşürler. Dikkatleri çeken başka bir nokta da Eje'ye doğurganlık vasfının yasak meyvenin yenilmesinden sonra verilmesidir. Eje yasağı ihlali nedeniyle doğum yapacak ve doğum sancıları çekecektir.⁸⁰

⁷⁹ Altay Türkleri arasından derlenen yaratılış mitinin benzerleri "Kur'an", "Tevrat" ve "İncil" gibi kutsal kitaplarda da yer almaktadır. Zikredilen kitaplardaki yaratılışla ilgili bölümler, meyvelerinin yenilmesi yasaklanan ağaca ("Bilgi Ağacı") da yer vermektedirler.

⁸⁰ İnan, (2000), **a.g.e.**, s. 15-16. Gerek Altay Türkleri arasından derlenen yaratılış mitinde ve gerekse Kur'an'da meyvelerinin yenilmesi yasaklanan ağacın cinsi hakkında bilgi verilmemektedir. Halk arasındaki yaygın kanaate göre –Hıristiyanlığın da etkisiyle- yasaklanan ve doğurganlık vasfı kazandıran meyve "elma"dır. Mehmet Aça, meyvelerle ilgili inanışları ele aldığı bir yazısında, bu konuda şunları yazmıştır: "Kur'an'da hurma, zeytin, incir, nar gibi ağaçlardan özellikle söz edilmekle birlikte, yasaklanan meyve ağacının meyvesinin ne olduğu hakkında bilgi verilmektedir. "Kur'an"daki yasak ağaca "Şecere-i Memnua" ve "Şecere-i Huld" isimleri verilmiştir. "Araf suresinde Tanrı, Adem ile Havva'dan cennette bulunan yiyeceklerden diledikleri gibi yemelerini; fakat, bir ağaca yaklaşmalarını tembihler. Bu ağaç, "Şecere-i Memnua"dır: *(Allah buyurdu ki): "Ey Adem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz. Derken şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: Rabbiniz size bu ağacı*

Manas Destanında Manas'ın babası çocuğu olmayan karısından şikayette bulunmakta ve ondaki kısırlığın sebebini, yapması gerekip de yapmadığı bazı eylemlere bağlamaktadır:

*“Bu Çurçu saçını, hiçbir zaman taramaz,
Tanrı'ya tövbe edip, bana da bir gün bakmaz,
Belini berk bağlamaz!
Bu Çurçu bana hiç, erkek oğlu doğmadı!
On dört yıldır alalı, ana dahi olmadı!
Kutsal bir yere gidip, adım bile atmadı!
Kutsal pınara gidip, yanında bir yatmadı!
Bir elmanın altına, giderek oynamadı!
(Kısırlıktan) kurtulup, kutsal yol bulamadı!”⁸¹*

Yukarıdaki dizelerde geçen “elma” ve “kutsal pınar”, eski Türk inançlarındaki yer-su'larla doğrudan ilişkilidir. Abdülkadir İnan'a göre, bu ruhlar insanların yaşadıkları yerlerde yaşarlar ve ehli hayvanları yaratıp onlara bereket veren de “yer-su” dur. Elmalı

---

*sırf melek olursunuz veya ebedi kalanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi. Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti. Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara: Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi? Diye nida etti.” (A'raf suresi 21, 22. ayetler). Bunun üzerine Tanrı onları cennetten kovar, bir müddet yaşayıp ölecekleri ve sonra tekrar dirilecekleri yeryüzüne indirir (A'raf suresi 23-25. ayetler). Cennetteki yasak ağaçtan “Taha” suresinde de bahsedilir. Yasak ağaç, bu sefer “Şecere-i Huld” diye adlandırılır. “Ebedi Hayat”, “Çürümez Saltanat Hayatı” anlamlarına gelen ağaç, Adem ile Havva'ya yasak edilen ağaçtır. Şeytan, onları kandırır, yasak ağacın meyvesini yerler: “Derken şeytan onun aklını karıştırıp “Ey Âdem! Dedi, sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez saltanatı göstereyim mi?” Nihayet ondan yediler. Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü. Üstlerini cennet yapraklarıyla örtmeye çalıştılar. Bu suretle Âdem Rabbine asi olup yolunu şaşırdı.” (Taha suresi 120-121. ayetler) Yahudi ve Hıristiyan geleneğinde de kötülük ruhunu, şeytanı temsil eden yılan, Havva vasıtasıyla Adem'i bilgi ağacının meyvesini yemeğe ikna eder. Mişna (Sanhedrin, 70), iyiyi ve kötüyü bilme ağacının üzüm asması olduğunu söyler. Henok (Enoch) Kitabı (24/2), onu, yedi dağın arasına yerleştirir. Yahudi geleneğinde, yasak meyvenin incir ya da buğday olduğuna inanılır. Kimi araştırmacılar, “İncil” ve “Tevrat”ta yer alan ağacın gerçek bir ağaç olmadığını, bir sembol olduğunu ifade etmişlerdir. İskenderiye Yahudiliği ve Philon, yasak ağacın cinsel ilişkiyi ifade ettiği düşüncesindedirler. Bazı kilise çevreleri de bu düşüncede olmakla birlikte, bu görüş çok fazla benimsememiştir. Yaratılış mitleriyle kutsal kitaplarda ifadesini bulan ve cennetten çıkarılmaya neden olarak gösterilen yasak ağaçla meyvesinin cinsi gerçekte ne olursa olsun, Türkler arasından derlenen sözlü edebiyat metinlerinde, doğurganlık vasfının kazanılmasına neden olan meyvenin elma olduğuna inanılmıştır. Mehmet Aça, (2005), “Türk İnanış ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve”, **Fikret Türkmen Armağanı**, (İzmir), s. 12.*

⁸¹ Ögel (1998), a.g.e.,1. c. s.506.

yerlerden maksat, elmalı yerlerde yaşayan ağaç-orman ruhları olmalıdır. Burada asıl dikkati çeken husus, doğurganlığı sağlayıcı unsur olarak bir meyve ağacının, meyvenin de elma olarak düşünülmesidir.

Elmanın doğurganlıkla ilişkilendirilmesi halk hikâyelerinde de görülmektedir. Pervin Ergun, **Türk Kültüründe Ağaç Kültü** adlı çalışmasında bu konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: “Tanrı tarafından kut verilmiş kahramanlar, genellikle ana ve babalarının ihtiyarlık çağlarında kutlu bir kişi tarafından (aksakallı pir, eren, dede, Hızır) verilen elmayı yemelerinden sonra dünyaya gelirler. Kutlu doğan bahadırın adını, yine Tanrı tarafından gönderilen kutlu kişi koyar. Kahramanların bineceği atlar da, kutlu kişinin verdiği elmanın kabuklarını yiyen attan kahramanla aynı günde doğarlar. Bu da Tanrı kutunun sembolüdür. Aslında cennette yaratılan kahraman ve atı, bu vesileyle yeryüzüne inerler.⁸²

“Kerem ile Aslı” hikâyesinde padişah ile keşişin çocuğu olmamaktadır. Karşılarına çıkan derviş onlara elma vererek eşleriyle yemelerini söyler. Böylece Aslı ile Kerem doğar.⁸³

“Melikşah” masalında da çocuğu olmayan padişahın karşısına bir adam çıkar. Adam padişahın derdini bilir. Adam bir elma çıkartır ve bu elmayı yedikleri takdirde oğlan çocukları olacağını söyler ve padişahın bir oğlan çocuğu olur.⁸⁴

Balıkesir’in Bigadiç ilçesinde de elmanın doğurganlık sembolü olarak kullanıldığı tespit edilmiştir:

“Gelin olan kız “mend yeri” adı verilen bir derenin kenarına götürülür. Gelinliğinin üstünde bir torba, torbanın içinde de iki elma bulunmaktadır. Gelin bu elmalardan birini suya atar. Bu geçimlerinin tatlı olması için yapılır. Diğer elmayı da gelin yatağına yuvarlar. Bu elma da bir erkek çocuğuna aldırılır. Bu elma akşam damada yedirilir. Böylece çiftin erkek çocukları olacağına inanılır.” (*Hatice Yime, Bigadiç*)

---

⁸² Ergun, (2004), **a.g.e.**, s. 243.

⁸³ Ali Duymaz, (2001), **Kerem İle Aslı Hikayesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, (Ankara), s: 43

⁸⁴ Saim Sakaoğlu, (2002), **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, (Ankara), s. 397.

Yukarıdaki bilgiden de anlaşılacağı gibi, elma, erkek çocuk sahibi olmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Oysa “Kerem ile Aslı” hikâyesine baktığımızda elma, çocuk sahibi olmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Cinsiyet ön plana çıkarılmamıştır.⁸⁵

2. MEYVESİZ AĞAÇLAR

a. Çam

Çam ağacı, gerek heybetli görüntüsüyle gerekse yaz-kış yeşil kalmasıyla kutsal bir ağaç olmak için gerekli vasıflara sahip bulunmaktadır. Çam ağacı, Türk dünyasında kutsal kabul edilmiş ağaçlardan birisidir. Çam ağacının bu kadar büyük bir öneme sahip olmasındaki en önemli etkenin, diğer ağaçlardan farklı olarak her daim yeşil kalabilmesi olduğunu düşünmekteyiz. Çam ağacının dört mevsim yeşil kalabilmesini, Altay Türklerine ait yaratılış efsanesi şu şekilde açıklamaktadır. “*Diğer bir rivayete göre, Ülgen insan vücudunu yarattıktan yüce tanrı olan Kудay’a yarattıkları için can istemeye kuzgunu göndermiş. Kuzgun da gökyüzüne uçup gitmiş. Kудay, kuzguna Ülgen’in istediği canları vermiş. Kuzgun onları gagasıyla sıkıca tutup geri yola koyulmuş. Yol uzunmuş, kuzgun da acıkmış. Kuzgun yeryüzünde uçarken bir deve leşi görmüş. Açlık onu leşe doğru çekmekteymiş, ama o dayanmış ve leşin yanından geçerek yoluna devam etmiş. Neredeyse açlığını unutupmuş ama birden bir at leşi ile karşılaşmış. Açlık daha da kuvvetli hissettiriyormuş kendini. Lakin kuzgun bu leşi de geçmiş. Ancak gücünün azalmaya başladığını farketmiş. Kuzgun, yorgun kanatlarını gererek uçmaya devam etmiş ve üçüncü leşle karşılaşmış. Yerde yatan bir inek leşinin mavi gözleri kuzgunu öylece cezbedip kendine çekmekteymiş ki, işte o an kuzgun kendini tutamamış ve sevinçten: “Ah ne güzel gözler!” diye bağırmaya başlamış. Gagasındaki canlar düşmüş ve çamlar, sedirler, akçamlar, ladin ağaçları, ardış gibi iğne yapraklılar ormanının üstüne dağılmış. Bundan dolayı bu ağaçlar kışın da yazın da yeşerir olmuş.*”⁸⁶

Tanrı’ya adanan dileklerde araya bir aracı konulmuştur. Bugün de bunu uygulamaktayız. Allah’tan istenen şeyler için dua ederken “Peygamberimizin, ezanların, sevdiği kullarının vs. yüzü suyu hürmetine duamı kabul et” diye dua etmekteyiz. Üç

⁸⁵ Çocuk sahibi olmada ve erkek çocuk sahibi olmada ağacın etkileri için bk. Pervin Ergun, (2004), **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, (Ankara), s. 272-282.

⁸⁶ Anohin, (2006), **a.g.e.**, s. 20.

kozmetik alanı birleştiren ağacı da Tanrı ile iletişim aracı olarak kullanmak, onun kutundan faydalanmak istemek, son derece doğal bir davranıştır. İnsanlar sahip olmak istedikleri şeyler için çam ağacını kullanmışlardır. Yakutlarda çocuğu olmayan bir kadın “yuvalı” kara çam ağacına gelir, beyaz at derisini ağacın altına serer ve ağacın karşısında dua eder.⁸⁷

Altay mitolojisine göre, gökyüzüne doğru çok büyük bir çam ağacı yükseliyordu. Gökleri delip çıkan bu ağacın tepesinde ise Tanrı Bay -Ülgen otururdu.⁸⁸

Uygurların türeyiş efsanesinde, Oğuz Kağan destanında da karşımıza çıkan ağaçtan doğma olayına Ostyaklarda da rastlanmaktadır.

Fin-Ugor kavimlerinden Ostyaklara göre Tanrı, kız kardeşi ile karı koca hayatı yaşayan ilk insanlara kızmış. Bunun üzerine de kara çam ağacından bir kadın yapmış. Bu defa adam, ağaçtan türeyen bu kadınla yaşamaya başlamış. Fakat adamın kız kardeşi zamanla erkek kardeşini kıskanmaya başlamış ve ne yapıp yapmış, ağaçtan türeyen kadını öldürüp onun kıyafetine girmiş. Bu yolla da kardeşinden bir çocuğu olmuş. Tanrı bunu duyunca hemen kadınla çocuğu ortadan kaldırmış ve onların kanları ile pori adlı bir ağaç yapmış. Dişi bir ayı da ormanda gezerken nasılsa bu ağacı yemiş ve bu yolla da gebe kalmış. Zamanı gelince doğurmuş. Fakat nasılsa yavrusu ayı değil; kadınların cediti olan bir kız çocuğu oluvermiş.⁸⁹

Türk kültüründe özellikle kuzeye doğru gidildikçe önemi artan çam ağacının türleri farklı semboller taşımıştır. Mesela karaçam ve kızılçam (melez) erkeği temsil ederken fıstık çamı da kadını temsil etmiştir. Noel Baba'ya atfedilen ağaç da bu ağaçtır.⁹⁰

Kadın ve erkeği sembolize eden iki ağaç, kızıl çam (melez) ve çam (fıstık çamı, köknar), Tanrı tarafından yer ve gök ile insan yaratılırken yaratılmıştır.⁹¹

Çam ağacı yakınında bulunanlara kutundan vermiştir. Bunun en yaygın inanış şeklini Kuzey Türklerinden olan Sahalarda görmekteyiz. Sahalar, çamın aydınlık ağaç

---

⁸⁷ İnan, (2000), **a.g.e.** s. 64.

⁸⁸ Ögel, (1998), **a.g.e.** I. Cilt, s.90.

⁸⁹ Ögel, (1998), **a.g.e.** s. 95.

⁹⁰ Ergun, (2004), **a.g.e.** s. 208.

⁹¹ Ergun, **a.g.e.** s. 208.

olduğuna ve Tanrı kutu taşıyan bu ağacın kutunun da Saha insanına sindiğine inanırlar. Akçam olarak bildiğimiz köknar, Sahaların inancına göre ruhlu bir ağaçtır. Kamların, bilge kişilerin, hikmetli söz sahibi insanların ana kutu siner. Köknarın kutunun girdiği insanlar ise sağlıklı düşünür, keskin sözlü olur. Köknar, içinde fırtınayı barındırır. Karaçam insana sindiğinde insan sağlam kemikli, sert kaslı ve zorluklardan korkmayan mert düşünceli olur. Sahaların inancına göre kızılçam, yerle çok kuvvetli bağları olan bir ağaçtır. Sağlam köke sahip olan kızılçam, çok dayanıklıdır. Kızılçamın kutu, insanı çok dayanıklı ve sabırlı kılar. Onun soyundan gelen insan hiçbir zaman zorluktan yılmaz.⁹²

Altay destanlarında çam ağacı yeniden dirilişı, esenliği sembolize eder. Altay'ın kutlu bahadıırı Er Samır, yeraltı dünyasını düzene soktuktan sonra Altay'a geri döndüğünde “guguk kuşları ötmeye, çam yayılmaya” başlar.⁹³

Çam ağacı ile ilgili bir uygulama da Manas'ın defin merasiminde karşımıza çıkmaktadır. Manas'ın tabutu çam ağacından yapılmıştır. “Manas öldü. Ak saray ve Gök saray yaptırıldı. Dokuz gün yattı, doksan kısarak kesildi. Altı gün yattı, altmış kısarak kesildi. Çam ağacından kalın tabut yapıldı. İçerisini altunla dışarısını gümüşle süslediler.”⁹⁴

“Çingizname”ye göre Çingiz her boya işaret olarak, bir ağaç tayin etmiştir. Çam da bunlardan biri sayılmıştır.⁹⁵

Türk dünyasından bazı örneklerini vererek açıklamaya çalıştığımız çam ağacı, Tanrı'nın kutunu almış olan bir ağaç olarak tasavvur edilmiştir. Tanrı'nın kullarına sahip çıkması gibi, çam ağacı da hayvanlara sahip çıkmıştır. Tanrı kutuna sahip olan ağacın yakınında bulunmak kutun iyi özelliklerinin insana geçmesini sağlamıştır. Balıkesir yöresinde çam ile ilgili inanışlar şu şekilde tespit edilmiştir:

“Çam ağacı hiç intizar almamıştır. Bütün kuşları barındırırımış. O yüzden her mevsim yeşildir.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

---

⁹² Ergun, (2004), **a.g.e.** s. 208-209.

⁹³ Ergun, **a.g.e.** s. 211.

⁹⁴ İnan, (1998), **a.g.e.** 1. c., “Manas Destanında Görülen Muhtelif Tabakalar” s.164.

⁹⁵ İnan, **a.g.e.** 1. c. , “Türk Destanlarına Genel Bir Bakış” s. 228.

“Peygamberin birini yakacaklarmış. Hiçbir ağaç o peygamberin yerine yanmak istememiş. Bir tek çam ile ardıç ağacı “Biz yanarız” demişler. O yüzden her ikisi de her daim yeşildir. İkisini de kestiğinde bir daha fişkım vermez.” (*Kazım DEMİR, Balıkesir-Merkez- Kuşkaya Köyü*)

“İbrahim peygamberi yakacakları zaman çam odununu vermiş. İbrahim peygamber de “Senin dölün yayılmasın” diye beddua etmiş. Çam ağacını kesince dibinde fiskil vermez. Diğer tüm ağaçlar verir.” (*Süleyman DENİZ, Balıkesir-Merkez-Karamanlar Köyü*)

“Serçe bir kış gününde meşeye gitmiş. “Beni yapraklarının arasında sakla” demiş. Meşe “Yok” demiş. Yaprakları dökülen ağaçların hepsine gitmiş. Kimse kabul etmemiş. Çam ağacına da gitmiş. Çam kabul etmiş. O kuş da dua etmiş. “Allah’ım senin yaprakların hiç dökülmesin” demiş. Allah da dileğini kabul etmiş. O yüzden çamın yaprakları hiç dökülmezmiş.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere bakıldığında, çam ağacının Balıkesir yöresinde genellikle iyi bir ağaç olarak kabul edildiğini söyleyebiliriz. Çam ağacının olumlu bir imaja sahip olmasının sebepleri, bütün kuşları barındırması, kış gününde soğukta kalan bir serçeyi yapraklarının arasında saklaması ve İbrahim peygamberin yakılması olayında çamın, İbrahim peygamber için kendisini feda etmesidir. İbrahim peygamberin yakılmasına ilişkin derlenen bilgilerde birbirine zıt iki varyant ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilkinde çam ağacı İbrahim peygamber için kendisini feda ederken, ikincisinde çam ağacı, peygamberi yakmak isteyenlerle iş birliği içerisinde. Böyle bir zıtlığın ortaya çıkış nedeni, çam ağacına bakışla alakalı olmalıdır. Verilen bilgiler dikkatle incelenirse, ilk rivayette çamın her zaman yeşil kalabilmesi ön plandadır. İkinci rivayette ise, çam ağacının kesildiği zaman fiskil verip vermemesine atıfta bulunulmuştur. Kısaca ilk rivayet, çamın yeşilliğiyle alakalı bir efsane oluştururken, diğeri, kökünün fiskil vermeyişiyle alakalı bir efsane oluşturmuştur.

Çam ağacının kutlu bir ağaç olması, sahip olduğu fiziksel özellikleriyle Tanrı’nın vasıflarına benzerlik arz etmesi, Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde çamın koruyucu özelliğinde kendisini göstermiştir. Çam ağacıyla ilgili oluşan efsane ve inanışlarda ana tema, çam ağacının her zaman yeşil kalması olmuştur.

b. ınar

ınar ağacı heybetli görüntüsü, büyük dalları ile doğumun, çoğalmanın, sonsuzluğun sembolü olmuştur. ınar devlet sembolü olarak da kullanılmıştır ki, Osmanlı Devleti denilince akla ınar ağacı gelmektedir.

Çocukların uzun ömürlü ve dallı budaklı olması, nesillerinin kıyamete kadar devam etmesi için aileler yeni doğan çocukların adına ınar dikerler.⁹⁶

Manas destanında da Müslüman olmak üzere baba yurdundan ayrılan Almambet Manas'a ve daha sonra da Manas'la birlikte "oñ Kazat" (Büyük Gaza) denilen sefere katılır. Bu sefere giderken ata yurdundan ayrılmadan önce kendi elleriyle diktiği ağacı görüp atından iner ve gözyaşı dökerek şu sözlerle ağacı hatırlayıp yoldaşı Sırgak'a seslenir:

*"Ortada duran yice ınar,
Aziz anam Altınay'ın
Beni doğurduğu yer orası.
Benim doğduğum ınarım
Tamamen riyp damarı
Tamtakır kuruyup kalmış
Tepesinde parçalanıp
Tomurcuğuun ucu kalmış, Sırgak,
Talas'a esen varmayayım,
Becin'den boş dnmeyeyim
Talihsiz anamın söylediği söz idi
Benden zürriyet var ise,
ınarımın dibinden
ırpık çıkar dedi idi, Sırgak,*

---

⁹⁶ Ergun, a.g.e. s. 232.

Dibinden çıkan çırpığı

Çınar gibi olmuş,

Bozulup gidecek keder var,

Ardımda kalacak bala var.”⁹⁷

Burada çınar ağacı, bir seslenme unsurudur. Çınarın dibindeki fidanlar, soyun devamının işareti olarak görülmektedir.

Batı Türkistan’da Ürgüt kasabası civarında Hazret-i Beşir mezarı bulunmaktadır. Yanındaki ihtiyar çınar ağacı mübarek sayılmaktadır. Dallarına o kadar çok paçavra asılmıştır ki dalları görünmemektedir.⁹⁸

Balıkesir’de çınarla ilgili inanışlar şu şekilde tespit edilmiştir.

“Karkın köyünde çok büyük bir çınar ağacı vardır. Her yıl o ağacın altında hayır yapılır. Karkınlılar bu hayrı Oğuzların Karkın boyundan geldikleri ve Karkın boyunun görevinin de “beslemek” olduğundan dolayı yaptıklarının söylerler. Buradaki çınarın bir başka hikâyesi de şudur: Karkın köyü kurulmadan önce bugün çınar ağacının olduğu yerde bir kör varmış. Körün bulunduğu yerden su çıkmış. Suyun çıktığı yerden çobanın biri su içmiş. Çoban suyun olduğu yeri büyük adamlardan birine söylemiş. Gelip bakmışlar ki su orada karmış. Su çok kardıği için bu köye Karkın demişler ve suyun bulunduğu yere de bu günkü çınar ağacını dikmişler.” (*Hatice YILDIZ, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“En iyi ağaç gölgesi çınardır. Çınar uzun ömürlüdür.” (*Feridun SANRI, Susurluk- Demirkapı Köyü*)

“Çınar ağacının altında yatmak uyusukluk getirir.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez Konakpınar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde çınar ağacı, uzun bir ömrü simgelemektedir. Çınar ağacının altında yatmanın uyusukluk getireceğine dair edinilen bilgide kastedilen uzun ömürlü ve ulu bir ağaç olan çınarın altında uyumanın rahatlığından dolayı ortaya çıkan bir uyusukluktan söz edildiğini düşünmekteyiz.

⁹⁷ **Manas Entsiklopediya**, I. Cilt, Bişkek 1995 s. 128.

⁹⁸ İnan, (1998), **a.g.e.** I. c. , “Müslüman Türklere Şamanizm Kalıntıları” s. 468.

Karkın köyünde bulunan ve her yıl altında hayır yapılan çınar ağacıyla ilgili diğer bir rivayete de Bigadiç Kaymakamlığı Mahalli İdareler ve Köylere Hizmet Götürme Birliği ile Bigadiç Belediyesi'nin birlikte yayınladıkları “**Bigadiç**” dergisinde Zekeriya Özdemir'in “Kargın Köyü ve Hayır Geleneği” adlı yazısında rastlanmıştır. Buradaki rivayete göre; “Çobanın birisi keçi sürüsüyle şimdiki Kuyubaşı'na gelmiş, burada keçilerini otlatırken tekenin birisinin sakallarında ıslaklık görüp, şimdiki suyu (Kuyubaşı) bulmuş. Buraya geldiğinde elindeki çınar sopasını yere saplamış, bir müddet sonra tekrar gelip çınar sopasını çıkarmak istemiş ise de çınarın kök salıp yapraklarının filizlendiğini görmüş, şimdiki bütün köy meydanını kaplayan bu çınarın bu çınar olduğu ifade edilmektedir.”⁹⁹

Çınar ağacıyla ilgili pek çok rivayete rastlamak mümkündür. Hatay'a bağlı Döver köyünün adı ile ilgili anlatılan bir rivayette köyün manevi bekçisi olan Tahir'in elinde taşıdığı değneği yere saplamasıyla ortaya çıkan çınar ağacından söz edilmektedir. Antakya'ya bağlı Ogunlar (eski adı Kırkbuçuk) adlı köyün çeşmesinin başında bir ulu çınar bulunmaktadır. Bir gün genç bir kız testisine su doldurmak üzere çeşme başına geldiğinde, çınar ağacının secdeye eğildiğini görür. Bu gördüklerini köye gelip anlatmak isterse kendisine inanmayacaklarını düşünen kız, boynundaki eşarbi çıkarıp çınar ağacının en uç dalına bağlar ve köye gidip gördüklerini anlatır. Kimse inanmaz, ancak çeşme başına gelip eşarbin çınarın en ucunda bağlı olduğunu görünce buna inanırlar.¹⁰⁰

Çınar ağacıyla ilgili rivayet örneklerini çoğaltmak mümkündür. Gerek Balıkesir yöresindeki, gerekse başka yörelerimizdeki inançlara bakıldığında çınar ağacı sonsuzluğun, varlığın simgesi olmuştur. Karkın köyündeki çınar ağacı, köyün varlığının ve devamının bir simgesidir. Karkın köyündeki bu kutlu çınarı, “obanın ağacı” olarak nitelendirmek gerekmektedir.¹⁰¹ Oğuzlardan kalan “besleme, doyurma” görevlerini gelenek olarak devam ettiren Karkınlıların, bu güzel geleneklerini özellikle çınar ağacının altında yapmaları da dikkat çekmektedir. Karkın köyündeki hayır geleneği, bir çeşit kurban olarak değerlendirilebilir. Bilindiği gibi Altaylarda kurban kanlı ve kansız

⁹⁹ Zekeriya Özdemir, (1999), “Kargın Köyü ve Hayır Geleneği”, **Bigadiç**, S: 9, s.54.

¹⁰⁰ Ergun, (2004), **a.g.e.** s. 230.

¹⁰¹ “Obanın Ağacı”nın işlevleri ve obanın ağacı olarak nirelendirilen ağaçların özellikleri hakkında bk. Ergun, (2004), **a.g.e.** s. 293.

olmak üzere iki çeşitti. Günümüzde kurban her ne kadar kanlı olarak algılanıyorsa da kanaatimizce Karkın köyündeki bu hayır, kansız bir kurban olarak değerlendirilmelidir. Çınar ağacı, kozmik ağacın temsilcisi konumundadır ve kurbanın Tanrı'ya ulaştırılmasında aracıdır. Karkın köyünde yapılan hayır, kolektif bilinçaltındaki kurban töreninin günümüz inanç ve düşünüş kalıplarına göre düzenlenmiş şekli olmalıdır.

c. Ardıç

Ağaçlar arasında ardıç, özellikle Alevi-Bektaşî geleneğinde önemli bir yer tutar. Hacı Bektaş kasabasının güneydoğusundaki Hırka Dağı doruğunda bugün de duran ve Dedecik-Ardıç adı ile anılan ağaç, menkıbeye göre, bu dağda inzivaya çekildiğinde Hacı Bektaş'ın üzerine çadır gibi gölge etmiş ve onun hayır duasını almış.¹⁰²

Ardıç ağacı ile ilgili inanışlar, temizleme ya da arındırma işlemleri etrafında yoğunlaşmaktadır. Temizleme ya da arındırma işlemlerinden kasıt, tütsülemektir. Genelde Türk dünyasında, özelde ise Balıkesir yöresinde, ardıç ağacının dumanından faydalanılmaktadır. Tanrı'nın kutuna sahip olan ardıç ağacının dumanı uğur getirmekte, hastalıkları tedavi etmekte, kötü ruhlara karşı insanları korumaktadır. Ardıç ağacı ve mezarlar arasında da ilişki tespit edilmiştir.

Bahaeddin Ögel, “ardıçlı mezar”ların Orta Asya ile Anadolu'da çok önemli bir yer tuttuğunu belirtmektedir. Ardıçlı mezarlar, Manas destanında da önemli bir yer tutmaktadır. Manas Han'ın Kalmuk soylu yiğidi Almam-Bet, “Arçalı Mezar Hazretlerinin ruhundan bitmiştir”:

“Pek çok evliya yığılıp

Pek çok ağızdan olmuştu,

Bütün evliya yığılıp

Duasında olmuştu,

Arçalı Mezar Hazretlerinin

Ruhundan bitmişti.”¹⁰³

¹⁰² Boratav, (1997), a.g.e. s. 54.

¹⁰³ Naciye Yıldız, (1995), *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller*, (Ankara), s. 542.

Manas destanında Yakup Han, çocuğunun olmamasının sorumlusu olarak eşini görmektedir. Yakup Han, eşinin çocuk sahibi olmak için yapması gereken şeyleri sıralamakta ve eşinin bunları yapmamasından dolayı şikâyetçi olmaktadır. Bunlardan bir tanesi “mezarlı yeri” ziyaret etmemesidir. Burada mezarlı yerlerden kastedilen Alman-Bet’in “ruhundan bittiğine inanılan Arçalı Mezar Hazretleri”, atalar kültürüyle ilgili olan mezarlar olmalıdır.

“Arçalı mezar”lara yapılan vurgunun Kırgız destanlarının pek çok yerinde geçtiği belirtilmiştir.

“Müslüman olan Alp-Colay’ın bindiği Boz-kısrak, oğlu Aç-Budan’a şöyle demişti. “-Colay beni kurban etsin, başım ile tırnaklarımı, Arçalı Mezar Hazretlerine assın, kanımı ve etimi, ite-kuşa koklatmadan gömsün!”¹⁰⁴

Altaylarda yaşayan Türkler ardıca “arçın” demektedirler. Ardıç, temizlik ve kutsallığın en önemli sembolüdür. Şeytana ve her türlü kötü ruha karşı ardıç kullanılır. Ardıç tütsüsü tütsülemeyle hastaların üzerindeki şeytanın sembolü olan kötülükler ile hastalıklar kovulmuş olur. Altaylılar, ardıçla yalnız evleri değil; evi, beşiği, ocağı, ağılı, her yeri tütsülerler. Özellikle ailede hastalık baş gösterdiğinde ve hayvanlara ölet geldiğinde ardıçtan istifade ederler.¹⁰⁵

Altaylılar dağ geçitlerinden geçerken ardıç ağacından bir dal yakarak tütsülerler ve kötü ruhları kovdukları için rahatça yollarına devam ederler. Kazaklar da alça (ardıç) ağacının kutsallığına inanırlar. Küçük çocuğun beşiğini onunla alazlarlar. Dişlerini onun çubuklarıyla temizlerler. Eskiden beri süregelen bu geleneğin sebebi, ardıç ağacına kurt gelmemesidir. Cin, şeytan ardıca gelmez, diyerek her şeyi (ahırlar, ağıllar, evler, bahçeler, beşikler, vd.) onunla alazlamaktadırlar.¹⁰⁶

Altay Şamanları da yeni yaptıkları şaman davulunu ayin yapmadan önce ardıç (arçın) dumanıyla tütsülemekte ve üzerine de rakı (arakı) serpmektedirler.¹⁰⁷

Balıkesir yöresinde ardıç ağacıyla ilgili olarak tespit edilen bilgiler şunlardır:

---

¹⁰⁴ Bahaeddin Ögel, (1995), **Türk Mitolojisi**, 2. c. , (Ankara), s. 470.

¹⁰⁵ Ergun, (2004), **a.g.e.** s. 226.

¹⁰⁶ Ergun, (2004), **a.g.e.** s. 227.

¹⁰⁷ A. V. Anohin, (2006), **Altay Şamanlığına Ait Materyaller**, Çev. Zekeriya Karadavut, Jannet Meyermanova, (Konya), s. 58.

“İyi bir ağaçtır. Özellikle avcılar, av mevsimi esnasında av vuramadıklarında ya da av hayvanına rastlayamadıklarında ardıç ağacını yakarlar. Dumanının üzerinden atlarlar. Uğurun açılacağına inanılır.” (Nejat ERTAN, *Balya-Doğanlar Köyü*)

“Avda bir şey vuramazsa ardıç ağacını yakar, üstünden atlarız. İllaki ardıç ağacı olacak.” (Necati AYDIN, *İvrindi-Ayaklı Köyü*)

Balıkesir yöresinde ardıç ağacıyla ilgili inanç ve uygulamalar uğursuzluktan kurtulma amaçlı olarak ardıcın yakılması esasına dayanmaktadır. Halk arasında kısırlık da bir çeşit uğursuzluk kabul edilmektedir. Kısırlığın giderilmesi için de ardıç ağacının dumanından yararlanılmaktadır. Ahmet Gökbel’in “**Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler**” adlı çalışmasında bu konuyla ilgili uygulamalara yer verilmiştir. Bunlardan bir kaçını burada zikretmek istiyoruz. Anadolu Varsaklarının büyük bir bölümünün Çukurova’nın kuzey tarafları ve Toroslar’da yoğun olarak yaşadıklarını belirten Gökbel, bu köylerde çocuğu olmayan kadınların ardıç ağacından şifa bulmaya çalıştıklarını belirtir. “*Bu köylerin ekseriyetinde, çocuğu olmayan kadınlar, ardıç ağacının kabuğu ve dalları kaynatılarak onun buğuna (buharına) oturtulur. Üzerine de çarşaf cinsinden herhangi bir örtü örtülerek, kadının buharı daha iyi alması sağlanır. Yine ardıç ağacının yaprakları serilerek, çocuğu olmayan kadın onun üzerine yatırılır. Üzeri de örtülerek kadının terlemesi sağlanır. Eğer üşütmüş ise bu yolla soğuk algınlığı giderilir ve kocasıyla beraber olması istenir.*”¹⁰⁸

Balıkesir yöresinde ardıç ağacıyla ilgili inanış ve uygulamalar uğursuzluğun giderilmesi ve arınma, bir başka deyimle “kutlanma” bağlamında şekillenmiştir. Kutsal ardıç ağacı kötü ruhları kovarak yeniden “kutlanma”yı sağlamaktadır. Bu bağlamda bu ağacın kut ve bereket kavramlarıyla iç içe olduğunu ifade etmemiz gerekmektedir.

ç. Servi/ Selvi

Servi ağacı, genellikle mezarlıklarda rastladığımız bir ağaçtır. Boyunun çok uzun olması nedeniyle ölü ile Tanrı arasındaki iletişimi sağlamakta ya da ölünün bu dünyadan ayrılarak Tanrı katına ulaşmasına aracılık etmekte olduğunu düşünmek mümkündür. Servi aynı zamanda sonsuzluğu da simgelemektedir.

---

¹⁰⁸ Ahmet Gökbel, (1998), **Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler**, (Ankara), s. 86-87.

Balıkesir yöresinde yapılan araştırmada kaynak şahıslarımızdan yalnızca biri mezarlıklara neden servi ağacının dikildiğini bize şu şekilde açıklamıştır:

“Mezarlıklara genellikle servi ağacı dikilir. Çünkü o kuruyuncaya kadar ölüye dua edermiş.” (*Feridun SANRI, Susurluk-Demirkapı Köyü*)

Balıkesir’deki epnilerle ilgili araştırmada bulunan Halil İbrahim şahin de Balıkesir epnilerinde mezarlara ağaç dikme inancının yaygın olduğunu belirtmiştir. Kaynak şahıslarının da verdiği bilgilere göre, Çepniler de mezarlıklarına ağaç dikerken serviye tercih etmektedirler. Bütün bu uygulamalar, ölüünün ruhunun mezarlıktaki ağaçlara geçtiği inancıyla ilgili olmalıdır.¹⁰⁹

Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi, servi ağacı, ölü ile Tanrı arasında bir aracı konumundadır. Daha arkaik dönemlerde ölüünün ruhunun yolculuğunda ona eşlik eden bir şaman mevcuttu. Değişen inanç sisteminde şaman, bu yolculuktaki yerini kaybetmiştir. Yeni inanç sistemi, ölüye duadan başka hiçbir şeyin faydalı olamayacağını öğütlemektedir. Servi, bir yandan ölü ile Tanrı arasında iletişimi sağlama görevini sürdürmüş, diğer yandan da ölü için dua etmek gibi yeni bir görev üstlenmiştir. Servi, yeşilliği ve ululuğu ile Cennet’i ve ölümsüzlüğü simgelemektedir. Bu özelliği, onun ölen kişinin ruhunu Cennet’e taşıdığı inancını doğurmuştur.

Serviler genellikle mezarlıklarla ilişkilendirilmekte, halk arasında mezar ağacı olarak tabir edilmektedir. Eski Yunan’da mezarlıkları süsleyen serviler, matem sembolü olarak nitelendirilmektedir ve servinin matem sembolüne dönüşmesi de Kyparissos’un Apollo’nun çok sevdiği geyiği öldürmesi üzerine Apollo tarafından serviye dönüştürülmesi ile açıklanmaktadır. Apollo’nun sevgilisi Kyparissos, ormanda avlanırken çok sevdiği bir geyiği yanlışlıkla öldürür. Üzüntüden kendini öldürür. Apollo da matem sembolü olarak bahtsız dostunu servi ağacına çevirir. Bu yüzden mezarlıkları süsleyen serviler, rüzgâr estiği zaman, kalbe hüüzün veren şiirler, mersiyeler okurlar.¹¹⁰

Görüldüğu gibi servi ağacı, gerek Balıkesir yöresinde, gerekse diğer dünya topluluklarında benzer bir görevi üstlenmektedir.

---

¹⁰⁹ Halil İbrahim şahin, (2004), **Balıkesir Çepni Kültürü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Balıkesir), s. 378.

¹¹⁰ Ergun, (2004), **a.g.e.** s. 66.

d. Kavak

Kavak ağacının birinci ve en önemli fonksiyonu, göğün direği ve dünya ağacı olmasıdır. Yeraltından gökyüzüne üç âlemi birleştiren “Bay Terek”, “Bay Kavak”, Tanrı’nın sembolüdür. Ayrıca o, bağımsızlığın ve bayrağın da sembolüdür. Ulu kavak, Bay Terek, kutlu hanlarla hatunların ve beylerin cennette yaratıldıktan sonra yeryüzüne iniş yoludur.¹¹¹

Kavak ağacı uzun boyuyla göğün direği anlayışının somutlaştırılmasını temsil etmiştir. Kuzeydeki Teleüt Türkleri, “kavaktan yüksek ağaç yok” derlerdi.¹¹² Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi kavak ağacı, uzun boyuyla göğe en yakın ağaçtır. Göğe en yakın olan ağaç, Tanrı’ya en yakın olan ve kut bağlamında ön plana çıkan ağaçlardan olmalıdır.

Kavak ağacı, göğün direği olarak kabul gördüğü için kendisi insanların dileklerini Tanrı’ya ulaştırma görevini de üstlenmiştir. Batı Türkistan’da Hocent şehri civarında “Evliya tirek” (evliya kavak) adı verilen bir kavak vardır. Çocuğu olmayan kadınlar bu ağacın altında dua ederler, paçavra bağlarlar.¹¹³

Göğe en yakın olan bu ağaca dilek dilenmesi son derece doğal bir davranıştır. Göğe yakın olan bu ağaç, dünyanın merkezindedir ve bulunduğu yer, dünya üzerindeki en kutlu yerdir. Bu ağacın altında dilekte bulunmak, kutsal bir mekânda dua etmek, bu ağaca bez bağlamak da Tanrı’ya kurban sunmak anlamına gelmektedir.

Kavak ağacı bahtı ve gücü de simgelemiştir. Özellikle Batı Türklerinde bu inanç daha yaygındır. Ebülğazi Bahadır Han’ın **Şecere-i Terâkime** (Türklerin Şeceresi) adlı eserinde, böyle bir motifi görmek mümkündür:

“... Kerence Hoca’nın oğlu Togurmuş, işini gücünü yoluna koyduktan sonra çok yıllar önce görmüş olduğu bir rüyayı hatırlamış: Bu rüyada göğsünden bir ağaç çıkmış, göğermiş. Yükselmiş, budaklanmış ve yapraklarla dolmuş. Togurmuş, sabah olunca

---

¹¹¹ Ergun, (2004), a.g.e. s. 216.

¹¹² Ögel, (1995), a.g.e. 2. c. , s. 474.

¹¹³ İnan, (1998), a.g.e. 1. c. , “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları” s. 468.

Miran- Kâhin'e başvurmuş ve rüyasını anlatmış. O da bu rüyanın çok iyi bir rüya olduğunu söylemiş. Togurmuş sonradan güç sahibi olmuş.”¹¹⁴

Geyikli Baba ile Orhan Gazi menkıbesinde “devletlü kavak ağaç” diye bir kavak ağacı zikrolunur. (Neşri Tarihi, sah. 168-170.)¹¹⁵

Kavak ölüm ve dirilme sembolü olarak da kullanılmıştır. Kavağın kuruması, devrilmesi kutun gitmesi ve ölümün; tekrar yeşermesi ise giden kutun geri gelmesi ve yeniden dirilmenin sembolüdür.¹¹⁶ Bunun en güzel örneğini Manas destanında görmekteyiz. Manas'ın eşi Kanıkey rüya görür ve bunu kayın babası Yakup Han'a anlatır. “Çok karanlık bir gecede, birden parlak bir ay çıktı. Çok karanlık bir günde, birden bir güneş çıktı. Birden bir kavak çıkmış, göklere kadar yükselmişti. Kavağın dallarından birini sen; birini de anası eğmiş, dallara tırmanarak, göklere çıkmıştınız...”¹¹⁷

Manas'ın oğlu Semetey'in de eşi Ay-Çörek bir rüya görüyor. Rüyada bir deniz ortasında bir kavak görüyor. Bütün evliyalar ile ruhlar buraya toplanıyorlar, ata biniyorlar ve bir kurban istiyorlar.¹¹⁸ Bu rüyada, ölümü simgeleyen kavak, Semetey'in ölümünün habercisi olmuştur.

Kuzey Türklerinde çok canlı olarak yaşayan Bay Terek, aynı zamanda evin ve obanın direğidir. Tanrı'nın kutunu getirdiği için bolluk, bereket, suyun çoğalması gibi fonksiyonları vardır.¹¹⁹

Anadolu sahası halk hikâyelerinde kavaktan çıkan kız motifine rastlanmaktadır.¹²⁰

Kavak ağacı ile ilgili olarak daha pek çok örnek vermek mümkündür; ancak, burada örneklere son verilerek Balıkesir yöresine dönülecektir. Kavak ağacıyla ilgili Balıkesir yöresinden derlenen inanış ve uygulamaları, şu şekilde aktarmak mümkündür:

---

¹¹⁴ Ögel, (1995), **a.g.e.** 2. c. , s. 475.

¹¹⁵ İnan, **a.g.e.** 1. c. , “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları” s. 469.

¹¹⁶ Ergun, (2004), **a.g.e.** s. 217.

¹¹⁷ Ögel,(1995), **a.g.e.** 2. c. s. 475.

¹¹⁸ **a.g.e.** s. 475.

¹¹⁹ Ergun, (2004), **a.g.e.** s.217.

¹²⁰ Ögel, **a.g.e.** 2. c. s. 476.

“Kavak ağacını ayın aydınlığında kesersen kurt yemiş. Ayın karanlığında kesersen kurt yemezmiş.” (Mehmet ÖZTÜRK, *Bigadiç-Balathlı Köyü*)

“Eskiden çocuk doğunca kavak dikilirdi.” (Kadir ÖRS, *Dursunbey-Küçükler Köyü*)

“Kavak ağacını, evladı hasta olan annenin yüreğine benzetirler. Kavak ağacının yaprağı anne kalbi gibi titrer.” (Sevim YILDIZ, *Balıkesir-Merkez*)

Balıkesir’in İvrindi ilçesinde “Kanlı Kavak” olarak bilinen kavak ağacının hikâyesi şöyledir:

“İvrindi’nin girişinde Kanlı Kavak denilen bir ağaç vardır. Vaktinde bir çoban varmış. Ermiş birisiymiş. Düşmanları, ağacın altında yatarken onu öldürmüşler. O ağaca da kanlı kavak denilmiş.” (Zekiye DUYMAZ, *İvrindi*)

Balıkesir’de kavak ağacı yaz ve kış tahminleri için kullanılmaktadır. Bununla ilgili kaynak şahıslarımızın bilgilerine aşağıda yer verilecektir.

Balıkesir yöresinde kavak ağacıyla ilgili olarak tespit edilen inanç ve uygulamalara baktığımızda, yeni doğan çocuk için kavak ağacının dikiliyor olması, bizleri “dirilme” ve “kut” motifine götürmektedir.¹²¹ Değişen hayat şartları, kavağın ekonomik boyutunu ön plana çıkarmıştır. Bugün kavak ağacının ekilme amacı kavağın çabuk büyümesi ve satıldığı zaman da maddi gelir kaynağı elde edilmesi düşüncesidir. Ancak yine de doğumla birlikte bir ağacın dikilmesi dikkat çekicidir. Kavak ağacı, çocuğu olmayan insanların umudu olmuş bir ağaçtır. Pervin Ergun **Türk Kültüründe Ağaç Kültü** adlı çalışmasında Tunceli, Sivas, Elazığ, Aydın, Muğla illerimizden çeşitli örnekler sunmuştur. Bunlar içerisinde Balıkesir yöresine en yakın il olan Aydın yöresinden derlenen örneklerle yer vermek istiyoruz. Aydın ili Sultanhisar ilçesi Salavatlı kasabası girişinde yer alan “Govaklı Dede” (Kavaklı/Çınarlı Dede) adı verilen yatırla yatırın başındaki kavağa bebek ya da başka bir şey dilemeye gidilmektedir. Çocuk dileyenler, ağacın dallarına temsili bebek beşikleri asmaktadırlar ve kutsal kavak vasıtasıyla Tanrı kutuna, yani çocuğa sahip olmak istemektedirler.¹²²

¹²¹ Doğum, çocuk ve ağaç arasındaki ilişki için bk. Ergun, (2004), **a.g.e.** s.270-291.

¹²² Ergun, (2004), **a.g.e.** s. 275.

e. Meşe

Meşe ağacı halk arasında pelit, palamut olarak da bilinmektedir. Meşe ağacı, heybetli görüntüsüyle kutsal ağaçlar arasında yerini almıştır.

Çuvaşlar arasında meşenin ayrı bir yeri vardır. Onlar, meşeyi babaya benzetirler. Çuvaşlar “İhtiyar meşe bizim babamızdır.” derler. Meşe, ormanın hükümdarıdır. Her zaman bir kahraman gibi güçlüdür. Erkeğin de onun gibi sağlıklı olması, koruyucu ve sorumluluk sahibi olması istenir.¹²³

Çuvaş masallarında, prensesi kurtaran bahadırlar, aşağı dünyaya oyuklu karaağaç ya da meşe ağacından inerler. Çuvaşların kutsal kabul ettikleri böyle bir ağaç, Yalçık kasabasında bulunmaktadır. Yaşlılar bu ağaca kumaş parçaları bağlarlar.¹²⁴

Meşe ağacı, yalnızca Türk dünyası için değil, Avrupa toplumları için de önem arz eder. Meşe ağacı, Museviler için de kutsaldır.

Yakut Türklerine göre “aile ocağı”, sönmemesi gereken kutsal bir ateş idi. Bu ocağı koruyan ayrıca bir ruh da vardı. Ocakta yanan meşe (Mas) ağacı da kutsal bir ağaç sayılırdı.¹²⁵

Manas destanında meşe ağacı, Manas’ın eğilmeyen emel dayacağı olarak tasvir edilmiştir:

“Manas ölüp gittikten sonra

Eğilmeyen emel dayacağı

Kuvvetinden düştü.”¹²⁶

Balıkesir’de meşe ile ilgili inançlar, şu şeklide tespit edilmiştir.

“Meşe dalının altında uyunmaz.” (*Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Hidrellezde meşe ağacına genellikle kırmızı kurdele asılır. Dilek dilenir.” (*Feridun SANRI, Susurluk-Demirkapı Köyü*)

---

¹²³ Ergun, (2004), a.g.e. s. 236.

¹²⁴ a.g.e. s. 247.

¹²⁵ Ögel, (1998), a.g.e. I. Cilt s. 68.

¹²⁶ Yıldız, (1995), a.g.e. s. 226.

“Meşe dalının altında uyursan dinlenmiş kalkarsın.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

Meşe ağacıyla ilgili çok yaygın bir inanç kalmamış olsa da, dilek dilenirken meşe ağacının kırmızı kurdele asılarak kullanılması dikkat çekicidir. Bu uygulama, bize meşenin kutlu ağaçlardan sayıldığını göstermektedir. Meşe dalının altında uyuma ile ilgili iki zıt görüş tespit edilmiştir. Fakat, bunlardan meşenin altında uyuyan kişinin dinlenmiş bir şekilde kalkacağına dair inamış, meşe ağacının kutlu bir ağaç olarak görülmesiyle doğrudan bağlantılıdır.

f. Ahmet Refik Ağacı

Ahmet Refik (Vefik) ağacının mitolojik kökeni hakkında herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Ahmet Refik ağacının öyküsü, halkın kıvrak zekâsının bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. İdareciler ellerinde ne kadar yetki bulundurlarsa bulundursunlar, halk kendisine yapıları asla unutmamakta ve günü geldiğinde bunun hesabını öyle ya da böyle sormaktadır.

Ahmet Refik ağacının öyküsü şu şekildedir:

“Ahmet Refik ağacı uğurlu sayılmaz. Meyvesizdir, sağa sola çok sarar. Ahmet Refik bir paşaymış. Yörüklerle çok eziyet etmiş. Bu ağacın adını Yörükler koymuş. Ahmet Refik paşanın da çocuğu yokmuş. Bu ağaç da meyve vermez. Ahmet Refik paşa bela olmuş Yörüklerin başına. Bu ağacı da kessen bile bir yerden mutlaka çıkar. Tarlana eksen tarlanı kaplar.” (*Kadir ÖRS, Dursunbey-Küçükler Köyü*)

“Ahmet Refik ağacı bir evin bahçesine ekilmez. O ağaç ekilen hanenin sonunu getirir.” (*Feridun SANRI, Susurluk-Demirkapı Köyü*)

“Ahmet Refik ağacı uğursuzdur.” (*Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre Yörükleri yerleşik hayata geçirmek amacıyla sert tedbirler alan ve onları “herkes çadırının bulunduğu yere yerleşsin” diyerek yerleşik hayata zorlayan Ahmet Vefik Paşa, çocuksuzluğu ve katı kuralları neticesinde Yörükler tarafından meyve vermeyen, ekildiği yeri kaplayan, kesildiğinde asla kökü kurumayan bir ağaçla özdeşleştirilmiştir. Bu ağaca halk arasında kötü

kokusundan dolayı “Osuruk Ağacı” da denilmektedir. Bu özelliklere sahip olan bir ağacın “Ahmet Refik” adıyla anılıyor olması, 19. yüzyılda iskâna tabi tutulan bölgedeki Yörüklerin Ahmet Vefik Paşa’ya olan öfke ya da kızgınlığının önemli bir göstergesidir.

g. Düz Topak Ağacı

Düz topak ağacıyla ilgili olarak hiçbir veriye sahip değiliz. Ağacın nasıl olduğunu, başka bir adı olup olmadığını da bilemiyoruz. Kendisine başvurduğumuz kaynak şahsımız da bu konuda yeterli bir bilgiye sahip değildir. Kaynak şahsımız, bu ağacın meyvesiz olduğuna ve gölgesinde uyumanın ağırlık verdiği dikkat çekmiştir:

“Meyvesiz bir ağaçtır. Onun gölgesinde uyduğunda ağır kalkılır.” (*Habil ERCAN, Susurluk-Babaköy*)

B. ÇİÇEKLER

1. FİZİKSEL ÖZELLİKLERİNDEN DOLAYI ADLANDIRILANLAR

İnsanlar çevrelerinde gördükleri olayları, durumları somutlaştırmadan kendi dünyalarında bu olay ve durumlara anlam veremezler. Çevresindeki her şeyi anlamlandırmak isteyen insan, etrafındakileri gözlemleyecektir. Fiziksel özelliklerinden dolayı adlandırılan çiçekler için de bu durum söz konusudur. Günün belirli vakitleri açan ve kapanan bir çiçek, diğerlerinden farklılık gösterir. Bu farklılığın bir anlamı olmalıdır. Bu nedenle çiçeğin açtığı ve kapandığı vakitlere dikkat çekilir. Bu, kimi zaman dini bir unsura, kimi zaman da hayatın içinde bulunan bir olguya bağlanır. Kesin olan şudur ki, insan, etrafında anlamlandırdığı şeye hayatında yer verir. Aşağıda çeşitli özelliklerinden dolayı isimlendirilen çiçeklerden bahsedilecektir. Bunlardan bir kısmının inançsal bir kökeni yoktur. Sadece fiziksel özelliklerinden kaynaklanan isimlendirmelere sahiptirler. Diğer kısmının ise, inançsal özellikleri mevcuttur. İlk gruba ait olanlarla ilgili olarak herhangi bir açıklamaya yer verilmeyecektir. İkinci gruptakiler içinse gerekli açıklamalar yapılacaktır.

a. Ezan Çiçeği

“Akşam ezanı okunduğunda açmaya başlar. Sabaha kadar açılmış olur. Sabah olunca kapanır.” (*Hatice Sevim DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

b. Şubat Çiçeği

“Sadece Şubat ayında açar.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

c. Ortanca

“Ortancalar çok sık renk değiştirmiş. Ben ektiğimde mavi ve beyazdı. Şimdi pembe ile beyaz oldu. Sonra beyaz olacak. Sonra da kara yeşil olacak.” (*Hatice Sevim DOLANAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü*)

ç. Akşam Sefası

“Akşamüstü açılır, sabah olunca kapanır. Bu yüzden bu ismi almıştır.” (*Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

d. Saat Çiçeği

“Saate benzer. Bu yüzden saat çiçeği denir.” (*Hatice UÇAR, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

e. Günebakan, Gündöndü, Ayçiçeği

“Gece ay ışığına yönelir. Sabah güneşin doğuşundan itibaren güneşi takip eder.” (*İsmail BAYKAN, Balıkesir-Merkez-Orhanlı Köyü*)

2. BELİRLİ BİR İNANIŞ KALIBI ÇERÇEVESİNDE BULUNANLAR

a. Zakkum

Zakkum, iyi bir çiçek olarak bilinmemektedir. Halk arasında kapı önüne ekilmesi uğursuzluk olarak görülmektedir. Zakkumun uğursuz olarak bilinmesinde dinin de önemli bir etkisi olduğunu düşünmekteyiz. Kur’an-ı Kerim’e bakıldığında zakkumun lanetli bir ağaç olduğu ifade edilmektedir.

Duhan suresi 43-45. ayetlerde şöyle denilmektedir: “Gerçekten cehennemdeki o zakkum ağacı, kafir olanın yemeğidir.”

İsra suresi 60. ayette ise şöyle denilmektedir: “Vaktiyle sana şöyle vahy etmiştik: Muhakkak Rabbin insanları (Kureyş kâfirleri azabı ile) kuşatmıştır. İsra gecesini, sana, o alelen gösterdiğimizizi ve Kur’an’da lanet edilen (ve cehennem dibinde biten o zakkum isimli) ağacı da yalnız insanlara bir imtihan yaptık (insanlardan kimi

İsra hadisesini, kimi de cehennemde ağaç biteceğini inkâr etti). Biz onları korkutuyoruz. Fakat bu, ancak onlara büyük bir taşkınlık ilave ediyor”

Saffat suresi 62-65. ayetlerde zakkumla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgiye rastlanmaktadır: “Bu cennet nimetlerine konmak mı hayırlı yoksa (kokusu kötü ve tadı acı olan cehennemdeki) zakkum ağacı mı? Gerçekten biz zakkum ağacını kâfirler için ahirette bir azap yaptık. O bir ağaçtır ki cehennem dibinde çıkar. Meyveleri çirkin şeytanların başları gibidir.”¹²⁷

Balıkesir yöresinde yaptığımız araştırmalar sırasında zakkumun uğursuz olarak nitelendirildiğın tespit ettik. Bölgede, zakkum dikmekten kaçınılmaktadır.

“Zakkum dikmek iyi değildir denir. Zakkum zıkkımın benzetilmesidir.” (*Kadir ÖRS, Dursunbey-Küçükler Köyü*)

“Zakkum cehennem çiçeği olarak bilinir. Ev kapısına ekilmesi iyi değildir.” (*Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez*)

“Zakkum ekmek iyi değildir.” (*Recep YILMAZ, Susurluk-Aziziye Köyü*)

“Zakkum (ağu dalı) için eskiden kansere çare denirdi. Kaynatıp içerlerdi.” (*İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Zakkum, develere nazar değmemesi için takılır.” (*Orhan ŞENTÜRK, Burhaniye-Karaağaç Köyü*)

“Zakkumun sopalarını çocuklar birbirine vurursa idrarları kanlı olurmuş. Pembe zakkumun çiçeklerini zeytinyağının içine şişeye koyup güneşe asacaksın. Ağrıyan yerlerine süreceksin.” (*Mahide ŞENTÜRK, Burhaniye-Karaağaç Köyü*)

“Zakkum cennette olmayan bir ağaçtır. Zehirlidir. Kur’an’da da “Evinize sokmayın” der. Cennette her türlü ağaç vardır. Zakkum yoktur.” (*Hüsamettin KÖSE, Savaştepe-Danişment Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere bakıldığında zakkum, iyi bir çiçek olarak bilinmemektedir. Zakkumla ilgili olarak böyle bir inancın ortaya çıkmasında Kur’an’da da belirtilen ayetlerin etkisi olduğunu düşünmekteyiz. Zakkumla ilgili olarak dikkat

---

¹²⁷ A. Fikri Yavuz, (ty.) **Kur’an-ı Kerim ve İzahlı Meali Âlisi**, (İstanbul)

eken diğer nokta ise kanser hastalığına, ağrılara ve nazara karşı koruyucu özellik göstermesidir. Cehennem ağacı olan zakkum, şifa verici ve koruyucu özelliklere sahiptir. Balıkesir yöresinde sadece develere nazar değmemesi için takılan zakkum daha eski dönemlerde insanlar için de nazardan koruyucu özellik göstermiş olabilir. İslamiyet'in etkisiyle Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin ışığında koruyuculuk vasfını kaybetmiş olması muhtemeldir.

b. Nergis

“Hz. İbrahim, inanmayanlar tarafından ateşe atılacağı zaman mani olamamışlar, mancınık ateşi atmış ve o ateş kırmızı nergis çiçekleri olmuş. Nergislerin ortasındaki kahverengilikleri de yanmış olan alevin közü derler. Nergis çiçeği ve selvi ağacı olan yere nur yağdığı söylenir. Bu nedenle mezarlıklara selvi ağacı dikilir.” (*Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez*)

“Nergis aslında Narkisosmuş. Narkisos çok güzel bir kadınımış. O kadar güzelmiş ki dünya insanların sıkıntıları artıkça Narkisos'un yüzüne bakar ve ondaki hoş ifadeyi görünce dertlerinden sıyrılıp Allah'a şükrederlermiş. Narkisos da kendini seyretmekten hoşlanırmış. Her gün aynada saatlerce kendini izlermiş. Bir bahar günü göl kenarında kendini izlerken suya düşmüş, ölmüş. İnsanlar çok üzölmüş, ağıtlar yakmış. Derken Allah duymuş Narkisos'un öldüğünü. Hemen emir vermiş. “Dünyaya bir çiçek gönderin. Bu güne kadar olanlardan daha güzel olsun. Öyle güzel olsun ki bakanlar huzur bulsun. Bu çiçek suda açsın. Yalnız baharları açsın” demiş. Narkisos nergis demek, nergis de bahar getiren demektir. (*Ahmet KARA, Manyas*)”

Peygamberlerle bağlantı kurularak oluşturulan efsanevi metinler sıkça karşımıza çıkmaktadır. Hz. İbrahim'in ateşe atılması kıssasının etkisinde kalınarak oluşturulan pek çok metinle karşılaşmaktayız. Hayvanlarla ilgili bölümümüzde bunların daha başka örnekleri de görülecektir.

c. Âşık Garip Çiçeği

“Âşık Garip'in bir üvey annesi varmış. Erkenden yaza karşı onu dışarı çıkarıvermiş. O da çiçek olmuş. Âşık Garip çiçeği derler. Yaza karşı akçabardaktan sonra o açar.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

3. BELİRLİ BİR UYGULAMA KALIBI ÇERÇEVESİNDE BULUNANLAR

Bitkilerden bir kısmı, uygulamalarda kendilerini göstermektedirler. Bu uygulamalar arasında Hidrellezde gül ağacına bez bağlamak, papatyadan fal bakmak vb. yer almaktadır. Bu bölümde Balıkesir yöresinden bitkilerin hangi uygulamalara nasıl katıldığı hakkında örnekler sunulacaktır.

a. Papatya

Papatya ile ilgili en yaygın uygulama, sevda konulu fallardır. Karşı cinslerine sevdalanan gençler, sevdalandıkları kişilerin kendilerinde gönlü olup olmadığını diğer bazı fallık uygulamaların yanı sıra, papatya falı vasıtasıyla da öğrenmeye çalışmışlardır. Papatyalar, baharın müjdecisi olarak da kabul edilmektedir.

“Papatya falı bakılır. Tek çift diye sayılır. Tek kalırsa sevdiğin seni seviyor demektir. Çift kalırsa sevmiyor demektir.” (*İsmail BAYKAN, Balıkesir-Merkez-Orhanlı Köyü; Halil ULUTEKİN, Bandırma-Akçapınar Köyü*)

“Papatyanın ilk önce çıktığını görünce müjdecisi olur. Baharı müjdeler.” (*Feridun SANRI, Susurluk-Demirkapı Köyü*)

“Sırma saçak (papatya)dan seviyor sevmiyor yapılır.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı- Çelebiler Köyü*)

b. Akdağ Çiçeği

“Güveler yemesin diye akdağ çiçeği konur. Kekik otuna benzer. Kayalıdere köyünde Yağcıbedir halıları dokunulmaktadır. Buradaki insanlar halılarını güve yemesin diye akdağ çiçeği kullanır.” (*Halil İbrahim AŞIK, Bigadiç-Kayalıdere Köyü*)

c. Çiğdem

“Çiğdemler açınca kestaneler de çıkmaya başlar. O yüzden çiğdemlere kestane çiçeği deriz.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

ç. Fesleğen

“Fesleğen olan yere örümcek ve sivrisinek gelmez.” (*İsmail BAYKAN, Balıkesir-Merkez-Orhanlı Köyü*)

d. Gül

Gül, özellikle Hıdrellez’de dilek dileme aracı olarak kullanılmaktadır. Kısmet açma pratiklerinde de gül önemli bir yere sahiptir.

“Hıdrellezde gül ağacının altına bir tas konur. Tasın içine yüzük, saat v.s. atarlar. Maniler söylerler. Kimin yüzüğü, saati çıkarsa o mani onun falı olur.” (*İsmail BAYKAN, Balıkesir-Merkez-Orhanlı Köyü*)

“Hıdrellez günü sabahı kırmızı bir bez parçasının içine para koyup özellikle kırmızı gül dalına asarlar. Hıdrellez günü alınan o para evin erkeğinin ya da hanımının cüzdanına konulursa ertesi sene hıdrelleze kadar çok bereketli olurmuş.” (*Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez*)

“Çocuklara gül ismi konulmaz. Gülün ömrü az olduğu için.” (*Feridun SANRI, Susurluk- Demirkapı Köyü*)

“Hıdrellez sabahı iki rekât namaz kılınır. Gül ağacına yemeni bağlanır. Karıncanın yığıdığı toprak olur. Bereket olsun diye eve konulur.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Genç kızlar kısmetleri açılsın diye dilek dileyip, dua edip gül dikerler. Ektikleri güller açarsa nasipleri de açılır. Güller açmazsa nasipleri de açılmaz.” (*Selime TÜMEN, Bigadiç- Aşağıçam Köyü*)

Balıkesir yöresinde derlenen bilgilere göre, gülün önemi, özellikle Hıdrellez’de ortaya çıkmaktadır. Hıdrellez, Mayıs ayında kutlandığı, güllerin de açma zamanına denk geldiği, yeniden dirilmeyi simgelediği için güller tercih edilmiş olmalıdır. Bir Kazak efsanesine göre gül, çok güzel bir kızmış. Sonradan böyle bir çiçek olmuş. Gülün önemi önceden insan olmasından da kaynaklanabilir. Bilindiği gibi, halk arasında bazı hayvan ve bitkilerin eskiden insan olduğuna dair efsaneler anlatılmaktadır. Böyle bir özelliğe sahip olduğuna inanılan hayvan ve bitkilere, insanlar özel bir ilgi göstermişlerdir. Gül için de böyle bir durum söz konusu olabilir. Yukarıda söz edilen Kazak efsanesi, Saim Sakaoğlu’nun “**101 Türk Efsanesi**” adlı eserinde yer aldığı biçimiyle şu şekildedir:

“Bir zamanlar Viliya nehri boyunda Danyas adında yiğit bir delikanlı yaşarmış. Bu yiğit, şarkı söyleyen gençlerin arasına karışmış. O, bu arada şarkı söyleyenler

arasındaki bir kızı çok beğenmiş ve ona aşık olmuş. Ama nedense kız bu aşka cevap vermemiş; delikanlıyı sevmemiş. O, ne kadar uğraşmışsa da sonuç alamamış. Hatta sabah akşam kızın evinin önünden gelir geçer, güzel şarkılar söylemiş.

“Kız, kırlardan gelirken seninle bir karşılaşsam, yüzüne bir baksam, onu bir görsem başka bir dileği yok.”

Bu güzel sözler de güzel kızın kalbinde etkili olmaz. Kız, güzelliğiyle gururlanır, delikanlının şarkılarına kulak asmaz. Delikanlı, bunca uğraşmalarına karşılık bir gülücük bile alamadığı sevdiği kızıdan umudu keser ve dünyaya küser. Kızı alamayacağını iyice anlar ve canına kıymaya karar verir. Kendini Viliya nehrinin serin sularına bırakan delikanlı böylece ebedi ayrılığa kavuşmuş olur. Ne olursa bir süre sonra olur; koruyan ve acıyan Tanrı delikanlıyı diriltip bülbüle çevirir. O bülbül artık dertlerini sevdikleri kızlara anlatamayan zavallı aşıkların sözcüsü olacaktır; zavallı aşıkların gönüllerini aydınlatılacaktır. Delikanlı bu işle görevlendirilen bir bülbül olarak dünyaya geri gönderilmiştir. Delikanlının ölüm haberini alan genç kızın da gönlüne bir sevda ateşi düşer, kalbini acılar doldurur. Duyduğu keder onu fazla yaşatmaz. O da sevdiği delikanlının acısına dayanamayıp ölür. Bunun üzerine Tanrı, kızı da yüz yapraklı kızıl bir güle çevirir. O kızıl gül bugün de mevsiminde açıp gözlerimizi kamaştırmaktadır. Bülbül mü? O da gül mevsimi gelince o güllerin yanında ötmeye başlamaktadır.”¹²⁸

4. DİĞERLERİ

a. Tütün

Ankara yöresinden tespit edilen bir inanışa göre tütün, şeytanın toprak üstünde bıraktığı pisliğinden bitip türemiştir.¹²⁹ Balıkesir yöresine ait tütünle ilgili inanışlar şu şekilde tespit edilmiştir:

“Balsarı gelmesin diye tütün kaynatılıp kullanılır. Tütünlere kum saçılır. Hastalık gelmesin diye yapılır.” (*Fatma ERKUT, Bigadiç-Durasalar Köyü*)

“Tütün çift yapraklı olduğunda da tütünün bol olacağına çabuk satılacağına işarettir.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

¹²⁸ Saim Sakaoğlu, (2004), **101 Türk Efsanesi**, (Ankara), s. 43-44.

¹²⁹ Boratav, (1997), **a.g.e.** s. 54.

Balıkesir yöresinden tütünle ilgili olarak edinilen bilgilere bakıldığında, tütünün çift yapraklı olmasının berekete işaret etmesi dikkat çekicidir. Çift yapraklı tütünle sıkça karşılaşılmamaktadır. Tütünün yapraklarının çift olması, çokluğu simgelemektedir ve dolayısıyla, tütünün bol olması ve çabuk satılması umudunun da onaylayıcısı konumundadır.

b. Bakla

İnsanlar en eski dönemlerden beri gelecekte haberdar olmak istemişlerdir. Bunun sonucunda da fal ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca devlet adamları da falcılardan geleceğe dair işaretler ummuşlardır. Kız kulesinin yapılış öyküsü de fala dayanmaktadır. “İrk Bitig” adlı fal kitabını göz önüne alırsak, falın insanlık tarihinde ne kadar eski olduğunu kavrayabiliriz.

Fal bakmak, İslam dinine göre yasaklanmış, fala bakana da baktırana da büyük günah olduğu bildirilmiştir. Buna rağmen insanlar, kendilerini gelecekte haberdar olma arzusundan alıkoymamışlardır. İnsanlar bu arzularına meşruluk katarak sadece bakla falına özgü bir iltimas yaratmışlardır. Bakla falı, kırk bir tane kuru baklanın arasına bir kömür, bir şeker, düğme, yüzük, para gibi nesnelere karıştırılmasıyla bakılmaktadır. Bakla falına bakan kişi bunları üç kere yere atar. Bunlardan çeşitli yorumlarda bulunulur. Bu konuyla ilgili bölgeden tespitlerimiz şunlardır:

“Baklada elif harfi vardır. Baklayı yemek sevaptır. Bakla falına bakmak da başında elif harfi olduğu için günah değildir.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Ayşe validemiz bakla falı bakıyormuş. Peygamberimiz gelmiş. “Ya Ayşe ne yapıyorsun?” demiş. “Fal atıyorum” demiş. Peygamberimiz de “Denk geliyor mu?” demiş. “Üçte biri denk geliyor” demiş. Bakla falı oradan kalmış. Hepsi denk geliyor deseymiş hepsi gerçekleşecekmiş. Üçte biri denk geliyor dediği için bakla falının üçte biri doğru çıkarmış. Bakla falına bakmak peygamberimizden kaldığı için günah değildir.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe Yeşilhisar Köyü*)

Yukarıda da görüldüğü gibi, fal bakmakla ilgili uygulamalarda bakla falı peygamberimizden kalma bir uygulama olduğundan ve baklanın başındaki siyahlık elif harfine benzetildiğinden dolayı bakla falına bakmak ya da baktırmak Balıkesir

yöresinde olumsuz karşılanmamaktadır. Öyle ki Balıkesir yöresinde yapılan çalışmada kaynak şahıslarımızın pek çoğu kahve falına bakmaya şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Ancak söz konusu olan bakla falı olduğunda bu konuda günah kaygısı taşımamaktadırlar.

c. Soğan

“Soğan kabuğu yakılmaz.” (*Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü; Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*)

“Hıdrellez günü iki tane soğan yaprağı alınır. Dilek dilenir. Birine olacak birine olmayacak denir ve ekilir. Sabaha hangisi büyürse o gerçekleşir.” (*Emine TAN, Sındırgı- Çaykırın Köyü; Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez*)

ç. Sarımsak

İnsanoğlu ölümü kabul edememiştir. Bu dünyadan ayrılmak istemeyen insan ölümsüzlüğün yolunu bulmaya çalışmıştır. Bu çalışmalar hala bir hayali gerçekleştirmek adına sürmektedir.

Altay toplumlarında ölmeme arzusu o denli güçlüdür ki, dualara duyulan inanç, güven onlara yeterli gelmemektedir. Cengiz Han, başkaları batıl itikat diye nitelendirmiş olsa da bir ölümsüzlük ilacı bulma arzusuyla yanıp tutuşuyordu.¹³⁰

Ölümün büyük bir felaket olarak algılanması ve en derin üzüntülere yol açması, mümkün olan tüm imkânlarla, çarelerle aranılan ve sıklıkla ifade edilen bu çok güçlü yaşama arzusunun normal bir sonucudur.¹³¹

Sarımsak da ölüme çare olarak gösterilen bir bitkidir. Sarımsağın tohumu bulunsaydı belki bu dilek gerçek olacaktı. Aşağıda sarımsağın hikâyesi verilmiştir.

Yaptığımız araştırmada sarımsak yalnızca ölüme çare olarak gösterilmemiştir. Akrep, yılan gibi hayvanları uzaklaştırıcı etkiye de sahiptir:

“Ağaçların dibine sarımsak konursa o eve akrep, yılan gelmez.” (*Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

¹³⁰ Jean Paul Roux, (1999), *Altay Türklerinde Ölüm*, Çev. Aykut Kazancıgil, (İstanbul), s. 52.

¹³¹ *a.g.e.* s. 62.

“Çobanlar yanlarına yılan gelmesin diye iki üç diş sarımsak koyar.” (Aydın ZEYBEK, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Sarımsağın olduğu yere yılan gelmez.” (Yaşar Hüseyin MAÇIN, *Bigadiç-Karkın Köyü*; İsmail BAYKAN, *Balıkesir-Merkez-Orhanlı Köyü*; Sevim YILDIZ, *Balıkesir-Merkez*; Recep YILMAZ, *Susurluk-Aziziye Köyü*; Hasan İBİŞ, *Susurluk-Sultançayırı Köyü*; Kamile PARLAK, *Balya-Müstecab Köyü*; Ali BALABAN, *Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*; Şaban ŞAHİN, *Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*; Mehmet Ali AYDEMİR, *Burhaniye-Börezli Köyü*; Mustafa GÜZEL, *Sındırgı-Çelebiler Köyü*; İbrahim TAN, *Sındırgı-Kocakonak Köyü*; Hüsnü ABATEKİN, *Bigadiç-Aşağışam Köyü*)

“Sarımsak kokusuna yılan gelmez. Süt kokusuna gelir.” (Necati TURNA, *Balıkesir-Merkez-Kuşkaya Köyü*)

“Lokman Hekim’e bütün otlar ‘Biz şuna iyi geliyoruz, buna iyi geliyoruz’ diye bilgi veriyormuş. Lokman Hekim de araştırıyormuş. ‘İnsanın ölümsüzlüğüne bir çare bulacağım’ demiş. Otlarla konuşurken sarımsak çıkmış. ‘Benim tohumum insanın ölümsüzlüğüne birebir çare, onu içen ölümsüz olur’ demiş. Lokman Hekim onun tohumunu almış. Tam evine giderken köprüden geçiyormuş. O anda bir rüzgâr fırtına çıkmış. Elindeki torba dereye düşmüş. Dereden akıp gitmiş. O gün bu gündür de ölümsüzlüğüne bir çare bulunamamış.” (Hayrettin ÖZFİLİZ, *Ayvalık*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere bakıldığında, sarımsağın iki önemli özelliği ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki dağda, bayırda yalnız olan insanın kendisine zarar vermesi olası olan hayvanlara karşı koruyucu özelliğidir. İkincisi ise yüzyıllar boyunca peşinden koşulan bir hayalin umudu olmasıdır. Sarımsağın tohumunun olmaması onu diğer bitkilerden ayıran en önemli özelliktir. Sarımsağın her derde deva olduğu halk arasında sıkça dile getirilir ve bilim adamları tarafından da bunu destekleyen açıklamalar yapılmıştır. Sarımsağın tohumunun olmamasının bir nedeni olmalıdır. Her derde deva olan bir bitkinin tohumu yoksa ve her derdin devası olan bu bitki bir tek ölüme çare olamıyorsa böyle bir efsane ya da inanışın oluşması da kaçınılmazdır.

d. Buğday

Buğday ile ilgili inanışlar, tarıma geçildikten sonraki dönemi kapsamıştır. Buğday, bereketi simgelemiştir. “Cennetten kovulma” olayında yasak meyve elma olarak yaygınlık kazanmakla birlikte, Âdem ile Havva’nın cennetten kovulmalarına neden olan yiyeceğin buğday olduğu da anlatılmaktadır. Türkolojinin önemli isimlerinden Pertev Naili Boratav, 1929 yılında Mudurnu’nun bir köyünde derlediği bilgilerde evrenin yaratılışı ile ilgili şunları tespit etmiştir: “Tanrı dünyayı yarattı. Onu buğday taneleriyle doldurdu. Sonra bir kuş yarattı. Bu kuş her yirmi günde bir buğday tanesi yedi. O çağda her bir buğday 520 dirhem ağırlığında idi. Âdem ataya cennette verilen buğday bu buğdaydır...”¹³²

Bolluğun simgesi olan buğdayla ilgili şu uygulama, bereket ve buğday arasındaki ilişkiyi daha net olarak anlamamızı sağlayacaktır: İlk mahsul olarak elde edilen buğdaydan halka şeklinde yapılan bir çörek çeşmenin musluğuna takılır. Bu işlem mahsulde bolluğu, bereketi sağalsın diye yapılmaktadır.¹³³

Balıkesir yöresinde buğdayla ilgili olarak tespit ettiğimiz inançlarda buğday bereketin simgesi olmakla birlikte, daha çok düğün törenlerinde yer etmiş bir bitkidir.

Şamanist ve Müslüman Türklerin evlenme törenlerinde müşterek olan Şamanizm unsuru, gelinin geldiği gün başına saçı saçmaktır. Bu saçı da her devirde topluluğun istihsal ettiği en mühim mahsulünden olmuştur. Avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde süt, kırmızı ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday, muhtelif meyveler saçı olarak kullanılmıştır. Saçı yabancı soya mensup olan bir kızı kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır.¹³⁴

Balıkesir yöresinde buğdayla ilgili tespit edilen inanış ve uygulamalar şu şekildedir:

“Gelin olan kız evden çıkarken su ile karıştırılan buğday gelinin arabasının üstüne serpilir. Bereketli olsun diye yapılır.” (Ayşe YAŞAR, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar*

---

¹³² Boratav, (1997), **a.g.e.** s. 11.

¹³³ Boratav, **a.g.e.** s. 80.

¹³⁴ İnan, (2000), **a.g.e.** s. 167.

Köyü; Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü; Hatice Sevim DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü)

“Gelinin yüzüne ilk bakıldığı gün eline buğday verilir ve gelin oynatılır. Bolluk bereket olsun diye yapılır.” (*Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Buğday gelinin eline verilir. Gelin oynatılır. Fındık kırdıkça (parmaklarını şıklattıkça) buğday dökülür. Gelinin elinden çıkan buğday ambarlara konulur. Bereket olsun diye. Gelinin elinden çıkan şey bereketlidir.” (*Hatice UÇAR, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Buğday ekmeden önce dualı su serpilir, sonra ekilir. Buğdayın üzerine kocar otu ve incir yaprağı koyardık. Böcek yapmazdı.” (*Recep YILMAZ, Susurluk-Aziziye Köyü*)

“Buğday tarlada çift çıkarsa bu sene buğday çok olacak denir. Gelinin eline buğday verilir. Oynarken gelin yere döker. Bereket olur.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Para ve buğday karıştırılıp gelinin başından serpilir. Bereket olur.” (*Naciye KUZU, Balya-Doğanlar Köyü*)

“Gelin istemeye giderken bir çıkıya buğday, para konur. Dünürcü gidildiği zaman gelin bereketli olsun diye buğdayla istenir. Gelin gelirken başından buğday serpilir. Bereketli olsun, eli ekmek tutsun, kapımızı güler yüzle açsın diye. Buğday çift başaklı çıkarsa patrona, tarla sahibine gidilir. Para istenir. Çift başaklı buğday mahsulün çok olacağına işarettir.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde de görüldüğü üzere, buğday, bereketin simgesi olmuş bir unsurdur. Özellikle düğün törenlerindeki yerini korumaktadır.

e. Güve Otu

“Kuruttuğumuz meyvelerin içine, evin içine güve yapmasın diye koyardık. Kekik otu da denirdi.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

f. Füze Otu

“Füze gibidir. Arkası fıskiyeye benzer. Rüzgâr ne yöndeysse o yöne uçar.”
(İsmail BAYKAN, *Balıkesir-Merkez-Orhanlı Köyü*)

g. Diken

“Evde ya da bahçede gezerken ayağına diken batarsa misafir gelecek denir.”
(Hatice YILDIZ, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

h. Limon

“Limona karınca gelmez.” (Kamile PARLAK, *Balya-Müstecab Köyü*)

C. BİTKİLERİN EKİLİP DİKİLMESİNE YÖNELİK İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Bitkilerin ekilip dikilmesine yönelik inanış ve uygulamalar belirli gün ve zamanlara, insanların özelliklerine, tabiat olaylarına bağlı olarak şekillenmiştir. Bunlar içerisinde belirgin bir şekilde öne çıkan unsur, Hıdrellez günüdür. Bilindiği gibi Hıdrellez, Hızır ve İlyas adlarının halk arasındaki söylenişinden dolayı ortaya çıkan bir isimdir. Halk arasında Hızır, uğur ve bereketin simgesidir.

İnanışa göre Hızır ile İlyas iki kardeşmiş. Başka bir inanışa göre ise Hızır erkek, Ellez de kız, iki sevgili imişler. Birbirlerine uzun süre hasret kalmışlar; Hıdrellez gecesi buluşmuşlar ve bu buluşmanın sevinci içinde can vermişler. Hıdrellez gecesi, birçok yerlerin inanışında Hızır ile İlyas’ın dünya üstünde buluştukları gece olarak kabul edilir.¹³⁵ Hızır ve İlyas’ın buluştukları bu günde Balıkesir halkı hiçbir şey ekmemektedir. Bunun nedeninin Hızır’ın bereketin simgesi olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Genel olarak kaynak şahıslarımızın hemen hepsi, yeşil bir şeyin kesilmesini iyi saymadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle Hıdrellez günü bundan özellikle kaçınılması gerektiğinin üzerinde durmuşlardır. Yeşil bir şeyi, bayram günlerinde de kesmek iyi sayılmamaktadır.

---

¹³⁵ Boratav, (1997), a.g.e. s. 222.

Koroğlu'nun başarılarının, yenilmezliğinin, olağanüstü gücünün sebeplerinden biri, atlılarına, her ne pahasına olursa olsun, ekilmiş tarlaları çiğnemeyi yasak etmiş olması imiş.¹³⁶ Hıdrellez günü, tarla ile ilgili işler için milat kabul edilmektedir.

Hıdrellez gününün bu kadar önemli olmasını Halil İbrahim Şahin, **Balıkesir Çepni Kültürü** adlı yüksek lisans tezinde, kaynak şahsından aldığı bilgilerle şu şekilde izah etmektedir: “Kavakbaşı Köyü’nde görüştüğümüz Dede Murat Oğuz, Hıdrellez gününün, Hz. Âdem’in yaratıldığı gün, Kur’an’ın indiği gün, Hz. Yunus’un balığın karnından kurtulduğu gün, Nuh’un gemisinin karaya indiği gün olduğunu söyleyerek bugünün kendileri için önemli olduğunu söylemiştir.”¹³⁷

Hıdrellez günü gibi, bayram günleri de bitki ekilip dikilmesi ya da tarlanın sürülmesi için uygun olmayan zamanlardandır.

Haftanın bazı günleri de bitki ekip dikmek için iyi sayılmamaktadır. Balıkesir’de genellikle Salı, Cuma, Cumartesi günleri bir şey ekmek, tarla sürmek iyi sayılamamaktadır.

İlk insan olan Âdem, çiftçilerin de piridir. Balıkesir halkı, tarlaya ilk tohumu atarken “Benim elim değil, Âdem babamızın eli” dediklerini belirtmektedir.

Tabiat olaylarında şansın etkisi de vardır. Çiftçiler mahsul ile ilgili olarak riskli bir işe girerler. Her an risk taşıyan çiftçi her şeyin yolunda gitmesi ve doğa kanunlarını etkilemek için bir takım uygulamalarda bulunur. İlk kez tohum atarken “Bereketi bol olsun” denmesi bunlardan biridir. Bu söz büyüsel bir nitelik de taşımaktadır. Bunun dışında, namaz kılınması ve önce kurdun kuşun nasibine tohumun atılması da bu tip uygulamalardandır. İlk atılan tohumun öncelikle kurdun kuşun nasibi için atılması insanların hala doğa ile kendilerini bir bütün olarak algılamasını göstermektedir.

Mahsulün bereketinde en önemli rolü, kuşkusuz, gök cisimlerinin konumları ve durumları üstlenmektedir. Ay ve güneşin hareketleri, yüzyıllar boyunca gerek insanların gerekse bitki ve hayvanların üzerinde etki ettiği inancını da beraberinde getirmektedir.

Balıkesir halkı ayın aydınlığında bir şey ekmekten ve ağaç kesmekten özellikle kaçınmışlardır. Bu, yalnızca Balıkesir’e özgü bir inanış değildir. Fransa’da köylüler,

---

¹³⁶ Boratav, **a.g.e.** s. 53.

¹³⁷ Şahin, **a.g.e.** s. 363.

hala yeni ay zamanında tohum ekmemektedirler; ama buna karşın ay küçüldüğünde ağaçları budar, sebzeleri toplarlar. Kuşkusuz, bunun nedeni, güçler çoğalmak üzereyken canlı bir organizmaya zarar vererek kozmik bir ritimde bir kopukluk meydana getirmemektir.¹³⁸ Ay ile ilgili olarak bir başka uygulamaya Ağrı'da rastlanmaktadır. Ağrı'da ay ışığında bekletilmiş ve uğruna inanılmış dere ve göllerden alınmış sular, mahsulün bol olması için tarla sulanan suya katılır.¹³⁹ Makedonya'nın Debre şehrinde yaşayan Türkler, tarlaya yeni tohum atmak ve yeniden ekilen tohumların kaybolmaması için de yeni aydan en az üç gün geçmesi gerektiğine inanırlar.¹⁴⁰ Ay ile ilgili olarak Balıkesir'in Savaştepe ilçesi Yeşilhisar köyündeki özellikle yaşlı insanlar eskiden ayı hilal şeklinde gördüklerinde aya bakarak "Ay gördüm Allah/Amentü Billah/Melaikelerimizi kür gördüm Allah/Şeytanın gözünü kör gördüm Allah" diyerek dua ettiklerini belirtmişlerdir. Bu bilgiden de anlaşılacağı üzere, ayın etkisi ve önemi halk arasında önemli bir yere sahip olmuştur.

Balıkesir'de bir şeyin ekiminden kaçınılan bir zaman da Ülker zamanıdır. Kaynak şahıslarımız, Ülker hakkında bilgiye sahip değildir. Ülker için sadece takvimde zaman belirtebilmektedirler. Yaz ve kış olmak üzere iki Ülker bulunmaktadır. Anladığımız kadarıyla Ülker, havanın bir dönem soğuduğu zaman olmalıdır. Yakutlardan alınan bir efsaneye göre "Ülker, Yakut Türkçesine göre Ürgel yıldızının gökte açtığı delikten soğuk rüzgârlar girer ve yeryüzündeki her şeyi dondururmuş. Bir gün büyük bir bahadır çıkmış ve elleri donmasın diye otuz çift kurt derisinden eldiven yapmış ve göğe çıkararak Ülker yıldızının deliğini kapatmış. Bunun için de yeryüzündeki havalar daha sıcak ve daha ılık olmaya başlamış."¹⁴¹

Bazı Türk topluluklarının inanışlarına göre; insanların davranışları tek bir yıldıza göre ayarlanır. Bu yıldız herkes için kader belirleyicidir. Bu kader belirleyici yıldız batıda bulunduğu, tarla sürülecekse, batıdan doğuya doğru sürülür.¹⁴²

Aşeren bir kadının yeşil bir şeyden koparması iyi sayılmamaktadır. Böyle bir eylemde bulunan kadının dokunduğu ağacın kuruyacağına dair bir inanç yaygındır.

¹³⁸ Mircea Eliade, (2003), **Dinler Tarihine Giriş**, (İstanbul), s. 173.

¹³⁹ Yaşar Kalafat, (1995), **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, (Ankara), s. 31.

¹⁴⁰ Emine Hilal Ercan, (2006), "Balkanlarda Gökyüzü İle İlgili İnanışlar ve Halk Takvimi", **Milli Folklor**, S. 69, Bahar, s. 72-82.

¹⁴¹ Ögel, (1998), **a.g.e.** I. Cilt, s. 48.

¹⁴² Emine Hilal Ercan, (2006), **a.g.m.** s. 77.

Kadın ile üretkenlik dolayısıyla toprak arasında daima bir ilişki kurulmuştur. “Toprak ana” tabiri de bu ilişkinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kadının üretken olması, tarlaların üretken olmasını sağlar. Aynı zamanda, bitkinin bolluğu kadına hamile kalmada yardım eder.¹⁴³ Bu etkileşim çerçevesinde Balıkesir’de çocuğu olmayan kadına bir şey ektirilmemektedir. Ekim işlerinde çocuğu çok olan kadınlar tercih edilmektedir.

Buraya kadar bahsettiğimiz konularla ilgili olarak kaynak şahıslarımızdan derlediğimiz bilgileri şu şekilde aktarabiliriz:

“Hıdrellez günü bitki ekilmez çünkü o gün ekilen hiçbir şey dökmez.” (Ayşe YAŞAR, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Mısır ekimini Hıdrellezden önce yapmak gerekir. Daha güzel olsun diye yapılır. Hıdrellezden sonraya bırakılmaz. Hıdrellezde yeşil olan bir şey kesilmez.” (Medine DOLANBAY, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Hıdrellezden önce tarla sürülmelidir. Hıdrellezden sonraya kalırsan tarla mahsul vermez. Besmele çekmeden tohum atılmaz.” (Hatice Sevim DOLANBAY, *Balıkesir-Merkez- Ayvatlar Köyü*)

“Hıdrellezde bir şey ekilmez ve dikilmez. Hızır ve İlyas kardeşler o gün birleşir. Gökte hiç bulut olmaz. O gün bir iş yapılmaz. O gün kutlanır. O gün çalışılırsa Hızır ve İlyas kardeşlerin gücüne gider. O gün ekilen hiçbir şey de tutmaz.” (Yurdanur ZEYBEK, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Mayıs’ın ilk ya da ikinci haftasında üç gün Ülker olur. Ne ekersen ek mahsul olmaz. Ülker çarpar.” (Ayдын ZEYBEK, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Ayın aydınlığında bir şey ekilmez. Kurt yer denir.” (Emine TAN, *Sındırgı-Çaykırın Köyü*)

“Fasulye gibi bitkileri ayın karanlığında, ay karanlığa döndüğünde ekmek gerekir.” (Yaşar Hüseyin MAÇIN, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Tarla ekmeye, tütün ekmeye başlanmadık bir işe Cuma günü başlanmaz.” (Halil İbrahim AŞIK, *Bigadiç-Kayalıdere Köyü*)

---

¹⁴³ Eliade, a.g.e. s. 343.

“Aşeren bir kadın ağaçtan, tarladan bir şey koparmamalıdır. Kurutur. Peygamberimiz “Kıyamet günü olsa bile elinizdeki ağacı dikiniz” demiş. O yüzden hiçbir zaman bir şey dikmekten kaçınılmaz.” (Kadir ÖRS, Dursunbey-Küçükler Köyü)

“Hidrellez günü hiçbir canlıya zarar verilmez. Bir ot bile koparılmaz.” (İsmail BAYKAN, Balıkesir-Merkez-Orhanlı Köyü)

“Hidrellez günü hiçbir şey ekilmez, dikilmez. Tarlaya da gidilmez.” (Bedia ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Gökköy)

“Cumartesi ekilen çiçek açmaz, ağaç meyve vermez.” (Leyla AVCIOĞLU, Kepsut-Saraç Köyü)

“Çam ağacı ekilirken yönü güneye bakmalıdır. Aşılar kuzeyden yapılırsa daha iyi tutar.” (Feridun SANRI, Susurluk-Demirkapı Köyü)

“Salı günü bir şey ekmeyin denir. Toprak ekilen şeyin anasıdır. Anasının koynundaki kıza da bir şey olmaz da denir.” (Habil ERCAN, Susurluk-Babaköy)

“Guguk kuşu ötünce ekin zamanı gelmiştir. Hidrellezde ekim bitmiş olmalıdır.” (Recep YILMAZ, Susurluk-Aziziye Köyü)

“Ülker zamanı bir şey ekilip dikilmez. Cumartesi günü tarla ektirilmez. İyi saymazlar.” (Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü)

“Arife günü hiçbir şey ekilmez, koparılmaz. Arife günü çocuğu ölen bir insan iğneyle dikiş bile dikmezmiş. Ülker Mayıs’ın ilk haftası olur. Ülker’de bir şey ekilmez. Ay’ın aydınlığına ekilen mısır kurtlu olur.” (Mustafa TEMİZ, Balya-Müstecab Köyü)

“Bayram akşamı gök ağaç kesilmez.” (Naciye KUZU, Balya-Doğanlar Köyü)

“Salı günü ne bir işe başlanır ne de bir şey ekilip dikilmez. Hidrellezde bir şey ekilmez. Ben domates ektim. Yarısından çoğu tutmadı. Temizlik yapılmaz.” (Kazım DEMİR, Balıkesir-Merkez-Kuşkaya Köyü)

“Arife günü, Cuma günü, hidrellez günü asla bir şey ekilmez, dikilmez, kesilmez. Ay’ın aydınlığına mısır, bostan, kavun ekilmez. Tarlaya ilk kez tohum atarken besmele çekilir. “Benim elim değil, Âdem atamızın eli. Ya resulallah ambarına atıyorum. Atması ekmesi benden bereketi senden” denir. Hamile kadınlara, aşeren

kadınlara bir şey kopartılmaz. Kurur.” (*Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*)

“Tarlaya ilk kez tohum atarken ilk olarak “Kurdun kuşun nasibine sonra benim nasibime” denir. Allah Hazreti Ala’dan bet bereket ya rabbim denir. Ülker’de ekilen tohum sakat biter. Yaz ülkeri Mayıs’ın yirmi yedisi ile üç Haziran arasındadır. Kış ülkeri de vardır.” (*Mehmet Ali AYDEMİR, Burhaniye-Börezli Köyü*)

“Güz zamanı çiftçi toprağını ayın aydınlığında sürerse üzerini de örümcek ağı kaplarsa ektiği tohumun yarısı biter yarısı bitmez. İlk kez tohum atarken “Bereketi bol olsun” denir. Ayın aydınlığında ağaç kesersen kurtlanır. Hidrellezde yeşil bir şey kesilmez, ekilmez. Hamile kadının sürünün önünden geçmemesi gerekir. Bir şey koparmaması gerekir.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“Hidrellezde ektiğin bir şeyde döl olmazmış. Ayın on beşi geçmeden önce ektiğin şeyi kurt keser. Ayın on beşinden sonra ekersen kurt kesmez. Tohum atarken “Allah versin, kurtlar kuşlar yesin” diye tohum atardık. Ağaçları dikerken de “Kurtlar kuşlar, eşler dostlar yesin” diyerek ekilir.” (*Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Bostan, karpuz v.s. ekilirken çocuğu olmayan kadına ektirmezdik. En fazla çocuğu olan kadına ektirirdik. Bol olsun diye. Hidrellez günü yaş ağaç kesilmez. Kurtlanır. Ev süpürme derler. Seneye kadar işin bitmezmiş. Darı ektirmezler. Kurtlanır. Hızır ile İlyas iki kardeşmiş. Tam kavuşacakları zaman kavuşamamışlar. O gün oradan kalma derler. Hamile kadına meyve dalından koparttırmazlar. Kurur.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Buğday saçmadan önce “Benim elim değil Fatma anamızın eli” deyip öyle buğday atılır.” (*Emine KİRLİ, İvrindi-Korucu Köyü*)

“Hidrellez günü işe gidilmez. Bir şey ekilmez. Eskiden çift öküzleri varmış. Onlarla tarlaya gidildiğinde öküzler ağlarmış. Bismillahirrahmanirrahiym diyerek tohumu atarız. Biçmeye gidileceği zaman iki rekât namaz kılınır. Bu namaz da Pazar gününe denk getirilir. Pazar günü olmazsa Perşembe günü de yapılabilir. Demede giderken de tavuklara buğday atılır. Kendine göre bir hayır yapılır. Öyle çıkılır.” (*Necati AYDIN, İvrindi-Ayaklı Köyü*)

“Tohum atmaya giderken evden abdest alıp çıkardık. Tarlada iki rekât namaz kılar sonra tohumu saçmaya başladık. “Kurdun kuşun nasibi, Âdem (a.s.)torunlarının nasibi için” diyerek tohum atardık.” (*Mehmet YÜKSEL, İvrindi-Ayaklı Köyü*)

“Hidrellez günü öğleye kadar gök kopmaz. Tohum atarken bir avuç alırsın kurtlara kuşlara dersin. Bir avuç alırsın hayvanlara dersin. Üçüncü attığın senin olur. Buğday torbasının içine bereketli olsun diye nar atılır. Ak kabağı çocuğu çok olanlar ekerse çok döker. Aşeren kadın daldan meyve koparırsa dal kurur.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallılar Köyü*)

“Buğday, mısır ekerken bir avuç bu kurdun kuşun nasibi diye atılır. Tekrar alındığında hayvanların nasibi diye atılır. Tekrar alındığında bu da sabi çocukların nasibi diye atılır. “Allah bizlere gür nasip versin. Bizlere nasibini hayır hasenetle yemek nasip etsin” diyerek bir kez daha atar. “Allah’ım sen bizim gökten rahmetimizi yerden bereketimizi alma” diye dua edilir. Hidrellez günü tarlaya gidilmez. Bir şey ekilmez. Yeşil ot koparılmaz. Tütün dahi ekilmez. Boyu büyümezmiş. Ay’ın ışığında börülce, fasulye ekersen çabuk kurtlanır. Ay’ın aydınlığında biber, patlıcan kurutursan çabuk kurtlanır. Aşererken bir şey ektirilmez, bir şey kopartılmaz. Bayramdan üç gün önce ve bayram boyunca bitki koparılmaz. Yeşil hiçbir şey koparılmaz. Onlar tekbir getirir.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

“Hamile kadın ağaçtan koparırsa ağaç kurur.” (*Necati TURNA, Balıkesir-Merkez-Kuşkaya Köyü*)

Balıkesir yöresinde tespit edilen inanış ve uygulamalara, başka yörelerimizde de rastlamak mümkündür. Bu konuda Ali Rıza Yalman’ın **Cenupta Türkmen Oymakları** adlı çalışması pek çok inanış ve uygulamanın yer verildiği önemli bir eserdir. Bu çalışmada tespit edilen birkaç inanış ve uygulamaya burada yer vermek istiyoruz. Türkmen halk takviminde Ülker (Ülger) yıldızı bilinmektedir. Ülger yıldızı 18 Mayıs’ta doğarmış. Halk Ülger ve onun doğduğu gün için şu şekilde bir atasözü söyler: “Ülgerde dünya sele giderse de inan, dünya yansa da inan.” Bu ay halk arasında tabii felaketler ayı olarak kabul edilmekle beraber, bu ayın bazen çok sıcak bazen de yağmurlu geçmesinin de mümkün olduğu belirtilmekte ve ek olarak bu ay için şu atasözü

söylenmektedir: “Ülgerde Urum Şam bir olur” (Yani Ülger doğumunda her yerde orak başlamış olur.)¹⁴⁴

Türkmenler arasında da bazı günler bir işe başlamak için iyi ya da kötü kabul edilmiştir. Pazar günü çift sürmek, iş görmek hayırlıdır. Pazartesi de aynı hayrı yaşatır. Salı günü bir işe başlamak fena sayılır. Çarşamba da iş başlangıcın da uğurlu sayılmamaktadır.¹⁴⁵

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre, bitkilerin ekilmesi ya da kesilmesine yönelik inanış ve uygulamaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Hidrellez, bayram günleri gibi özel zamanlarda yeşil bir şeyin kesilmesinden ya da ekilmesinden kaçınılmaktadır.

2. Ülker zamanı bir şey ekilmemelidir.

3. Ayın aydınlığına herhangi bir şey ekilmemektedir.

4. Salı, Cuma, Cumartesi günleri ekim yapılmamaktadır.

5. Tarlaya ilk tohum atılırken kurtlar, kuşlar, yaşlı ve sakatların nasibi unutulmamalıdır

6. Tarlaya ilk tohum atan Âdem ata olduğu için çiftçi onun temsilcisidir. Bu nedenle “Benim elim değil, Âdem babamızın eli” diyerek tohum atılmaktadır. Bu eylem, kutsal bir kişi tarafından gerçekleştirilen kutsal bir eylemin tekrarı, yani, kutsalın tekrarı anlamına gelmektedir.

7. Çocuğu olmayan kadınların tarlaya bir şey ekmesi istenmemektedir. Hamile kadınların da ağaçtan meyve kopartması ağacı kurutacağından hamile kadının ağaç dalından uzak tutulmasına dikkat edilmektedir.

Gerek Balıkesir yöresinde gerekse Türkmen oymaklarında bitkilerin ekim ya da kesimlerinde belirli hususlara dikkat edilmektedir. Topraktan geçimlerini sağlayan insanlar, toprağın bereketini etkileyecek her türlü uygulamaya dikkat etmektedirler.

---

¹⁴⁴ Ali Rıza Yalman (Yalkın), (1977), **Cenupta Türkmen Oymakları I**, (Ankara), s. 55.

¹⁴⁵ Yalman, **a.g.e.** s. 59.

Ç. HAVANIN DURUMUNU TAHMİN ETMEYE YÖNELİK İNANIŞLAR

Türkler atlı-göçebe kültürün temsilcisi olmuşlardır. Yaşayış şartları onları, her şeye hazırlıklı yaşamaya yöneltmiştir. Göçebenin hayatı sürprizleri kaldıramamaktadır. Bu nedenle bazı şeyleri önceden bilme ihtiyacını hissetmiştir. Çevresinde gözlemlediği olaylardan sonuçlar çıkararak hayatını planlamayı öğrenmiştir. Göçebe insan için hava şartları, onun yaşayış şartlarını da ortaya koymaktadır. Bu nedenle hayvanların hal ve hareketlerinden, kuşların ötüşünden, ayın doğuşundan çeşitli tecrübeler edinerek hava olaylarını kontrol etmeye çalışmıştır.

Bu konuyla ilgili örneklere çeşitli toplumlarda rastlanmaktadır. Bunlardan biri de Gagauz Türkleridir. Gagauzlar, ayın duruş biçimine göre hava tahminlerinde bulunurlar. Eğer ay aşağıya doğru çevrili ise hava yağışlı, yukarı çevrili ise hava kurak; ay açık ve uzunca ise hava aynı olacaktır. Gagauzlar ayın ilk yarısında işe başlamanın uğursuzluk getireceğine inanırlar.¹⁴⁶

Makedonya'da, gökkuşağı renklerinde bir böcek vardır ve yağmur yağacağı zaman bahçelerde görülür. Bu böceğin görülmesi halinde, yağmurun mutlaka yağacağına inanılmaktadır.¹⁴⁷

Ali Rıza Yalman **Cenupta Türkmen Oymakları** adlı çalışmasında bu konuyla ilgili pek çok tespitlerde bulunmuştur. Bunlardan bir kaçını burada zikretmek istiyoruz. Güneşin veya Ay'ın çevresinde bir çember bulunursa buna Ay ve gün ağıl çevirmiş denir. Güneş ve Ay doğarken ağıl çevirirse, yağmurun çok devam edeceğine, Güneş ve Ay gün ortasında ve gece yarısında ağıl çevirirse, yağmurların orta derecede olacağına, Gün ve Ay batarken ağıl çevirirse, yağmurun hafif ve önemsiz olacağına hükümlenir.¹⁴⁸

Bunlardan başka hayvanların hal ve hareketlerinden de hava tahminlerine yönelik inanış ve uygulamalar, Türkmen oymakları arasında da tespit edilmiştir. Solucanlar toprağı yukarı doğru iter ve başlarını deliğın ucuna getirirlerse mutlaka yağmur yağar. Tavukların bitlenmesi, eşeğın kulaklarını sallaması yine yağmurun yağacağına işarettir. Buhur günlerinde, yani Türkmenlerin dediğı gibi "koç kavurma" zamanında, koyunlar öğle sıcağında bir ağaç altında yatarlarken birbirlerine fazla

¹⁴⁶ Emine Hilal Ercan, (2006), **a.g.m.** s. 74.

¹⁴⁷ Emine Hilal Ercan, (2006), **a.g.m.** s. 76.

¹⁴⁸ Yalman, **a.g.e.** s. 56.

sokulur ve sıkıştırlarsa o sene kışın şiddetli olacağı sanılır. Bunun tersi, kışın hafif geçeceğine işarettir.¹⁴⁹

Balıkesir’de yaptığımız çalışmada da bu konuyla ilgili olarak pek çok inanış tespit ettik. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

“Sığırlar yaza karşı oynar, koşturur, boynuzlarını sürterler. Bu hareketlerini görünce bahar kokusu aldı diye düşünülür. Meyve çok olursa kış çok olur. Meşe palamutları çok olursa kış çok olur.” (*İsmail YAŞAR, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü*)

“Kışın hayvanları suya çıkarttığımızda boynuzlarını yere sürterler, kaçarlar kar yağacak, kış olacak deriz. Ayvalar çok olursa kış çok olur.” (*Ayşe YAŞAR, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü*)

“Erikler çok olursa kış çok olacak denir.” (*Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü*)

“Bayır armutları -ahlat da denir-, çok olursa kış çok olur. Az olursa kış az olur.” (*Hatice Sevim DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü*)

“Ahlat dalları çok olursa kış çok olur. Kavak ağaçları yapraklarını üstten dökerse kış tepeden geçecektir. Altan dökülürse kış da alttan geçer. Kış çok olur. Hayvanlar çok oynarsa hava bozacak demektir. Meyve çok olursa kış çok olur. Sonbaharda sığırcılar geldi mi kış soğuk geçecektir. Kavaklar yapraklarını aşağıdan dökünce kış soğuk geçecektir. Kırmızı laleler açınca yaz geldi denir.” (*Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Akşam ezanında horoz öterse yağmur yağar. Koyunlar birbirine tokuşur, inekler oynar, baykuş akşamdan ötmeye başlar. Bunlar yağmurun habercisidir. Hava soğuyacaksa koyun çok yaylım yapar. Beş saatte yapıyorsa sekiz saate çıkarır.” (*Aydın ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Ahlatlar çok olursa kış çok olur. Ahlatlar olmazsa kış olmayacak denir.” (*Hatice UÇAR, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Yemiş (incir) çok olursa kış çok olur. Erik, elma çok olursa kış çok olur.” (*Habibe YILDIZ, Bigadiç-Karkın Köyü*)

---

¹⁴⁹ Yalman, a.g.e. s. 59.

“Hava yağacağı zaman kuşlar yere yayılır, çok ötüşürler.” (Mehmet AVCI, *Bigadiç- Karkın Köyü*)

“Koyunlar ota çok kararsa (çok ot yerse) yağmur yağacağının işaretidir.” (Yaşar Hüseyin Maçın, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Erikler, ahlatlar çok olursa kış çok olur.” (Mehmet DURU, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Ayva, pelit çok olursa kış çok olur.” (Fatma ERKUT, *Bigadiç-Durasalar Köyü*)

“Ağustos ayı içinde koyunlar toplu durursa kış çok olacaktır. Koyunlar dağınık durursa kış az olacaktır. Çatlık kozalağı çok olursa kış çok olacaktır.” (Halil İbrahim AŞIK, *Bigadiç- Kayalidere Köyü*)

“Ayva çok olursa kış çok olur. Yazın sıcaklar çok olursa kış da o kadar soğuk olur. Hayvanlar çok yemek isterse birkaç gün içinde hava değişecek demektir. Horoz akşamdan öterse hava değişecek denir.” (Mehmet ÖZTÜRK, *Bigadiç-Balatlı Köyü*)

“Erikle alfat çok olursa kış çok sert geçer. Kavak yaprağını erken dökerse başında kavak yelleri esecek kış sert olacak denir. Kuşların toplu gezmesi havanın değişeceğine işarettir.” (İsmail BAYKAN, *Balıkesir-Merkez-Orhanlı Köyü*)

“Kavak ağacı yaprağını alttan dökerse kış çok sert geçecek yukarıdan dökerse yumuşak geçecektir. Ayva ağacı çok çiçek açarsa kış çok olacak denir.” (Sevim YILDIZ, *Balıkesir-Merkez; Leyla AVCIOĞLU, Kepsut*)

“Armutlar, ahlatlar, pelitler çok olursa kış çok olacak demektir.” (Halil ULUTEKİN, *Bandırma-Akçapınar Köyü*)

“Ay doğduktan sonra etrafındaki ışık fazla olursa çok kısa zamanda yağmur yağacağına işarettir.” (Mustafa ŞAHİN, *Balıkesir-Merkez-Gökköy*)

“Köpeklerin uluması, öküzlerin kuyruklarını sallaması kuraklığa işarettir. Kavak ağacı yaprağını alttan dökerse kış çok sert geçecek yukarıdan dökerse yumuşak geçecektir.” (Feridun SANRI, *Susurluk-Demirkapı Köyü*)

“Hava değişeceği zaman keçi kuyruğunu indirir. Poposunu örter. Mutlaka ya yağmur ya da kar gelir. Koyunlar da çok yemek yer. Taş bulsa onu bile yemeğe kalkar.

Hava çok sıcak olursa zemheride de çok soğuk olur.” (*Habil ERCAN, Susurluk-Babaköy*)

“Hayvanlar çok yaylım yaparsa hava soğur. Hayvanlar çok oynarsa hava soğur. Pelit çok olursa kış çok olur. Kavak yukarıdan dökülmeye başlarsa kış çok olur.” (*Recep YILMAZ, Susurluk-Aziziye Köyü*)

“Yazın çok sıcak olursa kışın da çok soğuk olur. Hayvanlar çok hoplarsa hava soğur.” (*Hasan İBİŞ, Susurluk-Sultançayırı Köyü*)

“Ayvalar, pelitler, sıcaklar, goruklar, üzümler çok olursa kış çok olacak denir. Hayvanlar çok oynarsa hava değişecek denir. Baykuş ötünce hava değişecek denir. Sabah vakti havada kızılık olursa hava yağışlı olacak denir. “Sabah kızılığ var hava değişecek” denir.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Eğer hava bu gün çok sıcaksa altı ay sonra bu gün yine hava çok sıcak olur denir. Çaltılarda pul çok olursa kış çok olur. Keçi kuyruğunu aşağı indirirse yağmur yağacak denir.” (*Mustafa TEMİZ, Balya-Müstecab Köyü*)

“Hayvanlar çok oynar, bağlarsa hava soğur.” (*Naciye KUZU, Balya-Doğanlar Köyü*)

“Kavaklar yapraklarını tepeden dökerse kar tepelere yağar. Sığırcık kuşları asfalta serilip, arabalardan kaçmazsa bil ki o gece soğuk olur. Hayvanlar çok yaylım yaparsa kış olacak denir. İncirler çok olursa kış çok olur. Dağlarda atlar hep kişner bir araya toplanırsa hava değişir.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Yazlar kurak olursa kışlar bol olur. Hayvanlar çok yaylım yaparsa hava bozulur.” (*Kazım DEMİR, Balıkesir-Merkez-Kuşkaya Köyü*)

“Karınca yuvasının ağzına getirdiği yiyeceklerin kabuğunu kuzey tarafına yığarsa kış çok olacak denirdi. Koyunlar çok yemek yerse kış çok olacaktır.” (*Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*)

“Bizim köyde bir dede vardı. Ağustos’ta on beş gün Kaz dağına bakayım kışın nasıl olacağını bilirim derdi. Kaz Dağı bir kuşak yapar. Kuşak yüksekte olursa kış çok olur. Koyun akşamdan silkinmeye başlarsa havanın poyraz olacağına işarettir. Sanki

üstünde bir şey varmış gibi silkinir. O zaman ya poyraz ya da yağmur olur.” (Mehmet Ali AYDEMİR, *Burhaniye-Börezli Köyü*)

“Karınca çok çalışırsa kış çok olacaktır. Çok mahsul varsa seneye kıtlık olur. Zeytin bol olursa kıtlığa delalettir. Hayvan bayırda çok oynarsa hava değişir.” (İrfan ŞENYİĞİT, *Edremit- Zeytinli Köyü*)

“Sıcak havada sürü oynamaya başlarsa bir iki gün içinde yağış gelir. İncir çok olursa kış çok olur. Kavak yapraklarını belinden aşağı dökerse kış normal geçer.” (Mustafa GÜZEL, *Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“Kavak ağacı yaprağını tepeden dökerse dağlarda kış çok sert olur. Çalılarda mazi çok olursa kış sert geçer. Meşe ağaçlarındaki palamutlar çok olursa kış sert geçer. Karıncalar çalışmaya geç vakte kadar devam ederse kış hafif geçer. Erkenden yuvalarına girerlerse kış sert geçer. Karıncalar koşuşturursa hava değişir, yağmur yağar.” (İbrahim TAN, *Sındırgı- Kocakonak Köyü*)

“Ayvalar, pelitler çok olursa kış çok olur, sert geçer. Hava yağmadan yirmi dört saat önce çok çiğ olur. Kavak tepeden sararırsa kış tepeden geçer. Alçaktan sararırsa kış yerden geçer.” (Hüsnü ABATEKİN, *Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Hayvanlar çok meleşirse hava soğur. Murt otunu keçiler çok yerse kış çok olur.” (Selime TÜMEN, *Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Kavaklar yapraklarını tepesinden dökerse kış çok olur, yapraklarını aşağıdan dökerse kış az olur. Ayvalar çok olursa kış çok olur. Baykuş ötünce yağmur yağar.” (Zekiye DUYMAZ, *İvrindi*)

“Kavaklar yapraklarını ucundan dökerse kış çok olacak denir. Guguk kuşu gece üç defa ötünce yağmur yağacak denir. Horoz yatsıdan önce öterse yağmur yağacak denir. Koyunlar kendilerini havaya doğru atarsa hava değişecek, yağacak denir.” (Necati AYDIN, *İvrindi- Ayaklı Köyü*)

“Koyun çok yaylım yaparsa hava yağacak denir.” (Mehmet BAYDEMİR, *İvrindi- Kayapa Köyü*)

“Karınca bir yere çok toplanırsa hava yağar. Hayvan kışın çok yaylım yaparsa kış çok olur. Koyun gece toplu yatarsa kış çok olur. Kavaklar yapraklarını aşağıdan

dökerse kış çok devam eder. Ardıç çok meyve verirse kış çok olur.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallular Köyü*)

“Ayva çok olursa kış çok olur. Yağmur yağdıktan sonra güneş ikindiden sonra kızıl olur, güneş arkasına battı denir. Ertesi gün hava mutlaka çok güzel olur.” (*Hüsamettin KÖSE, Savaştepe-Danişment Köyü*)

“Kavaklar yapraklarını tepeden aşağı dökerse kış soğuk geçer. Sadece tepeden dökerse kış ılık geçer. Ayva yaprakları çok olursa kış çok geçecek deriz. Az olursa hafif geçecek deriz.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen hava tahminlerine yönelik bilgilerde esas olan gözlem ve tecrübedir. Yukarıda sunulan örneklerde hayvan ve bitkilerden yararlanılarak hava tahminleri yapılmıştır. Hayvanların çok oynaşması, çalışması, belli zamanlarda ya da zamansız çıkardıkları seslerle bitkilerin meyvelerinin çok olması, ağaçların yapraklarını dökmeleri havanın ya da mevsimin nasıl olacağı konusunda insanlar için referans oluşturmaktadır. Balıkesir yöresinde özellikle yaşlı insanlar, bu metotları kullanarak tahminlerde bulunmaktadır. Doğayla iç içe olan ve kendisini doğadan ayrı düşünmeyen insan, her şeyin doğada saklı olduğunu bilmekte ve doğaya kulak vermekte, onu gözlemlemeyi ihmal etmemektedir.

II. HAYVANLAR

Hayvanlarla ilgili bu bölümde öncelikle hayvanların Türk dünyası inanışları ve uygulamalarındaki yeri ve önemi üzerinde durulacaktır. Hayvanlarla ilgili olarak Türk dünyasından verilen genel bilgilerin ardından, Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere geçilecektir. Balıkesir yöresinden derlenen bilgiler, kümes hayvanları, kuşlar, evcil hayvanlar, yaban hayvanları ve bu grupların dışında kalan diğer hayvanlar olmak üzere beş başlık altında incelenecektir. Her bir başlığın altında yer alan alt başlıklarda her bir hayvanla ilgili Türk dünyasındaki ve Anadolu'daki uzantılarına gidilmeye çalışılacak ve Balıkesir yöresinden derlenen bilgiler esas alınarak bahsedilen hayvanla ilgili değerlendirilmeler yapılmaya çalışılacaktır.

Bu kısımda da çalışmanın temel amacı, Balıkesir yöresinden tespit edilen hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamaların değerlendirilmesi olacaktır.

HAYVANLARIN TÜRK DÜNYASI İNANIŞ VE UYGULAMALARINDAKİ YERİNE GENEL BİR BAKIŞ

İnsanların yaşamlarında hayvanlar özel bir yere sahip olmuşlardır. Hayvanların insan hayatındaki bu özel yeri, değişen yaşayış ve inanç sistemlerine rağmen, insan hayatında önemini korumuştur.

Hayvanların insan hayatındaki yerini anlamak için geçmişten günümüze bir yolculuk yapmak, onların hayatımızdaki değerlerini kavramamıza ve bugün bilerek ya da bilmeyerek devam ettirdiğimiz inanç ve uygulamaların arka planını algılamamıza yardımcı olacaktır.

Lucien Lévy-Bruhl, **İlkel İnsanda Ruh Anlayışı** adlı çalışmasında insanların hayatlarında gerek bitkilerin gerekse hayvanların neden bu kadar büyük bir öneme sahip olduklarını şu şekilde açıklamaktadır. “İlkel zihniyet, tüm canlı nesnelere türdeş varlıklar olarak görmekte ve hissetmektedir. Bir başka deyişle, aynı öz ve aynı niteliklere sahip bir bütüne ait olduklarını düşünmektedir. İlkel insan açısından en önemli şey onları birbirine karıştırmamak için mantıksal düzeyde tanımlanmış belli kavramlar, kullanım yaygınlığı ve anlaşılabilirlik cetveline uygun değişik sınıflar, türler ve çeşitler şeklinde sıralamak değildir. İlkel zihniyet nesnelere dikkatini çeken şey üzerinde yoğunlaşmakta, nesnenin var oluş/ kendini sunuş biçimi ve yarattığı duygusal yoğunlukla ilgilenmektedir. Bize ne kadar tuhaf görünürse görünsün onun amacı bu öz, güç, mana, imunu ya da adına her ne denilecekse bu şeyin dost ya da düşmanca olarak değerlendirdiği konumlarını belirleyebilmektir. Çünkü kendini her an tehdit ettiğini düşündüğü tehlikelere karşı korunması gerektiğinden bu korku onun varlıklar ve nesnelere karşı olan tavrında belirleyici bir rol oynamaktadır.”¹⁵⁰

Hayvanlar da tıpkı bitkiler gibi, insan hayatında ayrı bir yerde düşünülmemiştir. Jean Paul Roux’ya göre, yaşamın en mükemmel ve en güçlü temel kaynağını oluşturan, insanlığın kökeninde bulunan ve ebediyete ulaşmalarını sağladıkları için insanlardan ayrı düşünülemeyen hayvan ve bitkiler her zaman bu halkların (Orta Asya) ilgi

---

¹⁵⁰ Lucien Lévy-Bruhl, (2006), **İlkel İnsanda Ruh Anlayışı**, (Ankara), s. 22.

alanlarının en ön sırasında yer almış ve sürekli olarak simge, örnek ya da eyleyen olarak bunlardan söz edilmiştir, kısacası, yaşamın temel tezahürü, varoluşun ifadesidirler.¹⁵¹

Hayvanlarla ilgili mitolojinin oluşması, Jean Paul Roux'ya göre, insanın hayvana borçlu olduğunun bilincinde olmasıdır.¹⁵² İnsanın hayvana borçlu olmasının temel nedeni hayvanın, insanın varoluş sürecine katılmasıdır. Varoluş sürecinden kasıt ise, her iki dünyadaki varoluştur.

Kutsal bir değer kazanan hayvan, insan hayatında temel bir yer oluşturan bir hayvan olmalıdır. Roux, bir grubun ata, rehber, alt-ben, vs. olarak seçtiği bir hayvanın ya son derece bilinen ve günlük hayatta rol oynayan bir hayvan olması gerektiğini ya da tam tersine az rastlanan, egzotik, tuhaflığıyla şaşırtıcı bir hayvan olduğunu belirtmektedir.¹⁵³

Gerek Orta Asya'da gerekse Balıkesir yöresinde hayvanların her türlü hareketleri yorumlanmıştır. Hayvanların hal ve hareketlerinden doğum, ölüm, hava olayları vs. gibi pek çok durumun değerlendirilmesi yapılmıştır.

Türk dünyasında hayvanlar türeyiş efsanelerinde önemli bir yere sahip olmuşlardır. Türk dünyasında hayvandan türeyiş denilince ilk akla gelen hayvan kurttur. Bahaeddin Ögel, Çin tarihlerine dayanarak Wu-Sunların¹⁵⁴ kurttan türeyiş efsanesiyle ilgili olarak şu metni aktarmıştır:

“Wu-sun'ların kralına Kun-mo derler. İştittiğimize göre, bu kralın babasının, Hunların batı sınırında küçük bir devleti varmış. Hun hüküdarı, bu Wu-sun kralına taarruz etmiş ve Kun-mo'nun babası olan bu kralı öldürmüştür. Kun-mo da, o sıralarda çok küçükmüş. Hun hükümdarı ona kıyamamış. Çöle atılmasını ve ölümü ile kalımının, kendi kaderine bırakılmasını emretmiş. Çocuk çölde emeklerken, üzerinde bir karga dolaşmış ve gagasında tuttuğu eti, ona yavaşça yaklaşıp vermiş ve uzaklaşmış. Az sonra çocuğun etrafında, bu defa da dişi bir kurt dolaşmaya başlamış. Kurt da çocuğa yanaşarak memesini çocuğun ağzına vermiş ve iyice emzirdikten sonra yine oradan uzaklaşmış. Bütün bu olan biten şeyleri, Hun hükümdarı da uzaktan seyredermiş.

¹⁵¹ Jean Paul Roux, (2005), **Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar**, (İstanbul), s. 13.

¹⁵² Roux, **a.g.e.** s. 15

¹⁵³ Roux, **a.g.e.** s.18.

¹⁵⁴ Wu-Sunlar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Taşağıl Ahmet, (2004), **Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları**, (Ankara), s. 17-27.

Bunları görünce, çocuğun kutsal bir yavru olduğunu anlamış ve hemen alıp adamlarına vermiş. İyi bir bakımla büyütülmesini emretmiş. Çocuk büyüyerek bir yiğit olmuş. Hun hükümdarı da onu ordularından birine hükümdar yapmış. Gittikçe gelişen ve başarı kazanan çocuğa gönül bağlayan Hun hükümdarı, babasının eski devletini ona vererek, onu Wu-sun kralı yapmış.”¹⁵⁵

Kao-çı’ların¹⁵⁶ türeyiş efsanesinde de kurt ön plandadır. Efsane şöyledir:

“Kao-çı Kağan’ının çok akıllı iki kızı varmış.(Bazı kaynaklar üç kızı vardı, diyorlar). Bu kızlar o kadar akıllı ve o kadar iyi imişler ki, babaları şöyle bir karara varma zorunda kalmış. Kağan demiş ki: “Ben bu kızları, nasıl insanlarla evlendirebilirim? Bunlar o kadar iyi ki, bu kızlar ancak Tanrı ile evlenebilirler!” Bunu diyen Kağan, kızlarını alarak götürmüş ve bir tepenin başına koymuş. Burada kızları, Tanrı ile evlensinler diye beklemiş. Kızlar bu tepede Tanrıyı bekleye durmuşlar. Aradan epey zaman geçmiş. Ama ne Tanrı gelmiş ve ne de onlarla evlenmiş. Kızlar böyle bekleşe dururlarken, tepenin etrafında, ihtiyar ve erkek bir kurt görünmüş. Kurt, tepenin etrafında dolaşmaya başlamış ve bir türlü de orasını bırakıp gitmemiş. (Küçük) kız kurdun bu durumunu görünce şüphelenmiş ve kardeşine: “İşte bu kurt Tanrı’nın ta kendisidir. Ben inip, onunla evleneceğim” demiş. Kardeşi, gitme, diye ısrar etmiş ama kız dinlememiş. Tepeden inerek kurtla evlenmiş ve bu suretle Kao-çı halkı, bu hükümdarın kızı ile kurttan türemiş.”¹⁵⁷

Kurttan türeyiş efsanesine diğer bir örnek de Göktürklerin menşeleri bahsinde yer almaktadır. Bu efsane şöyledir:

“Göktürkler (T’u-chüeh), eski Hunların (Hsiung-nu) soylarından gelirler ve onların bir koludurlar. Kendilerini ise, A-şi-na (A-shih-na) adlı bir aileden türemişlerdir. (Sonradan çoğalarak), ayrı oymaklar halinde yaşamaya başladılar.

Daha sonra Lin adını taşıyan bir memleket tarafından mağlup edildiler. (Mağlubiyetten sonra Göktürkler), bu memleket tarafından soyca öldürüldüler.

(Tamamen öldürülen Göktürkler içinde), yalnızca on yaşında bir çocuk kalmıştı. (Lin memleketinin) askerleri, çocuğun çok küçük olduğunu görünce, (ona acımışlar ve)

¹⁵⁵ Ögel, a.g.e. 1.c. s. 14.

¹⁵⁶ Kao-çı (Kao-ch’e) boyları hakkında bk. Taşağıl, a.g.e., s. 28-40.

¹⁵⁷ Ögel, a.g.e. 1. c. s. 18.

onu öldürmemişlerdi. Yalnızca çocuğun ayaklarını kesmişler ve bir bataklık içindeki otlar arasına bırakarak (gitmişlerdi).

(Bu sırada) çocuğun etrafında dişi bir kurt peyda oldu ve ona et vererek (çocuğu) besledi. Çocuk, bu şekilde büyüdüktan sonra da, dişi kurtla karı-koca hayatı yaşamaya başladı. Kurt da çocuktan bu yolla gebe kaldı.

(Göktürkleri mağlup eden ve hepsini kılıçtan geçiren Lin memleketinin) kralı, bu çocuğun hala yaşadığını duydu ve onun da öldürülmesi için askerlerini gönderdi. Çocuğu öldürmek için gelen askerler, kurtla (çocuğu) yan yana gördüler. Askerler kurdu öldürmek istediler. Fakat kurt (onları görünce) hemen kaçtı ve Kao-ch-'ang (Turfan) memleketinin kuzeyindeki dağa gitti. Bu dağda, derin bir mağara vardı. Mağaranın içinde de büyük bir ova bulunuyordu. Ova baştan başa ot ve çayyrlarla kaplı idi. Çevresi de birkaç yüz milden fazla değildi. Dört yanı, çok dik dağlarla çevrili idi. Kurt, kaçarak bu mağaranın içine girdi ve orada on tane çocuk doğurdu.

Zamanla bu on çocuk büyüdüler ve dışarıdan kızlar getirerek, onlarla evlendiler. Bu suretle evlendikleri kızlar da gebe kaldı ve bunlardan her birinden de bir soy türedi. (İşte Göktürk devletinin kurucularının geldikleri), A-şi-na ailesi de (bu On-boy'dan) biridir.

Onların oğulları ve torunları çoğaldılar ve yavaş yavaş yüz aile haline geldiler. Birkaç nesil sonra, hep birlikte mağaradan çıktılar. Ju-ju'lara (yani Juan-Juan devletine) tabi oldular. Altay (Chinshan) eteklerine yerleştiler. Bundan sonra da Juan-Juan devletinin demircileri oldular...¹⁵⁸

Yukarıdaki metinlerden anlaşılacağı üzere kurt, Tanrısal özellikler gösteren ya da Tanrı kutuna sahip olan bir hayvandır. Özellikle Kao-çı'lara ait türeyiş efsanesinde evlenmek için Tanrı'yı bekleyen kızların karşısına kurdun çıkması bu düşüncemizi desteklemektedir. Wu-sun'ların ve Göktürklerin türeyiş efsanelerinde yok olan bir halkın son temsilcisi olan bir çocukla kurdun birleşmesinden yeniden bir halk doğmaktadır.

---

¹⁵⁸ Ögel, a.g.e. 1.c. s. 20-21.

Abdülkadir İnan, bugünkü Şamanist Türklerde de kurdun kutsi mahiyeti olduğu belirtmektedir. Şaman davullarında mutlaka kurt resmi bulunur. Tuba (Uranhay) Türklerinin kam dualarında Bozkurt'a hitap edilir:

“Üstü kудaydan çarlıktım

Çedi konukta çem çibezim

Çedi konu-hta çem çiyrim

Kudayımning kayırızı

Kök pörü erenim kayrahan!

Aksım punnun çilgakşan

Kü pörüm

Yukarı Tanrı'dan memurum!

Yedi gün (muttasıl) yemek yemez (hayvan) ım

Yedi gim yemek yerim

Tanrımın merhametli (bende) si

Bozkurdum, efendim!

Ağız ve burnunu (dili ile) yalamakta olan

Boz kurdum!”¹⁵⁹

İnan, karşılaştırmalı folklor ve etnografya araştırmaları sonucunda kurdun çeşitli uluslar tarafından da her zaman veya belli bir zamanda tabu sayıldığını belirtmiştir.¹⁶⁰

Türeyiş efsanelerinde genellikle kurt dikkati çekerken Kırgızlar, menşelerini inekten türediklerine dair bir efsaneye bağlamışlardır.¹⁶¹

Bahaeddin Ögel, kurdun, Yakut Şamanlarının en önemli afsun hayvanlarından biri olduğunu belirtmekte ve kurdun eski zamanlarda da ve Hun çağında da Orta Asya

¹⁵⁹ Abdülkadir İnan, (1998), **Makaleler ve İncelemeler**, “Türk Rivayetlerinde Bozkurt” 1. c. s: 73

¹⁶⁰ Abdülkadir İnan, **a.g.e.** “Börü=Kurt ve Yok=Hayır Kelimeleri Üzerine” 1. c. s. 625

¹⁶¹ Ögel, **a.g.e.** 1.c. s. 21.

halklarının birinci derece öneme sahip “töz” hayvanlarından olduğunu söylemektedir. Yakut masallarında kutsal ruhların dokuz oğullarının hepsi de kurda benzetilmiştir.¹⁶²

Türkler için kutsal olan kurda “Kök Böri” yani “Gök Kurt” denilmektedir. Böyle bir adlandırmanın nedeni “Gök Tanrı”dan kaynaklanmış olmalıdır. Gök renk, kutsal göğün olduğu kadar, Tanrı’nın da sembolüdür.¹⁶³ Tanrı’ya ait olan gök rengi ile kurda atıfta bulunularak kurdun kutsal bir mertebeye çıkarılmış olması muhtemeldir.

Eski Türkler tarafından kendilerine kılavuzluk ettiği için kutsal sayılan kurdun bu özelliğiyle ilgili olarak Pertev Naili Boratav, Afyon yöresinden derlediği bir rivayete göre Kurtuluş Savaşının, son safhalarında, ordu kumandanlarından birine kurt kılavuzluk etmiş. Başka bir anlatıya göre kurdun aslı insanmış. Bunlar dört kardeşmiş. En küçükleri dağlarda kardeşlerine kılavuzluk edermiş. Günün birinde kardeşler hayvan sürülerini paylaştıklarında en küçüklerine bir şey vermemişler. Kurt kardeş “Her rastladığım yerde hayvanlarınızı öldüreceğim” diye ahd etmiş. Baraklılar kurda “Hazreti Ali’nin iti”dir demektedirler.¹⁶⁴

Biz burada kurtla ilgili inanışlara daha fazla yer vermek niyetinde değiliz. Buradaki amacımız türeyiş efsanelerinde hayvanların rolünü açıklamaya çalışmaktır.¹⁶⁵

Yaratılış metinlerinde de hayvanlara yer verilmektedir. Verbitskiy’in derlemiş olduğu Altay yaratılış destanında dünya yaratılırken üç tane de balık yaratılmıştır. Bu büyük balıkların üstüne dünya konulmuştur.

“... Bu dünyanın yanına, yaratılmış üç balık.

Bu büyük balıkların üstüne dünya konmuş,

Balıklar çok büyükmüş, dünyaya destek olmuş.

Dünyanın yanlarına iki de balık konmuş,

Dünya gezer olmamış, bir yerde kalıp donmuş.

Bir başka balık ise, yere gerilmiş imiş,

---

¹⁶² Ögel, **a.g.e.** 1.c. s. 41.

¹⁶³ Ögel, **a.g.e.** 1.c. s. 42.

¹⁶⁴ Boratav, (1997), **a.g.e.** s. 57.

¹⁶⁵ Kurttan türeyiş efsaneleri ve kurtla ilgili inançlar için bkz. Bahaeddin Ögel, (1998), **Türk Mitolojisi**, 1.c. s.13-57.

*Ortadaki balığın başı tam kuzydeymiş,
Tufan hemen başlarmış, yönü az değişseymiş.
Onun başı her zaman, tam yönle durmalıymış,
Bu yön hiç değişmeden, kuzeyde olmalıymış.
Onun başı az düşse, tufanlar başlar imiş,
Tufanla taşan sular, dünyayı kaplar imiş...’’¹⁶⁶*

Bu yaratılış metninde balıklar, dünyanın yaratılışıyla birlikte yaratılmışlar ve dünyanın dengesini koruma görevi de onlara verilmiştir. Dünyayı taşıyan varlık, kimi metinlerde öküz olarak da tasvir edilmiştir. G. Potanin tarafından tespit edilen Uryanha (Tuba) rivayetine göre yer, bir kurbağa üzerindedir. Kurbağa kımıldanırsa tufan olur. Eski bir zamanda bu kurbağa kımıldamış ve yer yüzünün ulu denizi (ulu talay) dalgalanmış, kaynar gibi olmuş, tufan olmuş.¹⁶⁷ Güney Sibirya’da söylenen Türkçe destanlarda bu inanış şu şekildedir:

“Dünyanın altında kırk boynuzlu bir öküz ile Kiro-Balak adlı büyük bir balık vardı. Bunlar zaman zaman yeryüzünde yaşayan insanlardan kurban olarak çocuk isterlerdi. Ataman adlı bir şaman bunların isteğini yeryüzüne iletince, altmış çocuk bağlanarak, kurban edilmek üzere hazırlanmıştı.”¹⁶⁸

Yaratılış destanlarında dünyayı taşıyan hayvan motifine Türk ve dünya mitolojilerinde de rastlanmıştır. Radloff’un derlediği Altay yaratılış destanında hayvanlardan köpek ve yılan yer almaktadır. “Tanrının halkı” dokuz dallı ağacın bir dalından meyve yemektirler. Bu ağacın altında köpek ve yılan bekçi olarak yer almaktadırlar. Bu destana göre yasak meyvelerden ilk tadan da yılanıdır. Şeytanla işbirliği yapan yılan, Tanrı tarafından cezalandırılmakta “Ey yılan, bundan sonra Şeytan’ın kendisi ol, insan düşmanın olsun, öldürsün canın alsın, kötülük timsali ol, adın da öyle kalsın” demektedir.¹⁶⁹ Altaylılara ait olan bu destanda yılanın başına

---

¹⁶⁶ Ögel, a.g.e. 1.c. s. 433.

¹⁶⁷ İnan, (2000), a.g.e. s. 23.

¹⁶⁸ Ögel, a.g.e. 1.c. s.440.

¹⁶⁹ Ögel, a.g.e. 1.c. s. 455-456-457.

gelenlere benzer rivayetler, Balıkesir yöresinden de derlenmiştir. Aşağıda bu konuya ayrıntılı olarak yer verilecektir.

Yaratılış destanlarına bakıldığında köpek daima bekçilik rolünü üstlenmiştir. Köpeğin sahip olduğu bu rolde günümüzde de herhangi bir değişiklik olmamıştır. Yaratılış destanlarında köpeğin bekçilik özelliğine ve tüylü olmasına atıfta bulunulmuştur. Altay destanlarından elde edilen bilgilere göre, “*Ülgen, insanoğlunu yaratırken, etlerini topraktan, kemiklerini de taştan yapıp, ona ilk örneğini verdi. Kadını da, erkeğin kaburga kemiklerinden meydana getirdi. Fakat bunların ruhu yoktu. Bir ruh bularak bunları canlandırmak lazımdı. Bunun için yola çıktı. Yola çıkmadan önce, insanı koruması için tüysüz bir köpek yaratmayı da ihmal etmedi. Az sonra Şeytan Erlik çıkageldi. Köpek, Erlik’i görünce havladı ve insan örneklerinin semtine bile uğratmak istemedi. Fakat Erlik ona yanaştı: -“Ben sana tüy vermeye, insan örneklerini de canlandırmaya geldim. Sakın havlama!” dedi. Köpek buna inandı ve sustu. Şeytan köpeğe pisliğinden attı ve “Bunu ye” dedi. Köpek pisliği yiyince tüy sahibi oldu ve insanları Şeytan’a bıraktı...*”¹⁷⁰

Yukarıdaki metinden de anlaşıldığı gibi, yaratılıştan bu yana köpeğin görevi bekçiliktir. Burada dikkat çeken diğer bir nokta da hayvanların dünyanın yaratılışıyla birlikte bir başlangıçlarının olmasıdır. Hayvanlar, Tanrı’nın hizmetkârları konumundadırlar.

Hayvanlar, tufan metinlerinde gelecekte haber verme özelliği göstermişlerdir. Tufandan sonra hayat belirtisini ortaya çıkaranlar yine hayvanlar olmuşlardır. Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde de hayvanlar ölüm, deprem, havanın kötüleşmesi, misafir gelmesi gibi pek çok olayın habercisi olarak görülmektedir. Balıkesir yöresine geçmeden önce Altaylılara ait tufan destanlarına yer vermek istiyoruz:

“Tufanın olacağını ilk olarak demir boynuzlu gök (tüylü) bir teke (temir müüstü kök-tekke) haber vermişti.

Gök teke yedi gün boyunca kudurmuşçasına meleyip koşarak yeryüzünü dolaşmış.

Yedi gün deprem oldu.

---

¹⁷⁰ Ögel, a.g.e. 1.c. s.465.

Yedi gün dağlar ateş püskürdü.

Yedi gün yağmur yağdı.

Yedi gün fırtına oldu ve dolu yağdı.

Yedi gün kar yağdı.

Yedi kutsal kardeş vardı. Bunlar tufan olacağını bildirdiler.”¹⁷¹

Gök tüylü teke bir felaketin habercisidir. Yedi gün boyunca meleyip, koşarak insanları uyarmıştır. Ayrıca, renginden dolayı teke, Tanrı katından haberci, uyarıcı olarak gönderilen bir varlık olarak da tasavvur edilebilir.

Tufandan sonra ise yeni varoluşun belirleyicisi yine hayvanlar olmuştur:

“Tufan sona erdiğinde Ülgen gemiden bir horoz (takaa) salıvermiş. Ama horoz soğuktan ölmüş. Sonra bir kaz göndermiş. Kaz gemiye geri dönmemiş. Ülgen üçüncü kez kuzgunu (kuskun) göndermiş. Kuzgun da geri dönmemiş, çünkü leş bulup yemeye başlamış.”¹⁷²

Verbitskiy tarafından tespit edilen rivayete göre, tufandan önce yeryüzünün hükümdarı Tengiz (Deniz) Han idi. O zamanda Nama adlı meşhur bir adam vardı. Tanrı-Ülgen bu adama dünya tufanı olacağını, insanoğullarını ve hayvanları kurtarmak için sınanmış sandal ağacından (adıra sandal ağaç) gemi yapmasını buyurdu. Nama'nın Soozunuul, Saruul ve Balıksa adlı üç oğlu vardı. Nama bu oğullarına, dağ tepesinde gemi yapmalarını emretti. Gemi, Ülgen'in öğrettiği ve gösterdiği gibi yapıldı. Nama, Ülgen'in buyruğu ile insanları ve hayvanları gemiye aldı. Nama'nın gözleri iyi görmezdi. Gemidekilere sordu: “Bir şeyler görüyor musunuz?” – “Yeryüzünü sis kaplamış, müthiş karanlık basmış” dediler. O zaman yerin altından, ırmaklardan, denizlerden karalara sular fışkırmaya başladı, gökten de yağmur yağıyordu. Gemi yüzmeye başladı. Gök ve sudan başka bir şey görünmüyordu... Nihayet sular çekilmeye başladı. Dağların tepeleri göründü. Gemi, Çomgoday ve Tuluttu dağlarında karaya oturdu. Suyun derinliğini öğrenmek için Nama kuzgunu gönderdi. Kuzgun dönmedi; kargayı gönderdi, o da dönmedi; saksaganı gönderdi, o da dönmedi. Nihayet güvercini

---

¹⁷¹ A. V. Anohin, (2006), **Altay Şamanlığına Ait Materyaller**, Çev. Zekeriya Karadavut, Jannet Meyermanova, (Konya), s.19.

¹⁷² Anohin, (2006), **a.g.e.** s.19.

gönderdi. Güvercin gagasında bir dal ile geri döndü. Nama, kuzgun, karga ve saksağanı görüp görmediğini sordu. Güvercin bunları gördüğünü, her üçünün de leşe konup gagaladıklarını haber verdi. Nama “Onlar kıyamete kadar leş ile geçinsinler, sen benim sadık hizmetçim oldun; kıyamete kadar benim evladım ile beraber yaşa” dedi.¹⁷³

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre kuzgun ve karga sevilmeyen hayvanlardır. Güvercin ise halk arasında sevilmektedir. Balıkesir yöresinde güvercinin sevilme nedeninin altında dinsel etkiler yatmaktadır. Bununla ilgili geniş açıklamaya aşağıda yer verilecektir. Burada dikkat çeken nokta, hayvanların haber verici özelliklerinin bulunmasıdır. Dikkat çeken diğer bir husus da bugün de iyi bir imaja sahip olmayan hayvanlar hakkında da köken miti oluşturmalarıdır.

Pek çok destanda da kuzgun, saksağan olumsuz kuşlardır. Tıva kahramanlık destanlarına baktığımızda sadece bir destanda kuzgunun hayatının başışlanması karşılığında zorda kalan bir bahadıra yardım ettiği görülmektedir. “Alday-Buuçu” destanında yolu içine gireni eritip yok eden hırçın Horan-Kara denize düşen Han-Buuday, yardımcı falcı ve bakıcı kardeşlerin tavsiyesi üzerine denize atını sokmaz. Üç gün içinde denizden bir geçit bulabilmeleri için saksağan ile kuzgunu tutup gönderir; fakat kuşlar bir geçit bulamadan dönüp gelirler. Bahadır, kuşların kanadının altına “öbür hayatınızda ölü insanların etini yiyiniz” diye bir yazı yazar ve salıverir. Saksağan ve kuzgunun ölü eti ya da leş yemelerinin nedeni de bu olaya dayandırılır. Yine “Boktu-Kiriş, Bora-Şeeley”de de saksağan ve çaylağı benzer bir olay için gönderilirler ve başarısız olurlar.¹⁷⁴

Destan kahramanlarının fiziksel özellikleri hayvanların fiziksel özelliklerine benzetilmektedir. Destanlarda kahramanlar, toplumu rahatsız eden kaosun sona erdirilmesi için dünyaya gelmektedirler. Doğaüstü olaylarla mücadele edecek kahramanın doğada güçlü kabul edilen hayvanlara benzetilmesi, doğal bir durumdur. Oğuz Kağan destanının Uygurca nüshasında Oğuz tasvir edilirken:

“ Öküz ayağı gibi idi sanki ayağı!

Kurdun bileği gibi idi sanki bileği!

¹⁷³ Abdülkadir İnan, (2000), **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, (Ankara), s.22.

¹⁷⁴ Metin Ergun, Mehmet Aça, (2004), **Tıva Kahramanlık Destanları**, I. c. (Ankara), s: 190

Benzer idi omuzu, tıpkı samurunkine!

Göğsü de yakın idi, koca ayıninkine!”¹⁷⁵ şeklinde benzetmeler yapılmıştır.

Manas destanında Manas;

“ Ormanlarda büyüyen, aylarla boğuşan

Birden yolunu kesen, çöl parsıyla baş çıkan,

Akrep gözlü Er-Manas, çok iri vücutlu...”¹⁷⁶

şeklinde tasvir edilmiştir.

Destan kahramanlarının doğumundan önce anneleri çeşitli hayvanlara aşermektedirler. Mehmet Aça, bu konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: “Kahramanlık destanlarında kahraman, kabilesi ya da halkını dış düşmanlara karşı koruyan, kendisiyle daha ana karnındayken söz kesilen; fakat kızın babası tarafından kaçırılan sevgilisini ya da eşini arayan, olağanüstü varlıklarla mücadele eden, kabile birliğini sağlayan bir alp tipidir. Bütün bu özelliklerden dolayı kahraman, olağanüstü bir yapıya sahiptir. Bu olağanüstülük, daha doğuşundan itibaren kendisini göstermektedir... Gebe kalan kocakarı, aşk konulu destanlardakine ek olarak yerikler. Fakat bu yerikleme, olağan bir nesneye olan yerikleme değildir. Yeriklenen nesnelerin başında kaplan, arslan, yılan (ejderha, yedi başlı yılan), ayı gibi yırtıcı ve son derece güçlü hayvanlarının eti gelmektedir.”¹⁷⁷

Elinde kan tutarak dünyaya gelen Manas’ın annesi arslan yüreğine aşermiştir. Kazak destanlarından “Kobılandı”da da Kobılandı’nın annesinin ejderha-yılan başı ya da ödüne, arslan yüreğine yeriklediği görülmektedir.¹⁷⁸

Olağanüstü bir şekilde doğan destan kahramanlarının annelerinin bir hayvana aşermesinin nedeni, aşerilen nesnenin çocuğa olan etkisi olmalıdır. Halk arasında bunun birçok örneğini bulmak mümkündür. Destan kahramanı bir kaos ortamında dünyaya

---

¹⁷⁵ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1. c. s. 115.

¹⁷⁶ Ögel, **a.g.e.** s. 500.

¹⁷⁷ Mehmet Aça, (1997), “Türk Destanlarındaki Aşerme (Yerikleme) Motifinin Destan Kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnançıyla Olan Bağlantısı”, **Milli Folklor**, S. 34, s. 78.

¹⁷⁸ Aça, **a.g.m.** s. 79.

geldiği için aşerilen nesnelere de güç unsuru olan hayvanlar olmalıdır ki doğacak kahraman da o hayvanın özelliklerine sahip olsun.¹⁷⁹

Mitlerin birçoğunda hayvanlar bir eylemin ilk icracısı konumundadırlar. Bu konuyla ilgili kutsal kitaplarda da pek çok anlatı mevcuttur. Habil'in Kabil'i öldürmesi olayında ne yapacağını bilemeyen Habil'e yardım bir kargadan gelir. "Kur'an-ı Kerim'de "Allah kardeşinin ölüsünü nasıl gömeceğini ona göstermek üzere, yeri eşeleyerek bir karga gönderdi. (Çünkü ilk defa bir ölüm oluyor ve Kâbil gömmeyi düşünemiyordu.) Yapacağı işi bir kargadan öğrenince "Bana yazıklar olsun! Kardeşimin ölüsünü örtmek konusunda, bu karga kadar olamadım" dedi de ettiğine yananlardan oldu" diye bahsedilir. (el-Mâide 5/27-31) Bu metinde kargalar ölüm ritüelini simgelemektedirler. Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere bakıldığında karga ile ölüm arasında bağ kurulduğu, karganın ötüşünün ölümü simgelediği tespit edilmiştir. Bu konuyla ilgili ayrıntılara aşağıda yer verilecektir.

Buryat efsanesine göre ilk şaman bir kartaldı. Bununla ilgili rivayet şu şekildedir:

"Çok önceleri, ne hastalık ne ölüm varmış. Fakat zamanla kötü ruhlar yeryüzüne çıkıp, insanlara kötülük getirmeye başlamışlar. Bunun üzerine de Tanrı, insanlara yardım etsin diye, gökten bir kartal göndermiş. Kartal yeryüzüne inmiş ve insanların arasına gelmiş. Onlarla anlaşarak, birleşmek istemiş. Fakat ne o insanların ne de insanların onun dilini ve düşüncesini anlayabilmişler. Kartal bakmış ki olmayacak, çaresiz yine göğe dönmüş ve Tanrı'ya her şeyi olduğu gibi anlatmış. Tanrı, başka bir yol düşünmüş ve kartala şöyle bir tavsiyede bulunmuş. Demiş ki, in yeryüzüne ve karşına çıkacak ilk insanı senin dilinden anlayabilecek bir şaman yap. Bunun üzerine kartal, yine kanatlarını açmış ve inmiş yeryüzüne. Bakmış ki, bir ağacın altında bir kadın uyuyor. Bu kadını kocasından ayırmış ve onunla yaşamaya başlamış. Kadın böylece kartaldan gebe kalmış ve sonra da kocasına dönmüş. Ayı ve günü dolduktan sonra kadın, bir erkek çocuk doğurmuş. Çocuk zamanla büyüyerek büyük bir şaman olmuş. Yeryüzünün

---

¹⁷⁹ Aşermeyele ilgili inanış ve uygulamalar için bkz. Orhan Acıpayamlı, (1974), **Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, (Ankara), s. 31-37.

en büyük şamanı ve bütün Şamanların da atası olmuş. (Bazılarına göre ise yeryüzünün ilk şamanı kartalla münasebette bulunan bu kadın idi)”¹⁸⁰

Bir eylemin ilk icracısı konumunda olan hayvanlarla ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür; ancak, amacımız metin kalabalığı yaratmak değil, hayvanların ilk icracı konumunda oluşlarına örnek vererek bu düşüncenin şekillenmesini sağlamaktır.

Jean Paul Roux, günümüzde Orta Asya ve Sibirya’da hayvanın her türlü davranışını yorumlandığını belirterek konuyla ilgili Zelenin’in derlediği örneklerle yer vermiştir. Bunlardan birkaç tanesine yer vermek istiyoruz. Yakutlar için ölüm habercisi guguk kuşudur, yağmuru dalgıç kuşu ve orman horozu haber verir, kuraklığın habercisi tavşandır. Buriyatlar, geleceklerini ilkbahar ve sonbaharda göçmen kuşların uçuş yüksekliğiyle öğrenirlerdi; bir inek bir boğa gibi böğürdüğünde, bir karga çatıda öttüğünde, kuğuların ve kazların uçuşları sıkıntılı olduğunda, bir yılan, bir çavuşkuşu ya da kervançulluğu evde yuvalandığında endişelenirlerdi; buna karşılık evlerinin üzerinde kırlangıç yuvasının olması, birinin elbisesine arı konması, evde bol miktarda kurtçuk bulunması, inşaatta kullanılan ağaçta karınca yuvası olması iyiye işaret sayılırdı.¹⁸¹ Bu konuyla ilgili örneklerin bir kısmı yukarıda hava tahminleri ile ilgili bölümde yer almıştır. Aşağıda diğer örneklerle de yer verilecektir. Hayvanlar insan yaşamını şekillendiren varlıklardır. İnsanların hayatlarındaki rehberlikleri devam etmektedir. İnsanların hayvanlara hayatlarında bu kadar önem vermesinin nedeni özellikle Altay halklarının yaşamın birliğine ve canlı varlıkların yalnızca yoğunluk olarak birbirlerinden farklı, yapısal açıdansa benzer olduklarına inandıkları için olmalıdır.¹⁸²

Hayvanlar, insana rehberlik etmiş ve korumuştur. Dede Korkut Kitabı’nın mukaddime kısmında “Gitdükde yirüñ otlakların geyik bilür. Gögez yirler çemenlerin kulan bilür. Ayru ayru yollar izin deve bilür. Yidi dere kohuların dilkü bilür.”¹⁸³ denilmekte ve hayvanların tecrübeleri, insanlar için yol gösterici nitelikte yer almaktadır.

Hayvanların kurban edilmesi, hemen hemen tüm inanç sistemlerinde yer alan bir olaydır. Kurban edilecek hayvanın erkek olması tercih edilmiştir. “Dede Korkut

¹⁸⁰ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1. c. s. 597.

¹⁸¹ Roux, (2005), **a.g.e.** s. 80.

¹⁸² Roux, (2005), **a.g.e.** s. 98.

¹⁸³ Muharrem Ergin, (2004), **Dede Korkut Kitabı Giriş-Metin-Faksimile**, (Ankara), s. 75.

Kitabı'nın ilk hikâyesi olan "Dirse Han Oğlu Buğaç Han" hikâyesinde Bayındır Han yılda bir defa yaptığı toyu için "*attan aygır deveden buğra koyundan koç*" kırdırır. Çocuğu olmadığı için Bayındır Han'ın protokolünde aşığı bir yerde yer alan Dirse Han'ın, çocuk sahibi olabilmek için yaptığı bir dizi işlem arasında "*attan aygır deveden buğra koyundan koç*" kırdırmak yer alır. Bu üçleme ile "Çora Batır" destanının Kazak-Kırgız rivayetinde de "Deveden buğra, yıldıdan aygır, sığırdan öküz, koyundan koç keselim, Tanrı'dan bir evlat isteyelim." şeklinde geçmektedir.¹⁸⁴

Dede Korkut Kitabı'nın ikinci hikâyesi olan "Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması" boyunda av merasimi için yurdundan ayrılan Salur Kazan "kara kaygulu" rüya görür. Salur Kazan'ın rüyasını "kara kaygulu" olarak değerlendirmesinin sebepleri arasında "yumuruğunda talbınan şahininin" ölmesi, "kuduz kurtların" evine dalması ve "kara develerin" ensesinden kavraması gibi simgelerin yer almasıdır.¹⁸⁵ Burada geçen hayvanlar ve başka birçok simgeler Salur Kazan'ı huzursuz etmeye yeter ve evine vardığında bir felakete karşılaşıır. Olup biteni öğrenmek için yurtla, "hak didarını gören" suyla, kurtla, köpekle söyleşmektedir. Burada bizim için dikkat çeken nokta, Salur Kazan'ın kurtla söyleşmesidir. Kurtla söyleşmesinin nedeni hikâyede "Kurt yüzü mübarektir" cümlesiyle açıklanmıştır.

Salur Kazan'ın kurt ile söyleşmesi şu şekildedir:

"Karanku ahşam olanda günü toğan

Kar ile yağmur yağanda er gibi turan

Kara koç atlar gördüğünde kişneşdüren

Kızıl deve gördüğünde buzlaşduran

Ağça koyun gördüğünde kuyruk çarpup kamçılayan

Arkasını urup berk aęıluñ ardın söken

Karma ögeç semüzin alup tutan

Kanlu kuyruk üzüp çap çap yudan

¹⁸⁴ Abdulkadir İnan, (1998), **a.g.e.** "Orta Türk Destanları ve Kırım" s: 76

¹⁸⁵ "Dede Korkut Kitabı"yla ilgili alıntılarda Muharrem Ergin, (2004), **Dede Korkut Kitabı Giriş-Metin-Faksimile**, (Ankara) kullanılacaktır.

Avazı kaba köpeklere gavga salan

Çakmakluça çobanları diin-ile yügürden

Ordumuñ haberin bilür-misin digil maña

Kara başum kurban olsun kurdum saña”

Oğuz toplumunda ad almak, kişinin biyolojik olarak ait olduğu toplulukta birey olması anlamına gelmektedir. Birey olmadan önce ve birey olduktan sonra bazı şartlar vardır. Bu şartlar yerine getirilirse kişi, toplum tarafından kabul görmektedir. Toplum tarafından kabul edildikten sonra ise o topluma ait olmanın getirdiği sorumlulukları taşımaktadır.

Dede Korkut Kitabı’nda örnek alınan insan tipi “alp” tipidir. Alp tipinin ise iki temel özelliği öne çıkmaktadır. Bunlar “hüner” ve “erdem” kavramlarıdır. Hünerden kast edilen baş kesip, kan dökmektir. “Hüner” sözü Dede Korkut Kitabı’nda alp tipini yansıtan şartlar gereği daha ziyade fiziki gücü önde tutan kuvvetli insan tipinin bir özelliğini ifade etmektedir. Çünkü hayvan sürüleri besleyen, akıncılık ve avcılıkla geçinen atlı-göçebe toplum, reel bir tehlike olan vahşi hayvanlar ve düşmanlarla mücadele eder.¹⁸⁶

Dede Korkut Kitabı’nın üçüncü hikâyesinde Pay Püre, oğlunun on beş yaşına gelip henüz baş kesip kan dökmemesine üzülür. Bunun üzerine oğlu Bamsı Beyrek atlanır ve ava çıkar. Ava çıkarak kan dökmek, onun gerçek bir birey olabilmesinin tek yoludur. Balıkesir yöresinde yapılan araştırmalarda konuştuğumuz kaynak şahıslarımızın pek çoğu, çocukluğunda bir av tecrübesi yaşamıştır. Usta bir avcı olabilmeyi bir ayrıcalık olarak değerlendirilmektedirler. Av, ritüelinin kuralları vardır. Av, doğaya karşı verilen bir mücadeledir. Bu mücadelede uğursuzluk getirecek hal ve davranışlardan uzak durulmalı, vurulacak hayvanlara dikkat edilmelidir. Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre bir avcı, ava giderken küçük çocuklar hariç, kimseyle konuşmamalıdır. Yine Balıkesir yöresinde bir avcı geyik vurmamalıdır. Geyik vurmak, kişiye uğursuzluk getirmektedir. Av konusuyla ilgili inanç ve uygulamalara aşağıda daha ayrıntılı olarak yer verilecektir.

---

¹⁸⁶ Ali Duymaz, “Dede Korkut Kitabı’nda “Hüner” Ve “Erdem” Kavramları Üzerine”, **IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı, 5-6 Kasım 1998 Ankara Bildiriler**, Ankara 1999, 187-198

Göçebe insanın hayatında hayvanları, en çok da atı ön plana çıkılmaktadır. At üstünde hayatını sürdüren bir insanın, atını yoldaş sayıp ona hayatında farklı bir yer vermesi kadar doğal bir şey yoktur. Türkler, kendilerine denizden yahut dağdan gelen ilahi aygırlardan türeyen, süratte emsalsiz atlar bahşedilmekle de Tanrı tarafından öteki milletlerden üstün kılındıklarına inanmaktadırlar. Ayrıca verilen önem nedeniyle, atlara mezarlar da yapılmıştır.¹⁸⁷

Orhun-Türk yazıtlarında da kahraman Kül Tigin'i biz bütün kahramanlıklarda atıyla beraber görüyoruz. Kazan Bey, Oğuz beylerine "Hüner atın mıdır, erin midir?" diye soruyor. Beylerin "erindir" diye verdikleri cevabı kabul etmiyor ve "Yok; at işlemezse er övünemez, hüner atındır" diyor.¹⁸⁸

İsyanlar esnasında nutuk söyleyen Manas oğlu Semetey "Böyle birbirimizle mücadele etmeyelim. At ölümü ve er ölümü olmasın!" diyor. At, it ve av kuşu hatta insan arkadaşlardan daha sadık ve daha kadirşinas oluyorlar. İnsan arkadaşına ihanet edebilir. Fakat it ve at ihanet etmez. At yarışlarında at kabilenin namus ve şerefi meselesi oluyor. Atı olmayan (yayan) bir adamın kıymeti yoktur.¹⁸⁹

Dede Korkut Kitabı'nın onuncu hikâyesi olan "Uşun Koca Oğlu Segrek"te de uykuya dalan Segrek'i tehlikelere karşı uyaran atıdır. Segrek'in atı kendisini üç defa kurtarır. Bamsı Beyrek'in on altı yıl tutsak kaldığı Bayburt kalesinden kurtulduktan sonra ilk gördüğü varlık; otuz dokuz yoldaş, annesi veya babası değil, boz aygırıdır. Atına kavuşmak veya atlı olmak düşmandan kurtuluşun ilk anahtarıdır. Bamsı Beyrek'in deniz kulunu boz aygırına söylediği;

"At dimezem sana kartaş direm kartaşumdan yig

*Başuma iş geldi yoldaş direm yoldaşumdan yig"*¹⁹⁰

Tıva Türklerinin kahramanlık destanlarındaki atlar, konuşabilirler, binicileri ile birlikte kılıktan kılığa girebilirler, kimi zaman bahadırlardan çok daha zeki ve akıllıdırlar. Bu yönleriyle deneyimsiz ve bilgisiz genç bahadırların bu eksikliklerini

¹⁸⁷ Orhan Şaik Gökyay, (1973), **Dedem Korkud'un Kitabı**, (İstanbul), CDXXVI-CDXXVII.

¹⁸⁸ Abdülkadir İnan, (1998), **a.g.e.** "Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler ve Kelimeler Ait Notlar" s. 182.

¹⁸⁹ Abdülkadir İnan, (1998), **a.g.e.** "Manas Destanı" s. 116.

¹⁹⁰ Ali Abbas Çınar, (2000), Dede Korkut Destanı'nda At ve At Kültürü, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (19-21 Ekim 1999) Bildirileri**, (Ankara), s: 97-108.

giderirler. Binicilerini her türlü tehlikeye karşı önceden uyarırlar, tehlike anlarında onlara akıl vererek tehlikelerin savuşturulmasını sağlarlar. Kimi zaman, bahadırlar için göğün üçüncü katındaki Han-Hurbustu'nun kızını kaçıırırlar, kimi zaman da kutsal pıskırık ve sidikleriyle mevsimleri değiştirip yağmurlar, karlar yağdırırlar. Kahramanların davranışları ve kıyafetleri ne kadar mübalağalı bir şekilde anlatılırsa atların davranışları (koşmaları) ve koşum takımları o kadar mübalağalı bir şekilde anlatılmaktadır.¹⁹¹

Kişinin kahraman olacağıın işareti, at sahibi olmaktır. Destan kahramanları pek çok yerde atlarıyla birlikte ifade edilmektedirler.¹⁹² Dede Korkut hikâyelerinde başkahramanlar, atlarının adları ile beraber anılırlar. “Boz atlu Kam Gan Oğlu Bayındır”, “Konur atlı Kazan”, “Boz aygırlı Beyrek” gibi.

Kahramanların, atlarının adıyla beraber zikredildiğine Altay-Yenisey destanlarında çok tesadüf ediyoruz.¹⁹³

Balıkesir yöresinde yapılan araştırmalarda kaynak şahıslarımız “at, avrat, silah” üçlemesine sahip çıkmakta ve bu üçlemenin her birinin kişiye özel olduğunu ve öyle de kalması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Yalnızca Dede Korkut Kitabı'nda değil, Manas destanında da atlar önemli bir yer arz etmektedir. Destanda savaşlardaki ve kahramanın günlük yaşantısındaki rolleri, cinsleri ve özellikleriyle üzerinde en çok durulan, kahramanın yanında bir şahsiyete sahip olan hayvanlardır. Bu şahsiyete bağlı olarak her biri bir isim taşımaktadır ve kahramanlar da sürekli bindikleri atlarıyla birlikte anılmaktadırlar. Manas Destanı'nda günlük hayatı doğrudan etkileyen atlar, olayların akışında sıradan özelliklerinin dışında davranışlarla da olayları etkilemektedir.¹⁹⁴ Manas'ın ilk ölümünden sonra atı Ak Kula şöyle seslenir:

“Ak kula durup söyler;

Kaburgamı kara sinek kuruttu

Ben acı acı bağırıp darayın dibine saklandım

Bagdı Dölöt Baybiçe

---

¹⁹¹ Metin Ergun, Mehmet Aça, (2004), **Tıva Kahramanlık Destanları**, I. c. (Ankara), s: 138.

¹⁹² Çınar, a.g.b.

¹⁹³ İnan,(1998), a.g.e. “Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler”, s: 183.

¹⁹⁴ Naciye Yıldız, (1995), **a.g.e.** s. 195, 211, 212.

Keklik gibi koşuşup
Sak başağını çok derdi
Onu gördüm yanıverdim,
İt deme sahibimi,
Ben Manas'ın atı idim”

Atın kuyruğunun kesilmesi, ölümün işaretidir. Dede Korkut Kitabı'nda ölen kişinin atının kuyruğu kesilmektedir. Kesilen bu kuyruk ölen kişiyle birlikte gömülmektedir.

Dünya üzerinde yapılan yolculuklardan daha zor ve daha tehlikeli olan gök ve öte dünya yolculukları daha kaygı vericidir. Şaman ya da ölü bu yolculukları nasıl başarır? Dünyadayken bile yalnız yolculuk etmek tehlikeliyken yalnız ve yayan mı gidilecektir? Kuşkusuz hayır. Bir binek hayvanı, bir rehber gerekir. Ölü, dünyadayken kendisine hizmet etmiş hayvanları yanında götürür.¹⁹⁵ Jean Paul Roux'nun bu tespiti bizi, günümüz inanç sistemine getirmektedir. İslam dininin gereklerinden biri olan kurban kesme töreninde temel inanç, kesilen koç başının sırat köprüsünden geçerken ölüye eşlik edeceği ve kıldan ince, kılıçtan keskin köprüden rahatlıkla geçileceği olgusuyla bağlantılıdır.

Türkler, hayatlarında rol oynayan atın öteki dünyada da arkadaş olacağına inanmışlar ve ondan ayrılmak istememişlerdir. Destanî hikâyelerin bize anlattıklarına göre, rüyada birinin bindiği atın kuyruğunu kısa veya kesik görmek, o adamın ölümüne işarettir. Matem alameti olarak at kuyruğu kesmek yerine, bağlamak veyahut örmek de vardır. Rivayete göre Beltir Türkleri, eski zamanlarda ölünün sevdiği atı eyerleyip müteveffanın eşyalarını üzerine bağlarlardı. Sonra atın kuyruk ve kâkülünü kadın saçı gibi örerler ve öldürüp mezarın üzerine bırakırlardı.¹⁹⁶

Göktürklere ait 6.yy. kaynaklarında yas törenleri ile ilgili olarak at konusunda şu şekilde bahsedilmektedir. “Ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşya ile birlikte, ölü ile

---

¹⁹⁵ Roux, (2005), **a.g.e.** s. 142.

¹⁹⁶ İnan, **a.g.e.** “Altay Pazırık Kazasında Defin Törenleri” II. Cilt, s:265-266

beraber yakarlar. Külünü belli bir günde mezara gömerler. Atlar ve koyunları kurban ettikten sonra başlarını kazık üstüne asarlar.¹⁹⁷

At, İslam'da da önem taşımaktadır. Çünkü peygamberimiz Mirac'a "*Burak*" isimli bir binitle çıkmıştır. Kur'an'da bu binitin özelliklerinden ve isminden söz edilmemiştir; ama Türk geleneği bu biniti kutlu atla birleştirmiştir. Burada, Şamanların göğe yükselirken bindiği atlara "*Parak*", "*Puura*" gibi isimler verildiğini de ifade etmek gerekmektedir. Toplumumuzda erkek çocuklarına "*Burak*" adının konulması da yaygındır. İslami rivayetlerde, Hz. Âdem'in Cennet'ten yeryüzüne indirilirken Burak'a bindirildiği ifade edilmektedir. İniş sırasında kanatları olan Burak'ın kanatları Tanrı tarafından alınmış ve böylece dünya üzerinde ilk at, gökten inen kutlu bir varlık olarak yer almıştır. Ayrıca, yine İslamî rivayetlere göre, at rüzgârdan yaratılmıştır.

Destandan halk hikâyesine geçişin önemli örneklerinden olan "Köroğlu"nda da at Köroğlu'nun kendisi kadar önemlidir. Bazen atı, Köroğlu'nun önüne geçer. Hatta atı olmadan Köroğlu'nun çaresiz kaldığı da görülür.

Atlar, ruhlar dünyasıyla bağlantıda bir araç olarak düşünülmüştür. Şamanların deflerine bazen "şaman atı" denilmiştir. Atların, ölenlerin ruhunu öbür dünyaya götürdüklerine inanılmıştır. Karakalpaklarda tabuta "Ağaç At" denilmesi bu inancın bir izidir. İnanişe göre, Yakut destan kahramanlarının atları, "at sürüsü koruyucusu" tarafından güneş diyarından gönderilmiştir. Ebülgazi Bahadır Han, Cengiz'in hanlığa çıktığı zaman, Gökçe'nin göklerden gelen bir ata binip, Tanrı katına çıktığını yazar. Azerbaycan Türklerinin inanişine göre, rüyada at görmek, uzun boyluluk göstergesi ve murada ermenin işareti olarak yorumlanır. Anadolu halk inançlarına göre, eğer birisi, güneş doğmadan, boz ata binip, bir dereden yedi kez geçerse ona hiçbir sihir etki etmez.¹⁹⁸

Hayvanlar, kötü ruhlara karşı koruyucu özelliğe sahiptirler. Balıkesir yöresinde hayvanlara nazar değmemesi için sayaların kapılarına kaplumbağa kabuğu, deve tüyü gibi nesnelere asılmaktadır. Bununla ilgili ayrıntılı bilgiye aşağıda yer verilecektir.

---

¹⁹⁷ İnan, (2000), **a.g.e.** s. 177.

¹⁹⁸ Celal Beydili, (2005), **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, (Ankara), s. 71.

Türk dünyasında hayvanın yeri ve önemi yukarıda belirtilen özelliklerden ibaret değildir; ancak, bizim amacımız, hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamaları Balıkesir merkezinden yansıtmaktır. Bu nedenle, hayvanlarla ilgili olarak Türk dünyasından verilen bilgileri yeterli görüyor ve Balıkesir yöresinden derlenen inanış ve uygulamaların incelenmesine geçmek istiyoruz.

A. KÜMES HAYVANLARI

1. Tavuk

Ebülгази Han, meşhur eseri **Şecere-i Terâkime** (Türkmenlerin Şeceresi)'de Oğuz Han ölünce oğlu Gün Han (Kün Han)'ın başa geçişinden bahseder. Gün Han başa geçince babasının yüz on altı yıllık hükümdarlığı boyunca ona hizmet etmiş olan İrkıl Hoca'yı veziri yapar. Bir gün İrkıl Hocayla Gün Han baş başa konuşurlar. İrkıl Hoca, Oğuz Han'ın çok çalıştığını çok toprak kazandığını ancak altı kardeş olduklarını ve eğer aralarında anlaşamazlarsa yok olacaklarını belirtir. Aralarında ayrılık çıkmasından dolayı duyduğu endişeyi anlatır. Gün Han, İrkıl Hoca'ya hak verir. Büyük, küçük kim varsa hepsini toplar. Oğuz Han'ın mallarını büyüklere çok küçüklere az olmak üzere han soyundan gelen tüm çocuklara paylaşır.

“Gün Han, Oğuz Han'ın yaptırdığı altın evi diktirdi. (Bu otağın) sağ yanına altı ak çadır (örge) ve sol yanına da altı ak çadır diktirdi. Sağ tarafına kırk kulaç yüksekliğinde bir direk diktirdi. Bunun başına da bir altın tavuk bağlattı. Sol tarafa da kırk kulaçlık bir direk diktirdi. Bunun başına da bir gümüş tavuk bağlattı. Han'ın yarlığı ile Bozok oğlanları ile beyleri altın tavuğu; Üç-ok oğlanları ile beyleri de gümüş tavuğu, at sürerek (okla) vurup indirdiler. Tavukları vuran kişilere çok hediyeler verildi.”¹⁹⁹

Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi** adlı çalışmasında, tavukların altın ve gümüş renkli olmasına dikkat çekmiş ve altının hakanlara mahsus bir alamet olduğunu, Altay masallarında hanlardan bahsedilirken “Altın yatakta yatan, gök kısraklı Han” diye, hükümdarın özelliklerini gösteren tasvirlerin yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca Kuzey Asya masallarında da Tanrı ile ilişkisi olan kutsal atları tarif ederken yine altınla gümüş örneklerinden söz ettiklerini “Altın yeleli, gümüş üzengili, kuyruğu dokuz örmeli, dokuz kolanlı at” şeklinde tasvirlerde bulduklarını belirtmiştir. Ögel, Anadolu

---

¹⁹⁹ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1.c. s. 211-212.

masallarına da dikkat çekerek altının padişahla gümüşün ise vezir, vüzerayla tuncun ise halkla eşit olduğunu söylemektedir. Türklerde gümüşün soylu kişilerin ve kabilelerin sembolü olduğunu, bu soyluların altın sembollü asillerden farklı olarak hükümdar ailelerinden gelmemeleri olduğunu belirtmiştir.

Türlere göre “Tavuk yılında yiyecek çok olurmuş. Ancak insanlar arasında da karışıklık çok çıkarmış. Çünkü tavuğun yemi tanedir. Taneyi bulmak için çöpler ile kırıntıları birbirine karıştırmış.”²⁰⁰

Balıkesir yöresinden tavukla ilgili derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Tavuklar horoz gibi ötünce bu çok kötü bir şey olacağına delalettir. Hemen o tavuğun başı kesilir. Tavuklar gurk olunca yumurtalarını kadınlar koyarsa hepsi tavuk, erkekler koyarsa hepsi horoz olacak denir.” (Ayşe YAŞAR, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Tavuklar kuluçkaya yatırılmak isteniyorsa tavuk yıkanır.” (Emine TAN, *Sındırgı-Çaykırın Köyü*)

“Tavuk horoz gibi ötünce hemen kesilir, kötüye işarettir.” (Halil İbrahim AŞIK, *Bigadiç- Kayalıdere Köyü; Leyla AVCIOĞLU, Kepsut*)

“Tavuğun yumurtası uzun olursa horoz, yuvarlak olursa tavuk olacak demektir. On tane kız çocuğu, on tane de erkek çocuğuna yumurtaları koydururuz. On tanesi dişi, on tanesi erkek olur.” (Bedia ŞAHİN, *Balıkesir-Merkez-Gökköy*)

“Tavuklar yumurtaların üstünde yatarken erkek giderse tavuk yer değiştirir yatmaz derler.” (Ali BALABAN, *Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Folluktaki yumurtaların hepsi tavuk çıksın diye ya bir kız çocuğuna ya da bir kadına dizdirirlerdi. Erkeğe elletmezlerdi.” (Şaban ŞAHİN, *Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*)

“Horoz ezan vaktini takip eder. Tavuklar da ezan vaktinde öterse o zaman kötü bir şey olacak demektir.” (İrfan ŞENYİĞİT, *Edremit-Zeytinli Köyü*)

---

²⁰⁰ Ögel, (1995), a.g.e. 2.c. s. 542.

“Tavuk yumurtaları kadınlara bastırılır hepsi piliç olsun diye.” (*Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Tavukları gurka basarken yumurtaların bir kısmı kadınlara bir kısmı erkeklere koydurulur. Kadınların koyduğu tavuk, erkeklerin koyduğu horoz olur.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

“Yumurtayı kesmeden yemek gerekir. Yumurtayı keserek yersen tavuklar da yumurtadan kesilir.” (*Mehmet ÖZTÜRK, Bigadiç-Balath Köyü*)

“Yumurtanın hava boşluğuna bakılır. Eğer hava boşluğu çoksa piliçtir. Azsa horozdur. Yumurta eğer horozsa biraz daha uzun olur.” (*İsmail BAYKAN, Bigadiç-Orhanlı Köyü*)

“Eskiden hayvanlar kaybolduğunda hoca evin ocağında, şöminesinde yumurtayı okurdu. O yumurta piştikçe karnı kaynıyor denirdi. Bir bakarsın sabaha hayvanların kapının önüne gelmiş.” (*Bedia ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Gökköy*)

“Yumurta uzunsa horoz, toparlaksa tavuk olur. Yumurtaları dizerken üç kulhuallah bir Elham okursun, kaç tane tavuk kaç tane horoz istersen söyler, öyle dizersin.” (*Naciye KUZU, Balya-Doğanlar Köyü*)

“Yumurtanın toparlağı piliç, uzun horoz olur.” (*Mehmet Ali AYDEMİR, Burhaniye- Börezli Köyü*)

“Yumurtanın toparlağı piliç, sivrisi horoz olur. Diyelim ki senin tavukların çok iyi komşunda senden yumurta istiyor. Sen onda sendeki tavuklardan olsun istemiyorsun ama hayır veremem de diyemiyorsun. Yumurtayı ıslatıp ta verirsen civciv çıkmaz.” (*İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli köyü*)

Balıkesir yöresinde yumurta kabuğuyla ilgili inanış ve uygulamalar da tespit edilmiştir. Yumurta kabuğuyla ilgili tespitlerimizi de burada zikretmeyi uygun gördük. Balıkesir yöresinde yumurta kabuğuyla ilgili olarak tespit edilen bilgiler şu şekildedir:

“Yumurta kabuğunu ikiye ayırıp bırakmamak gerekir. Şeytanlar yemek pişirir. Yumurta kabuğunu iyice ezmek gerekir. Yumurta kabuğu yakılmaz.” (*Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Yumurta kabuğunu ezip atmak gerekir yoksa ahirette ondan su içersin.”
(Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü)

“Yumurta kabuğu eskiden bulaşık teli yerine kullanılırdı.” (İsmail BAYKAN,
Bigadiç- Orhanlı Köyü)

“Yumurta kabuğunu iyice ezmek gerekir. Ezilmezse can verirken şeytan ona su doldurur. Verecekmiş gibi yapar, geri çekermiş. O yarım yumurta kabuğu ya da tepesi delik yumurta şeytanın bardağı sayılırmış.” (Sevim YILDIZ, Balıkesir- Merkez)

“Yumurta kabuğu yakılmaz.” (Leyla AVCIOĞLU, Kepsut)

“Yumurta kabuğu ateşe atıldığı zaman şeytanların buhuruymuş (kokuşmuş)”
(Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez- Konakpınar Köyü)

“Yumurta kabuğunu sürter. Çişini altına yapan çocuğun ekmeğine ekip yedirirsen çocuk çiş yapmaz.” (Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü)

Balıkesir yöresinden tespit edilen bilgilere göre, tavuğun vakitsiz ölmesi ya da ötüşünün değişmesi, kötü bir olayın gerçekleşeceğini düşündürmekte ve bu durum tavuğun kesilmesini gerektirmektedir. Felaketi haber veren tavuğun kesilmesindeki amaç, tavuğun kesilmesiyle felaketin gelişinin de önlenmek istenmesi düşüncesi olabilir. Toplumumuzda kötü bir durumda kurtulan insanlar kurban kesmeye, kan akıtmaya yönelmektedirler. Burada tavuğun kesilmesi de felaketten önce kurbanın verilmesi olmalıdır. Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde tavuklar gurka yatarken kadınların dizmiş olduğu yumurtaların dişi, erkeklerin dizdiği yumurtaların ise erkek olacağına dair bir inanç tespit edilmiştir. Bu inancın temelinde hamile bir varlığa hamile bulunduğu süreç içinde yapılan her türlü uygulamanın yeni doğacak olan canlıya etki edeceği düşüncesidir. Nasıl bir kadının hamileyken ekşi bir şeye aşermesiyle kız çocuk sahibi olacağı arasında bağ kuruluyorsa ya da tavşana baktığında dudağının tavşana benzeyeceği düşünülüyorsa, buradaki durum da aynıdır. Balıkesir yöresinden tespit edilen bilgilere göre yumurta kabuğunu yakmak iyi sayılmamakta yumurta kabuğunun yanarken çıkardığı kokuyla şeytanın kokusu olduğuna dair yaygın bir inanç söz konusudur.

Tavukla ilgili son olarak Ali Rıza Yalman'ın **Cenupta Türkmen Oymakları** adlı çalışmasında tavukla ilgili verdiği bilgilere yer verilecektir: “Yürükler arasında

tavuğun maddi ve manevi değeri pek büyüktür. Tavuğu (köyler hariç) saygıdeğer bir misafir için kesmek o misafire hakaret sayılmaktadır.”²⁰¹

2. Horoz

Bahaeddin Ögel, horozun daha çok Güney Asya mitolojilerinin bir motifi olduğunu belirtmiştir. Ancak Çin’deki “cennet kuşları” ile horozu, birbirine karıştırmamak gerektiğini de vurgulamıştır:

“Hunların Batı bölgelerindeki kurganlarında, horoz resimlerine çok rastlanmıştır. Bu geleneklerin Türklere, İran yolu ile gelmiş olması da çok muhtemeldir. Çünkü hayvancı Türklerin ev ekonomisinde kümes hayvanları az rol oynuyorlardı. Türkler sürekli olarak hareket halindeydiler. Horozla tapma, daha çok Kore kavimlerinde, yani Türklerin çok doğularında yaşayan kavimlerde görülür. “Yumurtadan doğma” efsaneleri de, onlarda Prof. Eberhard’a göre, bu horoz kültü, horozun iyi dövüşmesinden ve onlarca horozun üstün bir hayvan olarak görülmesinden ileri geliyordu. Çin’in güneyinde ise, insanlar horoz ile gömülürlerdi.”²⁰²

Ali Selçuk, **Tahtacılar** adlı çalışmasında bir bölümü tabiatla ilgili inanış ve uygulamalara ayırmış ve bu bölümde horozla ilgili Tahtacılar da tespit ettiği inanışlara yer vermiştir. “Tahtacılar da horozun dini bir değerinin olduğu görülmektedir. Ancak horozun dini değeri kurban edileceği zaman ortaya çıkar. O zaman horoz Cebrail adını alır. En önemli kurban hayvanı olarak kabul edilir. Cebrail kurbanı adı altında kesilen horoz, beyaz renklidir. Onlara göre horozun görünüşü Cebrail meleğiyle aynıdır. Tahtacılar Allah’ın sabahın yaklaştığını hayvanlar arasında sadece horozla bildirdiğine inanırlar. Bunun yanı sıra Tahtacılar horozun sabah yaklaştığında ilk ötüşüyle birlikte “toprağın mühürlenmesi” durumunun sona erdiğine inanırlar.”²⁰³

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde horozla ilgili tespitlerimiz şunlardır.

“Horoz eve doğru öterse misafir gelecek denir. Vakitsiz öterse hava değişikliğine işarettir. Beyaz horoz çok iyidir. Yedi haneye sevabı vardır. Bir evde beyaz horoz olması iyidir. Kadın tarafından misafir geldiğinde damdaki öküz kesileceği için korkarmış. Erkek tarafından bir misafir geldiğinde horoz gurkluğa çıkar:

²⁰¹ Ali Rıza Yalman (Yalgın), (1977), **Cenupta Türkmen Oymakları**, (Ankara), s. 254.

²⁰² Ögel, (1995), **a.g.e.** 2.c. s. 542.

²⁰³ Ali Selçuk, (2004), **Tahtacılar**, (İstanbul), s. 244.

“Üüüüüüü hiç umurumda bile değil çünkü ben kesilmeyeceğim” dermiş.” (Ayşe YAŞAR, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü)

“Horoz merdivende ötünce hayra öt denir.” (Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez- Ayvatlar Köyü; Hatice Sevim DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü)

“Horoz için cennetten çıkma derler.” (Mehmet ÇAKMAK, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü)

“Horoz çok erken saatlerde öterse havanın değişeceğine işarettir. Hava sıcaksa soğur. Soğuksa ısınır.” (Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü)

“Horoz akşamdan öterse yağmur yağar.” (Aydın ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü; Mehmet DURU, Bigadiç-Karkın Köyü)

“Horoz vakitsiz öterse “Hayırsan öt, şersen ötme” denir. Beyaz horoz vakitsiz ötünce gökte bir horoz varmış. Onun sesini duymuş. O yüzden ötermiş. Beyaz horoz o yüzden sevaptır.” (Hatice UÇAR, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü)

“Horoz sık sık öter “Ne var ki, bizim horoz sık sık ötüyor. Başımıza bir şey mi gelecek?” denir. Vakitsiz öter.” (Mehmet AVCI, Bigadiç-Karkın Köyü)

“Horoz akşamdan öterse kış olacak denir. Karanlık çöktükten sonra öterse kış olacak denir.” (Halil İbrahim AŞIK, Bigadiç-Kayalıdere Köyü)

“Horoz gece on ikiden önce öterse havanın değişeceğine işarettir. Horozlar sabaha üç saat kala üç defa her saat başı öterler.” (İsa IRMAK, Bigadiç-Orhanlı Köyü)

“Horoz çok küçükken ötmeye başlarsa uğursuzluk sayılır ve kesilir.” (Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez)

“Horoz kısa kısa öterse felaket getirecek der ve keseriz.” (Mustafa ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Gökköy)

“Horoz vakitsiz öterse kötü bir şey olacak denir. Beyaz horozun uğuru vardır. Horoz çift öttüğü vakit yağmur gelecektir.” (Feridun SANRI, Susurluk-Demirkapı Köyü)

“Horoz sabaha karşı üç defa öterdi. Horozlar öttükten sonra “Korkma istediğin yere git. Şeytanlar gitti.” denirdi.” (Habil ERCAN, Susurluk-Babaköy)

“Horoz ötünce misafir gelecek denir. Horoz gece öterse hava değişecek denir. Horoz evin kapısına doğru öterse “Öte git. Hayra öt” denir. Horozun ev kapısına doğru ötmesini iyi saymazlar. Görümcemin çocuğu olması için hocaya gittik. Hoca siyah horoz istedi. Onun kanyyla muska yazdı.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Horoz yatsıda öterse hava değişir.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Horoz akşamdan öterse yağmur yağacak denir.” (*Kazım DEMİR, Balıkesir-Merkez- Kuşkaya Köyü*)

“Horoz kapının ağzından öterse hayra öt denir.” (*Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez- Dedeburnu Köyü*)

“Cin horozu, cin tavuğu vardır. Bunlar beş parmaklıdır. Cinlere yakındır. O yüzden evde beslemek iyi değildir.” (*İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Vakitsiz öterse horoz kesilir. Bir cenaze götürülürken horoz gözünü dikip bakar, sağa sola sallanırsa çok kısa zamanda yine bir cenaze çıkacak demektir.” (*İbrahim TAN, Sındırgı- Kocakonak Köyü*)

“Horoz erken öterse hava değişecek denir.” (*Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Kimileri horoz “Hatice teyze “diye ötüyor der. Kimisi de “Ahmet dayı” diye ötüyor der.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Horoz on, on bir gibi öterse başını kesin, kötü bir şey olacak denir. Hava yağacak denir.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Balıkesir yöresinden tespit edilen bilgilere bakıldığında horozun cennetten çıkma bir hayvan olduğu ve özellikle beyaz horozun yedi haneye sevabı olduğunu görüyoruz. Burada dikkat çeken nokta, horozun rengine yapılan atıftır. Beyaz renk, Kitanların efsanelerinde ve din hayatlarında önemli bir yer tutmuştur. Rüyada görülen Tanrılar beyaz elbise giymiş ve beyaz çelenk takmış olarak görünürlerdi. Hitay devletinde beyaz ata binerek beyaz tilki avlama merasimleri, beyaz atla boz öküzün Gök Tanrısına kurban edilmesi, bir şehir zapt edildikten sonra yine Tanrı'ya beyaz atla koyunların kurbanı, çok eski Moğol adetlerindedir. Kitanların Çin'e gelen

hediyelerinden, geyik, kurt, tavus, kaplumbağa gibi hayvanların hepsi de beyazdı. Bilindiği gibi bu hayvanların beyaz renklisi çok nadir şeylerdi.²⁰⁴ Dede Korkut Kitabı'nda atlar ak-boz renklidir.

Eskiden her evin beyaz bir horozunun olması ve beyaz horozun kutlu sayılması bize iye (koruyucu ruh) kavramını hatırlatmaktadır. “Kimi araştırmacılarca yanlış bir şekilde “Tanrı” ya da “İlah / İlahe” olarak nitelendirilen²⁰⁵ “iye” (“idi”, “izi”, “ege”, “ezi”, “eye”, “yeye”, “eke”, “ike”, “is”, “issi”, “iççi”, “es”, “eçe”) kavramı, kelimedenden de anlaşılacağı üzere, “sahip”, “koruyucu” ruh anlamına gelmektedir. “Tanrı” ya da “İlah / İlahe” olarak algılanamayacak olan ve iyiyi temsil eden Tanrı ile bağlantılı olan bu kutsal ruhlar, kötülüğün temsilcisi olan Erlik'le bağlantılı diğer şerir (kötü, zarar verici) ruhlar gibi, kendilerine karşı saygısızlık edilmediği müddetçe insanlara zarar vermemekte, koruma ve yardım görevlerini yerine getirmektedirler.²⁰⁶ “İye”lerin

²⁰⁴ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1. c. s. 550.

²⁰⁵ “Aslında koruyucu ruh olarak bilinen bu varlıkların, Tanrılar panteonunun uzun bir zaman halk hafızasında korunmuş eski Tanrıları olduğuna dair görüş de yanlıştır. Panteon, hiyerarşik bağıllığı içerir. Hâlbuki Türk dinî-mitolojik düşüncesinde sehven “İlah” veya “Tanrıça” denilen ve aslında doğal unsurları sembolize eden mitolojik varlıklar olan “iye”ler arasında herhangi bir hiyerarşik bağıllık yoktur. Her biri, sahip olduğu yerde yaşar. Yani, adı neyi ifade ediyorsa, kendisi de odur. (Bulunduğu yerin iyesi sayılması bakımından Yakut destanlarındaki mitolojik Yer hamisi (ruhu) tipi de fonksiyonel semantiğine göre “iye”lere yakınlığı ile dikkat çekmektedir). Ve haklarında bilgi verilen bu mitolojik varlıklar da koruyucu ruhlar, melekler, evliyalar veya “iye”lerdir. Örneğin, Umay da Al da, uydurma bir tabirle denildiği gibi “Tanrı” ya da “Tanrıça” değil, koruyucu ruh, yani “iye”dir. “İkinci derecede İlah” değildir. Türk etnik kültürel geleneğindeki “iye”ler, bu yüzden bazen melek, evliya ve benzeri adlarla karşımıza çıkarlar.” (Celal Beydili, (2003), **Türk Mifoloji Sözlüğü**, Bakı, s. 402)

²⁰⁶ Eski Türk inanç sisteminde önemli bir yer işgal eden “Umay Ana” ve “iye” (yer iyesi, su iyesi, ev iyesi, oba iyesi, vd.) kavramları temelde yardımcı ve koruyucu ruhlar olarak nitelendirilmelidir. Kimi araştırmacılarca “İlahe” ya da “Tanrıça” kavramıyla ifade edilen “Umay Ana” kültüyle “iye”leri Tanrı ya da Tanrılar olarak nitelendirmek, özellikle, “Teñricilik” inancının yansıdığı Gök Türk yazıtlarında verilen bilgileri ve eski Türk inanç sistemi hakkında ortaya konulan verileri göz ardı etmek anlamına gelecektir. “İye” inancı, Türk Teñricilik inancıyla bağlantılıdır ve Şamanizm, Maniheizm gibi dinlerle olan bağlantıları sonraki dönemlerle ilgilidir. “Yanlış olarak İlahlar, Allahlar ya da Tanrı(ça)lar adı verilen göze görünmez kuvvetler hiç de Yunanlıların ya da Romalıların dininde olduğu gibi panteon teşkil eden bir sistemde birleşmez. Mitolojik anlayış gibi kendi ölçüleri olan “İzi / İye” yerine, Tanrılar, İlahlar gibi ifadelerin kullanılması, Türk etnik medeniyetinin ayrılmaz parçası olarak din düşüncesinin doğru bir şekilde tespit edilmesini engeller. Aksine, “ona putperestlik şeklinde çok Tanrılı bir din görünüşü verilir.” Ay Tengri, Gün Tengri ifadelerine gelindiğinde ise, bunun da Uyguların Mani dinini kabul etmeleri ile ilgili olduğu bilinmektedir. Bu manada İzi / İye olarak bilinen varlıklara, “Su İlahesi”, “Yer Allahı”, “Dağ Tanrısı”, “Yol Tanrısı” gibi adlarla hitap edilmesi, Türk etnik kültürünün kendi kaynağından gelmemektedir. Bunların yerine, ananede “Su İyesi”, “Yer İyesi”, “Dağ İyesi” gibi adlar vardır.” (Celal Memmedov, (2002), “Eski Türklerde Gizli Tabiat Kuvvetlerine İnanma (İye İnancı)”, **Türkler**, 3. c., Yeni Türkiye Yayınları, (Ankara), s. 332; Beydili, **age.** s. 401). Bilindiği üzere, Türkler tarafından kabul edilen dinlerden birisi de Maniheizm'dir ve “Su Tanrısı”, “Yer Tanrısı”, “Dağ Tanrısı”, “Yel Tanrısı”, “Ateş Tanrısı” gibi kavramlar (Beşiz Tanrı) Türk inanç sistemine bu dinin kattığı unsurlardandır (Bu konu hakkında bk. İsmail Taş, (2002), **Türk Düşüncesinde Kozmogoni-Kozmoloji**, Kömen Yayınları,

muhtelif yerleri (evi, taygayı, ormanı, ağılı, suyu, vd.) kötü güçlerden, afetlerden koruduklarına, insanların yoldaşları ve yardımcıları olduklarına inanılmıştır. Kötü ruhların (azalar, cinler, devler, vd.) ise tabiata, insanlara, hayvanlara, barınaklara zarar verdiklerine inanılmıştır. Bu nedenle, “ıye” kavramı ıçerisine “şerir / kötü” ruhları da dâhil etmek ve “ıye”leri iyilik ve kötülük yanlısı olarak sınıflandırmak yanlıştır. Burada, Müslüman Türkler arasındaki pir-ocak kültü, evliya, dede ve baba inancı ile tabiat güçlerine inanmanın ifadesi olan “izi / ıye” inancı arasındaki bağlantıyı da özellikle zikretmek gerekmektedir.

“Evin bekçisi” ya da “evin koruyucusu” olarak nitelendirilen ve kendilerine yönelik çeşitli uygulamalar gerçekleştirilen “öy ıyesi”, hayatlarının büyük bir bölümünü evlerinde geçiren, ocağın tütmesini hayatın devamlılığı olarak algılayan insanlar ıçin “tayga ıyesi”, “su ıyesi”, “orman ıyesi”, “mal ıyesi”, vb. isimlerle adlandırılan diğeri koruyucu, sahip ruhlara nazaran çok daha önemli bir konumda olmuş, etrafında çok daha zengin bir inanış ve pratik halkası oluşturulmuştur.²⁰⁷

Balıkesir yöresinde horozun ötüşü insanlar ıçin hayır ya da şerrin veya havanın değışmesinin bir referansıdır. Horozun vakitsiz ötmesi iyi sayılmamakta ve hemen başı kesilmektedir. Cin horozu adı verilen ve beş parmaklı olduğı söylenen horozun cinlerle ilişkisi olduğı ve uğursuzluk getirdiğı belirtilmiştir. Beş parmaklı horoz diğeri horozlarda farklı olduğı ıçin böyle bir inanışın şekillendiğı düşüncesindeyiz.

3. Kaz

Bahaeddin Ögel, kazın Yakutlarda kutsal bir hayvan olduğunu ve bu hayvandan türediğıine inanan kabilelerin olduğini belirtmiştir.²⁰⁸

Kızılderili gruplardan olan Çeyeniler arasından derlenmiş olan ve dünyanın nasıl olduğunu anlatan mitik metinde Maheo, kuşlardan uçsuz bucaksız suyun dibindeki toprağı bulmalarını rica eder. Önce sırasıyla beyaz kaz, gavia ve yaban ördeğı suya

---

(Konya), s. 57-66). Bu nedenle, “yer ıyesi, “dağ ıyesi”, “ateş/ot ıyesi” gibi kavramları, Maniheizm’in kattığı unsurların bir devamı olarak nitelendirmemek gerekir.

²⁰⁷ Mehmet Aça, (2006), “An Example of Tatar National Folklore’s Extension on The Other Turkish Communities: ‘Öy İyesi’ Belief”, **Preservation and Development of Native Languages in Multinational States: Problems and Perspectives**. International Scientific Conference (Kazan/Russia June 23-24, 2006), (Kazan), s. 122-124.

²⁰⁸ Ögel, a.g.e. 1. c. s. 33.

dalmış ve suyun altındaki toprağı getirememişlerdir.²⁰⁹ Altay, Kazak, Kırgız, Tatar (Kazan-Sibirya, Dobruca-Kırım), Başkurt ve Uygur Türkleri arasında yaygın olarak bilinen “Kozı Körpeş-Bayan Sulu” destanında sevgililer ya da kahramanlar arasında haberleşmeyi sağlayan, darda kalan kahramanın yardım istediğı çeşitli kuşlarla karşılaşmak mümkündür.²¹⁰ Bu kuşlardan biri yine kazdır.

Buriyatlar da kazların uçuşlarının sıkıntılı olduğı zamanlarda endişelenmektedirler.²¹¹

Ali Selçuk, **Tahtacılar** adlı çalışmasında, kaza kutsal hayvanlar başlığı altında yer vermiş ve kazla ilgili olarak şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Tahtacıların kaza karşı duydukları sevgiyi dini bir temele dayandırdıkları görülmektedir. Onlara göre kaz, Hz. Ali'nin öldürüleceğini hisseden bir hayvandır. Tahtacılar, Hz. Ali'nin camide öldürüldüğü gün evinin bahçesindeki kazların onun öldürüleceğini hissettiğine, bunun için de Hz. Ali'nin camiye gitmemesi için onun elbisesinden çektiklerine inanırlar. Tahtacılar kazın avlanması günah kabul edilir. Tahtacı yerleşim birimlerinin mezarlarında kaz ayağı simgesine rastlanmakla birlikte araştırma alanımızdaki bütün Tahtacı mezarlarına rastlamak mümkün değildir.”²¹²

Balıkesir yöresinden kazla ilgili tespit edilen bilgi şu şekildedir:

“Evinin önünden bağırarak kaz uçarsa ölü çıkacak denir.” (*Necati AYDIN, İvrindi- Ayaklı Köyü*)

Balıkesir yöresinden tespit edilen inanca göre kaz, ölümü simgelemektedir. Hz. Ali'nin de öldürüleceğini hisseden kaz, halen ölümün belirtilerinden biri olarak kabul görmektedir.

B. KUŞLAR

1. Keklik

Kekliğin, Türkiye sahasında Hz. Muhammet, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin isimleriyle birlikte anılması, diğer Türk toplulukları arasında da keklikle ilgili inanış ve

²⁰⁹ Mehmet Aça, “Tufan'ın Kuşları ve Kozı Körpeş Bayan Sulu Destanındaki Bazı Kuşlar”, **Milli Folklor**, S. 42., s. 53-57.

²¹⁰ Aça, **a.g.m.** s. 53-57.

²¹¹ Roux, (2005), **a.g.e.** s. 80.

²¹² Selçuk, (2004), **a.g.e.** s. 243.

rivayetlerin var olabileceğinin en önemli kanıtıdır. Yapılan araştırmalar sonrasında Metin Ergun'un **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi** adlı çalışmasında keklikle ilgili olarak Azeri Türklerine ait bir rivayete rastlanmıştır. Bu rivayet şu şekildedir:

“Derler ki, eskiden çok güzel, akıllı ve gayretli bir kız varmış. Bu kız, öz amcasının oğluna nişanlıymış. Kızın düğün günü gelip çatar. Eline ayağına kına koyarlar. Kısa bir süre sonra oğlan evine götüreceklermiş. Herkes avluda, evde düğünle meşgul olur. Kız, evde yalnızca yengeyle oturup kalır. İşte tam o sırada uzun süredir kızı takip eden, onu kaçırmak isteyen beyin oğlu arkadaşlarıyla birlikte içeri girer. Yengenin elini, ayağını ve ağzını bağlayıp yere yıkarlar. Kızı da alıp dağlara kaçarlar.

Kız ne kadar çabalarsa da çırpınıp yalvarırsa da kulak asan olmaz. Her yerden ümidini kesen çaresiz kalan kız, yüzünü göğe tutup:

“Tanrı beni kuş eyle,
Kanadını gümüş eyle,
Elde rüsva eyleme,
Bağda günüm hoş eyle,
Taşlara yoldaş eyle” der.

Kız bunu der demez kekliğe döner ve pır pır uçup kayalığa konar. Kızın elleri, ayakları kınalı olduğu için kekliğin de ayakları kınalıdır.²¹³

Metin Ergun'un anılan çalışmasında, keklikle ilgili Uygur Türklerine ait bir rivayet daha yer almıştır:

“Keklik, eskiden Hızır aleyhisselamın geliniymiş. Kekliğin asıl adı Pehthihan'mış. Bunların arasında küçük büyük ilişkileri çok iyiymiş.

Günlerden bir gün Hızır, bütün çocuklarını evine çağırıp yemek vermek istemiş. Çocukları geldikten sonra oturup sohbet etmişler. Yemek hazırlanmış.

---

²¹³ Metin Ergun, (1997), **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, 2. c., (Ankara), s. 457.

Pehthian, ellerini yıkamaları için ibrik getirmiş. Omzuna da havlu atarak önce Hızır'ın eline su dökmüş. Su çok kaynar olduğu için Hızır'ın eli yanmış. Hızır, bağırarak ve kızıp sinirlenip:

“Hey, keklik olup da git” diye onu kargışlamış.

Bu şekilde Pehthian, keklığe dönmüş. Kekliğin boynundaki ak leke işte o sırada omzunda olan havluymuş.”²¹⁴

Kekliğin oluşumunu anlatan efsane metinlerine Başkurt Türkleri arasında da tesadüf edilmektedir. Bu rivayetlerde de keklığin başlangıçta bir kız olduğundan söz edilmektedir.²¹⁵

Keklik bilindiği gibi, bir av hayvanıdır. Kekliğin avlanması da kolaydır. Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru** adlı çalışmasında keklığin kolay avlanmasıyla ilgili şu rivayete yer vermiştir:

“Keklik, düşmanlardan gizlenmiş olan bir Peygamberin bir kavak ağacının dalları arasında saklı olduğunu “gak kavak! gak kavak!” diye ses çıkararak haber vermiş. Peygamberi öldürmüşler. Kanı keklığin tüyelerine bulaşmış; kınalı rengi oradan kalmış. Peygamber: “Herkes seni yakalasin” diye ilenmiş; onun için keklik kolayca yakalanırmış.”²¹⁶

Balıkesir yöresinden keklikle ilgili olarak derlenen bilgiler şunlardır:

“Keklik vurmak iyi değildir.” (*Hatice Sevim DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Keklik vurmak iyi değildir. Nefis için bir tane vurursan günahı olmaz. Birden fazla vurursan günahı çoktur. Allah hesabını sorar. Keklik önünden geçerse uğur getireceğine inanılır. Avda önünden geçerse uğurdur.” (*Mehmet AVCI, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Yakup peygamber kavak ağcına saklanmış. Hırkasının ucu dışarıda kalmış. Keklik “gak gak kavak ağacı, kavakta, kavakta” diye ses çıkarmış. Kâfirler de o kavağı biçmiş. Yakup peygamberin kanı etrafa saçılmış. Keklik de onun kanında eşinmiş. O

²¹⁴ M. Ergun, **a.g.e.** s. 804.

²¹⁵ Ehmet Söleymenov-vd., (1997), **Başkört Halık İcadı, Rivayetler-Legendalar**, 2. c., (Öfö), s. 43-44.

²¹⁶ Boratav, (1997), **a.g.e.** s. 62.

yüzden kekliğin ayakları ve gagası kırmızıdır. Keklik söylemese kâfirler Yakup peygamberi bulamayacaklarmış. Bu yüzden kekliği vurmak sevap derler.” (*Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*)

“Peygamberimiz kavak ağacına saklanmış. Keklik de onu kâfirlere söylemiş. O yüzden kekliği sevmezler.” (*Mehmet Ali AYDEMİR, Burhaniye-Börezli Köyü*)

“Hasan Hüseyin’i kesmek istemişler. Hasan Hüseyin kurtulmak için kavak ağacına saklanmış. Münafıklar aramaya koyulmuşlar. Keklik de başlamış ötmeye. “Hasan Hüseyin kavakta” diye ötmüş. Münafıklar da bulmuş yerini. Keklik onun kanında eşinmiş. Ceza olarak da “Sen de bundan sonra saçma önünde uçma, sen de av hayvanı ol, seni avlasınlar” demiş.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“Hz. Ali münafıklardan kaçıyormuş. Büyük bir kavak ağacının kovuğuna saklanmış. Keklik de “Ali burada Ali burada” diye ses etmiş. Hz. Ali’nin yerini gösterdiği için keklik uğursuzdur.” (*İbrahim TAN, Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

“Yolda giderken önünü keklik kesse için rast gitmez. Hz. Ali münafıklardan kaçıyormuş. Kavak ağacına saklanmış. Keklik de “Ali burada Ali burada” diye ötmüş. Münafıklar Hz. Ali’yi bulmuş, öldürmüş. Keklik de onun kanında eşinmiş. Bu yüzden kekliğin gagası, ayakları kırmızıdır. Keklik uğursuz sayılır. Keklik öterken hala “Ali kavakta” diye öter.” (*Süleyman DENİZ, Balıkesir-Merkez-Karamanlar Köyü*)

“Düşmanlar Hüseyin’i katledeceği zaman Hüseyin bir çukura saklanmış. Çukura girerken taktası kalmış. Keklikler iki şekilde öter. Biri “Çukurda” diye öter. Diğeri de “Takta bırak, takta bırak” diye öter. Düşmanlar Hüseyin’i bulmuş. O yüzden kekliği öldürüp yemesi sevaptır. (takta=şapka)” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Hasan Hüseyin düşmanlardan kaçıyormuş. Bir mağaranın oraya gelmiş. Orada bir kavak ağacı varmış. Mağarayı örümcekler kaplamış. Hasan Hüseyin de kavak ağacına saklanmış. Mağara örümceklerle kaplı olunca düşmanlar oraya bakmak istememişler. Keklik o sırada “Hasan Hüseyin kavakta” diye ötmüş. Düşmanlar onu bulmuşlar, kesmişler. Keklik de onun kanında eşinmiş. Ondan dolayı ayakları kırmızıdır.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi- Yallılar Köyü*)

“Vaktin birinde bir köylü adam camiye gidip geliyormuş. Ev ile cami arası büyük çayırılık bir yermiş. Orada keklik yavrularını yayıyormuş. O adam da devamlı

oradan geçiyor ancak kafasından da yavruları yakalamanın yollarını düşünüyormuş. Aynı fes aynı cübbeyle adam devamlı oradan gelip geçiyor. Bir gün yine keklik yavrularıyla yayılırken adam geçmeye çalışıyor. Yavrular “Anne bak. Karşıdan bir Âdemoğlu geliyor” demişler. O da bakıyor “Aaaa o her zaman buradan geçen adam. Bize zarar gelmez” demiş. Adam da cübbesinin altından sopasını çıkarmış. Keklik de Sultan Süleyman’a gitmiş. Sultan Süleyman kuş dilinden anlıyormuş. Şikâyet etmiş adamı. “ Ben hoca cübbesiyle onu gördüm, inandım. Yavrularımı hiç kaçırmadım. O da böyle yaptı” demiş. Adamı çağırmışlar. Neden yaptığını sormuşlar. Adam kem küm etmiş. Sultan Süleyman da “Bak, ya olduğun gibi görüneceksin ya da görüdüğün gibi olacaksın” demiş. Adamın kellesini vurmuşlar.” (*Hayrettin ÖZFİLİZ, Ayvalık*)

Keklikle ilgili olarak Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde rivayetlerin ana tema bakımından birbiriyle aynı olduğu görülmektedir. Balıkesir yöresinde genellikle keklik sevilmemekle birlikte iki kaynak şahsımız da keklik vurmanın iyi olmadığını ve kekliğin insanın önünden geçmesinin uğur sayılacağını belirtmişlerdir. Kekliğin iyi bir imaja sahip olmamasındaki ana sebep her rivayette isimleri Hz. Ali, Hz. Yakup, Hasan ile Hüseyin olmak üzere farklılık gösteren dini nitelikli şahısların ölümlerine sebep olmasıdır. Bu olayın sonucunda ölen dini şahsiyetlerin kanında eşinmesi de kekliğin fiziksel özelliklerinde yansımaları bulmuştur. Bu rivayetlerdeki baş kahramanların genellikle Alevi inancının temsilcileri olduğu görülmektedir. Keklik yaptığı hata sonucunda cezalandırılmıştır.

Halil İbrahim Şahin, **Balıkesir Çepni Kültürü** adlı yüksek lisans çalışmasında, keklikle ilgili bir rivayet tespit etmiştir. Kendisinin bu rivayeti tespit etmiş olması, kekliğin Alevi kültürü çerçevesinde daha önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir:

“Kekliğin düşmanı çoktur. Peygamberimiz ağaca kâfirlerden saklanmış. Keklik de bunun, saklandığını görmüş. Kâfirler gelmiş aramaya başlamış, öte aramışlar, beri aramışlar bulamamışlar. Keklik de işaret etmiş. Peygamberin saklandığı ağacı göstermiş. O zaman kâfirler peygamberi bulmuşlar ve öldürmüşler. Keklik peygamberin

kanına dokunduğu için ayakları kınalıdır. Bundan sonra avcılar bunun düşmanı olmuştur. Herkes avlamaya başlamış.”²¹⁷

2. Baykuş

İnsanlar, yüzyıllar boyunca ölüme çare bulmak istemişlerdir. Ölüm geldiğinde hazır olmak, haberdar olmak için uğraşmışlardır. Baykuş da ölümlle bağlantısı kurulan bir kuştur. Baykuş ölümü haber verdiği gibi hava olaylarına karşı da insanları uyarmaktadır. Bahaeddin Ögel, baykuşun Bayat boyunun simgesi olduğunu belirtmiştir.²¹⁸

Ali Selçuk, **Tahtacılar** adlı çalışmasında baykuşun uğursuz bir kuş olarak kabul edildiğini belirtmiş ve şu açıklamayı yapmıştır: “Baykuş, Tahtacılar arasında tamamen uğursuz kabul edilen bir kuştur. Onlara göre ölüme işaret eden hayvanların başında baykuş gelir. Tahtacılar, ölümünü istedikleri, sevmedikleri birisi için “ocağında baykuş tünegin” tarzında bir beddua söylerler. Söz konusu beddua dışında bu kuşun ismini pek söylememekte, ona karşı “ören kuşu” denilmektedir. Baykuş bir evin yakınında veya üzerinde öttüğünde o evde birinin öleceğine inanılır.”²¹⁹

Metin Ergun, **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi** adlı çalışmasında Türk dünyasından baykuşla ilgili efsane (inanış) örneklere yer vermiştir. Bu örneklere yer vermek istiyoruz.

Türkmenlerde yer alan rivayet şu şekildedir:

“Evvel zamanlarda bir kalede cimri bir bey varmış. O, halkını ağır vergi işkencesine salmış. Bu zengin bey, gündüzleri servet, mal toplar, geceleri ise bu servetleri hesaplar, sayarmış. Böyle ağır eziyeti, işkenceyi hayatlarında görmemiş olan halk, gidip peygambere hallerini arz etmişler. Bu bey, faizcilik yaparak, menfaatini güdüp insanların rızklarını ellerinden alarak mal-mülk, servet toplamak suretiyle şariat kaidelerini bozar demişler. Peygamber, Tanrı’ya dua etmiş. Ertesi gün halka şöyle demiş:

---

²¹⁷ Halil İbrahim Şahin, (2004), **Balıkesir Çepni Kültürü**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Balıkesir), s.182.

²¹⁸ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1. c. s. 357.

²¹⁹ Selçuk, (2004), **a.g.e.** s. 245.

“Allah’ın emri şöyledir; siz bu beyi bırakıp göçüp gidin. Bırakın o yalnızlık işkencesini çeksin” diye buyurur.

Halk da bunun üzerine bir gece içerisinde o kaleden göçüp gitmiş. Ertesi gün bey kalkınca yaptıklarından pişmanlık duymuş. Halkın kargışı yüzünden o bey, o kalede baykuşa çevrilmiştir.”²²⁰

Özbeklerde yer alan baykuşla ilgili rivayetler ise şu şekildedir.

“Bir zamanlar, bir ağanın yiğit, cesur bir oğlu varmış. Hiç kimseyi koymaz, geçenin orağını, gelenin kazmasını alırmış. Hatta babasına bile gözdağı verir, kötülük yaparmış.

Günlerden bir gün babası namaz kılarken sırtına vurmuş. İşte o zaman babası ona kırılmış ve beddua etmiş:

“Gakkıldayan kuş ol da gün görme.”

Oğlan, kuşa çevrilmiş. İnsanlar ona “Baykuş” demeye başlamışlar. Bu yüzden baykuş seyre geceleri çıkarmış.”²²¹

Özbeklerde yer alan baykuşla ilgili yer alan bir başka rivayet de şudur:

“Baykuş bir zamanlar bütün dünyada tanınan meşhur bir zenginın tembel, yaramaz, şımarık oğluymuş. O, oldukça büyüüp gelişmesine rağmen hiçbir zaman atasının sözüne girmez; onu dinlemezmiş. Atası:

“Namaz kıl” dese kılmazmış. “Oruç tut” dese tutmazmış. Şunu yap dese yapmazmış. Atası bıkip usanıp Tanrı’ya:

“Oğlum sözümü dinlemiyor. Onu korkutsanız, cezalandırsanız” demiş. Tanrı:

“Tamam” demiş. Bir süre sonra bir mucize meydana gelmiş ve zengin adamın oğlu birden kuşa dönüvermiş. İnsanlar, Tanrı’ya bu nasıl kuş, ne kuşu diye sormuşlar. Tanrı:

“Bu ağanın oğlu, bayoğlu baykuştur” diye cevap vermiş.

---

²²⁰ Metin Ergun, (1997), **a.g.e.** 2. c. s. 491.

²²¹ M. Ergun, **a.g.e.** 2. c. s. 531.

İşte o zengin adamın oğlu o zamandan beri baykuş olup kalmış. Baykuş utandığı için insan içine giremez, el arasına karışmaz, yalnız yaşar.

Başka bir efsanede söylenildiğine göre, o kötülük getirirmiş. Akşam kimin evine, ocağına konup öterse, o evden ölü çıkarmış...”²²²

Kırgız Türklerinde “Bayuluu” olarak anılan baykuşla ilgili rivayetlere yine Metin Ergun’un **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi** adlı çalışmasından ulaşmaktayız:

“Eskiden cimri bir zengin varmış. Hanımı da kendisi gibi “bitin bağırsağına kan akıtan” biriymiş. Bunların bir oğlu olmuş. Adamla karısı ihtiyarlayınca beyliği, idareyi oğluna verirler.

“İki dizgin bir çilbir” ele geçtikten sonra şımarık, serbest yetişen oğlan, zenginliğin ve devletin verdiği sarhoşlukla, güçle halkı kötü bir şekilde yönetmeye başlar. Babası devrinde yaşayan cimri, taş yürekli, hiçbir şeye kanaat getirmeyen açgöz handan, cefa çeken fakir halkın arasından bir ihtiyar çıkıp;

“Halkın gamını, kederini düşünmeyen, her şeyi kendi çıkarı için düşünen, taş yürekli beyin bize gereği yok. İlahım, adam olup halkı yönetmede kanatlı olup kal” diye kargışlamış.

Ondan sonra bayın oğlu (zengin adamın oğlu) kuşa çevrilip “bayın oğlu”, “bay oğlu” diye söylene söylene “Baykuş” adını almıştır.

İşte o merhametsizliğinden sonra o günden bu güne kadar kim baykuşu görürse “Babanda altmış ahım var, ananda elli ahım var” deyip, vurup kovar.”²²³

Kırgız Türklerinde baykuşla ilgili olarak yer alan diğer rivayetler ise şu şekildedir:

“Evvel zamanlarda dünyada eşsiz bir zengin varmış. Onun hiç çocuğu olmamış. Yaradana yalvarmadığı an, sığınmadığı evliya, varmadığı yer kalmamış. Yaşı yetmiş vardığında bir oğlu olmuş. Oğlu, daha çocukluğundan itibaren söz dinlemeyen,

---

²²² M. Ergun, **a.g.e.** 2. c. s. 532.

²²³ M. Ergun, **a.g.e.** 2. c. s. 580.

bildiğinden vazgeçmeyen haydutvari biri olarak büyür. Anne babasının sözünü dinlemeyen, tutmayan biridir. Annesiyle babası ne yapacaklarını bilememişlerdir.

Sonunda babası:

“Kuş olup uç; tüneğın yüksek kayalar olsun” diye kargışlar. Babasından kargış olan çocuk, “Bayuulu (Baykuş)” denilen kuşa çevrilip kalmış.

O zamandan sonra halk içinde “Ata kargışı ok” sözü kalmıştır.”²²⁴

Balıkesir yöresinden baykuşla ilgili tespit edilen inanışlar şöyledir:

“Baykuş “soğuk, soğuuuk” diye öterse kış olacağına işarettir.” (Ayşe YAŞAR, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Baykuş için uğursuz derler ancak baykuş “Allah Allah” der. Uğursuz değildir.” (Medine DOLANBAY, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Baykuş demeyeceksin “Murat Dede” diyeceksin. Baykuş deyince o da sana “Bayıl da düş” dermiş.” (Hatice Sevim DOLANBAY, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Baykuş denilince baykuş da “Bayıl da düş” dermiş.” (Mehmet ÇAKMAK, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Baykuş “guk guk” derken “yok yok “dermiş. Baykuşlar sahihsiz yerlerde otururlar. “Yok yok” diye de öterler. Burada sahip yok derler. Kendi sayamda baykuş öttürmem. Çünkü sahihsiz değil. Zararı olmadıkça baykuşun vurulması iyi değildir.” (Aydın ZEYBEK, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Baykuş ötünce evden insan gider derler.” (Hatice UÇAR, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Baykuşlar ötmeye başlayınca yaz geliyor denir.” (Habibe YILDIZ, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Baykuşun ötüş vakitleri zamanın tayin edilmesine yarar.” (Yaşar Hüseyin MAÇIN, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

---

²²⁴ M. Ergun, a.g.e. 2. c. s. 581.

“Baykuş akşam ezanı vakti öter. Ardından hemen imamın sesi duyulur. Bayırda ormanda gezerken baykuşun sesini duyunca “Tamam akşam oldu” derdik.” (*Mehmet DURU, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Baykuşun arkasında daima birkaç tane kuş gezer. Baykuşun yediği kuş cennetlik olacaktır. Bu kuşlar onun nasibidir, kendiliğinden baykuşun ayağına giderler. Baykuşun soğuk havalarda ötüşü değişir. Baykuş öldürmek iyi değildir.” (*Halil İbrahim AŞIK, Bigadiç- Kayalıdere Köyü*)

“Baykuş öldürmek iyi değildir. Baykuşun her gün bir kuş hakkı vardır denir.” (*İsmail BAYKAN, Bigadiç-Orhanlı Köyü*)

“Baykuş bir evin üzerinde üç gün öterse cenaze çıkacak denir.” (*Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez*)

“Baykuş öterse uğursuzluk getirir. Baykuşa “Murat Dede” dersen “Muradına er” dermiş. Baykuş dersen “Bayıla bayıla git” dermiş.” (*Bedia ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Gökköy; Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

“Baykuş öttüğü zaman uğursuzluktur.” (*Leyla AVCIOĞLU, Kepsut*)

“Baykuş ve uzun gagalı su kuşu öterse mahalleden ölü çıkar.” (*Feridun SANRI, Susurluk-Demirkapı Köyü*)

“Baykuş evin üstünde çok öterse o evden cenaze çıkacak denir.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Baykuşlar çok ötüncü kötü bir şeye delalettir.” (*Naciye KUZU, Balya-Doğanlar Köyü*)

“Baykuş evin bacasında öterse uğursuzdur, cenaze çıkar.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Baykuş bir evde çok oturursa o eve uğursuzluk yağar.” (*Kazım DEMİR, Balıkesir-Merkez-Kuşkaya Köyü*)

“Baykuş öterse ölü çıkacak denir. Baykuş öldürülmez.” (*Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü; İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Bizim köyde uğursuz kaya derler. Bir kaya vardı. Oraya baykuş gelince bir şey olacak denirdi. Onun oraya gelip ötüşünden yaz olacak kış olacak diye tahmin ederlerdi.” (Nazife ERSOY, *Savaştepe-Eyerci Köyü*)

Baykuşla ölüm ve uğursuzluk arasında bağ kurulmasına rağmen, Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere bakıldığında baykuşun iyi bir imaja sahip olduğu da görülmektedir. Baykuş, hava tahminlerinde yararlanılan bir kuştur. Baykuş, aynı zamanda uğurlu bir kuştur; ancak, “Murat dede “denirse “Muradına er” karşılığı alınabilmektedir. Baykuş için söylenen bu sözler, bir tılsım niteliği de taşımaktadır. Baykuş, sahipsiz, viran yerlerde görüldüğü için ölümü simgeliyor olmalıdır. Balıkesir yöresinde baykuşun genel imajı olumsuzdur ve ölümü işaret etmektedir. Baykuşla ilgili dikkati çeken diğer bir nokta ise, her gün üç kuşun ayağına gelmesi ve baykuşun yediği kuşun cennetlik olacağı inancıdır. Bu inancın sebebi bir sonraki başlığın altında açıklanacaktır.

3. Yarasa

Batı dünyasında daha çok vampir olarak tasvir edilen yarasayla ilgili olarak İngiltere’de yarasaları uçarken görmek, uğursuzluk olarak değerlendirilmiş, Ortaçağ’da cadıların, yarasaları kullandıkları düşünülmüştür.²²⁵

Gerd Heinz-Mohr, **Lexikon Der Symbole, Bilder Und Zeichen Der Christlichen Kunst (Semboller Sözlüğü, Hıristiyan Sanatında Resimler ve İşaretler)** adlı çalışmasında “Bu gece hayvanı eski Çin’de şans ve uzun yaşamı sembolize eder. Eski Ahitte temiz olmayan olarak belirtilir. Romantik dönemde şeytani olarak kabul edilmiştir çünkü insanların saçlarına pençe atıp oraya takılı kaldığı ve bir vampir gibi uyuyan çocukların kanını emdiği düşünülürdü. Şeytanın enkarne olmuş şeklidir. Onun için şeytan çoğu zaman yarasanın kanatlarıyla resmedilir. Alacakaranlık hayvanı olduğu için melankolinin sembolü olarak kabul edilir. Kuş ve sıçan karışımı bir hayvan olan yarasa, Yahudiliğin sembolüdür.”²²⁶

Der Neue Brockhaus adlı Alman ansiklopedisinde, yarasaların halk inancında büyük bir yere sahip olduğu belirtilmekte ve muska, nazarlık, tılsım olarak kullanılıp,

²²⁵ <http://www.ingiltereve.biz.com> (22.01.2007)

²²⁶ Gerd Heinz-Mohr, (1971), **Lexikon Der Symbole, Bilder Und Zeichen Der Christlichen Kunst**, (Munich), s. 110.

insanı kurşun geçirmez yaptığına, oyunda şans getirdiğine inanıldığını, cadıları uzak tutma büyüü olarak ahır kapılarına asıldığını söylemektedir.²²⁷

Knaurs Lexion adlı bir başka Alman ansiklopedisinde ise, yarasa, vampir olarak tasvir edilmekte ve halk inancına göre uyuyanların kanını emen dünyaya ölümden geri dönmüş olan ölü olarak tanımlanmıştır.²²⁸

Türk dünyasında yarasayla ilgili olarak Altay Türklerinde iki rivayete Metin Ergun, **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi** adlı çalışmasında yer vermiştir.²²⁹

“Yarasa eskiden şamanmış. Bir gün yaratıcının oğlu hastalanmış ve yaratıcı Yarasa’yı getirip oğlunu kamlatmış. Yarasa, Erlik için dokuz kara at, dokuz kara boğa ve dokuz kara koyun verdirmiş. Fakat Yarasa’nın tutup götürdüğü bu malları Erlik almamış ve Yaratıcı’nın oğlunun yerine başka birinin ruhunu tutmuş. Yarasa gelip olanları anlatmış. Yaratıcı bunu duyunca yarasaya bağırıp çağırmış ve:

“Sen oğlum için Erlik’e kendini niye feda etmedin, neden kendini vermedin? Şu andan itibaren sadece geceleri uçan yarasa kuşu ol. Senden insanlara bir fayda gelmesin” demiş.

Metin Ergun’un yine Altay Türklerine ait olarak gösterdiği diğer rivayet ise şudur:

“Yaratıcı, yarasayı üç defa yanına çağırtmış, fakat yarasa gelmemiş. Dördüncüsünde zorla tutturup getirtmiş.

Yaratıcı:

“Çağırınca niye gelmedin?” diye sormuş. Yarasa:

“Suda balıkların mı yoksa taşların mı çok olduğuna bakıyordum” diye cevap vermiş.

“Ee, hangisi çok?”

---

²²⁷ **Der Neue Brockhaus**, (1964), 2. c. (Wiesbaden), s. 201.

²²⁸ **Knaurs Lexion A-Z**, (1966), (Munich), s.938.

²²⁹ Tatar Türkleri arasından “yarkanat” adı verilen baykuşla ilgili çok sayıda efsane metni tespit edilmiştir. Bu efsanelerle ilgili birkaç örnek için bk. Selim Gıyalecitdinova, (2000), **Tatar Halk Rivayetleri Hem Legendaları**, (Kazan), s. 242-245.

“Balık çok”.

Yaratıcı buna şaşırmiş ve:

“Ben taşları çok saçmamış mıydım?”

“Suyla karışan taşları balık katarına koşup saydım”.

Yaratıcı sormuş:

“Peki, ikinci seferinde niye gelmedin?”

“Gökteki yıldızların mı yoksa yerdeki tepelerin mi çok olduğuna bakıyordum; onları sayıyordum”.

“Peki, hangisi çok çıktı?”

“Tepeler çok.”

Yaratıcı hayret edip:

“Ben yıldızları çok saçmamış mıydım?”

“Ben sönmüş olanları dağlar katarına koşup da saydım.”

Yaratıcı:

“Üçüncü defa niye gelmedin?” diye sormuş.

“Yeryüzünde kadınların mı yoksa erkeklerin mi çok olduğuna bakıyordum” demiş.

“Hangisi çok çıktı?”

“Kadınlar çok çıktı.”

Yaratıcı hayrete düşüp:

“Ben erkeleri çok yaratmamış mıydım?”

“Kadınların emrinde olan erkeleri kadın katarında hesapladım.”

Yaratıcı, yarasanın kendini kızdırmak istediğini anlayınca onu kovmuş ve tükürüp kargamış:

“İnsandan çıkan yarasa ol.”

Hemen o an Yarasa adlı adam, yarasa denen hayvana dönüşmüş.”²³⁰

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde yarasanın neden tüysüz olduğuna dair bir köken efsanesi anlatılmaktadır. Yarasayla ilgili derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Padişah emretmiş. Bütün kuşları toplamış ilk önce yarasa gelmiş. Hemen yarasanın tüyünü yolmuşlar. O yüzden hep çatılarda saklanır, tüsüzdür. İki defa baykuşun yanına adam göndermişler. Baykuş gelmemiş. En sonunda gelmiş. Padişah “Neden gelmedin?” demiş. Baykuş “Sen bu kış kıyamet gününde bütün kuşları topladın. Ne yapacaksın?” demiş. Padişah “Tüylerini yoldurup hanıma yastık, yorgan yaptıracağım” demiş. O zaman baykuş düşünmüş. Padişaha bir soru sormuş. “Padişahım dünyada erkek nüfusu mu çok avrat mı çok” demiş. Padişah “Erkek çok” demiş. Baykuş “Hayır” demiş. “Senin gibi avrat sözüne bakan avrattır, bana göre böyle” demiş. Padişah da düşünmüş. “Sen bundan sonra hiç yiyecek arama. Her gün üç tane köy kuşu (Serçe) senin helalin olsun” demiş. Sabah, öğle, akşam birer tane serçe gelirmiş baykuşun ayağına. Baykuş sabah ve akşam geleni yermiş. Öğlen geleni azat edermiş.”
(*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“Hz. Süleyman hanımına kuş tüyünden yastık yaptırmak için bütün kuşları çağırması. Bütün kuşlar gelmiş. İlk önce yarasa tüylerini vermiş. Çıplak kalmış. Bakmışlar ki baykuş yok. Baykuşu çağırılmışlar. “Neden gelmiyorsun?” demişler. Baykuş “Bu kış kıyamette bütün kuşların tüylerini alacaksın. Bu kış kıyamette bu kuşların öleceğini düşünmedin mi?” demiş. “Ben tüylerimi vermem” demiş. Hz. Süleyman da hatasını anlamış ve “Seni azat ettim. Her gün üç serçe kuşu ayağına gelsin” demiş. Her gün üç serçe kuşu baykuşun ayağına geliyor. Baykuş iki tanesini yer, birini azat eder diye söylenir.” (*İbrahim TAN, Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

“Baykuş kuşların en akıllısıymış. Sultan Süleyman her kuşun dilinden anlarmış. Kuşların tüyünden saray olacakmış. Sultan Süleyman haber verince yarasa gelmiş, tüylerini soyunmuş. En son baykuş gelmiş. Sultan Süleyman’a “Sen bu kuşları soyacaksın da ne olacak? Bir rüzgar gelecek hepsini uçurup gidecek” demiş. O zaman Sultan Süleyman’ın aklı başına gelmiş. Kuşların en akıllısı olarak baykuşu ilan etmiş.

---

²³⁰ M. Ergun, (1997), **a.g.e.** s. 716-717.

Baykuşun önüne her gün üç tane serçe kuşu gelir. Önünde uçar. Birini yer, ikisi gider.”
(Süleyman DENİZ, Balıkesir-Merkez- Karamanlar Köyü)

“Vaktinde büyükler kuş tüyünden yatak yapacaklarmış. Bütün kuşlar toplanmış. Akşam kuşunun yavruları varmış. O aceleci davranmış. Tüylerini dökmüş. Yavrularına dönmüş. Baykuş kabarmış, gururlanmış. “Ben vermem tüylerimi” demiş. O yüzden baykuşun ayağına her gün kuşlar gelir.” (Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallular Köyü)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde, yarasanın tüysüz oluşuyla baykuşun ayağına gelen üç istihkak olayı bir bütünlük teşkil etmektedir. Yarasanın tüysüz olmasındaki sebep, aceleci davranarak tüylerini dökmesidir. Baykuş ise tüylerini vermeden önce olayın sonucunu irdelemekte, padişah, Sultan Süleyman, gibi şahısları sorgulamaktadır. Padişah ya da Sultan Süleyman’ın aklını başına getiren baykuş, her gün ayağına zahmetsizce gelen üç tane serçe kuşuyla ödüllendirilecek ve kuşların en akıllısı ilan edilecektir. Burada dikkat çeken diğer bir nokta da, kuşların dilinden anlayan Sultan Süleyman’a yapılan atıftır. Bilindiği gibi Hz. Süleyman bütün kuşların dilinden anlayabilmektedir.

4. Kumru

Balıkesir yöresinde kumru, “guguk kuş” adıyla da anılmakla birlikte, bu iki kuşun ayrı cinsler olduğu da kaynak şahıslarımız tarafından ifade edilmiştir. Türk dünyası genelinde, çok fazla olmamakla birlikte, kumruyla ilgili efsanelere de rastlanmaktadır.

Saim Sakaoğlu, **101 Anadolu Efsanesi** adlı çalışmasında kumruyla ilgili şu rivayete yer vermiştir:

“Ankara’nın köylerinden birinde bir kız çocuğu ile erkek kardeşi, üvey anneleri ile birlikte yaşarlar. Üvey anneleri de çok insafsızdır, çocukları ezercesine çalıştırmaktadır. Sabahın erken saatlerinde onları kaldırır, akşamın geç vaktine kadar çalıştırmış. Ne desin zavallılar, itiraz etmek hadlerine mi? Olanca güçleriyle durmadan çalışırlarmış. Bir sabah yine erken kaldırılırlar. Üvey anne kendisi suya gideceği için onların da, kendisi gelinceye kadar boş durmalarını istemez. Kıza der ki:

“Ben gelinceye kadar bazlamannın yağını eritin!”

O gitmiş işinin başına, çocuklar başlamışlar yağı eritmeye... Oğlan tavanın sapını tutarmış, kız da yağı karıştırmış. Fakat nasıl olmuşsa olmuş, oğlan bir ara tavanın sapını bırakmış, o sırada ayağa kalkan kızın da eteği tavanın sapına takılınca bazlama için eritilen yağlar ocağa dökülürmüş. Bunlar telâşe ile ne yapacaklarını şaşırırlar, şaşkın şaşkın tava ile ocak arasında dolaşırken ocaktaki uçayak boyunlarına geçiverir. Bu kızgın alet boyunlarında siyah bir iz bırakır. Çocuklar içinde buldukları kötü durumu anlar ve kurtulma çarelerini araştırmaya başlarlar. Bilirler ki üvey anneleri gelince etmediğini bırakmayacaktır. Her iki kardeş kurtuluşu Allah'a sığınmakta bulurlar. Bir köşeye çekilerek dua etmeye başlarlar:

“Allah’ım, bizi bu kötü kadının elinden kurtar; bizi kumru yap!” Duaları kabul olunur ve hemen o anda kumru haline geliverirler. Bu kumrular daha sonra her gün evlerinin karşısındaki ceviz ağacına gelip öterler:

“Guguk guguk, yağı kim döktü?”

“Guguk guguk yağı kız döktü.”

Bugün kumruların boyunlarında görülen siyah halka da, kız ile oğlanın telaşe ile dolaşırken boyunlarına geçen uçayağın izidir.²³¹

Yukarıda kumruyla ilgili anlatılan efsaneler oluşum-dönüşüm efsaneleridir. Pertev Naili Boratav, oluşum-dönüşüm efsaneleriyle ilgili şunları söylemektedir: “Dönüşüm efsaneleri ile *etiologique* (nedenleri açıklayıcı) anlatılar bir ağacın, bir hayvanın ya da cansız herhangi bir tabiat ögesinin bugünkü biçimine neden, nasıl dönüştüğünü anlatan hikâyeciklerdir.²³²

Kırgız Türklerinden tespit edilen kumruyla ilgili rivayetler şu şekildedir:

“Eskiden kumrunun devesi sayılamayacak kadar çokmuş. Fakat o keçiyi çok severmiş. Bu yüzden bir deveyi bir keçiyile değiştirmiş. O, develerini sürüp keçiyile değiştirmeye çıkmış;

“Deveyle keçiyi değiştirir misin?” diye bağıra bağıra gider. Keçileri sayılamayacak kadar çoğalınca keçilerini yalnız başına sürmeye, çevirmeye gücü yetmez olmuş. Keçileri bir obaya sokar. Kendisi de orada ne bulursa yemeye başlar. O

²³¹ Sakaoğlu, (2004), **101 Anadolu Efsanesi**, (Ankara), s. 179.

²³² Pertev Naili Boratav, (2000), **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, (İstanbul), s. 101.

sırada evdeki kadın ekmek yapmaktaymış. Eşiğe kadar çıkar, kolundaki oklavayı atıp kumruyu vurur. Onun göğsünde oklavanın izi kalır. Hemen kanatlı kuş olup uçup gider.

Bugün “Keçiyle deveyi değiştirir misin?” diye ötermiş.”²³³

Kırgız Türklerinde yer alan ikinci kumru rivayeti ise şu şekildedir:

“Eskiden bir gelin varmış. Onun kaynanası çok hasis, açgöz ve kavgacı biriymiş. Gelin ne kadar iyi davransa da kaynanasına fayda etmezmiş.

Günlerden bir gün gelin hamur bezinin üstüne hamur yayar. Kaynanası da orada oturuyormuş. Ansızın eşikte yatan it ürmeye başlar. O zaman kız korkup yellenir. Kaynanası “Hamuru pisledin” deyip oklavayla gelinine vurur. Oklava gelinin göğsüne değer. Hemen o an gelin kumru olup uçup gider.

Oklava geline çok sert değdiği için kumru olunca da izi gitmemiş. Kumruların göğsündeki oklava izi ondandır.”²³⁴

Balıkesir yöresinden kumruyla ilgili olarak derlenen bilgiler şunlardır:

“Kumruyu öldürmek uğursuzluk getirir. Kumrunun boynundaki iz bıçak izidir.”
(Yurdanur ZEYBEK, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Kumruyu öldürmek uğursuzluk getirir. Kumru yenmez. İnsanın dengesini bozar.” (Aydın ZEYBEK, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Kumru “gugucuk bebecik” diye öter. Dünyada medet yok der. Bu yüzden dünyaya özenmez. Bu nedenle de yaptığı yuvalar sağlam olmaz.” (Hatice UÇAR, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Kumru Allah’ın sevdiği bir mahluktur. Vurulmaz.” (Mehmet AVCI, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Kumru, bir terzinin yanından uçuyormuş. Terzinin ipliği boynuna takılmış. O yüzden boynunda halka vardır. Kumru eşine çok bağlı bir hayvanmış. Eşi ölürse asla başka bir hayvanla birleşmezmiş.” (Sevim YILDIZ, *Balıkesir-Merkez*)

---

²³³ M. Ergun, (1997), **a.g.e.** s. 579.

²³⁴ M.Ergun, **a.g.e.** s.579.

“Kumru eti yenmez. Çünkü kumru insana yakın bir hayvandır. İnsana yakın yere yuva yapar. Bu nedenle öldürülmez. Eti de yenmez.” (*İsmail YAŞAR, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü*)

“İki kardeş varmış. Bunlardan biri (kız olan) sütü dökmüş. Babası da oğlanı dövmeye başlamış. Bu oğlan sonra kumru olmuş. Kumru bu yüzden “Kız döktü, kız döktü” diye ötermiş.” (*Hatice Sevim DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü*)

“İki kardeş varmış. Bunlardan Yusuf üveymiş. Bir de kız kardeşi varmış. Bir gün üvey anne ocağa süt koymuş. Bu sütü de kız dökmüş. Kız korkusundan suçu Yusuf’a atmış. Üvey anne de Yusuf’u dövmeye başlamış. O da Allah’a yalvarmış. “Allah’ım beni bir kuş yap. Ben uçup gideyim” demiş. Allah da onu kuş yapmış. Dikkatle dinlenirse o kuş “Kız döktü, kız döktü” diye öter.” (*Mehmet ÇAKMAK, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü*)

“Peygamberlerden biri kumruyu kesiyor ancak Allah’ın takdiriyle kumrunun boynu yeniden birleşiyor ve yeniden uçmaya başlıyor. Kumrunun boynundaki iz o birleşme yerinin izidir.” (*Mustafa ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Gökköy*)

“Kumruyu öldürürsen ellerin titrek olur.” (*Leyla AVCIOĞLU, Kepsut*)

“Kumru için kız kuşu denir. Üvey annesi sütü taşırdığı için saçağı boynuna geçirmiş. Boynundaki çizgi ondan kalmadır.” (*Mustafa TEMİZ, Balya-Müstecab Köyü*)

“Kumru vurulmaz. Ezan vakti öter, ezan okuduğuna inanılır.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“Kumruyu vurmak iyi değildir. Uğurlu hayvandır.” (*İbrahim TAN, Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

“Kumru evde süt pişiriyormuş. Bir de üvey anası varmış. Üvey anne olunca “Ya Rabbim beni bir kuş ol uçur, şimdi gelince beni döver” diye dua ediyormuş. Üvey ana kapıdan girince o da o anda pencereden uçup çıkmış. Kumru olmuş. Boynundaki iz kumrunun oya işlediği ipliktir.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallılar Köyü*)

“Kumru peygamber elçisiymiş. Müslümanlar bu yüzden etini yemezler. Savaş zamanı peygamber ordularının zor durumda olduğunu görmüş kumru. Peygamber taraftarı diğer ordulara haber götürmüştü. Böylelikle yenilmekten kurtulmuşlar. Bunu

ödüllendirmek için boynuna bir işaret verilir. Bilinsin de avlanmasın, eti yenmesin diye.” (*Ahmet KARA, Manyas*)

“İki tane kız kardeş varmış. Bunların bir de üvey annesi varmış. Üvey annesi bunların bir eline ip almış. Boyunlarına geçirmiş. Bunlar da başlamışlar Allah’a yalvarmaya “Ya Rabbi sen bizi bir kuş yap. Bizi üvey annemizin elinden kurtar” demişler. Allah tarafından onlar kuş olmuş. Allah tarafından boyunlarındaki siyah halka da oradan kalmış.

Kumrunun etini yiyenler

Deveye domuz diyenler

Gece başını yuğanlar

Cennet yüzü görmesin derler.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

“Kumru hırsız bir kuşmuş. Terzi bir kızın ipliğini çalmış. Allah da onun hırsız olduğu belli olsun diye çaldığı ipi boynuna geçirmiş. Ondaki boynunda halka vardır.” (*Hatice YİME, Bigadiç*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre, kumru vurmaya iyi gözle bakılmamaktadır. Kumrunun öldürülmemesi sebepleri arasında, kumrunun eskiden bir insan olması, Allah’ın sevdiği bir kuş olması, insanlara yakın olması sayılmaktadır. Kumruyla ilgili rivayetlerde kumru, genellikle mazlum bir karakter çizmiştir. Kumruyla ilgili diğer rivayetlerde ise, kumru, hırsızlık yapmış ve ceza olarak da boynunda bir iz kalmıştır. Sonuç olarak Balıkesir yöresinde, kumrunun eskiden insan olduğu ve öldürülmemesi gerektiği inancı, halen yaygın bir şekilde yaşamaktadır.

5. Karga

Balıkesir yöresinde karga, olumsuz bir imaja sahiptir. Genellikle ölümle ilgili inançlarda karşımıza çıkmaktadır. Balıkesir yöresine geçilmeden önce, karganın Türk dünyasındaki genel görünümü ve işlevi üzerinde kısaca durulacaktır.

Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi** adlı çalışmasında, Uygurların türeyiş efsanesiyle ilgili bölümünde Tanrı’nın Böğü Han’a bütün dilleri bilen üç karga gönderdiğini belirtmiştir. “Nerede mühim bir iş olursa, bu kargalar hemen oraya

giderler ve o işin nasıl olup bittiğini gözlerler ve ondan sonra da Han'a haber getirirlerdi.”²³⁵ Kargalar burada olumsuz bir imaja sahip görünmemekte aksine Tanrı tarafından gönderilen ve olağanüstü özelliklere sahip olan kutlu kuşlardandır.

Mircea Eliade, Kuzey Pasifik yerlilerinden olan Tlingitlerde, başlıca Tanrı figürü olarak karganın yer aldığını belirtmiştir. Karga, dünyayı yaratmıştır (daha doğrusu dünyayı düzenlemiş, uygarlık ve kültürü yaymış) güneşi yaratmış ve serbest bırakmıştır. Ancak karga, bazen de bunları yüce bir varlığın emriyle yapmaktadır.²³⁶

Bahaeddin Ögel, karganın hain bir kuş olduğunu belirtmekte ve “Kozu-Körpeş adlı yiğit, kargaya (kuzgun) hep, “annem, babam” diyor. Karga ise hain olduğundan, hep ona bedduada, kargışta bulunuyor” demektedir.²³⁷

Gagauz Türkleri ise karganın neden çok yaşadığı konusunda ilgili olarak bize şu mit ile cevap vermektedirler:

“Allah, insanları, hayvanları, bütün dünyayı yarattıktan sonra peygamberlerden birini diri su getirmesi için göndermiş. Peygamber gitmiş ve diri su çeşmesinden bir testi su doldurup geri yola koyulmuş. Yolda yorulunca dinlenmeye oturmuş ve uyuyakalmış. O esnada testi yanlamış ve su akmış. İki karga konarak bu sudan içmiş. İşte bundan sonra kargalar üç yüzer yıl yaşamaya başlamış.”²³⁸

Yukarıda daha önce de belirttiğimiz gibi, Kur'an-ı Kerim'de Habil ile Kabil olayında kardeşini öldüren Habil'e ölüyü gömme olayını öğreten kargadır. Kur'an'da belirtilen bu olayda gömme olayının ilk icracısı kargadır ve bugün hala karga ölümü simgelemektedir ki bu dikkat çekici bir olaydır.

Azeri Türklerince benimsenen karga efsanesi ise şu şekildedir:

“Evvel zamanlarda yetim bir kız varmış. Bu kızın bir üvey annesiyle, bir de üvey bacısı varmış. Kız çok güzelmiş. Bu yüzden de üvey annesiyle üvey bacısı onu çok kıskanırlarmış. Bütün işleri bu öksüz kız yaparmış. Onların memleketinde bir de bir genç varmış. Bu genç hem çok zengin hem de çok yakışıklıymış. Üvey anne, öz kızını

---

²³⁵ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1. c. s. 78.

²³⁶ Eliade, (2003), **a.g.e.** s. 74.

²³⁷ Ögel, (1995), **a.g.e.** 2. c. s. 551.

²³⁸ İrina İusumbeli, (2005), “Gagauz Türklerinin Mitolojisi Üzerine Bir Deneme”, **Milli Folklor**, S. 68. s. 215.

bu oğlana vermek istemektedir. Oğlan ise öksüz kıza aşıktır ve onunla evlenmek ister. Üvey anne ne kadar uğraşırsa uğraşsın bir sonuç alamaz. Üvey kızını kötüleme, babasının onu horlayıp incitmesi ve oğlandan ayırması gerektiği kararına gelir. Oğlanın evlerine geldiği bir anda üvey kızını pınara su getirmeye gönderir. Kız gitmek istemez, fakat üvey annesinin korkusundan çaresiz kalıp gider.

Kız suyu doldurup dönerken oğlanı görür. Babasının veya bir başkasının görüp kendisini öldürmemesi için hızlı hızlı koşar. Birden ayağı bir şeye takılıp düşer. Oğlan, hemen koşup gelip onu kaldırmak isterken üvey anne az ileriden çıkıp gelir. Kızı da oğlanı da tehdit eder, korkutur.

Kızı eve getirip:

“Bacın hastalandı. Doktor kar yemesini söyledi. Ben ona kar aramaya gidiyorum. Şimdi gidip ona kar getirmezsen babana olanları söyleyeceğim ki seni öldürsün” der.

O bilir ki, kız yaz mevsiminde kar bulamayacak ve korkudan intihar edecektir.

Kız, hem üvey kardeşine acır, hem de babasından korkar. Hava çok sıcak idi. Kız bilirdi ki, o zamanda kar bulmak imkansızdır. Sırtına kara bir elbise giyip bir tepenin üstüne oturur ve ağlar. Allah’a:

“Beni ya taş eyle ya da kuş. Yoksa üvey annem babama söyleyip beni öldürtür” diye yalvarır.

Kız, kuşa döner. “Gar gar” diye o günden bugüne feryad u figan eder. Karganın adı o zamandan kalmıştır.”²³⁹

Kargayla ilgili bir diğer efsane ise Dolgan Türklerine aittir.

“Eskiden bir adam varmış. İşi, tavşan ve tilkileri öldürüp yemekmiş. Bir gün oğluna:

“Ben yalandan hasta olup yatayım. Sen gidip tavşanların bakışısını çağır. Küçük tavşanları da onunla birlikte alıp gel” demiş.

Oğlan giderken yol kenarında küçük bir tavşanın oturduğunu görmüş. Ona:

---

²³⁹ M. Ergun, (1997), a.g.e. s. 429.

“Sizin bakşınız nerdedir?” diye sormuş.

“Şu tarafta” diye tarif etmiş tavşan. Oğlan bakşının yanına gelip:

“Babam hasta yatmakta. Sizi çağırمامı söyledi. Gidip yardım etseniz” demiş.

Bakşı, hastanın yanına gitmeye hazırlanırken karısına şöyle demiş:

“Bütün tavşanlar toplansın. Sonra kapıyı taşla iyice kapat”.

Bakşı tavşan, yanına küçük hizmetçilerini de alarak hastanın yanına gitmiş. O bakşı sarınıni söylerken karısı da kalkıp eşiği kapatmış.

Hasta adam ateşe koyduğu kazanı sormuş. Karısı gidip getirmiş. Hasta kalkıp tavşanları öldürmeye başlamış. Bakşı, dumanın arasına karışıp kazanın kulağından tutunmuş. Kazandan kulağı kara olmuş. Tavşanların kulaklarının ucunun kara olması bu yüzdendir.

Hasta adam, birkaç gün sonra oğlunu tilkilerin bakşısına göndermiş. Bakşı diğer tilkileri çağırmaya korkmuş: Hasta adam:

“Eğer bakşılarını öldürürsem koruyucuları kalmaz ve hemen kalanlarını kolayca tutarım” diye düşünmüş.

Tilki bakşısı, bakşı sarınıni söylerken hasta adam kalkıp sopayla vurmuş. Sopa tilkinin kuyruğunu kesip koparmış. Tilkilerin kuyruklarının ucu bu yüzden karaymış.

Hasta ihtiyarın bu yaptıklarını Tanrı görmüş ve:

“Sen büyük günah işledin. Bunu ödemen, çıkarman gerek ve bu halin sonraki insanlara efsane olacaktır. Kargaya dön de ömür boyu et yiyerek yaşa, gününü geçir” demiş.

İhtiyar hemen kargaya dönmüş. Kargalar bu yüzden gün boyu et yermiş.²⁴⁰

Balıkesir yöresinden kargayla ilgili derlenen inanışlar şu şekilde verilmiştir:

“Kargalar vakitsiz uçarsa uğursuzluktur.” (*İsmail YAŞAR, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

---

²⁴⁰ M. Ergun, (1997), a.g.e. s. 839.

“Kargalar köyün üzerinde uçtuğunda kimin evinin üstüne gelirse cenaze olacağına işaretler. “Başını ye” denir.” (Ayşe YAŞAR, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Kargaların ötüşü ölü çıkacağına işaretler.” (Hatice Sevim DOLANBAY, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*; Hatice UÇAR, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*; Habil ERCAN, *Susurluk-Babaköy*; Kamile PARLAK, *Balya-Müstecab Köyü*, Ali BALABAN, *Balıkesir-Merkez- Konakpınar Köyü*; İrfan ŞENYİĞİT, *Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Karga köyün üstünde uçtuğunda köyden cenaze çıkar.” (Yurdanur ZEYBEK, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Karga evinin önünde, bahçenin dallarında ötünce kötü bir şey olacak haber veriyor denir.” (Habibe YILDIZ, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Kara kargalar ötünce hayra öt denir. Gök kargalardan kötülük gelmez. Kargalar uçarken çarpışır. O zaman kazaya belaya yorulur.” (Halil İbrahim AŞIK, *Bigadiç-Kayalıdere Köyü*)

“Kargalar tarlaya musallat olmasın diye birkaç tane karga vurulur. Tarlanın kenarlarına asılır. Ölü kargaları gören diğer kargalar tarlaya gelmez.” (Mehmet ÖZTÜRK, *Bigadiç-Balath Köyü*)

“Kargalar evin çatısında ötünce ölü çıkacak denir.” (Kazım DEMİR, *Balıkesir-Merkez- Kuşkaya Köyü*)

“Karga bir evin üzerinde üç gün öterse o evden cenaze çıkacak denir.” (Sevim YILDIZ, *Balıkesir-Merkez*)

“Kara kargalar köyün üstünde öterse ölü çıkacak denir.” (Şaban ŞAHİN, *Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*)

“Karga öterken hayra öt başını ye denirdi. Ala karga da kekliğin yürüyüşünü taklit ederken kendi yürüyüşünü kaybetmiş denir.” (Hüsnü ABATEKİN, *Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Kara kargalar, kuzgunlar mezarın arkasından öterse cenaze çıkar.” (Selime TÜMEN, *Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Karga sabahtan öterse cenaze çıkacak denir.” (*Emine KİRLİ, İvrindi-Korucu Köyü*)

“Karga köyün üstünde uçup, mezarlığa doğru giderse köyden ölü çıkar.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallılar Köyü*)

“Karga evinin önündeki ağaca konarsa oradan da mezarlığa doğru uçarsa o evden ölü çıkacak denir. Kara karga iyi sayılmaz.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde karganın ölümün habercisi olduğu, onun ötüşünden ya da uçuşundan ölümle ilgili tahminler yapıldığı anlaşılmaktadır. Yukarıdaki bilgilerde dikkat çeken nokta, kaynak şahıslarımızdan birinin kara karga ve gök karga ayırımına gitmesidir. Kaynak şahsımızın felaket belirtisi olarak nitelediği karga karadır. Gök renkli kargalardan kötülük gelmeyeceği belirtilmiştir. Kargalar arasında böyle bir ayırım yapılmasının nedeni, gök renginin Tanrı’yı, kutu simgelemesi olmalıdır. Kutu simgeleyen bir renge sahip olan varlıktan da elbette zarar gelmemelidir.

6. Kuzu Kuşu

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde “kuzu kuşu” denilen bir kuşla ilgili efsanelere rastlanmıştır. Eldeki kaynaklardan kuzu kuşuyla ilgili Türk dünyası bağlamında herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Kuzu kuşuyla ilgili rivayetleri, oluşum-dönüşüm efsaneleri başlığı altında değerlendirmenin doğru bir yaklaşım olacağını düşünüyor ve Balıkesir yöresinden derlenen bilgileri sunuyoruz:

“Bir adam varmış. Hanımı ölmüş. İki çocuğuyla kalmış. Tekrar bir hanımla evlenmiş. Geçim sağlayamamış. Adam dağa çıkmış. Ağaçlara da iki kabak asmış. Çocuklar orada oyun oynarken adam da ağaç kesiyormuş. Derken adam çocukları bırakıp gitmiş. Kabağın sesleriyle çocuklar babalarını ağaç kesiyor sanıyorlarmış. Çocuklar gerçeği fark edince “Tak tak eden kabacık. Bizi aldatan babacık” diye ağlamaya başlamışlar. Allah’a yalvarmışlar. “Allah’ım bizim birimizi bir yere taş yap, birimizi de uçan kuş yap” demişler. Allah da kabul etmiş. Birisi taş birisi de kuş olmuş. Kuzu kuşu da “Kuzu kuzu guk” diye öter.” (*Halil İbrahim AŞIK, Bigadiç-Kayalıdere Köyü*)

“Bir adam varmış. İki tane de çocuğu varmış. Sonradan kuma getirmiş. Kuma çocukları kabul etmemiş. “Ya çocuklar ya ben” demiş. Adam da çocukları bayıra götürmüş. Gömleklerinden de birer parça almış. Hayvanların kanıyla boyamış. Karısına “Tamam, kestim onları” demiş. Bayırda çocuklar susamış. O suyu içme geyik olursun bu suyu içme kuş olursu derlermiş. Çocuklar bu sulardan içmiş. Biri geyik diğeri de kuş olmuş. Kuzu kuşu “Kuzu kuzu” diye ötermiş.” (*Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*)

“Bir kuş varmış. Aslında insanmış. Bunun üvey annesi varmış. Bunu dövermiş. Ekmek vermezmiş. Her gün kuzu gütmeye gönderirmiş. Bu da Allah’a yalvarırmış. “Beni bir kuş yap da uçayım gideyim, kurtulayım üvey annemin elinden” dermiş. Cenab-ı Allah onu bir kuş yapmış. Adına Ali Kuzu kuşu derler. Çok güzeldir. Kaşı gözü insana benzer.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Kuzu kuşuyla ilgili rivayetler, zorda kalmış olan bir insanın Allah’a yakarması sonucunda kuş şekline girerek bu zor durumundan kurtulması temasına dayanmaktadır.

7. Leylek

Bahaeddin Ögel, Çin kaynaklarına dayanarak Türklerin kurttan türeyişini anlatan bir efsanede leyleğin ortaya çıkışından bahsetmektedir:

“Göktürklerin ataları, Hunların kuzeyinde bulunan Sou ülkesinden çıkmışlardır. Onların kabilelerinin reisine A Pang-pu denirdi. Onun on yedi tane büyük ve küçük kardeşi vardı. Büyük kardeşlerinden birinin adı da İ-ci Ni-su-tu idi. Bu çocuk kurttan doğmuştur. Bütün bu kardeşlerin yaratılış bakımından tabiatları biraz budalaca idi. Bu sebeple de devletleri, düşmanlar tarafından süratle yok edildi. Tabiat üstü bir kudrete ve özelliklere sahip olan İ-ci Ni-su-tu, yağmurun yağması ve rüzgarın esmesi hususunda emirler verebiliyordu. Onun iki karısı vardı. Bunlara, yaz ve kış Tanrılarının kızları denirdi. Bu iki kadından birisi, dört tane çocuk doğurdu. Bu çocuklardan birisi beyaz bir leylek oldu...”²⁴¹

Ögel, bu destana benzer bir olayın Kuzey Türk destanları içinde de bulunduğunu belirtir:

---

²⁴¹ Ögel, (1998), a.g.e. 1. c. s. 27.

“*Contay-Mergen’in iki kız kardeşi, kızıp kaçıyorlar. İki kardeşi leylek (kuşgılık) olup, kamışları yiyorlar... Mergen, eve dönüp, onlara giyim ve yiyecek veriyor...*”²⁴²

Leylekle ilgili olarak halk arasında şu sözlerin söylendiği herkesçe malumdur:

“Leylek leylek havada, yumurtası tavada

Geldi bizim hayata

Hayat kapısı kilitli

Leyleğin başı bitli.”

“Adamın ömrü leylek gibi lak lak ile geçti. Leyleği havada mı gördün? Leyleğin ömrü lak lak ile geçer. Adamın bacağı leylek bacağı gibi. Oğlum seni leylek getirdi.”

Gagauz Türklerinde leyleğin yaratılışıyla ilgili şöyle bir efsane yer almaktadır: “Leylekler bir zamanlar insan imişler. Bir defasında bunlar Allah’ın huzurunda çok günah işledikleri için Allah onları sırtında kocaman bir sandık taşımakta tecziye etmiş. Bir yere gelince, meraklarından sandığı açmışlar. İçinden kurbağalar, yılanlar fırlamış. Allah, onlara kaçan bütün yılanlarla kurbağaları topladıklarında, yine insan olacaklarını söyleyerek cezalandırmış. Bu nedenle leylekler sürekli kurbağa ile yılan toplar.”²⁴³

Balıkesir yöresinden leylekle ilgili olarak derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Leylek baharı müjdeler. Takvimde yüz yirmi olduğunda yuvaya dönerler. O zaman bahar gelmiş demektir.” (*İsmail YAŞAR, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü*)

“Leyleği uçarken görürsen nasibin uçar. Yuvasında otururken görürsen nasibin toplu denir.” (*Hatice Sevim DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü*)

“Leylek baharın habercisidir. Öldürmek iyi değildir.” (*Aydın ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Leylek sıcak topraklara gider. Bu yüzden ona Hacı baba denir.” (*Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez*)

---

²⁴² Ögel, (1995), **a.g.e.** 2. c. s. 553.

²⁴³ İusumbeli, (2005), **a.g.m.** Milli Folklor, s. 215.

“Leyleği havada görürsen çok gezersin. Leyleği otururken görürsen “Hacı baba sen otur ben gezeyim” diyecekmişsin.” (*Necmiye KOPTEKİN, Susurluk-Balıklidere Köyü*)

“Leyleği otururken görürsen evde oturursun. Uçarken görürsen çok gezersin.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Leylek üç yavru yapar. Birini illaki düşürür. Leyleğin eşi ölürse çiftleşmezmiş.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler köyü*)

“Leyleğin evini bozmak felaket getirir. Burada bir adamın evinin üstüne leylek yuva yaptı. Adam yıkmadı yuvasını. Kendi evi göçtü yine de leyleğin yuvasını bozmadı. Leyleğin üç ya da dört yavrusu olur. Birini kurban eder.” (*Necati AYDIN, İvrindi-Ayaklı Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre leylek, baharın müjdecisidir. Halk arasında “Leylekler Kasım 120’de ovaya, 130’da yuvaya gelir” şeklinde bir söz de vardır. Leyleği uçarken ya da yuvasında gören kişilerin çok gezeceği ya da oturacağına dair inanış, leyleğin göçmen bir kuş olmasıyla alakalı olmalıdır. Leyleğin yuvasını bozmak da iyi sayılmamaktadır. Bunun nedeni, insanlara yakın olması ve kutsal topraklara gitmesinden kaynaklanmaktadır. Leyleğin yavrularından birini yuvadan düşürmesi, Tanrı’ya kurban etme olarak değerlendirilmiştir.

8. Güvercin

Türk dünyasında güvercinle ilgili olarak belirgin olan şey, güvercin donuna girmedi. “Dede Korkut Kitabı”nın beşinci hikâyesi olan “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul” hikâyesinde Azrail’le karşılaşarak onunla savaşmayı arzulayan Deli Dumrul’un karşısına çıkan Azrail, güvercin donuna girerek uçmaktadır.²⁴⁴

Hacı Bektaş, “Ma’na âleminden velayetle, bir gökçe gögerçin donuna girip”, Anadolu’ya geliyor. Yerli dervişlerden Doğrul Baba, “bir şahin donuna girip, Hacı Bektaş’ı yakalamak istiyor. Hacı Bektaş silkinip, insan donuna giriyor ve Doğrul

²⁴⁴ “Kara kılıcın sıyırdı, eline aldı. Azrail’e çalmağa hamle kıldı. Azrail bir gögerçin oldu, penceden uçup gitdi. Âdemiler evreni Delü Dumrul elin eline çaldı, kas kas güldü. Aydur: Yigitlerüm Azrailün gözünü eyle korhıtdım ki giñ kapuyı kodı tar bacadan kaçdı, çünkü menüm elümden gögerçin kibi kuş oldı uçdı, mere men anı kor-mıyam toğana aldurmayınca didi. Turdı atına bindi, toğanın eline aldı, ardına düşdi. Bir iki gögerçin öldürdi. Döndi, ivine geli yorır-iken Azrail atnuñ gözine görindi...” (Ergin, (2004), **a.g.e.**, s. 179.)

Baba'yı boğazından yakalıyor. Aslında bu Anadolu'daki yerli dervişlerin, teslim olmalarını anlatan, sembolik bir hikâyedir. Ancak Hacı Bektaş da Azrail gibi güvercin donundadır.²⁴⁵

Ögel, Kuzeydeki Baraba Türklerinin de, masallarında bizim gibi güvercine “köklü kögürçin”, yani gök veya gökçe güvercin dediklerini belirlemektedir. Kuzeydeki Turalı boyunun masallarında bile “ Hatib (Çeçen)'in, güvercin olup uçtuğunu gören Molla, hemen laçın (yani bir çeşit doğan) olup arkasından gidiyor...” dendiğine dikkat çekmektedir.²⁴⁶

Türk destanlarında güvercin “aklığına köklü kögürçün” olarak tanıtılmaktadır.²⁴⁷

Verbitski tarafından derlenmiş olan tufan efsanesinde, suyun derinliğini ölçmek için kuzgun, karga, saksığan ve güvercin gönderilir. Güvercin gagasında bir dal ile geri döner. Diğer kuşlar gördükleri bir leşi yemeye koyulurlar. Nama, güvercine “Onlar kıyamete kadar leş ile geçinsinler, sen benim sadık hizmetçim oldun. Kıyamete kadar benim evladım la yaşa” diyerek onu ödüllendirir.²⁴⁸ Balıkesir yöresinde güvercinin vurulması iyi sayılmamaktadır. Güvercine olan saygı buradan kalmış olabilir.

Balıkesir yöresinden güvercinle ilgili tespit edilen bilgiler şu şekildedir:

“Eskiden bakır kaplardan su içilirdi. Senin su içtiğin kaba güvercin pisliğini yaparsa verem yapar denirdi.” (*Hasan İBİŞ, Susurluk-Sultançayırı Köyü*)

“Güvercin vurmak günahdır. İki doğan güvercini tutmak için onu kovalıyormuş. Güvercin onlardan kurtulmak için peygamberimize gelmiş. Peygamberimize “İki yavrum kaldı yuvada aç. Üç gündür doğan kovalar. İki yavrum yuvada beni gözler, beni bekler. Beni kurtar” demiş. Güvercin saklanmış. Doğan gelmiş. O da peygamberimize “Üç yavrum kaldı yuvada aç. Benim avımı bırak. Yavrularım yuvada aç” demiş. Peygamberimiz doğanlara rica etmiş. “Kendi etimden vereyim size, koyunlarımdan vereyim size. Bağışlayın bu güvercini bana” diye rica etmiş. Daha sonra doğan silkinmiş olmuş Mikail, güvercin silkinmiş olmuş Cebrail.” (*Hüsnü ABATEKİN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

²⁴⁵ Ögel, (1995), a.g.e. 2. c. s. 73.

²⁴⁶ Ögel, (1995), a.g.e. 2. c. s. 73.

²⁴⁷ Ögel, a.g.e. 2. c. s. 550.

²⁴⁸ İnan, (2000), a.g.e. s. 22.

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere bakıldığında güvercin donuna girme motifini görüyoruz. Yukarıdaki bilgilerde Cebrail, güvercin kılığına girmiştir. Güvercinin vurulmasının iyi sayılmamasının nedenlerinden biri de dindir. Kaynak şahıslarımızdan birçoğu Hz. Muhammed'in münafıklardan kaçarken mağaraya saklandığını ve mağaranın kapısına örümceğin ağ ördüğünü, güvercinin de yuva yaptığını anlatmışlardır. Hikâyenin bütünü bozmamak adına, bununla ilgili rivayetlere örümcekle ilgili başlığımızın altında yer vermeyi uygun bulduk.

9. Kırlangıç

Kırlangıç oldukça ufak göçebe bir kuştur. Balıkesir yöresinde kırlangıçlar öldürülmemektedirler. Kırlangıcın kuyruğu çatalı olduğundan bununla ilgili rivayetlere de rastlanılmıştır ki, Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru** adlı çalışmasında kırlangıçla ilgili şu rivayete yer vermiştir:

“ Nuh'un gemisi delinmiş. Deliği yılan tıkamış, tortop olarak. Buna karşılık da istediği yaratığın etinden yeme izni dilemiş. En lezzetli eti arama işi arıya verilmiş. Arı, bütün yaratıkları tattıktan sonra gelmiş: “En lezzetli et insan eti” diyecekmiş ama insanları koruma gayretiyle kırlangıç arının dilini ısırılmış. Yılan da kızmış, kırlangıcın kuyruğunu yırtmış.”²⁴⁹

Gagauz Türklerinde kırlangıç, oluşum-dönüşüm efsaneleri olarak değerlendirilebileceğimiz iki metinde yer almaktadır. Bu metinler şunlardır:

“Kırlangıç, vaktiyle mutsuz bir gelinmiş. Fakat Allah'a kendisini neye olursa olsun çevirmesini ve böylelikle uçması için yalvarmış. Çünkü kaynatası bir haydut ve harami imiş ve oğluyla birlikte yolcuların önünü keser soyar ve öldürürmüş. Allah da onu kırlangıca çevirmiş.”

İkinci versiyonda kırlangıç yine gelindir:

“ Gün, bir kızı görünce ona âşık olur. Güneş anası, oğlu Gün'e kızı denemesini söyler. Gün, kızı muhtelif sınavlardan geçirdikten sonra, Güneş anasının tavsiyesi üzerine bir salıncak yapar. Bu kız o salıncığa binince, Gün onu gökyüzüne çeker. Fakat bu işe sinirlenen kız, Gün ile yedi yıl konuşmaz. İşlerin bu şekli aldığı görülen Gün,

---

²⁴⁹ Boratav, (1997), **a.g.e.** s. 61.

başka bir kız getirerek düğün hazırlıklarına başlar. İki kız arasında kavga çıkar ve birbirlerini lanetlerler. Lanet sonucu biri kırlangıç, diğeri de kedi olur. O günden beri kedi kırlangıcı kovalar, Gün bugün de evlenemeyip bekar gezer.”

Gagauz Türkleri kırlangıcın ötmesini, kadınlarla konuşması olarak görmekteyler. Kırlangıç, geçen kış süresinde kadınların fazla çalışıp çalışmadıklarını şöyle sorgular: “İş işlediniz mi, dokudunuz mu, getir ben keseyim g-rrr...ts (makasın çıkardığı sesin taklidi)²⁵⁰

Azeri Türklerine ait kırlangıçla ilgili bir efsaneyi Metin Ergun, **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi** adlı çalışmasında aktarmıştır:

“Derler ki, evvel zamanlarda bir padişah varmış. Bu padişahın gözünün ağrı karası, ciğerparesi Bahar adlı bir kızı varmış. Ne güzellikte, ne de akılda onunla bahse girmeye, yarışmaya kimse cesaret edemezmiş. Hükümdarın sarayına birbirinden hürmetli, birbirinden devletli elçiler gelir, akraba olma arzularını bildirirlermiş, fakat kız, hiç birine gönül vermez, hiç kimseyi kabul etmezmiş. Günlerden bir gün hükümdar, öğrenir ki kızı Bahar, sürüsünü otlatan çobanla sevişmektedir. Kızının şahlığa, hükümdarlığa leke getiren hareketi hükümdarı gazaplandırır. Vezir, bir yol bulup hükümdarını sakinleştirir:

“Kible-i Âlem, seni yakıp yandıranı sen, dondurmalısın, senin yerini, haddini tanımayan bilmeyen layık olduğu cezaya düşer olmalıdır. Amansız kış tam zamanıdır. Gecikirsen Bahar onu kurtarır.”

Şahın emriyle ordudan bir bölük asker ayrılır. Başta padişah ve vezir olmak üzere yola çıkarlar. Akşamdan yağın kar, her tarafı ak bir yorgana, örtüye büründürür. Askerler güç bela yüksek bir dağa çıkarlar. Birden korkunç bir tipi başlar. Tipi gittikçe güçlenir. Padişahın emriyle, çobanı, iplerini çözdükten sonra derin bir uçurumdan atarlar. İşte tam o sırada sevgilisi Bahar’ın sesi çobanın kulağına gelir. Bu ses ona gayret güç verir. O, Allah’tan bir kuşa çevrilmeyi, kanat açıp sevgilisi Bahar’a kavuşmayı diler. Oğlan birdenbire ak kışın tam tersi kara bir kuşa çevrilir. Bahar, kışın da düşmanı idi. Ona göre kış, sevgilisi kırlangıcı sağ bırakmak istemiyordu. Şiddetli bir kavga başlar. Kış tipiye ve soğuşunu daha da artırır. Padişahın askerleri dayanamayıp

²⁵⁰ İusumbeli, (2005), **a.g.m.** s. 215.

ölürler. Kırlangıç ise Bahar'ın aşkı ile amansız kışa galip gelir. Uçuruma atıldığı tepenin başına konup yenilen kışa son kez bakar.

Galip kuşun sinesinde karın bir lapası kalır. Kırlangıç, Bahar'a doğru kanat açmak isterken kış son kuvvetini toplayıp elini onun kuyruğuna atar, iki tüyünü koparır.

O günden itibaren göğsü ak, kuyruğu çatal olan kara kuşun adı kırlangıç olarak kalır.”²⁵¹

“Karlığaç” ya da “karlıgaş” diye adlandırılan “kırlangıç”la ilgili rivayetlere Başkurt, Kazak ve Tatar Türkleri arasında da rastlanmaktadır. Bu rivayetlerde, genelde kırlangıçın kuyruğunun neden çatal olduğu izah edilmeye çalışılmaktadır.²⁵²

Balıkesir yöresinden derlenen kırlangıçla ilgili bilgiler şu şekildedir:

“Kırlangıç öldürmek iyi değildir.” (Aydın ZEYBEK, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Kırlangıç bir eve yuva yaparsa o ev bereketli olur. Kırlangıç yuvası yıkılırsa yikanın ya da yakınının da yuvası yıkılır. Kırlangıç yuvasını çamurla ve kendi tükürüğüyle karıştırarak yaparmış. Çok sağlam olurmuş.” (Sevim YILDIZ, *Balıkesir-Merkez*)

“Yılan bir gün peygamberimizi sokacakken peygamberimizin önüne kırlangıç geçmiş. Yılan kırlangıcın kuyruğunu ısırılmış. Bu yüzden kırlangıçların kuyruğu çataldır.” (İbrahim TAN, *Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre kırlangıç, bereket getireceğine inanılan bir hayvandır. Kırlangıcı vurmak, yuvasını yıkmak iyi sayılmamaktadır. Kırlangıcın Balıkesir yöresinde bu kadar korunmasının bir sebebi de dindir. Hz. Muhammed'i kurtaran bir hayvan, elbette, böylesi bir ayrıcalığa sahip olacaktır.

10. Saksığan

Saksığan, yukarıda da bahsi geçen Verbitski tarafından derlenen Tufan efsanesinde suyun derinliğini ölçmek için gönderilen kuşlardan biri olarak geçmektedir. Saksığanın uğursuzluğu, tufan sırasında kendisine verilen görevi yerine getirmemesine

²⁵¹ M. Ergun, (1997), a.g.e. s. 428.

²⁵² Gıyalecitdinov, (2000), a.g.e, s. 246-247; Söleymenov-vd., (1997), a.g.e., s. 45.

bağlanmaktadır. Saksığan, Türk dünyası destanlarında genelde olumsuz bir kuş olarak tasvir edilmektedir.²⁵³

Balıkesir yöresinden saksığanla ilgili olarak tespit edilen inanışlar ise şunlardır:

“Saksığan ötünce misafir gelecek denir.” (*Hatice UÇAR, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Keklik çok güzel seke seke yürür ya bir gün saksığan da keklige özenmiş. “Ben neden onun gibi sekemiyorum” demiş. Başlamış keklige taklit etmeye derken kendi yürüyüşünü kaybetmiş. Şimdi saksığan zıp zıp yürür.” (*Hüsnü ABATEKİN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

Derlenen bilgilerden da anlaşılacağı üzere, yörede, saksığanın neden zıplayarak yürüdüğüne dair bir efsane oluşturulmuştur. Saksığanın ötüşü de gelecekte haber vermektedir.

11. Ardıç Kuşu

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda, ardıç kuşuyla ilgili Türk dünyası bağlamında herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Balıkesir yöresinden tespit edilen bilgi ise şu şekildedir:

“Ardıç ağacının meyvesini bir tek ardıç kuşu sindirebilir. Dışkı yoluyla attığı için ardıç ağacının da üremesini sağlar.” (*İbrahim TAN, Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgiye göre, ardıç kuşu, ekolojik dengenin sağlanması bağlamında, ismini aldığı ardıç ağacının varlığının devamını sağlamaktadır.

12. Karantavuk

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda karantavukla ilgili Türk dünyasında bağlamında herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Karantavukla ilgili Balıkesir yöresinden derlenen bilgi şu şekildedir:

---

²⁵³ Saksığanın tufan sırasındaki konumu ve Türk destanlarındaki olumsuz imajı için bk. Mehmet Aça, (1999), “Tufan’ın Kuşları ve Kozu Körpeş-Bayan Sulu Destanındaki Bazı Kuşlar”, *Milli Folklor*, S. 42, s. 53-57.

“Siyah tüylü, sarı gagalı bir hayvandır. Bir tek zeytin ağacının çekirdeğini midesinde karantavuk sindirebilir. Bunu dışkı yoluyla atar ve zeytin ağacının devamını sağlar.” (İbrahim TAN, *Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgiden anlaşıldığı kadarıyla, karantavuğun görevi, zeytin ağacının varlığını sürdürmesini sağlamaktır.

13. Üveyk

Üveykler, güvercin ailesinden gelmekte ve kumruya çok benzemektedirler. Türk dünyasında Azeri Türklerinden derlenen bir rivayeti Metin Ergun şu şekilde aktarmaktadır:

“Geçmiş zamanlarda bir kız varmış. Bir bey oğlu da ona gönül vermiş. Fakat, Üveyik’in onu görmeye gözü yokmuş. Bey oğlu bilir ki, bu sevda dayanılacak gibi değil. İster ki, bir ara gizlice kızı alıp kaçırsın. Bey oğlu, Üveyik’i çok takip eder, çok fırsatını gözler ve nihayet günlerden bir gün, onu yalnız yakalar. Onu atının terkinde atıp kaçırmak için hemen üstüne atılır. Fakat ne kadar uğraşırsa da kızı, bir türlü atın terkinde kaldıramaz. Bakar ki, bu haber her tarafa yayılacak, şerefi on paralık olacak, “Bir kız nedir ki, onu bile kaçıramadı” diyecekler, bu yüzden Üveyik’i hemen orada öylece öldürür. Fakat, Üveyik’in ölüsünü göremez. Kız, kuş olup uçar gider. İşte Üveyik adlı kuş, bey oğlunun öldürdüğü bu kızmış. Şimdi bu kuş, kürden küre uçarken ötüp halini arz eder; bey oğluna kargış yağdırırmış:

Üveyik’im Üveyik

Sinem olmuş lime lime,

Beni vuran bey oğlu,

Kan kusun lapa lapa.

Üveyik’i vurmak, ona taş atmak olmaz. Yoksa insanı kargışlar. Üveyik’in kargışı da tez geçer.”²⁵⁴

Üveyk kuşuyla ilgili Balıkesir yöresinden derlenen bilgiler şunlardır:

---

²⁵⁴ M. Ergun, (1997), **a.g.e.** s. 390.

“Bütün kuşlara dilleri dağıtıyormuş. Üveyk kuşu geç kalmış. “Sana kalmadı” demişler. Yoldan eşekli bir adam geçiyormuş. Adam eşeğine “Kıııırrrk deh, Kıııırrrk deh” diyormuş. Üveyk kuşu da onun dilini almış derler. Bu yüzden “guuuurrrrk deh” diye öter.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Üveyk kuşu Balsarı’da öterse yağmur yağar. Akkaya’da öterse poyraz olur, kar yağar derdi dedem.” (*Mehmet YÜKSEL, İvrindi-Ayaklı Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde üveyk kuşunun ötüşünden hava tahmini yapıldığı anlaşılmaktadır. Üveyk kuşunun farklı ötüşünün nedeni de ayrıca açıklanmıştır.

14. Serçe

Serçeye ilgili olarak Gagauz Türklerinde temas büyüsü olarak değerlendirebileceğimiz şu inanış ve uygulamalar yer almaktadır:

“19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Gagauz Türkleri tarafından yapılan, günümüzde ise, sadece anlatıları yaşayan bir kurban töreni dikkat çekicidir. Gaguzların inanışına göre, Kolada orucu bitince hiç başka bir et yenilmeden serçe kuşu kesilip yenilmeliydi. Serçenin etini yiyenin, serçenin hafifliğine ve hızına sahip olacağına inanılmaktadır. Serçe suretinde, ayrıca bereket sembolünü görmektedirler. Serçe bereket sembolü olarak kolada türkülerinde ve Balkan-Karpat bölge halklarının folklorunda da yer almaktadır. Kurban kuşu olarak serçenin kullanılması Altay ve Povoljje halklarında da mevcuttur.”²⁵⁵

Serçeye ilgili olarak bir başka rivayete ise Kazak Türklerinde rastlıyoruz.

“Eskiden, çok eskiden, keçi yünü boz iken, tan ışığınca yeryüzüne yedi benzer güneş çıktığı zamanmış. Yeryüzünde soğuk denilen şeyin olmadığı zamanlarda Tarbagatay etrafında Ulastı adlı kızla Alkabek denilen genç yaşamış. Gelişip büyüyen, boy pos yetip gündün güne ay ile gün gibi dolup parlayan Ulastı’nın güzelliği bütün âleme yayılır. Çevredeki gençlerden beğenip, elçi gönderip söyletmeyeni kalmamış. Fakat Ulastı, ne kadar dil döken, güzel şeyler söyleyen elçiler gönderseler de onlara ümit vermez, güler yüz göstermezmiş. Baba malına güvenen nazlı, şımarık kızın

---

²⁵⁵ İusiumbeli, (2005), **a.g.m.** s. 215-216.

sözüne, dediğine hiç kimse itiraz edemez, söz katamazmış. Gözlerinin önünde nazlanıp salınan şımarık kıza yurt, halk şaşkın şaşkın bakar, ağzı açık, gözü yumuk kalırmış. O, süslenip püslenip süzüle süzüle gelirken ayağının altındaki çöpün de kımıldamadığı söylenir.

Alkabek'in ise bu vadede cesurluğu, yiğitliği, sözünden dönmezliği ve gayretliliği ile adı çıkmış. O, ayıya ayıca atılan, koyunlara saldıran kurt sürüsüyle tek başına vuruşan er yürekli, güçlü bilekli bahadır bir yiğit olmuş. Güzel Ulastı hakkında işitmişse de önem vermemiş, güttüğü koyunlardan başka hiçbir şeye gönül akıtmamış. Ulastı'nın dengi olsa olsa sadece bu Alkabek olur, diyen halk, onun bu huyuna, karakterine hayran kalırmış.

Günlerin bir gününde Alkabek, bol otlu, hayvanın tüyünü tartsa yağının damladığı öyle bir merada, düzlükte koyun otlatırken, gül, çiçek dermeye çıkan Ulastı'yla karşılaşır. Türlü çeşit eğlencelerle şanına, saltanatına zenginliği de eklenen beylere, ağalara göz ucuyla dahi bakmayan güzel, uzun boylu, yakışıklı gence bir görüşte vurulur. Fakat Alkabek, güzelin yürek çarpmasını sevmez. Bunun üzerinden birçok kış geçip, yaz gelir; nice yaprak sararıp, nice baharlar geçer. Sararan yapraklarla birlikte bunalan, üzülen; renklenen baharla muhabbeti, sevgisi alevlenen mahzun kız, ata âdetini çiğnemeyediği için uzun süre aşkını muhabbetini içinde saklar...

Bir bahar daha gelir. Tan ağarıp atar ve yedi güneş ışığını saçar. Gün nuruna belenen bozkır (ova) parlayıp çiçeklenince güzel kızın yüreği daha atmaya başlar. Bu sefer (artık) ne olursa olsun sevdiği gence gönlünün sırrını söylemeyi düşünür. Anne-babasını koyup, canından yakın gördüğü yengesine de bir şey söylemeyen nazlı (şımarık) güzel, Alkabek'in koyun güttüğü bele (yamaca) çıkar. Alkabek'i görünce, dalından kendisinin kopardığı, bozkırın al çiçeğini güçlü sevgisinin bir nişanesi olarak az da olsa çekinerek, varıp gence (yiğide) verir.

Kızın düşüncesini söylemek istediğini Alkabek, bu yolla da anlamaz. Yamaçta dolaşıp ot peşinden gider. Sahibinin düşüncesini önceden bilen, anlayan erkek köpekler, onun söylediğini iki etmez, koyunları yokuş aşağı sürer.

Kendi namusunu kendisi çiğneyen güzel kız, sevdiği gence karşı hissettiği duyguların tesirinde kalır. Fakat tam o sırada (kalbi kırılıp) ümidi kesilen ve sararıp

solan, titremeye başlayan kız, dayanamayıp kollarını kuş kanadı gibi indirip kaldırmaya başlar. Öyle yapması yasakmış. Ulastı, hemen oracıkta altın serçeye çevrilip mavi gökyüzüne uçar. Ulastı'nın tertemiz sevgisini kabul etmeyen Alkabek ise gürleyip coşan soğuk nehre çevrilir.

İşte bu yüzden altın serçe yamaçlardan aşarak tepeleri dolaşır, uçar gider, görünmez. Fakat nice dağı bırakıp uçup gitse de baharda dönüp gelir. Altın serçeye çevrilen güzelin, sevimli yiğidi bir defa görmek için gittiği yerlerden (her nerede olursa olsun) dönüp geldiği söylenir.”²⁵⁶

Balıkesir yöresinden serçeye ilgili tespit edilen bilgi şu şekildedir:

“Allah katında saklı bulunan darıdan serçe, diğer kuşlara oranla daha fazla yediği için Allah tarafından ayağı pırangalanmıştır. Böylece diğer kuşlarla eşit şekilde yemesi sağlanmıştır. Bu yüzden bütün kuşlar adım adım yürürken serçe zıplaya zıplaya yürür.” (Nejat ERTAN, *Balya-Doğanlar Köyü*)

Balıkesir yöresinden tespit edilen rivayette serçenin zıplayarak yürüyüşünün sebebi açıklanmış ve cennette yaşayan bir kuş olduğu belirtilmiştir.

15. Yusuf Kuşu / Yusufçuk

“Yusuf Kuşu”yla ilgili Türk dünyasında genelindeki rivayetler genellikle bu kuşun adını almasıyla ilgili açıklayıcı efsanelerden oluşmaktadır. Yusuf kuşu, gerek Balıkesir yöresinde gerekse başka yörelerimizde “Yusufçuk” adıyla da anılmaktadır.

Metin Ergun, **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi** adlı çalışmasında Yusufçuk'la ilgili rivayetlere yer vermektedir. Bu rivayetlerden birine burada yer vermek istiyoruz:

“Bizim yaylada bir kuş vardır. Geceleri “Yusuf Yusuf” diye öter. Bunlar iki kardeşmiş. Bu iki kardeş, bir zamanlar koyun güderken, birini kaybetmişler. Aramışlar, aramışlar, fakat koyunu bulamamışlar. Evde de üvey anaları varmış; geri de dönememişler. Çocuklar çok susamışlar. Su bulamayınca da bir öküzün sidiğini biri içmiş. Oğlan, öküz olmuş ve dağlara, ormanların içine kaçmış. Kız kardeşini çok aramış. Sonunda, “Allah'ım kardeşimi öyle yaptın. Beni de bir kuş yap da uçup gideyim

---

²⁵⁶ M. Ergun, (1997), **a.g.e.** s. 614.

dağlara” demiş. Bunun üzerine kızın da kuş olduğu söylenir. Bu kuşun adı, “Yusufçuk”muş.”

Balıkesir yöresinden “Yusuf kuşu” hakkında derlenen bilgi şu şekildedir:

“Yusuf kuşu akşamdan öterse cenaze çıkacak denir.” (*Emine KİRLİ, İvrindi-Korucu Köyü*)

Yukarıdaki bilgiye göre “Yusuf kuşu”, ölümün habercisi olan hayvanlardan biridir.

16. Turna

Turna, halk şiirinde, türkülerinde, manilerinde, hikâyelerinde yerini almış bir kuştur. Ögel’in verdiği bilgiye göre, Yakut kabilelerinin kutsal ataları olan hayvanlar arasında turna da yer almaktadır.²⁵⁷

Şükrü Elçin, **Türk Halk Edebiyatı Araştırmaları** adlı çalışmasında yer alan “Türk Halk Edebiyatında Turna Motifi” adlı makalesinde turnanın yer adlarına ve atasözlerine kadar yer ettiğini belirtmektedir. Elçin, “Su kuşu turnanın, Türklerde Gök Tanrı tasavvuru dışındaki ilahlardan biri olarak hikmet sahibi ruhu temsil ettiği kabul edilmektedir. Prof. W. Eberhard, milattan önce iki bin yıllarında yaşamış, Proto-Türk olmaları ihtimal dâhilinde bulunan Chon’larda su kuşu motifi içinde hâkim ruhun timsali turnanın yaşadığına işaret etmektedir. Masao Mori, Türklerin ataları sayılan Tiele’ler vasıtası ile Ting-ling’lere atfedilen geyikli alp abidelerinde turnanın yer aldığını söyler. Aynı motif Gök Türk abidelerinde devam eder. Henüz Müslüman olmamış Kırgızlar arasında seyahat eden İbn Fadlan, onuncu asırda turnanın Gök Tanrı dışındaki ilahlardan biri olduğunu kaydeder.” diyerek turnanın arkaik planına ışık tutmaya çalışmıştır.

Elçin, yazısının ilerleyen bölümlerinde turnayla ilgili Anadolu’daki bazı inanış ve uygulamalara da yer vermektedir: “Turna, Anadolu’da “kız-güzellik” sembolüdür. Diyarbakırlı Sinan Avcı’ya göre turnanın perisi güzel bir kızdır. Müjgan Üçer’in Sivas’ta, kızlar nişanlı iken “bana değmeyin, ben bir turnayım, evlenince kanadı kırık turna olurum” şeklindeki sözü, nişan devresinin güzel, evliliğin ise zor olduğu

---

²⁵⁷ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1. c. s. 34.

manasında kullanıldığını ifade etmektedir. Turnanın unsurlarından olan tel, süs ve uğur alametidir. Sivas'ın İlbeyli köyünde gelin eve gelince bayrak astıklarını, direğine bir elma sapladıklarını ve üç turna teli taktıklarını ve bu geleneğin halen devam ettiğini Süleyman Ağa söylemektedir. Turnanın konduğu tarla bereketli olur. Turna ilkbaharda buğday getirirse bolluk kemik getirirse ölüm, yılan getirirse felaket, alçaktan uçarsa soğuk, yüksekten uçarsa havanın sıcak olacağı inancının yaşadığını Osman Kurt söylemektedir...²⁵⁸

Elçin'in yazısında, bu ve bunun gibi pek çok örnek yer almaktadır.

Turnanın halk arasında yer edinmesinin sebebi, göçmen bir kuş olmasıdır. Turnalar, kendisinden haber sorulan ve haber getiren kuşlardır. Özellikle Alevi-Bektaşî kültüründe önemli bir yere sahip olan turna, Ahmet Yesevi'nin de donuna girebileceği bir kuştur. Turna, Japon kültüründe de yerini almıştır. Japon inancına göre, bir dilek tutup bin tane turna kuşu origamisi yapan kişinin dileği gerçek olacaktır.

Turnanın diğer Türk toplulukları arasındaki konumuyla ilgili Kumuk Türklerine ait bir efsane metni aktarılacaktır:

“Bir zamanlar, ormanın yanında fakir bir köyde bir oğlanla küçük kız kardeşi yaşarmış. Onların bütün zenginlikleri bir çift öküzleriyle atları ve at arabalarıymış. Atı savaş için besliyorlarmış. At, kırdan bayırda kendi kendine otluyormuş.

Günlerden bir gün oğlan, komşu köye gitmek istemiş. Giderken kardeşine ata iyi bakmasını, fazla uzağa salmamasını tembih etmiş. Kız, ağabeyi gittikten sonra ormanın kenarına oturup çorap dokumaya başlamış. Bir yandan da sürekli atı kontrol etmekteymiş. Bir süre sonra çorap dokumaya daldığı için atı unutmuş. At da oradan oraya koşarak gözden kaybolup gitmiş. Bir süre sonra çorabı biten kızın aklına birden at gelmiş; fakat ne yakınlarda ne de uzaklarda attan iz, eser yokmuş.

Kız, atı çok aramış, fakat bulamamış. “Ağabeyime atı kaybettiğimi nasıl söylerim” diye düşünüp atı aramak için ormana dalıp gitmiş. Ormanda oradan oraya koşuşturmuş ama nafile, atı bulamamış. Sonunda atın ormanda olmadığını, boş yere koşuşturduğunu anlamış ve ormandan ayrılmış. Sonra atın susayıp gölün kenarına gidebileceğini düşünerek oraya gitmiş. Oraya varınca da kurbağa, martı ve kamış

---

²⁵⁸ Şükrü Elçin, (1997), **Türk Halk Edebiyatı Araştırmaları**, (Ankara), s. 63-75.

sesinden başka ses duymamış. Vakit geçip akşam olmuş. Kız, eve ağabeyinin yanına nasıl gideceğini düşünür olmuş. Sonra tekrar ormana girmiş de:

“Ey Tanrım, ben ne yapayım?” diye bağırmış. Sesi dağın, ormanın içinde yankılanmış. Kız, çok korkmuş, kaçmak istemiş, fakat nereye? Eve nasıl dönecek? Sonunda Tanrı’ya sığınmış ve:

“Tanrım beni bu ızdıraptan kurtar. Beni kuş et” demiş. Tanrı da kızın dileğini kabul etmiş ve onu hemen kuşa çevirmiş.

Kızın ağabeyi bütün bu olanlardan habersiz bir halde eve dönmüş. Evde ne kız kardeşini, ne de atı bulabilmiş. Bir yıl beklemiş, fakat ne bir haber gelmiş, ne de kendileri. Oğlan da kız kardeşi gibi Tanrı’dan kendini kuşa çevirmesini dilemiş. Tanrı, onu turnaya çevirmiş.

O günden beri kız, gökyüzünde uçarak atı aramaktadır; oğlan da kız kardeşini... Günümüze kadar devam eden bu ayrılığın daha asırlar boyunca süreceği söylenir. İlbaharın gelmesiyle birlikte turnaların sesini duyan Müslümanlar onlara yuva yapıverirler.”²⁵⁹

Ali Selçuk, **Tahtacılar** arasında en çok sevilen ve saygı duyulan kuşlardan birinin turna olduğunu belirtmiştir: “Onlar, Ali’nin sesini turnaya verdiği inancı ve turnanın ötüşünü Ali’nin sesi olarak kabul ederler. Bu durumu; *Şah-ı Merdan’ın avazı/ Turna denen kuştadır* diyerek ifade ederler. Turna sürüsü geçerken *turnaların aşkına* diyerek tavuklara yem atılır. Tahtacılar ayrıca turnayı öldürmenin günah olduğuna da inanırlar.”²⁶⁰

Turna, halk hikâyelerinde sevgiliye benzetilmekte ve dertleşme, haberleşme aracı görevini üstlenmiştir. “Emrah ile Selvihan” hikâyesinde Emrah’ın, “Yakup’la Turnakız” hikâyesinde Karacaoğlan’ın turnayla konuştukları bilinmektedir.

Başkurt Türkleri arasında, “Sıñrav tornolar uynağan yirze yav bulır, halık kırılır” biçiminde bir söz vardır. Bu söz, “sıñrav” turnaların gezindiği yerde savaş olacağı, halkın kırılacağı anlamına gelmektedir. Bir efsaneye göre, “sıñrav torna”ların sesi “sıñrav torna” küyüne (ezgisine) dönüşmüştür. Başkurtlar arasındaki inanca göre,

²⁵⁹ M. Ergun, (1997), **a.g.e.** 2. c. s. 854.

²⁶⁰ Ali Selçuk, (2004), **a.g.e.** s. 244.

Başkurt kuraysıları (kavalcıları), “sıñrav torna” ezgisini çok fazla çalmamaktadırlar. Bu ezgi çok çalındığı taktirde savaş ve kırgın yaşanacaktır.²⁶¹

Balıkesir yöresinden turnayla ilgili derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Turnanın eşi vurulduğunda turna yıllarca eşinin vurulduğu yere gelir, başka bir kuşla da çiftleşmez, ağlarmış.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“Turna vurulmaz. Eski insanlar turnaların gelişinden yazı kışı bilirlerdi.” (*Mehmet YÜKSEL, İvrindi-Ayaklı Köyü*)

Yukarıdaki bilgilerde turna sadakatin sembolü olarak yansımaktadır. Çünkü turna, eşini kaybettiğinde başka bir kuşla birleşmemekte, eşinin yasını tutmaktadır. Balıkesir yöresinde de turna saygı duyulan ve vurulması iyi sayılmayan kuşlardandır. Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre turna, hava tahminlerinde de kullanılmaktadır.

C. EVCİL HAYVANLAR

1. Kedi

Kedi denilince akla Mısır gelmektedir. Mısır’da “Pahet” adında kedi-tanrıça vardır. Tapınağı bir kedi mezarlığı içindedir. Ayrıca bir de “Bastet” adı verilen kedi başlı bereket Tanrıçası bulunmaktadır. Kendisi mutluluğun da tılsımıdır. Eski Mısır’da bir evdeki kedi doğal olarak ölürse o evde oturanların hepsi yaslarını belli etmek için kaşlarını kazıtırlar. Ölen kedi özel bir mezarlığa gömülür. Kedilerin mumyalandıkları ya da tunç tabutlar içerisinde toprağa verildikleri bildirilmiştir. Bir evde yangın çıktığında Mısırlılar, kendilerinden önce kedilerini kurtarmak amacıyla çevrelerinde bir çember oluştururlar. Bu şekilde, alevlerden korkan ve çılgına dönen panik içerisindeki kedilerin alevlerin üzerine atlamalarına engel olurlar. Mısır’da kedilere gösterilen sevgi ve ilgi Hititlere ve Urartulara da yansımıştır. Eski Mısırlılar bazen, doğan güneş Tanrısı Ra’yı, yılanı saldıran bir kedi şeklinde düşünürler ve bu şekilde şeytana karşı iyiliğin gücünü kedi ile sembolize ederler. Kedi Yunan mitolojisinde pek yer almaz. Sadece Tanrıça Artemis’in bazen kedi şekline dönüştüğü görülür. Kedi ilk önce evcilleştirildiği Mısır’daki dokunulmazlığını ve ayrıcalıklı konumunu diğer uygarlıklarda çoğunlukla

---

²⁶¹ Söleymenov-vd, (1997), a.g.e., s. 45-47, 351.

bulamamıştır. Öyle ki Eski Mısır'da bir kediyi yanlışlıkla öldüren bir Romalı, Mısırlılarca evinde linç edilmiştir. Karanlıkta gözleri parlamayıp, bedenleri görünmediği için kediler, daha sonraki dönemlerde kötü bir üne sahip olmuş ve tekin olmadıkları düşünülmüştür.²⁶²

Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi** adlı eserinde şunları söylemektedir:

“Kedi yerleşik kültürün ve şehir hayatının bir ev hayvanıdır. Bunun için Proto-Türk, hayvancı Türk kültüründe, kedi motifi bir önem taşımıyordu. Kedilerin yumuşak tabiatları ve birbirlerini desteklemeleri de gözden kaçmıyordu: “... Köpekler, birbirlerine düşmandır. Eti bulunca kavga ediyorlar. Kediler ise et bulunca birbirlerini çağırıp ortalıkta yiyorlar. Çok kuzeylerdeki, eski karakterdeki Türkçe destanlara gidince düşünce değişiyordu. Çünkü bu bölgede kedi çok azdı. “... Yaşlı bir kadın ormana odun için gidiyor. Bir kedi çıkıyor, kadına yemek ve para veriyor. Kadın zengin oluyor. Ertesi sabah, yine yoksul oluyor... Kedi bir daha çıkmıyor. Bundan sonra da kadın ölüyor...” (kedi kötü bir cin gibi)²⁶³

Metin Ergun'un **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi** adlı çalışmasında, Kazak Türklerinin kediyile ilgili bir efsanesine yer vermiştir:

“Kedi eskiden insanmış. O, hilekâr bir kadınmış. Allah, kızıp onu kediyeye çevirmiş. Ahirete varınca o, yapılan iyiliği unutup, insanları kötülermiş. Bu yüzden ona yemek verince alınca parmakla vurmak gerekir.”²⁶⁴

Günümüzde uğursuz sayılan kara kediyeye ilgili Kazan Türklerine ait bir efsane de şu şekildedir:

“Eskiden Labid köyünde Nogman adlı bir adam varmış. Nogman, bir zamanlar kış günü atıyla uzaklardan bir yerden dönüp köyüne gelmekteymiş. Bir ara atı çok terlemiş ve ağır ağır yürümeye başlamış. O sırada Nogman'ın gözü, kızağa binmiş kara bir kediyeye düşmüş. Nogman, onu cin sanmış ve “Bismillah” deyip kızağı itip kediyeye

²⁶²Altan Armutak, “Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi” s. 9-10: www.istanbul.edu.tr/fakulteler/vetfakdergi/vayinlar/2002-2/Makale-15.pdf.

²⁶³Ögel, (1995), **a.g.e.** 2. c. s. 544.

²⁶⁴M. Ergun, (1997), **a.g.e.** 2. c. s. 637.

düşürmüş. Kara kedi, o an altın olup saçılıp gitmiş. Nogman, atından inip o altınları toplamış ve ondan sonra da zengin olup gitmiş.”²⁶⁵

Başkurt Türkleri arasında uyuyan kedinin uyandırılmasının uğursuzluk getireceğine inanılmıştır. Ayrıca, kedinin bedduasının insanlara zarar vereceğine de inanılmıştır. Başkurt Türkleri, bir evden başka bir eve taşınırken kedilerini de yanlarında götürmeye özen göstermişlerdir. Yemek yerken de öncelikle kedilerini doyurmuşlardır. Bu inanışla ilgili bir efsanede, kedi Nuh Peygamber’in kedisi olarak gösterilmiştir.²⁶⁶ Balıkesir yöresinden yapılan derlemelerde de kedinin Nuh Peygamber ile alakalı olduğu ifade edilmiştir.

Balıkesir yöresinden kediyle ilgili olarak derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Kedinin öldürülmesi iyi değildir. Bir kedi öldüren yedi tane cami yaptıracak derler. Kediye yalnızca zarar işlerken öldürebilirsin o zaman günah olmaz.” (Ayşe YAŞAR, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Kedi öldüren bir cami yaptırmalıdır.” (Hatice Sevim DOLANBAY, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Siyah kedi önünden geçerse uğursuzluktur. Kediye zararı olmadıkça öldürürsen bir minare yapsan da günahından kurtulamazsın.” (Aydın ZEYBEK, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Kedi ne kadar yemek yerse yesin “Bana vermediler, bakmadılar” dermiş. Köpek de “Yalan söyleme. Bana bile tepsiyle çıkıyor” dermiş. Sofrayı tepsi ile silmek iyi bir şeydir.” (Hatice UÇAR, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Kedi, peygamberimizin önünden yılan geçerken yılanı öldürmüş. Peygamberimiz de ölümden kurtardığı için kedinin sırtını sıvazlamış ve “Senin bu dünyada sırtın yere gelmesin” demiş. Peygamberimiz şefaatt ettiği için kediye bir yerden at, sırtı yere gelmez.” (Mehmet AVCI, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Kedi öldüren yedi cami yaptırmalıdır.” (Yaşar Hüseyin MAÇIN, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

---

²⁶⁵ M. Ergun, a.g.e. s. 658.

²⁶⁶ Ehmet Söleymenov-vd., (1997), **Başkurt Halk İcadı, Rivayetler-Legendalar**, 2. c., (Öfö), s. 45.

“Kedinin evde beslenmesi uğurlu sayılır.” (*İsmail BAYKAN, Bigadiç-Orhanlı Köyü*)

“Peygamberimiz namaz kılariken önünden yılan geçiyormuş. Kedi fark etmiş. Peygamberimizin ayakları arasından geçip giden yılanı öldürmüş. Peygamberimizi kurtardığı için kedi öldürmek günahdır. Bir cami yaptırın günahından kurtulamazsınız. Namaz kılariken de ayaklarınızı bitişirmemelisin.” (*Leyla AVCIOĞLU, Kepsut*)

“Kapının ağzına kedi oturursa misafir gelecek denir.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Kediyi öldürdüğünde onun kılı kadar cami yaptırın affolunmazsınız.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Yılan bir gün peygamberimizi sokacaktı. Kedi yılanı öldürmüş. Peygamberimiz de onu sıvazlamış. O yüzden kedi hep dört ayak üstüne düşer.” (*İbrahim TAN, Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

“Önümüzden kedi geçerse uğurlu saymayız. Tufan olduğu zaman Nuh’un gemisi varmış. Bütün hayvanlar oraya toplanmış. Nuh’un gemisi dağın üstüne oturmuş. İnsanlar oradan giderken hep geminin içine pislemişler. İçeride koku belirmiş. Bu kokuyu nasıl yok edebiliriz diye Nuh (a.s.) Cenab-ı Allah’a yalvarmış. Cenab-ı Allah ona fareleri göndermiş. Bu sefer fareler gemiyi kemirmeye başlamış. Nuh (a.s.) Allah’a yalvarmış. Cenab-ı Allah “Senin derdinin dermanı aslanın ağzında sırtına vurunca çıkacak” demiş. Nuh (a.s.) aslanın sırtına vurunca kedi fırlamış aslanın ağzından. Fareleri yemiş kedi. İnsanlar o zaman aşure yapmışlar. Onda bir buğday, onda bir avuç mısır, buğday ne varsa toplamışlar. On üç çeşitten aşure yapmışlar. Aşure oradan çıkmıştır.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre kedi, genel olarak saygı gören bir hayvandır. Kedinin halk arasında saygı görmesinin nedeni, dini temele dayanmaktadır. Hz. Muhammed’in hayatını kurtaran ve bunun karşılığında peygamber tarafından sıvazlanmış ve kedinin ölümü zor bir hale gelmiştir. Çünkü kedi, dört ayağının üstüne düşmektedir. Kedinin bu özelliği halk arasında şanslı insanlar için söylenen “dört ayak üstüne düşmek” deyimiyse yer almaktadır. Hz. Muhammed’in hayatını kurtarmış olması, kedinin halk içindeki imajını yüceltmıştır. Öyle ki kedi öldüren insan cezası bir

ya da yedi cami yaptırsa bile kediyi öldürmenin suçunu affettirememektedir. Balıkesir yöresinde genel olarak saygı gören kedi, insanın önünden geçmesi durumunda kötü bir şeyin habercisi olarak değerlendirilmiştir. Kedinin nankörlüğüne de atıfta bulunulmuştur. Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde kedinin ortaya çıkışıyla ilgili olarak da bir rivayete rastlanmıştır. Bu rivayete göre kedinin yaratılışı Tufan olayına dayandırılmıştır.

2. Köpek

Bahaeddin Ögel, Çin kaynaklarında Tibetlilere “köpek Tibetliler” denildiğini, rivayete göre onların iki ak köpekten türediklerini ve bu yolla çoğaldıklarını belirtmektedir. Bahaeddin Ögel, bu konuyla ilgili **Türk Mitolojisi** adlı çalışmasında şunları söylemektedir: “Gerçekten köpek, bu kavimlerde tabu ve mukaddes sayılırdı. Onların oturdukları yerlere Çinliler bazen de “Köpek yurdu” derlerdi. Kuzeydeki Proto-Moğol kavimlerinde Wu-huanlarda da köpek dini bir rol oynamıştı. Mesela ölümlerin ruhuna kılavuzluk etmesi için, köpekle atın birlikte gömüldüğü onlarda da duyulmamış değildir.”²⁶⁷

Kazak Türklerinde köpek uluması, kötü haber emaresi olarak bilinir. Bir köpek kurt gibi ulur ise muhtemel kötü haberden korunmak için “Huday Kut Kara Gör” Allah’ım bizi koru denilir.²⁶⁸

Ahıska Türklerinde köpek uluması kaza bela habercisi olarak kabul edilmektedir.²⁶⁹

Yukarıda da bahsi geçen yaratılış destanlarında köpek bekçi konumundadır. Bugün de köpeğin görevi beklemektir.

Saim Sakaoğlu **101 Türk Efsanesi** adlı çalışmasında, Macar Türkolog I. Kunos’un İstanbul’da derlediği bir efsaneye yer vermektedir. Efsane köpeğin yaratılışıyla ilgilidir:

“Yeryüzünün ölümlü ilk insanı ortaya çıktığında kötü ruhların atası olan şeytan da ruhu kararmış olarak görülür. Amacı bozgunculuk yapmaktır. Hemen lanet dolu

²⁶⁷ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1. c. s. 561. (Ayrıntılı bilgi için adı geçen çalışmanın 561-568 sayfalarına bakınız.)

²⁶⁸ Yaşar Kalafat, “Kazakistan’daki Türk Halk İnançları”, **Milli Folklor**, Yıl: 11, S. 41, s. 68.

²⁶⁹ Kalafat, **a.g.m.** s. 70.

tükürüğünü ilk insanın vücuduna fırlatır. Bu tükürük tam insanın göbeği civarına rastlar. Böylece şeytan kötülüğünü ilk insanın içine yerleştirmek ister. Tam bu sırada, insan cinsinin koruyucusu ve her zaman iyi olan Allah aceleyle gelip tükürüğü olduğu yerden alır, yere fırlatır. Fakat yere atılan tükürük ile onun yapışmış olduğu et parçası yeniden canlılık kazanır. Bunlardan köpek oluşur. Böylece köpekle insan hemen hemen aynı zamanda yaratılmış olur.

Köpeğin yarısı insan eti, yarısı ise şeytanın tükürüğüdür. Bu yaratılış özelliği Müslümanların üzerinde iki şekilde etkili olmuştur: Onlar köpeğe ıstırap vermek istemezler; ama evlerinde de ona katlanamazlar. Köpek insan etinden oluşmuştur. Müslümanlar onun için köpeği korurlar. Fakat o aynı zamanda şeytanın tükürüğünü de taşımaktadır, bunun sonucu olarak da aşağılanır. Köpek sahibine bağlılığı insandan almıştır; içindeki vahşilik ve öfke ise şeytanın payıdır.”²⁷⁰

Ali Selçuk, **Tahtacılar** adlı çalışmasında köpekle ilgili şunları söylemektedir: “Tahtacılar köpeğin uğursuzluğu bazı durumlarda geçerlidir. Bu da yine ölüme işaret eden durumlarla ilişkilidir. Onlar köpeğin uluması sonucunda ölüm vuku bulacağına inanırlar. Köpek gündüz vakti herhangi bir eve doğru başını yukarı kaldırarak ulursa, o evden bir kişinin öleceği inancı mevcuttur.”²⁷¹

“Köpeğin uluması için “hayra ulu” denir. Köpek eniğinin bile soyu sopu aranır denir. Her köpek çoban köpeği olamaz.” (*Halil İbrahim AŞIK, Bigadiç-Kayalıdere Köyü*)

“Köpek, sahibi öldüğünde kırk gün başında beklermiş. Kedi, sahibi öldüğünde soluğu kesildiği andan itibaren burnundan yemeğe başlamış.” (*Kadir ÖRS, Dursunbey-Küçükler Köyü*)

“Köpekler gece uzun uzun ulursa deprem olacak denir. Bazı köpekler de ezanla beraber ulur. Onlar da ezan okur. “Allahü Ekber” der denir.” (*Halil ULUTEKİN, Bandırma-Akçapınar Köyü*)

“Ezan okurken köpek uluması iyi değildir.” (*Hatice Sevim DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü*)

---

²⁷⁰ Sakaoğlu, (2004), **a.g.e.** s. 198.

²⁷¹ Selçuk, (2004), **a.g.e.**, s. 246.

“Köpek vakitsiz bir zamanda ulursa deprem olacak demektir.” (*Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Çoban köpeğinin gök olanı makbuldür. Eskiden bir adamın köpeği varmış. Adam ölmüş. Beş yüz yıl geçmiş. Adam bir gün uyanmış. O gök köpek hala onun başında bekliyormuş. Gök köpek sadıktır. Makbuldür.” (*Aydın ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Köpeğin yanından geçerken saldırmaması için üç defa “Ben vara kodum, Hz. Ali'nin kilidini vura kodum. Üf köpek üf” denilirse köpek bir şey yapmaz.” (*Hatice UÇAR, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Köpekler vakitsiz ulursa ölü çıkar. Köpekler kibleye doğru dönüp ulumaya başlarsa o zaman kötü bir şey olacak denir.” (*Habibe YILDIZ, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Köpeğin ulumasına iyi denmez.” (*Leyla AVCIOĞLU, Kepsut*)

“Ezan okunurken köpek uluması onun ibadet ettiğini gösterir. Av köpeğinin boynunda tasma olursa onun tuttuğu yenir.” (*Hasan İBİŞ, Susurluk-Sultançayırı Köyü*)

“Ezan okunurken uluyan köpeğe ibadetini yapıyor denir.” (*Naciye KUZU, Balya-Doğanlar Köyü*)

“Köpek uluduğunda ölü çıkacak denir.” (*Kazım DEMİR, Balıkesir-Merkez-Kuşkaya Köyü*)

“Köpeğin makbulü boz olanıdır.” (*İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Ezan okunurken köpek ulursa cenaze çıkacak denir.” (*Hüsnü ABATEKİN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Köpek sabah vakti ulursa bir cenaze ya da kötü bir şey olur.” (*Süleyman DENİZ, Balıkesir-Merkez-Karamanlar Köyü*)

“Köpeklerin uluması depremin habercisidir.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Köpek ağzını göğe doğru çevirip ulursa ölü çıkar.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi- Yallılar Köyü*)

“Köpek, kedi, havlayarak, miyavlayarak dağa doğru giderse ya deprem ya yağmur ya fırtına olacak denir.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre köpeğin uluması, ölüm gibi bir felaketin habercisi olarak değerlendirilmektedir. Ezan okunurken köpeğin uluması uğursuzluk olarak kabul edilmesine rağmen, bazı kaynak şahıslarımız tarafından bu durum, köpeğin de kendince bir ibadet şekli olarak değerlendirilmiştir. Kaynak şahıslarımız tarafından köpeğin “gök” renkli olanının makbul sayıldığı ifade edilmiştir. Burada gök rengine yapılan atfın arkaik planında “gök renkli kurt” ifadesiyle benzerlik olduğunu düşünmekteyiz ki, bunun başlıca nedeni de “gök” rengin Tanrı tasavvuruyla örtüşmesinden kaynaklanmış olmalıdır. Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde köpeğin sadık oluşuna da atıflarda bulunulmuştur. Yukarıdaki bilgilerde dikkat çeken bir nokta da köpeğin zarar vermesini engellemek için şu büyüsel nitelikteki sözlerdir: “Ben vara kodum, Hz. Ali’nin kilidini vura kodum. Üf köpek üf”. Bu sözlerin büyüsel nitelik taşıması ve Hz. Ali’ye atıfta bulunulması dikkat çekicidir. Hz. Ali’nin kilidinden kast edilen kilit açma ve kapama pratikleri olmalıdır. Özellikle kısmet açma pratiklerinde önemli bir yere sahip olan kilit açma, Hz. Ali ile birleştirilmiştir. Köpeğin zarar vermesini engellemek için Hz. Ali’nin kilidi kullanılarak köpeğin ağzının bağlanması amaçlanmaktadır. Bu amaç bizi kurt ağzı bağlama uygulamasına götürmektedir. Ali Duymaz, **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler** adlı çalışmasında kurt ağzı bağlama hakkında şunları söylemektedir. “Türk dünyasının hemen her yöresinde rastlanılan kurt ağzı bağlama, hayvancılıkla uğraşan toplumların sürü hayvanlarına musallat olan başta kurt olmak üzere yırtıcı hayvanlardan korunması için yapılan büyüsel bir işlemdir. Yunanistan’da Batı Trakya Türkleri son yıllara kadar bu işlemi yapmaktaymışlar. Buna göre akşamları keçiler, koyunlar veya sığırlardan dönmeyen olursa köylüler ocaktan kızgın bir kor alıp bir tasın altına kapatırlarmış. Bu sırada “*Haydi hay hoy... Hay hoy... Haydi!...*” diyerek anlamsız sözler söylüyorlarmış. Bu sırada taklit büyüsi olarak yani kurdun ağzının bağlanmasının sembolü olarak bir makasın ağzı kapatılırmış. Ertesi gün tasın altındaki kor, kömür olmuşsa kurt hayvanı yememiş, kül olmuşsa yemiş olarak yorumlanırmış. Bu uygulamada büyüsel işlem, biraz fal özelliği kazanmış durumdadır. Ancak kor, tasla kapatılırken söylenen sözler eski bir sihir şiirinin unutulmuş parçaları olma özelliği göstermektedir.”²⁷²

---

²⁷² Ali Duymaz, (t.y.), **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler**, (Ankara), s.88.

Yaşar Kalafat ise “Türk dünyasının hemen her yerinde görülen “kurt ağzı bağlama” uygulamasının derinliklerinde helal-haram rızık ve nasip inancı vardır. Kurdu ağzı bağlanılarak ölüme terk edilmesi amaçlanmaz. Kurda adeta yememesi gereken evcil hayvan için işaret verilmiş olunur” demektedir.²⁷³

Burada köpeğin zarar vermemesi için Hz. Ali'nin kilidini vurduğunu söylemek, köpek için işaret amaçlı söylenmektedir. Ali Duymaz, yukarıda anılan eserinde köpeğin zarar vermemesi için söylenen tekerlemelere yer vermektedir. “Bulgaristan Türkleri köpeklerin ısırma tehlikesine karşı “köpek duası” adını verdikleri şu metni okurlar:

“Lak lak marı köpek
Sen yat daş gibi
Ben geçeyin guş gibi”

“Oştur kuştur destur
Alstur balstur kalstur
Sırtım bodur üstüm bodur
Oracıkta kıvrıl otur”²⁷⁴

Kurt ya da köpek ağzı bağlamanın temel amacı zarar vereceği düşünülen hayvanlara karşı alınan bir önlemdir. Kurt ağzı bağlama uygulaması daha çok büyüsel bir işlemken, köpek ağzı bağlamak büyüsel işlemin yanı sıra telkin özelliği de göstermektedir.

3. Deve

Deve, destanlarda kurban edilme özelliğiyle yer almaktadır. “Dede Korkut Kitabı”nda “attan aygır deveden buğra koyundan koç” üçlemesinde sıkça geçmektedir. “Manas” destanında deve, yük ve kurbanlık bir hayvan olarak yer almaktadır.

---

²⁷³ Yaşar Kalafat, (2006), “Türk Halklarında Kurt Ağzı Bağlama İnancı”, **Erciyes Üniversitesi, S.B.E. Dergisi**, S. 20., Yıl: 2006/1., s. 273-280).

²⁷⁴ Duymaz, (t.y.), **a.g.e.** s. 88.

Balıkesir yöresinden deveyle ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

“Devenin izine saç örgülerimizi sürerdik. Saçımız uzun olsun diye yapardık.”
(Ayşe YAŞAR, *Balıkesir-Ayvatlar Köyü*)

“Deve tüyüne nazar ermezmiş. Çocuklara çörekotu, deve tüyü takılır.” (*Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Devenin gücünün artması için ekmeğin arasına serçe kuşu konulur ve yedirilir. Devenin ağzının köpüğü alkol kullanan birine içirilirse alkolü bırakır. Şeytan bir tek devenin ve kurbanlık koyunun kılığına giremez. Bundan dolayı da ikisi de kutsal sayılır. Deveye nazar değmesin diye sahibi devenin ayağına işer. Eskiden nazar boncuğu yokken denizden çıkan çalkak taşı devenin ibik kısmına takılır. Deve üşütünce burnuna karabiber koklatılır. Devenin bir yeri yara olursa yanık yağı ya da motor yağı sürülür. Deve kindar bir hayvandır. Ancak alkollü insana ve çocuklara asla dokunmaz. Deve güreşte kaybederse ağlar. Sahibi ölürse akşama kadar ağlar.” (*Orhan ŞENTÜRK, Burhaniye-Karaağaç Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre, devenin nazardan koruyucu bir özelliği vardır. Böyle bir özelliğe sahip olmasındaki temel neden, kaynak şahıslarımızdan birinin de belirtmiş olduğu gibi, şeytanın deve kılığına girememesi olmalıdır. Deveye nazar değmesin diye sahibinin devenin ayağına işemesi hayvan ile hayvanın sahibi arasındaki bağı bize açıklamaktadır. “İlkel” insanın doğadan kendini ayrı düşünmemesi, sahiple hayvan arasında bir bağ oluşturmaktadır. Nasıl ki destan kahramanlarında ve eski Türklerde at sahibinden ayrı düşünülemiyorsa ve sahibiyile bir bütünlük arz ediyorsa, burada da durum aynı olmalıdır. Deve, kindar bir hayvan olmasına rağmen, alkollü insanlara ve çocuklara herhangi bir zarar vermemekte, ölen sahibi için de akşama kadar ağlamaktadır. Saç uzatmak için deve izine saçları sürmenin nedeni, develerin uzun yollar kateden bir hayvan olması olmalıdır.

4. Katır

Çocuksuzluk ya da yavrusuzluk, her varlık için çok kötü bir durumdur. Türk geleneğinde çocuksuz insanlara, meyvesiz ağaçlara, yavrusuz hayvanlara değer verilmemekte, Tanrı kutunun bu varlıklarda yoksun olduğu düşünülmektedir. “Dede

Korkut Kitabı”nın ilk hikâyesinde Dirse Han’ın çocuğu yoktur. Bu nedenle hanlar hanı Bayındır Han’ın toyunda kötü bir muameleyle karşılaşır.²⁷⁵

Balıkesir yöresinden derlenen aşağıdaki bilgide katırın yavrusuzluğunun sebebini açıklamaktadır.

“İbrahim peygamber yakılacağı zaman çam ağacı odununu verdi. Bu odunları taşıyacak hayvan lazımdı. Katır da taşımaya razı oldu. Bu yüzden İbrahim peygamber beddua etti. “Senin bu dünyaya dölün yayılmasın” dedi. Bu nedenle katırın yavrusu olmaz.” (Süleyman DENİZ, *Balıkesir-Merkez-Karamanlar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen yukarıdaki rivayette katırın üreyememesinin sebebi, anılan hayvanın Hz. İbrahim’in yakılmasına iştirak etmesidir. Bunun sonucu olarak da Hz. İbrahim’in bedduasıyla cezalandırılmıştır.

5. Koyun

Uygur harfli Oğuz Kağan destanında Oğuz Han, altı oğluna ülkesini paylaşmaktadır. Oğuz Han, Uluğ Türk’ün gördüğü rüyaya dayanarak ülkesini paylaşır. Bu paylaşım sırasında Oğuz Han, şu şekilde bir uygulama yapar:

“Kırk kulaçlık bir direk, sağa dikip sağladı,

Direğin üzerine, altın bir tavuk koyup,

Direğin altına da, bir ak koyun bağladı.

Kırk kulaç bir direk de, sola dikip solladı,

Direğin üzerine, gümüş bir tavuk koyup,

Direğin altına da, kara koyun bağladı...”²⁷⁶

Burada dikkat çeken nokta, sağ tarafta ak koyunun, sol tarafta ise kara koyunun olmasıdır. Oğuzlarda sağ yan daha önemlidir. Oğuz Han’ın sağ yanında gökle ilgili adlar taşıyan üç oğlu, yani Bozoklar vardı. Burada, sağ tarafta ak koyunun yer alması,

²⁷⁵ Ergin, (2004), **a.g.e.**, s. 77-95.

²⁷⁶ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1. c. s. 127.

sağın renginin beyaz olduğunu ve bu yöndekilerin soyluluk ve üstünlüklerini göstermektedir.²⁷⁷

Koyun, kurban olarak sunulabilen bir hayvandır. Eski Türkler, her ne kadar Tanrı'ya at kurban etmeyi tercih etseler de günümüzde koyun, kurban olarak Tanrı'ya layık görülmektedir.

Balıkesir yöresinden derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Koyun için melikeye yakın, keçi için şeytana yakın derler.” (*İsmail YAŞAR, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü*)

“Koyunlar melaikedir. İçine şeytan giremez. Keçi şeytandır. Yanında içki içildiğinde melaike ağlar.” (*İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Lider koyunun sütü çok ak, yüzü karadır.” (*Habil ERCAN, Susurluk-Babaköy*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre koyun, melaike olarak kabul edilmektedir. Şeytanın koyun kılığına giremeyeceği belirtilmiş, sebebi de melaike olmasına bağlanmıştır. Koyun, doğası gereği uysal bir hayvandır. Keçi ise insanın aklına gelmeyecek noktalara çıkabilmektedir. Bu nedenle keçi şeytana benzetilmiş olmalıdır. Koyun sürüsünün içinde bir koyun lider olmakta ve bütün sürü de bu lider koyuna uymaktadır. Kaynak şahsımız, lider koyunun özellikleri arasında ak sütlü, kara yüzlü olmayı göstermektedir.

6. Koç

Tanrıya kurban adama olayı çok eski dönemlere dayanmaktadır. Kurban bizim toplumumuzda çoğunlukla kan akıtmak olarak algılanırken Altay toplumlarında kanlı ve kansız kurbanların olduğu bilinmektedir. İnsanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan kurban olayında en meşhur olan ve günümüzde de varlığını sürdüren rivayet, Hz. İbrahim'e Tanrı katından kurban etmesi için koçun gönderilmesidir:

Dinler tarihi araştırmacısı Mircea Eliade, **Ebedi Dönüş Mitosu** adlı çalışmasında, Hz. İbrahim'in kurban olayıyla ilgili olarak şunları yazmıştır:

---

²⁷⁷ Ögel, a.g.e. 1. c. s. 289.

“Morfolojik açıdan bakıldığında İbrahim’in oğlunu kurban edişi Eski-Doğu dünyasında sıkça uygulanan ve İbranilerin Peygamberler dönemine kadar sürdürdükleri, ilk çocuğun kurban edilişi pratiğinden başka bir şey değildir. İlk çocuk çoğunlukla bir Tanrı’nın çocuğu olarak görülürdü; hatta daha arkaik Doğu’da evlenmemiş kızların tapınakta bir gece geçirmeleri ve tanrı (onun temsilcisi, rahip ya da elçisi, “yabancı” tarafından hamile bırakılmaları adet olmuştu. Bu ilk çocuğun kurban edilmesi Tanrı’ya ait olanın ona geri verilmesi demektir. Böylece genç kan, Tanrı’nın tükenmiş enerjisini artırıyor (zira doğurganlık Tanrıları dünyayı sürdürme ve bolluk sağlama çabasında kendi tözlerini tüketiyorlardı; dolayısıyla onların da periyodik olarak yenilenmeleri gerekiyordu) ve bir anlamda, İshak, Tanrı’nın oğluydu, zira Sara doğurganlık çağını geçtikten çok sonra İbrahim ve Sara’ya verilmişti. Ama İshak, inançları yoluyla verilmişti onlara; vaat ve inancın çocuğuydu. İbrahim tarafından kurban edilişi, biçim olarak Eski-Sami dünyasında yeni doğmuş bebeklerin kurban edilmesine benzese de içerik bakımından bunlardan farklıdır. Eski Sami dünyasının tümünde böyle bir kurban, dinsel işlevine rağmen, sadece bir anane, anlamı tümüyle kavranılabilir bir ayinken İbrahim’in durumunda bir inanç eylemidir. Bu kurbanın neden istendiğini anlamaz; yine de bunu yerine getirir, çünkü Tanrı böyle istemiştir. Görünürde saçma olan bu eylemle İbrahim yeni bir dinsel deneyimi imanı başlatmaktadır.”²⁷⁸

Eliade’nin de belirtmiş olduğu gibi, Hz. İbrahim, kendisine verilen emri yerine getirmek durumundadır. Zor da olsa bu, Tanrı buyruğudur. Tanrı’nın buyruğunu itirazsız yerine getirdiği için de koç gönderilir ve bu koç Hz. İbrahim’in öncülüğünde tüm insanlığın kurtuluşu olur.

Balıkesir yöresinden koçla ilgili derlenen bilgi şu şekildedir:

“Hz. İbrahim kesileceği zaman gökten kara gözlü bir koç indiği için kara gözlü bir koç kurban etmek iyidir.” (*Mehmet ÇAKAK, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgiye göre koç Hz. İbrahim olayıyla birlikte anılmış ve kara gözlü bir koç kurban etmenin iyi olduğu belirtilmiştir.

---

²⁷⁸ Mircea Eliade, (1994), **Ebedi Dönüş Mitosu**, (Ankara), s. 109-110.

7. At

Bilindiği gibi, Türkler atlı-göçebe kültürün temsilcisi olmuşlardır. Göçebe insanın hayatında hayvanları, en çok da atı ön plana çıkarmıştır. At üstünde hayatını sürdüren bir insanın, atını yoldaş sayıp ona hayatında farklı bir yer vermesi kadar doğal bir şey yoktur.

Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi** adlı çalışmasında, “Ak-Han ve Atın-Taycı” adlı bir Altay masalından bahsetmektedir. Bu masalda at ve elbise verme töreni, ad verme töreninin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu masalda çocuğun at ve elbisesi, Tanrı tarafından gönderilmiştir. Destanda “Ak-Kır at” motifinin yer aldığına dikkat çeken Ögel, ak-kır rengin bir çeşit gök renk, yani, kutsal bir renk olduğunu belirtmektedir.²⁷⁹

Bilge Seyidoğlu, “Mitolojik Dönemde At” adlı makalesinde bir Buryat efsanesinden bahseder. Bu efsaneye göre genç bir kadın şaman olan atalarının ruhu ile evlenir. Bu evlilikten sonra kadının sahip olduğu atlardan birisi sekiz ayaklı bir tay dünyaya getirir. Dünyalı kocası bu atın dört ayağını keser. Bunun üzerine kadın çok üzülür, onunla gökyüzüne uçtuğunu ve başka diyarlara gittiğini söyler. Bu olaydan sonra kadın Buryatların koruyucu ruhları arasına girer.²⁸⁰

Seyidoğlu, Şamanizmle ilgili seanslarda yalnızca atın değil, beyaz at kıllarının da sembolik olarak kullanıldığını belirtir. Şamanların üzerine oturduğu kır atın kılları yakılınca at onları dünyanın ötesine taşır. Buryat mitine göre at ölü Şamanları yeni evlerine götürür. Bir Yakut mitinde şaman, davulunu çevirir elindeki sopayla üç kere yere vurur, davul üç ayaklı bir taya dönüşerek onu gökyüzüne götürür. At, burada sembolik bir yürüyüşü ve bedenden ayrılışını, “Şaman’ın mitik” ölümünü anlatmaktadır.²⁸¹

Seyidoğlu, Türk mitolojisindeki at tasavvurunu şu şekilde anlatmaktadır: “Türk mitolojisine göre şamanı kutsal güçlerin yanına götüren, Tanrılar’ın yanında bulunan at ölümün ve sezginin sembolüdür, gökyüzünde de yeryüzünde de yeri vardır. Tanrılar’ın insanlara yardım etmesi için onun varlığı gerekmektedir. Esrarengiz bir alemi

²⁷⁹ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1. c. s. 316.

²⁸⁰ Bilge Seyidoğlu, (1996), “Mitolojik Dönemde At”, **Umay Günay Aramağanı**, (Ankara), s. 52.

²⁸¹ Seyidoğlu, **a.g.m.**, 52.

yeryüzünde temsil eden hayvandır. Şaman'ın ve insanların en iyi dostudur. İnsanı cennete ulaştıracak yolu da at bilmektedir.²⁸²

Orhan Şaik Gökyay, **Dedem Korkudun Kitabı** adlı çalışmasında, Türkler için atın önemini şu şekilde açıklamaktadır: “Türkler denizden yahut dağdan gelen ilahi aygırlardan türeyen, süratte emsalsiz atlar bahşedilmekle de Tanrı tarafından öteki milletlerden üstün kılındıklarına inanmaktadırlar. Harç verilen önem nedeniyle atlara mezarlar da yapılmıştır.²⁸³

Abdülkadir İnan ise Türklerde atın önemini açıklamak için Orhun Kitabelerini ve “Dede Korkut Kitabı”nı kaynak olarak göstermekte ve şu açıklamayı yapmaktadır: “Orhun-Türk yazıtlarında, kahraman Kül Tigin’i biz bütün kahramanlıklarda atıyla beraber görüyoruz. Kazan Bey, Oğuz beylerine “Hüner atın mıdır, erin midir?” diye soruyor. Beylerin “erindir” diye verdikleri cevabı kabul etmiyor ve “yok; at işlemezse er övünemez, hüner atındır” diyor.”²⁸⁴

“Manas” destanında, isyanlar esnasında nutuk söyleyen Manas oğlu Semetey “Böyle birbirimizle mücadele etmeyelim. At ölümü ve er ölümü olmasın!” demektedir. At, it ve av kuşu, hatta insan arkadaşlardan daha sadık ve daha kadirşinastır. İnsan arkadaşına ihanet edebilir; fakat it ve at ihanet etmez. At yarışlarında at, kabilenin namus ve şerefi meselesidir. Atı olmayan (yayan) bir adamın kıymeti yoktur.²⁸⁵

Ali Abbas Çınar, atla ilgili “Dede Korkut Kitabı”nda dikkat çeken unsurları belirtmiştir: “Dede Korkut Kitabı’nın onuncu hikâyesi olan Uşun Koca Oğlu Segrek’de de uykuya dalan Segrek’i tehlikelere karşı uyarın atıdır. Segrek’in atı kendisini üç defa kurtarır. Bamsı Beyrek’in on altı yıl tutsak kaldığı Bayburt kalesinden kurtulduktan sonra ilk gördüğü varlık; otuzdokuz yoldaşı, annesi veya babası değil, boz aygırır. Atına kavuşmak veya atlı olmak düşmandan kurtuluşun ilk anahtarıdır. Bamsı Beyrek’in deniz kulunu boz aygırına söylediği;

“At dimezem sana kartaş direm kartaşumdamdan yig

---

²⁸² Seyidoğlu, **a.g.m.** s. 55.

²⁸³ Orhan Şaik Gökyay, (1973), **Dedem Korkudun Kitabı**, (İstanbul), CDXXVII.

²⁸⁴ İnan, (1998), **a.g.e.** “Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler ve Kelimelere Ait Notlar”, 1. c. s:182.

²⁸⁵ İnan, **a.g.e.** “Manas Destanı” s: 116.

Başuma iş geldi yoldaş direm yoldaşımdan yig” sözü sadece kendi ruhunun yansımaları değil, Türklerin atına bakış açısını da verir.

Kişinin kahraman olacağına işaretleri, at sahibi olmaktır. Destan kahramanları pek çok yerde atlarıyla birlikte ifade edilirler. Kahramanları ifade etmeye yarayan bu ifadelerde at en ön planda yer alır.”²⁸⁶

Metin Ergun ve Mehmet Aça'nın birlikte hazırladıkları “**Tıva Kahramanlık Destanları**” adlı çalışmadan da anlaşılacağı üzere, Tıva Türklerinin kahramanlık destanlarındaki atlar, konuşabilirler, binicileri ile birlikte kılıktan kılığa girebilirler, kimi zaman bahadırlardan çok daha zeki ve akıllıdır. Bu yönleriyle deneyimsiz ve bilgisiz genç bahadırların bu eksikliklerini giderirler. Binicilerini her türlü tehlikeye karşı önceden uyarırlar, tehlike anlarında onlara akıl vererek tehlikelerin savuşturulmasını sağlarlar. Kimi zaman, bahadırlar için göğün üçüncü katındaki Han-Hurbustu'nun kızını kaçırlar, kimi zaman da kutsal pışkırık ve sidikleriyle mevsimleri değiştirip yağmurlar, karlar yağdırırlar. Kahramanların davranışları ve kıyafetleri ne kadar mübalağalı bir şekilde anlatılırsa atların davranışları (koşmaları) ve koşum takımları o kadar mübalağalı bir şekilde anlatılmaktadır.²⁸⁷

Dede Korkut hikâyelerinde baş kahramanlar atlarının adları ile beraber anılırlar. “Boz atlu Kam Gan Oğlu Bayındır, Konur atlı Kazan, Boz aygırlı Beyrek gibi.”

İnan, kahramanların, atlarının adıyla beraber zikredildiğine Altay-Yenisey destanlarında çok tesadüf ettiklerini belirtmektedir.²⁸⁸

Türkler için at ayrı bir önem arz eder. Yaptığımız araştırmalarda kaynak şahıslarımız “at, avrat, silah” üçlemesine sahip çıkmakta ve bu üçlemenin her birinin de kişiye özel olduğunu ve öyle de kalması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Yalnızca Dede Korkut Kitabı'nda değil Manas destanında da atlar önemli bir yer arz etmektedir.

Naciye Yıldız, **Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller** adlı çalışmasında şunları söylemektedir. “Destanda savaşlardaki ve kahramanın günlük yaşantısındaki rolleri, cinsleri ve özellikleriyle üzerinde en çok

²⁸⁶ Ali Abbas Çınar, Dede Korkut Destanı'nda At ve At Kültürü, Uluslar arası Dede Korkut Bilgi Şöleni (19-21 Ekim 1999) Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s: 97-108.

²⁸⁷ Metin Ergun, Mehmet Aça, (2004), **Tıva Kahramanlık Destanları**, 1. c. (Ankara), s. 138.

²⁸⁸ İnan, (1998), **a.g.e.** “Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler” 1. c. s. 183.

durulan, kahramanın yanında bir şahsiyete sahip olan hayvanlardır. Bu şahsiyete bağılı olarak her biri bir isim taşımaktadır ve kahramanlar da sürekli bindikleri atlarıyla birlikte anılmaktadırlar. Manas Destanı'nda günlük hayatı doğrudan etkileyen atlar, olayların akışında sıradan özelliklerinin dışında davranışlarla da olayları etkilemektedir.²⁸⁹

Manas'ın ilk ölümünden sonra;

“Ak kula durup söyler;

Kaburgamı kara sinek kuruttu

Ben acı acı bağırıp darayın dibine saklandım

Bagdı Dölöt Baybiçe

Keklik gibi koşuşup

Sak başağını çok derdi

Onu gördüm yanıverdim,

İt deme sahibimi,

Ben Manas'ın atı idim.” mısralarında gördüğümüz gibi, Ak Kula'nın yas tutması, meleklerle konuşması ve “törö”sünün dirilmesini istemesi gibi, sıra dışı olaylar içinde de hayvanlara rastlamaktayız.

Atın kuyruğunun kesilmesi, ölümün işaretidir. “Dede Korkut Kitabı”nda ölen kişinin atının kuyruğu kesilmektedir. Kesilen bu kuyruk ölen kişiyle birlikte gömülmektedir.

Türkler, hayatlarında rol oynayan atın öteki dünyada da arkadaş olacağına inanmışlar ve ondan ayrılmak istememişlerdir. Destanî hikâyelerin bize anlattıklarına göre, rüyada birinin bindiği atın kuyruğunu kısa veya kesik görmek, o adamın ölümüne işarettir. Matem alameti olarak at kuyruğu kesmek yerine, bağlamak veyahut örmek de vardır. Rivayete göre Beltir Türkleri, eski zamanlarda ölünün sevdiği atı eyerleyip

---

²⁸⁹ Naciye Yıldız, (1995), **Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller**, (Ankara), s. 195, 211, 212.

müteveffanın eşyalarını üzerine bağlarlardı. Sonra atın kuyruk ve kâkülünü kadın saçı gibi örerler ve öldürüp mezarın üzerine bırakırlardı.²⁹⁰

Göktürlere ait 6.yy. kaynaklarında yas törenleri ile ilgili olarak at konusunda şu şekilde bahsedilmektedir: “Ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşya ile birlikte, ölü ile beraber yakarlar. Külünü belli bir günde mezara gömerler. Atlar ve koyunları kurban ettikten sonra başlarını kazık üstüne asarlar.²⁹¹

At, İslam’da da önem taşımaktadır. Hz. Muhammed, Mirac’a Burak isimli atıyla çıkmıştır. Toplumumuzda erkek çocuklarına “Burak” adının konulması da yaygındır.

Destandan halk hikâyesine geçişin önemli örneklerinden olan “Köroğlu”nda da at Köroğlu’nun kendisi kadar önemlidir. Bazen atı, Köroğlu’nun önüne geçer. Hatta atı olmadan Köroğlu’nun çaresiz kaldığı da görülür.²⁹²

Atlar, ruhlar dünyasıyla bağlantıda bir araç olarak düşünülmüştür. Şamanların deflerine bazen “şaman atı” denilmiştir. Atların, ölenlerin ruhunu öbür dünyaya götürdüklerine inanılmıştır. Kara Kalpaklarda tabuta “Ağaç At” denilmesi bu inancın bir izidir. İnanişe göre, yakut destan kahramanlarının atları, “at sürüsü koruyucusu” tarafından güneş diyarından gönderilmiştir. Ebülğazi Bahadır Han, Cengiz’in hanlığa çıktığı zaman, Gökçe’nin göklerden gelen bir ata binip, Tanrı katına çıktığını yazar. Azerbaycan Türklerinin inanişına göre, rüyada at görmek, uzun boyluluk göstergesi ve murada ermenin işareti olarak yorumlanır. Anadolu halk inançlarına göre, eğer birisi, güneş doğmadan, boz ata binip, bir dereden yedi kez geçerse ona hiçbir sihir etki etmez.

293

Kazak Türklerindeki inanişe göre deve çölden, inek sudan, koyun havadan, at ise rüzgârdan yaratılmıştır. Türkiye Türkleri de atın rüzgârdan yaratıldığına inanmaktadırlar. Böylece atın hızlılığı rüzgâr ile sembolize edilmekte, rüzgârın gücünün ata geçtiğine inanılmaktadır. Atın rüzgârdan yaratılmış olması inancının temelinde Gök Tanrı’ya bağlılığın ifadesi olduğunu belirten Şakir İbrayev, Kazak Türklerinin bu konudaki inançları hakkında şunu söylemektedir: “Gökyüzünde Demir Kazık, Akbozat,

²⁹⁰İnan, (1998), a.g.e. “Altay Pazırık Kazasında Defin Törenleri” 2. c. s:265-266.

²⁹¹İnan, (2000), **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, (Ankara), s: 177.

²⁹²Metin Ekici, (2004), **Türk Dünyasında Köroğlu**, (Ankara).

²⁹³Celal Beydili, (2005), **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, (Ankara), s. 71.

Gökbozat, Yedi Karakşı “Yedi Hırsız” adlı dört yıldız varmış. Bunlardan Akbozat ve Gökbozat Demir Kazığa bağlıymış. Yedi Karakşı ise Akbozat ve Gökbozat’ı çalmak için mütemadiyen fırsat kollamış. Tabii ki gece boyu fırsat kollayan Yedi Karakşı tam hedefine ulaşacağı anda gün doğuyor. Dolayısı ile hedefine ulaşamıyormuş. Bu iki atı çalma teşebbüsü gerçekleşecek olursa, inanişâ göre, kâinatın sonu gelir.²⁹⁴

Kazak Türklerinin destanlarından olan Er Töstik’te de “doru kısrağın döşlüğünden” yiyen Ernazar ve karısının bir çocuğu olur.

“Geçmiş zamanda Ernazar adlı bir kişi yaşarmış. Ernazar, zengin bir adammış. Ağıl dolusu koyunları, köstek dolusu develeri varmış. Otlak dolusu yıkları varmış. Ernazar’ın sekiz oğlu varmış. Yılların birisinde büyük bir kırgın, kıtlık olup elini malını uzağa otlatmaya sürüp gitmiş. Bu göçte Ernazar’ın sekiz oğlu da varmış. Bir kışlık erzaklarını yanlarına alıp karısıyla Ernazar evde kalmış. Ernazar’ın oğullarının gitmesi üzerinden bir daha haber gelmez. Aylar geçer gelmezler, yıllar geçer gelmezler. Ernazar’ın erzağı tükendi, acıktı, yiyecek yemek bulamadı. Karısıyla ikisinin yerlerinden kalkmaları dahi güç bela mümkün olur. Bir gün, geceye doğru ihtiyar, yatağından kalkıp evin tünlüğünü açar. Kalkmaya dermanı olmayan ihtiyar ocağa baksa, ocağın çadır duvarına bağlanan çubuğunda asılı duran doru kısrağın döşlüğü gözüne ilişir. Ernazar sevinçten deli gibi olur:

- İhtiyar, müjde! Kısrağın asılı duran döşlüğü yağlı görünüyor, hadi, hemen kazana koysana, -der.

Böylece bunlar döşlüğü kazanda pişirirler. Döşlüğü pişirip yiyen ihtiyar karı kocaya güç gelir. Çok geçmeden kocakarı gebe kalır. Zamani dolup doğurur. Bir oğlan çocuğu dünyaya gelir ve adını döşlük yedikten sonra dünyaya gelen çocuk deyip Töstik koyarlar.”²⁹⁵

Balıkesir yöresinden atla ilgili olarak derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Al atı, bin doruya, sür yağızı derler. Yani at alacaksın al renkli alacaksın. Bindin mi altına yakışacak olan doru olandır. Ama yola giden de yağızdır. At, avrat, silah kutsaldır. Kimseye emanet edilmez. At, sahibinin altında kişner derler. Irk bir at

²⁹⁴ Ali Abbas Çınar, “Türk Dünyası Destanlarında At-Yiğit Veya At-İnsan Birlikteliği”, **Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri**, 4-7 Kasım 1997, Ankara, 4. c., Ankara 2000, s. 135.

²⁹⁵ Mehmet Aça, (2002), **Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği**, (Konya), s:129

sahibini bilir. Ondan başkasına atlık yapmaz. Atın sahibi öldüğünde at başka birine çok zor alışır.” (Aydın ZEYBEK, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Alnında yıldız olan at, yağız at pek sevilmez.” (İsmail BAYKAN, *Bigadiç-Orhanlı Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre at, saygınlığını korumaktadır. At, avrat, silah üçlemesinde adı geçen at, tıpkı diğer öğeler gibi kimseye emanet edilmemesi gereken bir varlıktır. Kaynak şahsın verdiği bilgiye göre at, sahip olduğu rengi bağlamında sınıflandırılmıştır.

Ç. YABAN HAYVANLARI

1. Geyik

Geyik gerek Türk dünyasında gerekse günümüzde saygı duyulan bir hayvandır.

Bahaeddin Ögel, geyikle ilgili olarak Güney Sibiryaya masallarından örnek vermektedir.

“Bir bahadır avlanırken karşısına bir geyik çıkar ve er de geyiğin peşine düşüp onu kovalamaya başlar. Geyik kaçır, o kovalar. En sonunda bir Bakır-dağ’ın önüne gelirler. Baştan başa bakırdan yapılmış olan dağ birden bire açılır ve geyik de bu delikten içeri girer. Az sonra geyik kaybolur ve karşısına Yedi-Tanrı (Kuday) çıkar. Geyik burada tamamen bir serap ve Tanrı’nın elçisidir.”²⁹⁶

Ögel, geyiğin Türkler tarafından kutsal bir hayvan olarak kabul edildiğini belirtmekte; ancak, Türklerin geyikten türediğine dair bir kayda rastlamadığını da vurgulamaktadır:

“Türk efsanelerinde yer tutan daha ziyade dişi geyiktir. Bunlar da Tanrı ile ilgisi olan birer ilahe, dişi Tanrı ve daha doğrusu birer dişi ruh durumunda idiler. Göktürk çağında, Çin kaynaklarındaki efsane de bunu gösterir.” Efsane şu şekildedir: “Göktürklerin atalarından biri, sık sık bir mağaraya giderek orada dişi bir Deniz Tanrısıyla sevişirmiş. İki arasında bu aşk ilgileri devam ederken, günün birinde bu Göktürk reisi, bir süre avı düzenleyerek ordusu ile ava çıkmış. Askerler geniş bölgelerdeki vahşi hayvanları sürerek, nihayet küçük bir yere sıkıştırmışlar. Bundan

---

²⁹⁶ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1. c. s. 24.

sonra da avlarının etrafını çevirip, birer birer avlamaya başlamışlar. Tam bu sırada askerlerden biri, karşısına çıkan bir Ak-geyiği okuyla vurarak öldürmüştü. Bundan sonra sevgilisini yerinde bulamayan Göktürk reisi, meseleyi anlamış ve bu Ak-geyiği vuran askerle onun kabilesini cezalandırmış. Bu cezaya göre Göktürklerde insan kurbanları, hep bu askerin kabilesinden verilirmiş.”²⁹⁷

“Dede Korkut Kitabı”nda yer alan Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde Bamsı Beyrek bir geyiği kovalamaya başlar ve Banı Çiçek’in çadırına ulaşır. Bahaeddin Ögel, buna benzer bir olayı bir Altay masalında tespit etmiştir: “Oğlan bir geyik görür ve geyiği kovalamaya başlar. Geyik, bakır bir dağdan içeri girer. Oğlan da geyiği izler ve böylece bir kızla karşılaşır. Oğlan tıpkı Dede Korkut’taki Bamsı Beyrek masalındaki gibi kızla güreşir ve güreşte kızı yenerek alır.”²⁹⁸

Ögel, Çingiz Han destanında kurdun gökten, ala geyik Ho’ai Maral’ın ise yerden geldiğini ifade etmektedir. Bununla ilgili olarak da Radloff’un Güney Sibirya’daki Baraba-Om Türklerinden derlediği “Yestey Mönkö” masalına yer vermektedir.²⁹⁹

Çingiz Han ve ataları hakkındaki rivayetle ilgili olarak Abdülkadir İnan şunları söylemektedir: “Çingiz Han’ın cediti yüksek Tanrı’nın takdiriyle yaratılmış bir Boz Kurt idi, eşi beyaz bir dişi geyik idi. Onlar denizi geçerek geldiler. Onon nehrinin kaynağı ile Burhan-Haldun dağı çevresinde yerleştiler. Bataçihan adlı bir oğulları oldu.”³⁰⁰

Geyikle ilgili bir uygulamaya, Yakut Türklerinde rastlanmıştır. Yakut Türkleri, geyiklerin kulaklarına küpe takıyorlar ve bunları serbest bırakarak Tanrı’ya armağan ediyorlardı.³⁰¹

Türk dünyasında geyiğin kutsallığını anlatan pek çok efsaneye ulaşmak mümkündür. Bunlardan bir tanesi de Kazak Türklerine aittir:

“Eskiden attığını gözünden vuran çok nişancı bir avcı varmış. Tanrının verdiği nasibi kırdan toplayıp yer, av avlayıp gün geçirirmiş. Günlerden bir gün parlayıp duran

---

²⁹⁷ Ögel, **a.g.e.** 1. c. s. 569-570. Ayrıntılı bilgi için Bahaeddin Ögel, (1998), **Türk Mitolojisi**, 1. c. “Türk Mitolojisinde Geyik” adlı bölümüne (s. 569-584) bakınız.

²⁹⁸ Ögel, (1995), **a.g.e.** 2. c. s. 102.

²⁹⁹ Ögel, **a.g.e.** 2. c. s. 103.

³⁰⁰ İnan, (1998), **a.g.e.** “Türk Destanlarına Genel Bir Bakış”, 1. c. s. 227.

³⁰¹ Ögel, **a.g.e.** 2. c. s. 104.

sarı bozkırda nehre dalıp gücü kuvveti kalmayıp avlanıp gelirken, otlulu belde yayılan yalnız alaca geyiği görür. Koku yaymamak için çukura girip dereyi geçer ve yamacı aşır bir okluk yere gelir. İyice baktığında yer eşleyen keçiymiş. Av denilen gözün kurdu; avcı orada:

“Sende günah yok, bende azık yok”, deyip sadağını gerer.

“Kır hayvanı tabiatla dildeş” denilmez mi; bir tehlikenin döndüğünü sezen alaca geyik şüphelenip başını kaldırıncaya sadağını gerip duran ihtiyar avcıyı görür. Oktan hızlı olmadığını anlayan, kaçır kurtulamayacağını bilen alaca geyik, gözü parlayıp avcıya bakar ve yalvarmaya başlar.

“Ey ihtiyar avcı, canımı bağışlamamı istiyorum. Daha henüz karnımı kaldıramayan ikiz yavrum var. Şu korumasız körpeleri özledim, yüreğim istedi. Mememi emdirip geleceğim. Beni vurma. Eğer gönlümü alırsan, “Attığın ok yere düşmesin” diye dua ederim. O zaman sen uçan kuşla yürüyen, kaçan hayvanın kurtulmadığı rızklı, nasipli avcı olasın. Ölene kadar zorluk, kıtlık görmeyesin! Canımı bağışlamamı diliyorum. Beni vurma!” der.

Avcı bu sözü dinlemez. Gün boyunca boş yere dolaşır kırdaki avlanan avcı, bu geyiği kaçırırsa, evine boş elle varır gibi olmuş da sadağını çekip fırlatmış. Bunun üzerine mukaddes geyik, avcının gözünün önünde alaca taşta çevrilmiş. Ondan sonra ihtiyar avcının işi rast gitmemiş. Bu hadiseyi okuyan dombıracı “Şubar Kiyik” diye “küy” çıkarmış.³⁰²

Geyikle ilgili Telengit Türklerine ait bir rivayet, şu şekildedir:

“Bir zamanlar, üç geyik, Kobon adındaki bir avcı tarafından takip ediliyordu. Kobon, geyiklerin üzerine itlerini salmış. Fakat itleri geyikleri tutamamış. Sonra avcı oğlan geyiklere ok atmış. Ok, geyiklerden birinin kalbini delip geçmiş. Bugün geyikler de, ok da, itler de yıldız halinde gökyüzünde görünmektedir.”³⁰³

Ali Selçuk, **Tahtacılar** adlı çalışmasında, geyiğin Tahtacılar da kutsal kabul edildiğini belirtir ve şunları söyler: “Onlara göre geyik avlamak yasaktır, öldürülmesi

³⁰² M. Ergun, (1997), **a.g.e.** 2. c. s. 641.

³⁰³ M. Ergun, **a.g.e.** 2. c. s. 873.

günah kabul edilir. Geyiği avlayan kimselerin büyük bir felaketle karşılaşacaklarına inanan Tahtacılar, onun bir çeşit melek olduğunu ifade ederler.”³⁰⁴

Balıkesir yöresinden geyikle ilgili olarak derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Geyik uğurludur. Allah’tan iyilik getirir. Rüyada geyik görmek iyidir. Geyik peygamberimizin malıdır. Geyik asla vurulmaz.” (Mehmet AVCI, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Geyiğin vurulması bizde iyi sayılmaz. Vurulduğunda da geyik illaki kibleye dönüp yatarmış. Kibleye dönüp yatmasının sebebi de bunun ayağının altında tüy varmış. Bu tüy de mis gibi kokarmış. O yüzden geyik avı bizde yapılmaz.” (Mehmet YILDIZ, *Bigadiç-Karkın Köyü*; Mehmet BAYDEMİR, *Kayapa Köyü*)

“Geyik melek gibi iyi bir hayvandır. Öldürürsen uğursuzluk getirir.” (Yaşar Hüseyin MAÇIN, *Bigadiç-Karkın Köyü*; Halil İbrahim AŞIK, *Bigadiç-Kayalıdere Köyü*; İsmail BAYKAN, *Bigadiç-Orhanlı Köyü*; Metin ÇAKAR, *Susurluk-Demirkapı Köyü*; Recep YILMAZ, *Susurluk-Aziziye Köyü*)

“Geyik vurmak iyi değildir. Geyik vurulduğunda mutlaka kibleye döner.” (Hasan İBİŞ, *Susurluk- Sultançayırı Köyü*, Mustafa TEMİZ, *Balya-Müstecab Köyü*; İrfan ŞENYİĞİT, *Edremit- Zeytinli Köyü*; İbrahim TAN, *Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

“Kâfirler geyiğin ayağını bağlamışlar. Ayakları yara olmuş. Peygamberimiz de onun ayağına zeytinyağlı pamuk koymuş. Geyiğin ayakları zeytinyağı kokarmış. Geyik vurulmaz.” (Ali BALABAN, *Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Geyiği peygamberimiz sağmış. Bu yüzden vurulmaz.” (Şaban ŞAHİN, *Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*)

“Geyiğe silah atılmaz. Vurması günah, yemesi sevaptır. Yılda bir kere vurabilirsin. İki ya da üç kere vurursan haram olur.” (Mehmet Ali AYDEMİR, *Burhaniye-Börezli Köyü*)

“Geyik vurmak günahdır. Vuranın işi rast gitmez. Geyik vurulursa kibleye döner. Geyik vurulduğunda yedi yıl çiftleşmez. Eşini bekler.” (Mustafa GÜZEL, *Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

---

³⁰⁴ Selçuk, (2004), **a.g.e.** s. 245.

“Geyik Fatma ya da Havva anamızın ineğiymiş. O yüzden vurulmaz. Kâfirler geyiği yakalamışlar. Peygamberimiz onlara bırakın demiş. Peygamberimize “Bize bir mucize göster. Senin peygamber olduğuna inanalım” demişler. Peygamberimiz “Geyik söylesin” demiş. Kâfirler “Geyik söyler mi?” demişler. “Bırakın siz” demiş. Kâfirler “Bırakırsak kaçır” demişler. Peygamberimiz “Kaçmaz” demiş. Bırakmışlar, geyik kaçmamış. Geyik, peygamberimize “İki yavrum kaldı yuvada aç. Bana izin verin. Doyurayım geleyim” demiş. Peygamberimiz kâfirlere söylemiş. İzin vermemişler. Kaçar, gelmez demişler. Peygamberimiz “Kaçarsa beni tutun” demiş. Geyiği o zaman salmışlar. Geyik gitmiş. Çocuklarını doyurup gelmiş.” (*Hüsnü ABATEKİN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Geyik peygamberimizin ineği olduğundan öldürmemek gerekir. Geyiğin tırnaklarının arasında zeytinyağlı pamuk vardır. Geyiğin ayakları kırılmış. Peygamberimiz sarmış. Ayaklarına zeytinyağlı pamuk koymuş.” (*Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Geyik vurulmaz, etini yemek iyi sayılmaz” (*Mehmet YÜKSEL, İvrindi-Ayaklı Köyü*)

“Geyik vuranın yuvası dağılır.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen rivayetlere bakıldığında, geyiğin kutsal bir varlık olarak algılandığı görülmektedir. Geyiği öldürmek, iyi sonuçlar doğurmamaktadır. Balıkesir yöresinde geyiğin öldürülmemesi, dini nedenlere dayandırılmaktadır. Geyik peygamberimizin, Havva ya da Fatma anamızın ineği olarak kabul edilmektedir. İslam’ın etkisiyle geyiğin vurulduğunda mutlaka kibleye döndüğüne dair bir inanış hâkimdir.

Kutsal bir hayvanın vurulmamasıyla ilgili olarak Lucien Lévy-Bruhl, **İlkel İnsanda Ruh Anlayışı** adlı çalışmasında şunları söylemektedir: “İlkel insanlar bir hayvan yaralandığında ya da öldürüldüğünde tüm diğerlerinin bundan haberdar

olduğunu düşünürler. Öldürülen yalnızca bir başına yakalanıp vurulmuş bir hayvan değil tüm aslan ya da geyiklere özgü gizemli ilkeye yapılmış olan bir saldırdır.³⁰⁵

Balıkesir yöresinde geyik kutsal bir hayvandır ve öldürülmesi iyi bir eylem olarak görülmemektedir. Kutsal bir şahsın, (peygamberin ya da Havva-Fatma anamızın) hizmetinde olan geyiğe yapılan bir saldırı tüm geyiklere ait olan tılsıma karşı yapılan bir eylemdir.

2. Gelincik

Balıkesir yöresinde “as”, “as gelin”, “has gelin”, “gelin kadın” ve “sansar” isimleriyle bilinen gelincikle ilgili olarak Türk dünyası bağlamında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Bunda da eldeki kaynakların sınırlı oluşu etkili olmuştur.

Balıkesir yöresinden gelincikle ilgili derlenen bilgiler şu şekildedir.

“Gelinciği öldürmek iyi değildir. Onu öldürürsen haftasına sen de ölürsün.”
(*Hatice Sevim DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“As denilen bir hayvan vardır. O, senin önünü keserse uğursuzluktur.” (*Mehmet AVCI, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Gelincik çift gezer. Eğer birini eşinin karşısında öldürürsen senden mutlaka intikam alır. Öldürmek iyi değildir.” (*Mehmet ÖZTÜRK, Bigadiç-Balath Köyü*)

“Gelinciği öldürmek iyi değildir. Gelincik öldürüldüğü zaman diğer gelincikler mutlaka zarar verir. Çok zehirli bir hayvandır. Diğer hayvanların sadece beynini yer. Gelincik avluda yuva yapar, gezinirse diye bebek gömleği dikilip onun yuvasının yanına bırakılırdı.” (*İsmail BAYKAN, Bigadiç-Orhanlı Köyü*)

“Kayınvalidemin eski bir evi vardı. Orada yaşardı. Evini gelin kadın sardı. Hocaya gittik. Muska verdi. Evin bir köşesine koyduk ve gelin kadın evi terk etti.”
(*Feridun SANRI, Susurluk-Demirkapı Köyü*)

“Has gelini öldürmeyiz. Gördüğümüzde de “Hadi kızım değirmene git” diyerek kovarız. Gelinciğe tüfek atmayız. Yaralı falan kalırsa mutlaka bize zarar verir. Sütümüze zehir atar.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

---

³⁰⁵ Lucien Lévy-Bruhl, (2006), **a.g.e.** s. 67.

“Has gelin kendisine kötülük yapandan mutlaka intikam alır.” (*Mustafa TEMİZ, Balya- Müstecab Köyü; Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Gelinciği gördüğümüzde “Hadi git, biz senin hiçbir şeyine zarar vermiyoruz” deriz. Eğer öldürürsen eşi gelir sana zarar verir.” (*İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Gelinciği kızdırırsan mutlaka intikam alır.” (*Mustafa GÜZEL, Balya-Müstecab Köyü*)

“Biz sansar deriz. Sansar “Benim peşime düşüp beni vuracak olan karısını boşasın da gelsin” dermiş.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallılar Köyü*)

“As gelini taşlarsan mutlaka sana, hayvanlarına zarar verir. Gelinciği görünce “Hoş geldin. Bizim evdeki fareler sana kahpe, orospu diyor” dersen damdaki fareleri öldürmüş.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Balıkesir yöresinde derleme yaptığımız kaynak şahıslarımız, bize, gelinciğin çok zeki bir hayvan olduğunu ve köylerde gelincikten çok korkulduğunu belirtmişlerdir.

Yukarıdaki bilgilere bakıldığında gelinciğin dişi olarak tasvir edildiği dikkat çekmektedir. Gelincik için “as gelin, has gelin” gibi ifadelerin kullanılıyor olması onun eskiden gelin bir kız olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Ancak bu düşüncemizi destekleyecek herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

Gelinciğin öldürülmesi iyi sayılmamaktadır. Bunun nedeni gelinciğin kinci bir hayvan olması sonucu hayvanlara, sütlere zehir atma yoluyla intikamını almasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Gelincik çift gezen bir hayvandır. Eşi vurulduğunda diğeri mutlaka intikamını almaktadır. Gelinciği yuva yaptığı yerden uzak tutmak için küçük bir bebek gömleğinin yapılıp asılması büyüsel bir işlem olarak değerlendirilebilir. Kaynak şahıslarımız bu uygulamanın nedenleri hakkında herhangi bir yorumda bulunamamışlardır. Bebek gömleğinin tercih edilmesinin nedeni, muhtemeldir ki, gelinciğin kökeniyle ilgili tespit edemediğimiz bir efsane ya da inanışa dayanmaktadır.

Gelinciğin uzaklaşması için yapılan uygulamalardan biri de gelinciğe “değirmen”e gitmesini söylemektir. Burada gelinciğin değirmene kovulması dikkat çekicidir. Yaşar Kalafat, değirmenle ilgili halk inançlarının temelinde eski Türk inanç

sisteminin asli unsurlarında “su kültü”nün olduğunu, bir takım ak ve kara iyelerin mekân tuttuğu yerler arasında değirmenlerin de olabileceğini veya kutsal “yer-su” kapsamında değirmen ve çevresinin de düşünülebileceğinin mümkün olup olmadığını **Halk İnançlarımızda Değirmen**³⁰⁶ adlı yazısında tartışmaktadır.

Türklerin her suyun bir iyesi olduğuna inandıkları düşünülürse değirmen ve kutsal “yer-su” inancı bağlamında düşünmenin yanlış olmayacağı kanısındayız.

3. Tilki

Bahaeddin Ögel’in, Hıtaı imparatorunun ölümüyle ilgili yer verdiği bir efsanede tilki şu şekilde geçmektedir.

“İmparator T’ai-tsung dağlık bir bölgede on atlısıyla beraber avlanıyordu. Bu sırada, beyaz bir ata binmiş olarak tilki kovalayan bir adam gördü. Adam tilkiye bir ok attı ve tilki yuvarlanarak yere düştü. Fakat aynı anda, adam da ortadan kayboldu. İmparator aynı günde Luan şehrinde öldü. Sonradan buraya bir mabet yapıldı ve şehrin Cennet kuşu (Pheonix) adı verilen kapısında bir mabet ve mabette de ölen imparatorun resmi yapıldı. Bu resimde imparator at üstünde bir tilki kovalıyordu.”³⁰⁷

Abdülkadir İnan, Kırgız-Kazak Türklerinin inançlarında Sarı Albastı’nın keçi ve tilki suretlerine girdiğini belirtmektedir.³⁰⁸

Bir Kırgız efsanesine göre,³⁰⁹ “Eskiden ayı ile tilki karı koca olup birlikte yaşarlarmış. Sözü nü dinlemedikleri için Allah gücüyle onlardan kocayı ayıya, karıyı da tilkiye çevirmiş. Adam daha henüz ayıya çevrilmeden kalın boyunlu, güçlü kuvvetli ve ağır biriymiş. Kudret onu ayıya çevirince de eski sıfatlarını saklamış. Tilki ise cennetteki kadınların en güzeliymiş; “Güzelim, kurnazım, nazlıyım” deyip yürürken yaratanın kudretiyle tilkiye çevrilmiş. Kızları ise maymun olmuş.”

Balıkesir yöresinden derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Tilki için uğursuz denilir.” (*Mehmet AVCI, Bigadiç-Karkın Köyü*)

³⁰⁶ Yaşar Kalafat, (1996), “Halk İnançlarımızda Değirmen”, **Umay Günay Armağanı**, (Ankara), s. 147-150.

³⁰⁷ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1. c. s. 560.

³⁰⁸ İnan, (1998), **a.g.e.** 1. c. “Al Ruhı Hakkında”, s. 259.

³⁰⁹ M. Ergun, (1997), **a.g.e.** s. 578.

“Tilki, önünden geçerse uğursuzluktur.” (*Mehmet ÖZTÜRK, Bigadiç-Balatlı Köyü; Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Tilki önünden geçerse uğursuz sayarlar.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Tavşan ile tilki arkadaş olmuşlar. Tavşan “Tilki kardeş, benim bir bağım var. Gel beraber gidelim de oradan üzüm yiyelim” demiş. Tilki “Olur mu arkadaş? Sakın bizi vurmasınlar” demiş. Tavşan “Yok yav, benim elimde fermanım var. Bağ benim üzüm yiyebiliriz” demiş. Gitmişler. Üzüm yerken bağın sahibi bunları görmüş. Görünce silah atmaya başlamış. Köpek de havlamaya başlamış. Tavşan kaçmaya başlamış. Tilki, “Tavşan kardeş, nereye gidiyorsun? Bağ senindi. Hani elinde fermanın vardı. Sen bu bağdan üzüm yiyecektin” demiş. Tavşan, “Köpek havlar, tüfek tanlar, fermanı kim anlar. Yürü de kaçalım, kurtulalım” demiş.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde tilki uğursuz bir hayvan olarak kabul edilmektedir.

4. Kaplumbağa

Türk dünyasında ve Balıkesir yöresinde genel olarak eskiden insan olduğuna inanılan kaplumbağanın Çin ve Hint mitolojisinde dünyayı taşıyan hayvan olduğuna inanılmıştır. Eski Hint mitolojisine göre Tanrı Vişnu, bir kaplumbağa şekline girmişti ve bütün dünyayı üzerinde taşıyordu. Sonradan Vişnu yerine Buda geçmiş ve bu defa da Buda dünyayı taşımaya başlamıştı. Bu inanış Çin’de de vardır. Ayrıca bu inanış Budizm yoluyla Orta Asya’ya da girmişti. Mesela Dörböt Kalmuklarına göre Bodhisatva Manjuçri, dünyanın gerçek bir yaratıcısı idi. Bir kaplumbağa şekline girerek sırt üstü yatmış ve kaplumbağanın göbeği de yeryüzünü meydana getirmişti. Zaman zaman keneler bu kaplumbağayı ısırır ve kaplumbağa da kımıldamak zorunda kalırmış. Bu yüzden de büyük zelzeleler olurmuş.³¹⁰

Türk dünyasında kaplumbağayla ilgili tespit edebildiğimiz efsaneler şu şekildedir:

---

³¹⁰ Ögel, (1998), a.g.e. s. 442.

Azeri Türklerinde kaplumbağayla ilgili şu efsaneler tespit edilmiştir:

“Kaplumbağa güzel bir gelinmiş. Bir gün yıkanmak için su ısıtıyormuş. Elbiselerini çıkartıp girer tekneye ve yıkanmaya başlar. Birden içeriye kaynatası girer. Bir de bakar ki, gelini baştan ayağa çırlıçplak. Gelin ne yapacağını bilemez. Nereye gizlensin? Yüzünü göğe tutup:

“Bir şeyler olsun da bedenim örtülsün” diye yalvarır.

Gelin daha sözlerini bitirmeden kaplumbağa olur. Derler ki, içinde yıkandığı o tekne dönüp kaplumbağanın çanağı olmuş. O, bu tası çıplak vücudunu örtmesi için daima belinde taşır.”³¹¹

Azeri Türklerine ait diğer bir efsane de şu şekildedir:

“Geçmiş zamanlarda adet şöyleymiş ki, yıkanma, çimme vakti gelince insanlar, çayın kenarına kazan koyup yıkanmışlar. Arı, namusu her şeyden üstün tutarlarmış. Bunun için de bu çimerlikler, iyi bir yerde, bütün gözlerden, nazarlardan gizli bir yerde kurulmuş. Günlerden bir gün güzel bir gelin, çay kenarına gidip çimmek ister. Fakat bu gelinin çok büyük bir ayıbı vardır, çok tembeldir. Bu yüzden de herkes onu ayıplardı. Gelin ne kadar uğraşırsa uğraşsın bu kusurunu bir türlü düzeltmiyordu. Çünkü tembelliğin özünü, taşını içinden atamamıştı. Bu tembelliği yüzünden de yıkanırken kapalı, kuytu bir yer seçmez, nerede olursa olsun yıkanır. Gelin sudan çıkarken bir de bakar ki, ismeti, arı namusu temizliğini yitirmiş. Yabancı biri bir kenardan kendisinin güzelliğine bakıyor. Gelin korkuya kapılır. İçinde yıkandığı leğeni başına geçirip ismetini, namusunu yâd nazardan korumaya çalışır. Allah’a kendisini bu kötü durumdan kurtarması için yalvarır. Gelinin dileği kabul olur ve kaplumbağaya döner. İşte o zamandan beri kaplumbağa insanları görünce korunmak için başını kabuğun içine çeker; çanağına gizler.”³¹²

Kaplumbağayla ilgili bir Türkmen rivayetine burada yer vermek istiyoruz:

“Cimrilik, hasislik, fakirlik insana neler ettirmemiştir ki, kaplumbağa da bir zamanlar bizim gibi insanmış. Günlerden bir gün, bu kaplumbağanın yiyeceği bitip aç kalmış. Cadı komşusundan bir tabak borç buğday almış. Açlıktan mıdır, şeytana

³¹¹ M. Ergun, (1997), **a.g.e.** 2. c. s. 475.

³¹² M. Ergun, **a.g.e.** s. 476.

uymaktan mıdır nedir, kaplumbağa buğdayı geri verirken büyük tabak yerine küçük tabakla vermiş. Cadiya gerekli olan da budur. Bu hal komşusunun hoşuna gitmemiş ve:

“Kör olası, kaplumbağaya çevril, aç göz, nankör!” diye kargışlamış.

Ondan sonra, buğday alan bu adam, hemen kaplumbağaya çevrilmiş. Kudretin gücüyle iki tabak da onun vücuduna yapışıp kalmış. Kaplumbağanın üstündeki kabuğu büyük tabak, altındaki ise küçük tabakmış. O zamandan beri, o, yaptığı işten pişmanlık duyduğu için yavaş yavaş sürünürmüş. Olan olduktan iş işten geçtikten sonra gelen akıldan ne fayda?”³¹³

Bir Özbek rivayeti ise şu şekildedir:

“Bir bakkal varmış. Sürekli insanların haklarını yediği için Allah’ın kahrını, gazabını çekmiş. İnsanlar da onu kargışlamaya başlamışlar. Bunun üzerine Allah, onu önceleri bağışlamış, dokunmamış. Fakat sonunda dayanamamış. Terazinin bir kefesini adamın altına, bir kefesini de üstüne koyarak:

“Ölüp yitmeden cezanı bu şekilde çek” deyip göndermiş.”³¹⁴

Kırgız Türklerinde kaplumbağayla ilgili rivayet şudur:

“Eskiden bir kişi satıcılıkla meşgulmüş. Fakat bu adam, teraziyi tartarken doğru tartmayıp insanları aldatırmış. Bu insanlar kızıp onu kargayıp teraziyi üzerine koymuşlar da;

“İlahım, üstünden terazin düşmesin” demişler.

Hemen o an adamların kargışıyla satıcı kaplumbağa olup kalmış.”³¹⁵

Kazak Türklerine ait bir rivayette ise kaplumbağanın neden öldürülmediği açıklanmıştır:

“Annem kaplumbağayı öldürmekten çok çekinir. Hatta eve gelse başına ayran koyup gönderir. Bunun sebebini annem şöyle anlatır:

---

³¹³ M. Ergun, **a.g.e.** s. 514.

³¹⁴ M. Ergun, **a.g.e.** s. 556.

³¹⁵ M. Ergun, **a.g.e.** s. 605.

Eskiden insanlar, kendilerine kötülüğü dokunan birine çok içten kargış etse kargışı hemen tutarmış. Bunun gibi kaplumbağa da eskiden insanmış. Bir adam satın aldığı malın parasını fazla hesaplayan satıcıya:

“Teraziden yedin, kaplumbağa ol” diye kargışlamış. Ondan sonra satıcı kaplumbağaya çevrilip gitmiş. Bu yüzden onu öldürmek, vurmaz olmaz. Ondan sonra satıcılar da kargıştan korkmaya başlamış.”³¹⁶

Karaçay Türklerine ait bir efsane de şu şekildedir:

“Bir kadın bir gün fırına gidip ekmek yapar. Kadın, sıcak ekmeklerin kokusunu etrafa saça saça evine doğru gelirken, karşısına bir kocakarı çıkar. Kocakarı:

“Güzel kadın, hoş kadın ekmeklerin çok koktu. Bana bir kenarından azıcık ver” der.

Ekmekçi kadın ekmeğini bölmez. Kocakarıya:

“Aa! Verir miyim hiç” der ve evine gelir. Evine gelip ekmek teknesini açınca bir de ne görsün, ekmeklerinin hepsi kaplumbağa olmamış mı?”³¹⁷

Yukarıda Türk dünyasından efsane örneklerini verdiğimiz kaplumbağayla ilgili Balıkesir yöresinden tespit ettiğimiz bilgiler şu şekildedir:

“Ahirette bize su taşıyacağı için kaplumbağa öldürülmez.” (*Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Kaplumbağa eskiden bir insanmış. Fırında ekmek pişirirken yolcular geçiyormuş. Onlara ekmek vermemek için ekmek teknesinin altına saklanmış. O teknede onun üzerindeki kabuk olmuş.” (*İsmail BAYKAN, Bigadiç-Orhanlı Köyü*)

“Eskiden Ayşe abla vardı. Bardak, çömlek satmaya giderken önümüze kaplumbağa çıkarsa” Bu gün hepsini satacağız” derdi. Hepsi de satılırdı.” (Kayapa köyü toprak testi yapımıyla ünlü) (*Mehmet BAYDEMİR, İvrindi-Kayapa Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde kaplumbağa olumlu bir imaja sahiptir. Türk dünyasından verdiğimiz örneklerde olduğu gibi Balıkesir yöresinde de kaplumbağanın önceden insan olduğu ancak yaptığı bir hatadan dolayı kaplumbağaya

³¹⁶ M. Ergun, a.g.e. s. 646.

³¹⁷ M. Ergun, a.g.e. s. 780.

dönüştüğü belirtilmektedir. Kaplumbağanın insanın yoluna çıkması uğur kabul edilmektedir. Kaplumbağanın öldürülmemesinin nedenlerinden biri de ahirette bize su taşıyacağına dair oluşan inançtır.

Balıkesir yöresinde kaplumbağa nazardan koruyucu bir nesne olarak görülmekte ve yavru kaplumbağaların kabukları ahırların, sayaların kapılarına asılmakta hatta arabaların aynalarına bile asılmaktadır. Bununla ilgili inanış ve uygulamalara aşağıda yer verilecektir.

5. Köstebek

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda yaptığımız incelemeler sonucu köstebekle ilgili bir bilgiye rastlayamadık. Ancak Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru** adlı eserinde köstebekle ilgili şöyle bir rivayete yer vermektedir:

“Köstebeğin aslı insanmış. Yahudi ile Müslüman arasında bir toprak kavgası olmuş. Müslüman tarlanın kendi malı olduğuna dair tanıklar getirmiş, ama Yahudi direnmiş ve kimin malı olduğunun tarladan sorulmasını istemiş. Gizlice bir adamı tarlaya gömmüş. Kadı: “Sen kiminsin?” diyince tarladan: “Yahudinin” sesi gelmiş. Tanrı yalancı tanığı köstebeğe dönüştürmüş.”³¹⁸

Balıkesir yöresinden derlenen bir rivayet de şu şekildedir:

“Çobanın biri koyunlarını kırpyormuş. Biri önünden geçmiş “Bereketli olsun” demiş. Karşılığında çoban ona hiçbir şey dememiş. Adam da kızmış. “Allah seni yeraltında köstebek yapsın” demiş. Bu yüzden köstebek yeraltındadır, kördür. Köstebek yeryüzüne çıkınca kudurmuş demektir. Mutlaka öldürmek gerekir.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallılar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre köstebek, eskiden insandır ancak bir beddua sonucunda hayvana dönüşmüştür.

6. Domuz

Domuz, Türkler arasında İslam nedeniyle haram kabul edilen bir hayvandır. Domuzla ilgili olarak Türk dünyasından birkaç örneğe burada yer vermek istiyoruz.

---

³¹⁸ Boratav, (1997), **a.g.e.** s. 63.

Metin Ergun, **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi** adlı çalışmasında domuzla ilgili Türkmen rivayetine yer vermektedir. Bu rivayet şu şekildedir:

“Bir zamanlar bir balıkçı varmış. O, her gün balık tutarmış. Tuttuğu balıklar, gündün güne azalırılmış. Bakıp görse, onları balığı çok seven bir adamın çalıp yediğini görür. Balıkçı, o adamı hırsızlık yaparken yakalamış ve:

“Domuz olasın, domuz ol” diye kargamış. Bunun üzerine adam domuza çevrilmiş. Bu yüzden domuzlar, balığı çok severlermiş.”³¹⁹

Türkmenlerin domuz etini yememesinin nedenini anlatan bir başka rivayet de şu şekildedir:

“Evvel zaman içinde bir adam, bir gölün kıyısında balık tutmaktaymış. On gün içinde beş yüz balık tutmuş. Bu arada balıkçının yanına Seyit Hacı adlı bir vergici gelmiş. Seyit Hacı, Kabe emiri tarafından hususi olarak Müslüman illerinden vergi toplamak için gönderilen biriymiş. Seyit Hacı:

“Ey yaşlı ulu ihtiyar, eğer Müslümanlığın hak ise, doğruysa tuttuğun balıktan öşür vermelisin” diye balıkçıya seslenmiş. Balıkçı da:

“Ey adam, ben bu balıkları satarak ailemi zar zor geçindiriyorum. Size herhangi bir şey vermeyeceğim” diyerek Seyit Hacı’ya açık bir şekilde red cevabı vermiş. Çok kızan Seyit Hacı, onu kargışlamış:

“Yarabbi, domuz olasın! Muhammet peygamberin, Kur’an’ın yüzüne kara çektin, kararttın” deyip gözden kaybolmuş. Vergici gittikten sonra balıkçı adam, hüngür hüngür ağlaya ağlaya domuza çevrilmiş. Seyit Hacı, Allah tealanın yanına varıp yaptığından dolayı o balıkçıyı domuz etmesini istemiş. O zaman Tanrı:

“Olmaz. Sen o adama öyle demeseydin iyi olurdu” demiş. Vergi toplayan adam da :

“Ey kudretli Tanrım, okuduğum duayı, sözlerimi geri alıyorum. Pişmanım, diyeyim mi?” diye Allah’a yalvarmaya başlamış. Tanrı da:

“Artık geçtir. Edilen dua, söylenen söz, çıkan bir şey geri dönmez” demiş.

---

³¹⁹ M. Ergun, (1997), **a.g.e.** 2. c. s. 494.

Vergici Seyit Hacı, ondan sonra ettiği bedduadan çok pişmanlık duymuş. İşte o olaydan sonra Müslümanlar, dolayısıyla Türkmenler de “Domuz insandan çıkmıştır; insandan meydana gelmiştir, onun eti insana haramdır” diyerek domuz etini yemez olmuşlar.”³²⁰

Balıkesir yöresinden domuzla ilgili derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Domuz tarlalara gelip zarar vermesin diye berberde tıraş olmuş insanların tüyleri toplanır. Tarlaların kenarına dökülürmüş. Domuz gelmezmiş.” (*Yaşar Hüseyin MAÇIN, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Domuzun yayıldığı yer uğursuz sayılır.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre domuz iyi sayılmayan bir hayvandır. Domuzu tarlalardan uzak tutmak için yapılan uygulama dikkat çekicidir ve büyüsel bir nitelik taşımaktadır. Erkeğin yanı sıra, erkeğe ait herhangi bir nesnenin de bu sevimsiz olarak kabul edilen hayvanı tarlalardan uzak tuttuğuna inanılmıştır. Erkeğe ait olan bir nesnenin ziyankeş ruhları yaşanan bölgelerden uzak tuttuğuna dair bir inancı, Al Karısı olgusunda da görmekteyiz. Erkeğin ceketi, loğusa kadının yattığı odaya asılmakta ve böylece erkekten korkan Al Karısı'nın loğusaya musallat olamayacağına inanılmaktadır.

7. Fare

Teleüt Türklerinde fareyle ilgili olarak şöyle bir rivayete rastlanmaktadır.

“Fare, eskiden insanmış. O, usta bir avcıymış. Bir gün bu avcı oğlan, ava çıkmış. Yolda bir kuşla karşılaşmış. Hemen okunu çıkarıp atmış. Ok kuşun kuyruğuna saplanmış. Fare adlı bu oğlan, kuşu öldüremeyişine çok kızmış ve başparmağını kırıp yere girmiş. Sonra kendi kendine “Ben bundan sonra yılda dört ay yeryüzüne çıkacağım” demiş ve fareye dönmüş.”³²¹

Telengit Türklerinde ise fareyle ilgili şu rivayete rastlanmıştır.

---

³²⁰ M. Ergun, **a.g.e.** s. 517.

³²¹ M. Ergun, **a.g.e.** s. 869.

“Fare, küçük yaşta yetim kalmış. Anasız, babasız büyümüş. O, büyüüp usta bir avcı olmuş. Ulu Tanrı, kızıp onun başparmağını kırmış ve onu yer Tanrısına göndermiş. Arkasından da “Koy seni vursunlar, avlasınlar. Fakir, düşkün insanlar senin etini yesin. Hayvan ol da kendinden büyük insanlar seni yesin, kuşlar gagalasın” demiş.”³²²

Balıkesir yöresinden derlenen bilgi ise şu şekildedir:

“Yolunuzu fare keserse o iş rast gitmez.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

Balıkesir yöresinde fare iyi sayılmayan bir hayvandır.

8. Ayı

Bilindiği gibi ayı, kış uykusuna yatan ve yılın bir bölümünü uyuyarak geçiren bir hayvandır. Ayının bu özelliğiyle ilgili Mircea Eliade, Sibiryâ'nın kuzeydoğusundaki Koryaklarda, Gilyaklarda, Tlingitlerde, Tongalarda, Haydalarda ayının, “ay hayvanı” olduğunu çünkü ayının görünüp ve kaybolduğunu belirtmektedir.³²³

Türk dünyasında ayı kafası ve derisiyle ilgili tespitlerde bulunan Abdülkadir İnan şunları söylemektedir: “Bütün kuzey kavimlerinde ayıya karşı saygı gösterme adeti vardır. Bu adet Sibiryâ Taygalarından Norveç köylülerine kadar yayılmıştır. Altaylılarda ve Yakutlarda ayı adı tabu sayılan kelimelerdendir. Yakutlar ayıya *öbüge* (büyük baba) yahut *ta toyono* (dağ efendisi), Altaylılar da *aba* (baba), *kayrahan* (büyük han) derler. Yakutlar ayı kafası üzerine ant içmekte ayı kafası bulunmadığı zaman at kafası üzerine ant içmektedirler.”³²⁴

Bahaeddin Ögel, ayıyla ilgili olarak şunları söylemektedir: “Şimdiye kadar Orta Asya ve Sibiryâ'da en eski “Hayvan Ata”ları temsil eden başlıca üç tip elbise bulunmuştur. Bunlar da geyik, kuş ve ayı elbiseleridir... Ayı tipi elbiseler, daha ziyade Kuzey Sibiryâ ile Kuzeybatı Sibiryâ'da görülürdü. Başlıklar da genel olarak ayının baş derilerinden yapılırdı. Elbise üzerine ayının muhtelif yerlerinden alınmış kemikler dikilir ve bu suretle şaman kendisinin bir ayıyı temsil ettiğini göstermek isterdi. Bu şaman elbiselerinin en enteresan kısmı çizmelerdi. Çizmenin burnu ve topuğu tıpkı ayı

³²² M. Ergun, **a.g.e.** s. 873.

³²³ Eliade, (2003), **Dinler Tarihine Giriş**, (İstanbul), s. 185.

³²⁴ İnan, (1998), **a.g.e.** “Eski Türklerde ve Folklorunda Ant” 1. c. s. 329.

ayağına benzetilmişti. Ayının bacağından kesilen parçalar da yine çizmenin münasip yerlerine dikilmişti. Şamanın elindeki alet ve sopalar da ayı kemiklerinden yapılırdı. Öyle anlaşılıyor ki bu kemikler, ateş üzerinde ısıtılarak biraz şekillendirilmiş de oluyorlardı. Bu kemikler seçilirken bilhassa ön ayak kemiklerine önem verilirdi.”³²⁵

Sedat Veyis Örnek, **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane** adlı çalışmasında ayı kültürünün temelini onun insanlara benzeyen bir atadan geldiği tasarımında yattığını belirtmektedir.³²⁶

Türk dünyasında ayıyla ilgili yer alan rivayetlere yer vermek istiyoruz.

Azeri Türklerinde ayıyla ilgili rivayet şu şekildedir:

“Denildiğine göre vaktiyle ayı insanmış, değirmende çalışmış. Günlerden bir gün yemek yerken yakasından ekmeğin üstüne bir bit düşer. Adam, tembelliğinden bitini hemen orada ekmeğin üzerinde öldürür, sonra da o ekmeği yer. Onun bu hareketi Tanrı’ya hoş gelmez ve değirmenciye ayıya döndürür. Bu yüzden ayı en pinti hayvandır.”³²⁷

Başkurt Türklerine ait bir diğer rivayet ise şu şekildedir:

“Eski zamanlarda tılsım bilen bir genç, sürekli beline bir hançer takarak dolaşmış. İnsanlar içinde canı sıkılsa hemen ormana gider, hançerini çıkararak yere saplamış. Ondan sonra hemen orada ayıya çevrilirmiş. Ayı olduktan sonra da ormanda dolanmaya çıkarmış. İyice dolaşıp keyfi yerine geldikten sonra geri gelip hançerini tekrar beline takınca yeniden insan olurmuş.

Bir adam, onun o şekilde ayı olduğunu sezmiş. Kötülük düşünüp gencin ayıya çevrildiği anı takip etmiş ve hemen hançeri alıp suya atmış. Bir müddet sonra ayı genç, çıkıp gelmiş. Hançeri alıp beline takmak istemiş, fakat hançer yokmuş. Çok aramış ama bulamamış. Bu yüzden ondan sonra ayı olarak kalmış. İşte bugünkü ayı nesli ondan çıkmıştır.”³²⁸

Altay Türklerinde yer alan rivayet ise şöyledir:

³²⁵ Ögel, (1998), **a.g.e.** 1. c. s. 37-38.

³²⁶ Sedat Veyis Örnek, (2000), **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, (İstanbul), s. 98.

³²⁷ M. Ergun, (1997), **a.g.e.** s. 392.

³²⁸ M. Ergun, **a.g.e.** s. 685.

“Eskiden bir adam varmış. Bu adam çok kuvvetli biri aynı zamanda da oldukça alçak gönüllü biriymiş de. Çok yemek yediği için ailesi onunla dalga geçer alaya alırmış. Adam, buna çok üzülürmüş. Günlerden bir gün eline ip alıp ormana oduna gitmiş ve bir daha geri dönmemiş. Onun ormanda ayıya döndüğü söylenir. Elindeki ip de sarmaşığa dönmüştür.”³²⁹

Altay Türklerinde ayıyla ilgili bir başka rivayet ise şudur:

“Ayı, eskiden insanmış. Onlar iki kardeşmiş ve birlikte yaşarlarmış. Günlerden bir gün bir sebepten dolayı iki kardeş bozuşmuşlar. Büyük oğlan, küsüp kürküne bürünmüş ve bozkıra çıkıp gitmiş. Bozkırda otura otura ayıya dönmüş. Ondan sonra da kovanlığa varıp bütün balları yemiş. Bu yüzden halk onu:

“Altı ay aş yeme” diye kargımış. İşte o zamandan beri ayı, kışın altı ay aş yemez.”³³⁰

Tahtacıların ayıyla ilgili inanışları hakkında Ali Selçuk şunları söylemektedir:

“Tahtacılar arasında kendisi hakkında yasakların mevcut olduğu bir diğer hayvan ise ayıdır. Tahtacılarda genellikle ayı kelimesini kullanmak yasaktır. Ayı kelimesi yerine *koca oğlan*, *böcü*, *koca böcü* sözcüklerinin kullanıldığını tespit ettik. Özellikle yaşlı Tahtacılar ayı kelimesini telaffuz eden kimseleri yanlarından kovduklarını veya kendilerinin o ortamdan hızla uzaklaştıklarını ifade ederler. Bunun yanı sıra ayının postuna dokunmak da yasak olarak kabul edilir. Tahtacılar, ayı postuna dokunmaktan korktuklarını ifade ederler.”³³¹

Balıkesir yöresinden ayıyla ilgili tespit edilen bilgi şu şekildedir:

“Ayı vurmak iyi değildir. Çünkü ayının derisini yüzdüğünde aynı insana benzer.” (*İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgi, Türk dünyasının inanışlarıyla paralellik göstermektedir. Ayıyı öldürmek iyi sayılmamakta bunun nedeni de ayının insana benzemesidir. Yukarıdaki örneklere dikkat edilirse insana benzeyen, insanken hayvan

---

³²⁹ M. Ergun, **a.g.e.** s. 713.

³³⁰ M. Ergun, **a.g.e.** s. 714.

³³¹ Selçuk, (2004), **a.g.e.** s. 247.

donuna giren, insana yakın olan hayvanların vurulması iyi karşılanmamaktadır. Ayı da bu hayvanlardan biridir.

9. Tavşan

Tavşan, mitolojide Hitay imparatorunun doğumunda yer almaktadır. “İmparatoriçe Ying-t’ien bir rüya görmüş. Bu rüyada altın bir taç taşıyan düz ve süssüz bir elbise giyinmiş, elinde bir silah tutan, bir Tanrı karşısına çıkmış. Bu Tanrının yüz ifadesi çok güzel ve kendisi de yakışıklıymış. Peşinden de on iki tane garip hayvan geliyormuş. Bu hayvanlar arasında bir de siyah bir tavşan varmış. Bu siyah tavşan yürürken birdenbire atlayıp imparatoriçenin koynuna girmiş. İmparatoriçe bu siyah tavşandan gebe kalmış ve imparator T’ai-tsung’u (M.S. 927-938) doğurmuş.”³³²

Ögel yukarıdaki bilgiyi verdikten sonra siyah tavşanın, tavşan biçimine girmiş bir Tanrı olduğunu belirtir. Hitay devletinin kurucusu olan imparatorun tavşan yılında doğması sonucu tavşana büyük önem verildiğini belirten Ögel, tavşanın pek çok devlet merasiminde de önemli rol oynadığını, tavşana ok atma töreninin büyük bir haşmetle yapıldığını da vurgulamaktadır.

Tavşanla ilgili inançların özellikle Alevi topluluklarında daha geniş yer tuttuğu bilinen bir gerçektir. Alevilerdeki tavşanla ilgili inançlar hakkında Tahtacılarla ilgili araştırma yapan Ali Selçuk şunları söylemektedir. “Tahtacılar arasında en nefret edilen hayvan tavşandır. Tahtacılar tavşan eti yemek yasaktır. Onların bu yasağı birçok sebebe dayandırdıkları görülmektedir. Tavşanın tırnağının eşeğe, bıyıklarının kediye, burnunun domuzla benzediğini ifade ederler. Tavşanın pek çok organının İslamiyette eti yenmeyen hayvanlara benzediği için etinin yenilmeyeceğine inanırlar. Tahtacılar dişi tavşanın kadın gibi aybaşı olduğunu ileri sürerek onu pis kabul ederler. Bununla birlikte tavşanın sadece kandan oluştuğunu, etinin olmadığını, İslamiyette kan yemenin haram olduğunu ifade ederler. Tahtacılar tavşanı oluşturan kanın, kadının pis kanı (aybaşı kanı) olduğunu söylerler. Bazılarına göre Hz. Havva’nın doğumla gelen kanını Allah tavşana dönüştürmüştür. Bazıları ise Hz. Fatma’nın aybaşı kanını bir taşın altına koyduğunu, başka birisi o taşı kaldırdığında aybaşı kanının tavşana dönüştüğünü ifade ederler. Bunun yanı sıra tavşanın eşekten türediği inancı da mevcuttur. Onların inancına

---

³³² Ögel, (1998), a.g.e. 1. c. s. 559.

göre Hz. Ali, Hz. Osman'ı eşeğe dönüştürmüş, o eşeğin postundan da tavşan doğmuştur. Tahtacılar bu sebeple tavşana aynı zamanda Osman da demektedirler. Tahtacılar arasında uğursuz kabul edilen tavşanın üzerinden geçtiği tarlaları ve dokunduğu nesnelere de uğursuz kıldığına inanılır. Onlar önceki dönemlerde tavşanın geçtiği tarlayı yedi yıl sürmediklerini ifade ederler. Bununla birlikte tavşanın dokunduğu eşyaların kullanılmayıp atıldığını söylerler. Bu durumun tavşanın ölüsü için de geçerli olduğuna inanılır... Tahtacılar, herhangi bir yolculuğa çıkarken ya da işe giderken önlerinden tavşan geçerse onun uğursuzluk getireceği inancıyla evlerine geri dönerler. Tahtacılar arasında genellikle tavşan kelimesini söylemek yasaktır. Tavşan kelimesi yerine erneb, kulaklı, Osman terimlerinin kullanıldığını tespit ettik. Hatta yaşlı Tahtacılar, önceki dönemlerde tavşan kelimesini söyleyen kimselerin yanından hızla uzaklaştıklarını ifade ederler. Ayrıca ameli kötü bir kimsenin öldükten sonra ruhunun geçeceği hayvanların başında tavşan gelmektedir.³³³

Alevilerin tavşan yememesiyle ilgili nedenlerden bazılarını Cenksu Üçer'in **Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik** adlı çalışmasından öğreniyoruz. Üçer, Ali Selçuk'un söylediklerinden farklı olarak şunları da belirtmiştir. Bütün hayvanlar gözleri kapalı uyuduğu halde tavşan gözü açık uyur. Aleviler tavşan etinin kandan oluştuğuna ve tavşanın bir suyun önüne konulduğu vakit eriyeceğine inanmaktadırlar. Tavşan Ömer'den doğmuştur ya da Ömer'in dağda kalmış eşeğinden doğan sıpasının şekil değiştirmiş halidir. Aynı şekilde tavşanı Muaviye'nin doğurduğu inancı da yer almaktadır.³³⁴

Tavşanla ilgili olarak bir rivayeti de **Balıkesir Çepni Kültürü** adlı yüksek lisans tez çalışmasını yapan Halil İbrahim Şahin'den öğreniyoruz.

“Hz. Ali ile Hz. Osman bir gün konuşuyorlarmış. Hz. Ali:

“Allah'ın bir saatiyle bin saati aynıdır.” demiş. Hz. Osman:

“Olmaz öyle şey, bir saat bir saattir, bin saat bin saattir.” demiş.

Oradan Hz. Osman eve gelmiş, hanımı ekmek yapmak için hamur karıyormuş. Suyu kalmamış. Hz. Osman'a:

---

³³³ Selçuk, (2004), **a.g.e.** s. 247.

³³⁴ Cenksu Üçer, (2005), **Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik**, (Ankara), s. 385-388.

“Çeşmeden su getir de hamura katalım.” demiş.

Hız. Osman'ın çeşmeye gitmesi için de bir dereden geçmesi gerekiyormuş. Hız. Osman dereyi geçince Allah tarafından kadın kıyafeti giyinmiş hale gelmiş. Orada bir çobanla tanışmış. Hayli zaman geçmiş, çobandan bunun iki tane çocuğu olmuş. Bir gün yine derenin öbür tarafına geçiyor, eski Osman kılığına dönüyor. Osman testiği alıp hanımına su almaya gitmiş, dönüşte çocuklar da Osman'la birlikte gelmiş. Hız. Ali bunu biliyormuş. Hız. Osman da bu durumu kabul etmiyormuş. Orada kavilleşiyorlar bizim tazı olalım, bizim tavşan kim yakalarsa, kim kaçarsa o haklıdır. Hız. Osman tazı olmuş, Hız. Ali tavşan olmuş. Birbirini kovalamaya başlamışlar. Ondan beri Aleviler tavşan yemezler.”³³⁵

Balıkesir yöresinden tavşanla ilgili olarak derlenen bilgiler şunlardır:

“Yolda giderken arabanın önünden tavşan geçerse uğursuzluktur. Tavşan kuyruğu, tüyü arabalara asılır.” (*Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Tavşanı nefis için bir tane vurursan günahı olmaz. Birden fazla vurursan günahı çoktur. Allah hesabını sorar.” (*Mehmet AVCI, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Tavşan önünden geçerse uğursuzluktur.” (*Halil ULUTEKİN, Bandırma-Akçapınar Köyü; Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü; Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü; Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü; İbrahim TAN, Sındırgı-Kocakonak Köyü; Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü; Necati AYDIN, İvrindi-Ayaklı Köyü; Mehmet YÜKSEL, İvrindi-Ayaklı Köyü; Mehmet BAYDEMİR, İvrindi-Kayapa Köyü; Hüsamettin KÖSE, Savaştepe-Danişment Köyü*)

“Tavşan öldürülmesi iyi değildir. Peygamberin pisisi denir.” (*Feridun SANRI, Susurluk- Demirkapı Köyü*)

“Tavşan önünden geçerse işlerin rast gitmez. Tavşan vurulmaz. Çünkü tavşanı kestiğin zaman çok kanlıdır. Tavşan kediye benzer. Tavşanı kesmek uğursuzluktur. Tavşan kadınlar gibi adet gördüğü için yenmez.” (*Süleyman DENİZ, Balıkesir-Merkez-Karamanlar Köyü*)

---

³³⁵ Şahin, (2004), a.g.e. s. 183.

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre tavşan Aleviler kadar olmasa da pek sevilen bir hayvan değildir. Balıkesir yöresinde tavşanın önünden geçmesi iyi sayılmamakta ancak kuyruğu ya da tüyünün de nazardan koruduğuna inanılmaktadır. Balıkesir yöresinde Alevi olmayan köylerde tavşanın yenilmesinde herhangi bir sakınca görülmemekle birlikte önünden geçince de iyi sayılmamaktadır. Alevi köylerinde ise yukarıda tespit edilen bilgilerin paralelinde bilgiler tespit edilmiştir.

10. Yılan

Yılan, Türk ve dünya mitolojilerinde yer alan kimi zaman uğurlu sayılan kimi zamansa şeytanla eş tutulan, hastalıkların tedavisi için zehrinden medet umulan bir hayvandır.

Yılan belirli dönemlerde deri değiştirdiği için ölüp-dirilme motifinin sembolü haline gelmiştir. Halk arasında yılanın kendi eceliyle ölmeyeceği ancak bir insanın öldürmesiyle öleceğine dair bir inanç yerleşmiştir.

Yaratılış destanında ve kutsal kitaplarda da yer alan yılan, Adem ile Havva'nın cennetten kovulmalarında başrolde yer alan bir hayvandır. Böyle bir olaya sebebiyet veren yılan Tanrı tarafından cezalandırılarak ömrü boyunca sürünmeye mahkum edilmiştir. İnsanoğlu da yılanı gördüğü her yerde öldürecektir.

Yılan, cennetten kovulma olayında kötü bir varlık olarak yer alırken, koruyucu ruh olarak tanımladığımız iye kavramının da temsilcisi olmuştur. Balıkesir yöresinden tespit ettiğimiz bilgilerde yılan, kimi zaman bir evin, kimi zaman bir mezarın kimi zamansa bir definenin koruyucusu konumundadır.

Yılan, Balıkesir yöresinde sahip olduğu renge göre değerlendirilmekte bütün yılanlar için uğursuz sıfatı yüklenmemektedir.

Fuat Yöndemli, **Tarih Öncesinden Günümüze Yılan** adlı çalışmasında yılanın tarihsel süreç içerisindeki konumuna yer vermektedir. Yılanın tarih öncesindeki durumuna Yöndemli'nin bu çalışmasından bakmaya çalışacağız.

Bütün Eski Yakın Doğu'da olduğu gibi Mısır'da da yılan, ilahi bir varlık sayılmakta, kendisinde fertilité (veludiyet, doğurganlık, verimlilik) özelliği bulunduğuna inanılmaktaydı. Antik Mısırlıların yılanı tapındığı da bilinmektedir. Eski

Mısır medeniyetinde söz gelişi firavunlar, yılan tacıyla tasvir edilmektedir. Tehditkar bir şekilde doğrulmuş Mısır kobrası, yani açık kahverengi kutsal kobra yılanı, Eski Mısır İsis kültüründe taçlı ilahe Uto'nun hayvanıdır. Bu yılan, kudret ve iktidar sembolü olup, ateşli nefesiyle firavunların düşmanlarını öldürdüğüne inanılır.³³⁶

Cleopatra, İmparator Oktavianus'a esir düşmemek için, göğsünü açık kahverengi bir kobra yılanına sokturarak intihar eder. Mısır inancına göre böyle kutsal bir yılanın sokması sonucu ölen kimselerin, aslında ölmeyip ölümsüzlüğe kavuştukları şeklindedir.³³⁷

Gılgamış Destanında da yılanın neden uzun ömürlü olduğuna dair atıf yapılmıştır. Buna göre yılan hayat otunu yediği için uzun ömürlüdür.

Kutsal kitaplarda yılan lanetlenmektedir. Tevrat'ta Havva'yı kandırarak yasak meyveyi yediren yılan Tanrı şöyle der:

“Bu yaptığından ötürü, bütün evcil ve yabanıl hayvanların en lanetlisi sen olacaksın” dedi. Karnın üzerinde sürünecek, yaşamın boyunca toprak yiyeceksin. Seninle kadını, onun soyuyla senin soyunu birbirinize düşman edeceğim. Onun soyu senin başını ezecek, sen onun topuğuna saldıracaksın.” (Yar. 3: 14-15).

Yöndemli, Grekoların kültüründe yılan olumlu bir bakış açısı varken Yahudi-Hıristiyan inancının sonucu olarak bu olumlu bakış açısının değiştiğini ve zamanla Avrupa'da yılanın, şeytanın temsilcisi olarak kabul edilmeye başladığını belirtmektedir.³³⁸

Yılan, Hindistan'da doğurganlığın sembolü olarak görülmüş, gebe kalmak isteyen kadınlar, bir kobra yılanı edinip onu beslemektedirler. Afrika'da da Tchokweler, doğurganlığı sağlamak için zıfak yatağının altına odundan yapılmış bir yılan koyarlar.³³⁹

Yılan, Türk şamanizminde yeraltı ilahı Erlik ile ilgili bir semboldür. Kara yılan, Eril'in temsil ettiği karanlık dünyanın, kötülüğün ve ölünün de simgesidir.

---

³³⁶ Fuat Yöndemli, (2004), **Tarih Öncesinden Günümüze Yılan**, (Ankara), s. 17.

³³⁷ Yöndemli, **a.g.e.** s. 19.

³³⁸ Yöndemli, **a.g.e.** s. 67.

³³⁹ Yöndemli, **a.g.e.** s. 88.

Yılan, hikâye, masal ve efsanelerde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki anlam taşımaktadır. Olumsuz anlamıyla yılan, insanlar için tehlike, düşmanlık, şeytanlık, kurnazlık, zehir, ölüm, ihtiras ve şehveti temsil etmektedir. Olumlu anlamıyla yılan akıllılık, zekâ, beceriklilik, ihtiyat, ketumluk, kuvvet, iktidar, zenginlik, şifa ve yaratıcılığın sembolüdür.³⁴⁰

Orta Asya Türk boyları arasında olumlu, iyi özellikler taşıyan bir yaratık olarak kabul edilen yılan veya ejderha motifi, Türklerin İslam'ı kabulünden sonra, İslam-Arap inanışlarına paralel olarak, korkunç ve zararlı, kendisinden nefret edilen bir hayvan hüviyetine bürünmüştür. Yılan veya ejderha motifinin temsil ettiği bu kötü anlam, Türklerin Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya yerleşmesiyle aslına dönmeye başlamıştır.³⁴¹

Anadolu'da evlerde görülen beyaz renkli ve güzel kokulu bir cins yılanı “misk yılanı” denmektedir. Bu yılan cinsinin Hz. Muhammed Medine'ye hicret ederken, gizlenmiş olduğu Sevr mağarasında yaşayan ve onunla tanışan yılanın neslinden geldiğine inanılmaktadır.³⁴²

Yılan, halılarda motif olarak da yer almaktadır. Milas halıları olarak ünlenen halılarda yılan motifi yıllardır Milas halılarının vazgeçilmez motifi olmuştur. Bu motifin yer etme hikâyesini Yöndemli'den öğreniyoruz.

“Yüzlerce yıl önce Orta Asya'dan kopup gelmiş bir topluluğu, Bodrum'un kuzeydoğusuna düşen Mazı bölgesine ulaştır. Yorgunluğun iyice bastırması üzerine, oba lideri ormanlar arasında konaklama kararı alır. Uzun yürüyüş ve bölgenin boğucu sıcaklığı, göçerleri bitap düşürmüştür. Yayla insanları ovada, hem de çok sıcak bir Ege ovasında yıpranmışlardır. Fakat yine de, Orta Asya'daki anavatanlarının manzarasını kendilerine birazcık olsun hatırlatan çam ormanları ortasına çadırlarını kurmaktan, bir nefes alıp dinlenebilmekten memnundurlar. Yeni toprakların heyecanı içlerinde şimdiden kımıldamaya başlamıştır. Konaklamakla ilgili türlü işin peşine hemen koyulurlar. Herkes, üzerine düşen ödevi yerine getirmeye bakar. Bu ara, bir yılan sinsice çadırlar arasına girerek, oba liderinin tek oğlunu sokar. Yavru, bütün

---

³⁴⁰ a.g.e. s. 123.

³⁴¹ a.g.e. s. 90.

³⁴² a.g.e. s. 162.

uğraşmalara rağmen kurtarılamaz, ölür. Oba başkanının uzun yıllar çocuğu olmamıştır. Bu tek çocuğu doğururken, hanımı sakatlandığı için, başka çocukları olma ihtimali pek yoktur. Yılanı kurban giden, böylesine tek bir erkek evlattır. Bu acıklı olay, oba liderini, hanımını ve bütün göçerleri büyük yaslara sürükler. Mehmet adındaki çocuk, hemen orada toprağa verilir. Ve o gün bu gün, Mehmet'in mezarının bulunduğu yer “çocuk mezarlığı” diye anılır. Yine rivayet odur ki, Mehmet'in anası, evladının acısını ömür boyu unutmamış ve ilk halısını dokurken, halının üzerine o uğursuz kara yılanı çizmiştir. Derler ki, Mehmet'in anası, bu ilk halısını dokurken birden dalar. Ne yaptığını tam bilmeden halıya yanlamasına küçük bir yılan resmeder. Daha sonra, yine aynı dalgınlık içinde çok büyük bir yılan resmi ile halıyı boylu boyuna doldurur. Ve hayatı boyunca sadece bu şekilde halılar dokur.”³⁴³

Bektaşiler arasında yer alan inanca göre yılan kötülüğü simgelemektedir. Hatta Bektaşiler ikinci defa dünyaya gelişte kötü insanların bir tavşan ya da yılan şeklinde görülebileceğine inanılırdı.³⁴⁴

Balıkesir yöresinden yılanla ilgili derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Yılan cennetin kapısında bekçiymiş. Şeytana yardım etmiş ve onu içeriye almış. Allah da yılanın ayaklarını kırmış ve sürünsün demiş. Bunu gören kullarım da başını ezsin demiş. Yılanın kafasını ezersen çok sevabı vardır. Bir yılan eve geldiğinde evdeki dertleri de alır götürür derler.” (*Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Yeşil, mavi renkli yılanları öldürmemek gerekir. Yılanla karşılaşınca üç defa “Süleyman'a verdiğin sözü tut” dersin yılan akar gider. Rüyada yılan görmek iyi değildir, düşmandır denir ama öyle değildir.” (*Hatice UÇAR, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Yılan önünü keserse bu iyiye işarettir.” (*Mehmet AVCI, Bigadiç-Karkın Köyü; Kazım DEMİR, Balıkesir-Merkez- Kuşkaya Köyü; Selime TÜMEN, Bigadiç- Aşağıçam Köyü*)

---

³⁴³ a.g.e. s. 213.

³⁴⁴ Ögel, (1998), a.g.e. 1. c. s. 490.

“Yılan yola çıkınca eceli gelmiş denir. Hava değişecek denir. Eskiden her evin bir yılanı olurmuş. Kimse onu ellemezmiş. O da kimseyi ellemezmiş.” (*Yaşar Hüseyin MAÇIN, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Yılan yolunu keserse kötüye işarettir.” (*Halil İbrahim AŞIK, Bigadiç-Kayalıdere Köyü; Mehmet ÖZTÜRK, Bigadiç-Balatlı Köyü; Necati AYDIN, İvrindi-Ayaklı Köyü; Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

“Yılan ve tavus kuşu cennetin kapısında bekçiymiş. Bir an gaflete düşmüşler. Şeytanın içeri girmesine engel olamamışlar. Allah yılanı yerde sürünsün diye ceza vermiş. Tavus kuşuna da o güzelliğine karşı ayaklarını o kadar kötü yapmış ki tavus kuşu ayaklarını her gördüğünde bağıryormuş.” (*Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez*)

“Arabayla giderken yolumuzu yılan keserse yolumuz yılanın aktığı gibi gidecek deriz.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü; İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü; İbrahim TAN, Sındırgı-Kocakonak Köyü; Hüsnü ABATEKİN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü; Süleyman DENİZ, Balıkesir-Merkez-Karamanlar Köyü; Mehmet BAYDEMİR, İvrindi-Kayapa Köyü*)

“Yılan uğursuzdur. Rüyada görülürse uğursuzdur. Yılan yoluna çıkarsa uğurdur. Yaşlı yılan öldürmek günahdır, şerri dokunur.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Yılan gelmesin diye çıra konulur.” (*İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Peygamberimizi yakacaklarmış. Ateşe atmışlar. Yanmamış. Bakmışlar namaz kılıyor. Münafıklardan biri çıkmış:” Bunu yakmamız çok iyi. Kim zina ederse bir urgan lazım” demiş. Yılan “Ben urgan olurum” demiş. Yılan asmak için urgan olunca peygamberimiz durumu anlamış. “Bunlar beni bununla asacaklar” demiş. Yılan “Bundan sonra sen el, ayak yüzü görme, sürün” demiş.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“Peygamberimizin saklandığı mağarada yılan varmış. Peygamberimiz için “Buraya gelip saklanacak” demişler. Yılan “Allah’ım bana yüz sene ömür ver de ben bu peygamberi göreyim” demiş. Allah dileğini kabul etmiş. Yılan yüz sene ömür vermiş. Yılan zaten kendiliğinden ölmezmiş. Onu sen öldürürsen ölmüş. Yüz sene sonra ahir zaman peygamberimiz mağaraya gitmiş, saklanmış. Yorgunmuş. Ebubekir

yanındaymış. “Yat dizime biraz uyu” demiş. Peygamberimiz Ebubekir’in dizine yatmış, uyumuş. Yılan, kovuk bir taşın içinden kafasını sokmuş, girmeye uğraşıyormuş. Ebubekir yılanı görmüş. İçeri girmesin, peygamberimizi ısırır diye ayağının topuğuyla deliği kapatmış. Yılan, Ebubekir’in topuğunu yemiş, oymuş. Bu sefer Ebubekir’in gözünden yaş damlamaya başlamış. Peygamberimizin üstüne yaşlar akmış. Yaşları akınca peygamberimiz uyanmış. “Ne oldu Ebubekir? Neden ağlıyorsun?” demiş. “Hiç” demiş Ebubekir. Peygamberimiz bir bakmış. Ebubekir’in ayağı orada. “Çek ayağını” demiş. Ebubekir ayağını çekince, yılan içeri akmış. Kuyruğunun üzerine kalkmış, secdeye yatmış. O günden sonra yılan kendi kendine ölmezmiş. Rüyada bile görsen iyiye işaretmiş.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Zarar yapmadıkça yılanın vurulması iyi değildir.” (*Mehmet YÜKSEL, İvrindi-Ayaklı Köyü*)

“Yılan koruyucu özelliğe sahiptir. Benim bizzat başıma geldi. Rahmetli babam bana “Bir yerde para var. Git al” dedi. Ben de tecrübeli bir ağabeyimi alıp gittim. Ağabeyde dedektör de vardı. Para da orada belli ama üstünde bir yılan vardı. Ağabey bana “Bu yılan bu paranın koruyucusu, kazma vurmaya kalksan nefesin tutulur. Kovsan bile o paranın tek kuruşuna dokunamazsın” dedi. Nefesi kuvvetli bir hocaya gitmek gerekirmiş. O zamanlar ortalık karışık. Cesaret edemedim. Parayı da alamadım.” (*İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Eskiden şerbetli kimseler vardı. Yılanları yakalarlardı. Yakaladıkları yılanları öldürmezlerdi. Eğer öldürürlerse efsunlarının gideceğine inanılırdı.” (*İsmail BAYKAN, Bigadiç-Orhanlı Köyü*)

“Doğanlar köyünün mezarlığında mezarlığı koruyan bir yılan vardır. Köylülerden görenler bile var. Kafası kuzu kafası gibiymiş. Beli telefon direği kalınlığındaymış. Kimseye zarar vermez. Kimse de ona dokunmaz. Arabaların bazen önüne çıkarmış. Kimse onu ezmez. Bir tek su içmeye giderken görülür.” (*Naciye KUZU, Balya-Doğanlar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde yılan cennette bekçiyken şeytanla işbirliği yapmıştır ve bunun sonucunda sürünmekte ve insanlar tarafından öldürülmektedir. Buradan yola çıkarak yılanın şeytanın hizmetine girdiğini söylemek

mümkündür. Yılanla karşılaştığında üç defa “Süleyman’a verdiği sözü tut” demek yılanın zararlı bir eyleminden korunmak için söylenen tılsımlı bir söz niteliği taşımaktadır. Pertev Naili Boratav’a göre böyle bir sözün söylenme nedeni Süleyman peygamberin cinlerle sözleşmesini hatırlatmak içindir. Cinler: “Senin adını anan kişiye dokunmayacağız” diye Süleyman peygambere söz vermişlerdir.³⁴⁵

Yılanın yolda karşına çıkması bazı kaynak şahıslarımız tarafından iyi sayılmakta, bazıları tarafındansa iyi sayılmamaktadır. Yolda yılanın karşısına çıkmasını iyi sayanlar bunu yılanın fiziksel özelliğine dayandırmakta, yılan akışkan bir hayvan olduğu için kendi işlerinin de yollarının da yılan gibi akacağına inanmaktadırlar. Yılanı kötü bir varlık olarak değerlendirenler ise yılanın cennetten kovulma olayında şeytanla yapmış olduğu işbirliğinden böyle bir düşünceye sahip olmalıdırlar.

Balıkesir yöresinde yılanın koruyucu bir varlık olduğuna dair inanış yaygındır. Bu inanış bizi iye kavramına götürmektedir. Balıkesir yöresinde her evin bir yılan olduğu inancını kaynak şahıslarımız dile getirmişlerdir. Bu konuyla ilgili Mehmet Aça şunları söylemektedir: “Boratav’ın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, “ev iyesi”, Türkiye Türklerinde daha çok yılan (çoklukla ak yılan) biçiminde tasavvur edilmiştir. Kars ilinden tespit edilen bir inanca göre, evin sahibi ya da koruyucusu olarak görülen yılan, evin temelinde bir yerde yaşar ve ev halkına dokunmaz. Yılanın varlığından haberdar olan ev ahalisi yılanı dokunmaz, zarar vermez. Evin her ferdi tarafından görülemeyen bir yılan biçiminde tasavvur edilen “ev iyesi” inancına, aynı şekilde, Konya ili Karatay ilçesine bağlı Obruk köyünde de rastlamak mümkündür. Bu bölgede, evin temelinden çıkan yılan öldürülmemiş, öldürüldüğü takdirde uğursuzluk getireceğine, yılanın eşinin gelip evde yaşayanlara zarar vereceğine inanılmıştır. Rize ve çevresinde “ev iyesi”nin evin temelinde yaşayan bir kara yılan olduğuna ve bu yılanın diğer yılanları eve yaklaştırmadığına inanılmıştır.

Türkiye Türkleri arasında dışarıdan eve girilirken eşikten önce sağ adım atılmakta ve ardından da “Selamünaleyküm” denilmektedir. Bu selam verme, doğrudan evin sahibi ve bekçisi olarak kabul edilen “ev iyesi” inancıyla bağlantılıdır. Selam verilmediği takdirde ev iyesinin küseceğine, evi terk edip giderken bereketi de

---

³⁴⁵ Boratav, (1997), a.g.e. s. 87.

götüreceğine inanılmıştır. Türkiye Türklerindeki evin eşiğinde uzun süre durma ya da oturma yasağı da “ev iyisi” inancıyla bağlantılı olarak görülmüştür.”³⁴⁶

Balıkesir yöresinde anlatılan bir rivayet yukarıda yer verdiğimiz “misk yılıanı” adlı rivayetle benzerlik göstermektedir.

D. DİĞERLERİ

1. Kelebek

Balıkesir yöresinden derlenen kelebekle ilgili bilgi şu şekildedir:

“Yaz başında kelekler yeni çıkarken beyaz bir kelek görülürse hayatın bembeyaz geçeceğine eğer kırmızı siyahlı bir kelek görülürse hayatın kederli elemli geçeceğini söylerler.” (Sevim YILDIZ, *Balıkesir-Merkez*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgiye göre kelek baharın simgelerinden biridir. Yaz başında çıkan kelekler yeniden doğum simgeçiliğinin bir temsilcisi durumunda olmalıdırlar. Bu nedenle de kelebeğin görülmesiyle birlikte gelecek tahminleri de yapılmaktadır. Burada dikkat çeken nokta kelebeğin renk statüsünde ayrılık göstermesidir. Beyaz kelek saflığı temsil ederken kırmızı ya da siyah renkli kelek olumsuz bir hayatın işareti olarak kabul edilmektedir.

2. Peygamberdevesi

Balıkesir yöresinden peygamberdevesiyle ilgili tespit edilen bilgiler şu şekildedir:

“Peygamberdevesi eve geldiği zaman uğur getirdiğine inanılır. İyi bir şey olacağına inanılır.” (Ayşe YAŞAR, *Balıkesir-Merkez-Ayvatarlar Köyü*)

“Peygamberdevesini uğurlu böcek sayarlar.” (Habibe OLGUNSOY, *Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Balıkesir yöresinde peygamberdevesi uğurlu bir hayvan olarak kabul görmektedir. Kaynak şahıslarımız bu hayvanın uğurlu sayılma nedenleri hakkında yeterli bilgiye sahip değildirlar.

---

³⁴⁶ Mehmet Aça, (2006), “An Example of Tatar National Folklore’s Extension on The Other Turkish Communities: “Öy İyesi” Belief”, **Preservation and Development of Native Languages in Multinational States: Problems and Perspectives. International Scientific Conference (Kazan/Russia June 23-24, 2006), (Kazan)**, s. 122-124.

3. Böcek

“Ölen bir insanın oğlu ya da kızı evlendiğinde düğüne bir böcek gelir. Bu da onlara uğur getirir.” (*Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen yukarıdaki inançta belirtilen böceğin cinsi hakkında bir bilgi tespit edemedik.

4. Kırkayak

“Fadime anamızın çocuğunu sokmuş, öldürmüş. O yüzden kırkayağı görünce hemen bir vuruşta onu öldürmek gerekir. Eğer bir vuruşta öldürürsen ahirette Fadime anamız öldüren kişiye vezirini verecektir.” (*Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen kırkayakla ilgili bilgiye göre kırkayak Fadime anamızın çocuğunu öldürdüğü için cezalandırılmıştır.

5. Muştu Böceği

“Nişan böceği de denir. Eve girince “Nişanlım nerede, nerede?” diye sorulur. Kimin eline konarsa o kız ya da erkek nişanlanacak demektir. Böcek nereye uçarsa nişanlanılacak kişi de o yönde olacaktır.” (*Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgiye göre muştu böcek nişanlanacak kişiyi belirlemektedir. Manisa'nın Soma ilçesinde bu böceğe “müjdecî” denilmekte ve bir kişinin yanına geldiğinde ya da evin içine girdiğinde o haneye ya da kişiye müjde getireceğine inanılmaktadır.

6. Örümcek

Balıkesir yöresinde örümceğe peygamberimizi ölümden kurtardığına inanıldığı için saygı gösterilmektedir. Bu saygı örümceğin öldürülmemesi gerektiği inancını ortaya çıkartmıştır. Ancak örümceğin ağının da mutlaka temizlenmesi gerektiğinin vurgusu da yapılmıştır. Örümcek ağının temizlenmesine yönelik yapılan vurgunun temelinde örümceğin kimsenin uğramadığı, harabe yerlere ağ yapmasının kaynaklandığını düşünmekteyiz. Hz. Muhammed'in hayatını kurtaran; ancak, ağ

yapmasından da haz edilmeyen örümcek için belirli gün ve saatler tespit edilmiştir. Genellikle Cuma günleri, ikindiden sonra örümceğin ağı temizlenmemektedir.

Aşağıda Balıkesir yöresinde örümcekle ilgili inanış ve uygulamalara yer verilmiştir. Bu inanış ve uygulamalar şunlardır:

“Örümcek gelmesin diye devekuşu yumurtası konulur.” (*Ayşe YAŞAR, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Örümcek ağını hemen temizlemek gerekir. Eve bereketsizlik gelir.” (*Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü; Mehmet ÇAKMAK, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Evde örümcek tavandan aşağıya sarkarsa misafir geleceğine işarettir.” (*Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Örümceğin ağ yaptığı yeri iyi bilmezler.” (*Mehmet AVCI, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Örümcek vaktinde peygamberimizin saklandığı yere ağ yapmış ve peygamberimizi kurtarmış. O yüzden iyi bir hayvandır. O, ağ yapmasaydı peygamberimizi kâfirler öldürecek. Örümceğin ağını gördükleri için “Burada olamaz” diye geri dönmüşler.” (*Yaşar Hüseyin MAÇIN, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Cuma günü örümcek ağı temizlenmez. Günah olur. Cuma günü iş yapılmaz. Peygamberimizi ölümden kurtardığı için örümcek öldürülmez.” (*Halil İbrahim AŞIK, Bigadiç-Kayalıdere Köyü*)

“Örümcek evini bozma derler. Peygamberimizi ölümden kurtardığı için.” (*Kadir ÖRS, Dursunbey-Küçükler Köyü*)

“İkindiden sonra örümcek ağı bozulmaz.” (*Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez*)

“Cuma günü ve gecesini örümceğin yuvası bozulmaz. Onun yuvasını bozarsan senin de yuvan yıkılır derler.” (*Leyla AVCIOĞLU, Kepsut*)

“Peygamberimizi ölümden kurtardığı için örümcek öldürülmez.” (*Habil ERCAN, Susurluk-Babaköy; Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*)

“Gece örümcek ağı toplanmaz. Evin yıkılır derler.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Cuma günü örümcek ağı toplanmaz. Devekuşu yumurtası olan yerde örümcek olmaz.” (*Naciye KUZU, Balya-Doğanlar Köyü*)

“Örümceğin yuvasını gündüz boz, gece bozma derler.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Örümcekler güneşe karşı yol yapar. Örümcek yol yapıyorsa yağmur çok yakındır.” (*Mehmet Ali AYDEMİR, Burhaniye-Börezli Köyü*)

“Örümcek yuvası bozulmaz.” (*İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü; Necati AYDIN, İvrindi-Ayaklı Köyü*)

“Devekuşu yumurtasının olduğu yere örümcek gelmez. Örümcek peygamberimizi kurtardığı için öldürülmez.” (*İbrahim TAN, Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

“Örümcek evi Cumartesi, Pazartesi günleri bozular.” (*Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Örümcek peygamberimizin saklandığı yere ağ yapmış. Güvercin de oraya yuva yapmış. Kâfirler de onları görünce buraya giremez diye düşünmüşler. O yüzden güvercin ve örümcek öldürülmez. Örümcek ağı öğleden sonra ellenmez. Örümcek ağı sabahtan toplanır.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Örümcek yuvasını Cuma akşamı bozarsın.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallılar Köyü*)

“Örümceğin ağı kırk sene bozulmazsa o büyü olurmuş. Onun için örümcek ağının bozmak gerekir. Cuma, Cumartesi günü ise bozmamak gerekir. Kötü neticeleri olur.” (*Kıymet ÖZFİLİZ, Ayvalık*)

“Örümcek, tavandan aşağı sallanırsa misafir gelecek denir. Örümcek yuvası ikindiden sonra temizlenmez. Örümcek yuvası yıkanın yuvası bozular.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

7. Karınca

Balıkesir yöresinde karıncayla ilgili derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Evde karınca çok çıkarsa “zengin olacağız” denir.” (Ayşe YAŞAR, Balıkesir-Merkez- Ayvatlar Köyü; Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konaklılar Köyü; Kazım DEMİR, Balıkesir-Merkez-Kuşkaya Köyü)

“Karınca bize ahirette su taşıyacağı için öldürülmez.” (Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü)

“Karınca öldürmek iyi değildir.” (Hatice Sevim DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü; Aydın ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü)

“Karınca öldürmek iyi değildir. Bir karınca dahi taşlasan öteki dünyada hesabı vardır. Gönlünü de karıncadan büyük tutmayacaksın.” (Mehmet ÇAKMAK, Balıkesir-Merkez- Ayvatlar Köyü)

“Bir evde karınca yuvası olursa bereket olur.” (Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez- Akarsu Köyü; Emine TAN, Sındırgı-Çaykırın Köyü; Halil İbrahim AŞIK, Bigadiç- Kayalıdere Köyü; İsmail BAYKAN, Bigadiç-Orhanlı Köyü; Leyla AVCIOĞLU, Kepsut; Necati AYDIN, İvrindi-Ayaklı Köyü)

“Karınca çok çıkarsa hava yağacak denir.” (Habibe YILDIZ, Bigadiç-Karkın Köyü)

“Karınca yağmur yağacağından bir gün önce yuvasından çıkar ve çok çalışır.” (Mehmet AVCI, Bigadiç-Karkın Köyü)

“Karınca çok çalışkandır. Hiç kimseden yardım almaz. Karınca toplu halde çıkarsa zenginliktir.” (Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez)

“Karıncalar yuvasından çok çıkarsa yağmura yağacak denir. Kanatlı karıncalar yuvasından çok çıkarsa yağmur yağacak, bereket olacak denir.” (Halil ULUTEKİN, Bandırma-Akçapınar Köyü)

“Karınca toprağını poyraz tarafına yığarsa kış çok olacak denir. Eğer kible tarafına yığarsa kış yaz gibi geçecek denir.” (Habil ERCAN, Susurluk-Babaköy)

“Sarı karınca çıkan hanenin o yıl evi hep bereketli olur.” (Recep YILDIZ, Susurluk- Aziziye Köyü)

“Karınca yuvasını yükseltince rahmet gelecektir.” (*Hasan İBİŞ, Susurluk-Sultançayırı Köyü*)

“Karınca toprağını çok yığarsa yağmur yağacak demektir.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Hidrellez günü karıncanın toprağından alıp onu suyun içine koyarlar. Ondan yoğurt mayası çıkarırlar. Bu iş ezan olmadan abdestli olarak sabah ezanı olmadan yapılır.” (*Mustafa TEMİZ, Balya-Müstecab Köyü*)

“Evde karınca çıkarsa misafir gelecek denir. Toprağını kibleye doğru yığar.” (*Mehmet Ali AYDEMİR, Burhaniye-Börezli Köyü*)

“Karınca çok çalışırsa kış çok olacak denir. Karınca dağınık değil toplu çalışırsa hava yağacak denir.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“Bir evde sarı karınca olursa zenginliğe işarettir. Kanatlı karınca olursa o evden ölü çıkar.” (*Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“İki arkadaş ortakmış. Biri dükkânda durur. Diğeri de dışarıdan alışveriş yapmış. Bir gün dışarıya giden yumurta almış. Büyüklerini kendine küçüklerini arkadaşına ayırmış. İçerideki arkadaş hile olduğunu anlamış. Çünkü karıncalar yiyeceklerini dışarıdan içeriye getiriyorlarmış. Ortağı yumurtanın büyüğünü ayırınca karıncalar yiyeceklerini dışarıya götürmeye başlamış. O zaman adam içimize hile girdi demiş. Arkadaşına bunu söylemiş. Arkadaşı inkâr etmiş. Diğeri de sen düşün, taşın demiş. Arkadaşı düşünmüş. Ben pazara gittim ikimize yumurta aldım. Büyüklerini kendime küçüklerini sana aldım demiş. Sonra helalleşmişler. Karıncalar yine yiyeceklerini dışarıdan içeriye taşımaya başlamış.” (*Süleyman DENİZ, Balıkesir-Merkez-Karamanlar Köyü*)

“Karınca çok çalışkandır. Cırcır böceği bir gün gelmiş. Karıncadan yiyecek istemiş. Karınca da “Sen bütün yaz yatıyorsun, çalışmıyorsun. Şimdi benden yiyecek istiyorsun. Türkü söylüyorsun. Sana yiyecek veremem” demiş. “Sen lekbetsin” demiş. Cırcır böceği başlamış. “Karıncacık beli incecik bana lekbet dedi dedi dedi” diye ötüp çatlamış. Cırcır böcekleri yazın orak zamanı çatlayarak ölürler. (lekbet=çakışmayan, muhtaç)” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Hidrellezde evinin önünde, evinde çıkan karınca için bolluk bereket derler. Hidrellez günü karıncanın çıkardığı toprağı üç ya da yedi yerden toplayıp bir beze koyarsa onu da evinin bir köşesine koyarsan bereketi tükenmez denir.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe- Yeşilhisar Köyü*)

Karınca gerek dünya masallarında gerekse Balıkesir yöresinde çalışkanlığıyla ün salmış bir hayvandır. Balıkesir yöresinde karınca bereketin simgesi olarak tasvir edilmektedir. Karınca için böyle bir tasavvurun sebebi karıncanın çok olmasından kaynaklanmaktadır. İslam dininde “karınca duası” adıyla anılan dua iş yerlerine bereket getirmesi amacıyla asılmaktadır. Balıkesir yöresinde karınca zenginliğe işaret etmektedir. Karıncanın toprağını yığmasından, toplu ya da dağınk çalışmasından hava tahminleri de yapılmaktadır. Kısaca Balıkesir yöresinde karınca bolluk, bereket ve zenginliğin simgesidir.

E. HAYVANIN İLK SÜTÜ İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Balıkesir yöresinden hayvanın ilk sütüyle ilgili olarak derlenen inanış ve uygulamalar, bizi saçı ve kurban törenleri hakkında bilgi vermeye yöneltmektedir. Burada öncelikle saçı ve kurban törenleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacak ardından Balıkesir yöresinden derlenen inanış ve uygulamalara yer verilecektir. Daha sonra da bu inanış ve uygulamalar değerlendirilecektir.

Günümüzde kurban kan dökmek olarak algılanmaktadır. Ancak daha önceki dönemlerde kurban, canlı kurbanın yanı sıra, temelde kanlı ve kansız olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Abdülkadir İnan, Şamanistlerde kurban sunulmadan ayin yapılmadığını her ayin için kanlı ve kansız kurban sunulması gerektiğini belirtmektedir.³⁴⁷

Anohin, **Altay Şamanlığına Ait Materyaller** adıyla dilimize çevrilen çalışmasında *Aruu körmöslere* sunulan kurbanların kanlı ve kansız olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtmiştir. Kansız kurban olarak kabul edilen nesnelere de sıralamıştır.

---

³⁴⁷ İnan, (2000), a.g.e. s. 100.

1. Kullanılmamış taze şarap (arakı). Şarap ekşimiş süttten *algıy* denilen özel bir alet ile yapılır. Şarap ayılda kaşık ile açık alanda veya bozkırda ise bir demet ot ya da ağaç dallarıyla serpilir. Serpme işini (çaçar) şaman veya ayılın reisi gerçekleştirir.
2. İnek, kısrak veya keçilerden ilkbaharın ilk sağılmış temiz sütü. Bu süt de tıpkı şarap gibi *aruu körmös*lerin tasvirine serpilir.
3. Bazı yerlerde bazı *aruu körmös*lere yeni açılmış paketten kesilen ilk parçalardan bir avuç çay atılır.
4. Ekmekten yapılan ve Saba adı verilen içecek.
5. Potko: Su, arpa unu ve süt karıştırılarak yapılan bulamaç.
6. *Aruu körmös*lerin tasvirlerinin üzerine asılan bir demet arpa ve buğday.³⁴⁸

Burada belirtilen kansız kurbanlardan bizim konumuzla ilgili olan inek, kısrak veya keçilerden ilkbaharda sağılan ilk süttür. Yukarıda da belirtildiği gibi bu süt *aruu körmös* adı verilen temiz yeraltı ruhları olarak çevrilebilen ruhlara serpiilmektedir.

Abdülkadir İnan, Yakutların saçı töreni yaptıklarını belirtmektedir.³⁴⁹

Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri** adlı çalışmasında saçı uygulaması hakkında şunları söylemektedir. “Saçı da eskiden muhtelif olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan iye ve ruhlara sunulan ve onlar adına onların rızasını ve yardımını kazanmak için dağıtılan cansız nesnelere / yiyecek, içecek, bez gibi verilen addır. Saçlar öz itibarıyla bir cins kurban niteliği taşır. Ürk düğünlerinin her safhasında saçı vardır... Saçı sadece düğünlerde değil hayatın her safhasında görülür. Çocuk dünyaya gelince, ilk dişi çıkınca, ilk defa saç traş olunca ailesi saçı yapar. Ayrıca ölen kişinin de ailesi ruhu için saçlar yapar. Saçı giderek sadaka ile aynilemiştir.”³⁵⁰

Saçıyla ilgili olarak Lucien Lévy-Bruhl, **İlkel İnsanda Ruh Anlayışı** adlı çalışmasında şunları söylemektedir: “Bilindiği gibi bir grup, ölü ve canlı üyelerden oluşmaktadır. Birinci sıra ölümlere aittir. Bu yüzden ilk önce onlara hizmet etmek

³⁴⁸ Anohin, (2006), **a.g.e.** s. 35-36.

³⁴⁹ İnan, (2000), **a.g.e.** s. 102.

³⁵⁰ Yaşar Kalafat, (1995), **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, (Ankara), s. 111.

gerekmektedir. Her şeyin ilki onlara sunulmaktadır... Junod: “Bantular ürettikleri meyve ve sebzeleri önce Tanrılarına (ölü atalarına) sunmadıkları takdirde bunlardan yararlanmaya cesaret edebileceklerini sanmamaktadırlar... Hererolarda sabah yeni sağılmış sütü saçı yapmadan kimse içemez. Önce ataların içmesi gerekmektedir.”³⁵¹

Bu kısa açıklamadan sonra Balıkesir yöresinden derlenen inanış ve uygulamalara geçmek istiyoruz:

“Hayvanın ilk sütü “ağız sütü” olarak adlandırılır. Eskiden pişirilip yenilirmiş ancak şu anda yapılmıyor. Hayvanın ilk sütü yani ağız sütü bittikten sonraki sütü bir iki günlük sütü de bereketli olsun diye komşulara dağıtılır. Bu adet halen sürmektedir.” (İsmail YAŞAR, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Hayvanın ilk sütü sağıldığında çeşmeye ya da dereye dökülür. Süt çok olsun diye yapılır. Bereketli olsun diye komşulara dağıtılır.” (Ayşe YAŞAR, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*; Mehmet DURU, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Hayvanın ilk sütü bereket olsun, hayvanın başının gözünün sadakası olsun diye dağıtılır.” (Medine DOLANBAY, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“İneklerin sütü bol olsun diye akan bir yere ilk sütü dökülür. Koyunların sütünü dökmezdik. Koyunların ilk sütünü kuzuya emzirtirdik. Yoksa kuzu kursak tutmaz, ölürdü.” (Hatice Sevim DOLANBAY, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Hayvanın ilk sütü orman içine yahut bir çakıllı avlu içine dökülür.” (Mehmet ÇAKMAK, *Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Hayvanın ilk sütü çeşmenin aktığı yere dökülür.” (Yurdanur ZEYBEK, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*; Hatice UÇAR, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*; Kazım DEMİR, *Balıkesir-Merkez-Kuşkaya Köyü*; Şaban ŞAHİN, *Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*; Mehmet Ali AYDEMİR, *Burhaniye-Börezli Köyü*)

“Hayvanın ilk sütü toprağa dökülür. Ayak altına dökülmez.” (Mehmet AVCI, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Hayvanın ilk sütü ağız sütüdür. Katık yapılır, yenir.” (Yaşar Hüseyin MAÇIN, *Bigadiç-Karkın Köyü*)

---

³⁵¹ Bruhl, (2006), a.g.e. s. 72.

“Hayvanın ilk ağız sütünü hemen yavrusuna vermek gerekir. Yoksa buzağı ayağa kalkamaz. İlk ağız sütü konu komşuya dağıtılır. Özellikle hıdrellez günü sağılan süt eve getirilmez, dağıtılır.” (Emine TAN, Sındırgı-Çaykırın Köyü)

“Hayvanın ilk sütü konu komşuya dağıtılır. Olan olmayan tatsın. Allah bize verdi başkaları da tatsın. Gözleri kalmasın diye yapılır.” (Halil İbrahim AŞIK, Bigadiç-Kayalıdere Köyü)

“Hayvanın ilk sütü ağız sütüdür. Hayvanın ilk ağız sütünü hemen yavrusuna vermek gerekir. Hayvana ilk sütü içirilmezse bağırsaklarının açılmayacağına inanılır. Hayvanın ilk sütü az ise yavrusuna yumurta sarısı içirilir.” (İsa IRMAK, Bigadiç-Orhanlı Köyü)

“Ağız sütüne un, şeker katarak hoşmelime benzer bir şey yaparlar, çok faydalıdır.” (Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez; Habil ERCAN, Susurluk-Babaköy; Hasan İBİŞ, Susurluk-Sultançayırı Köyü)

“Hayvanın ilk ağız sütünü hemen yavrusuna vermek gerekir.” (Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü)

“Hayvanın ilk ağız sütünü yavrusu iki saat içinde içmelidir.” (İbrahim TAN, Sındırgı-Kocakonak Köyü)

“Hayvanın ilk sütüne ağız denir. Onu biraz kaynatırsan kesilir. Koyu bir hal alır. O yenilir. Şeker ya da pekmez de katılır. Yenir.” (Hüsnü ABATEKİN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü)

“Hayvanın ilk sütü bolluk olsun diye suya dökülür.” (Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü)

“Hayvanın ilk sütü bir dereye dökülürdü.” (Zekiye DUYMAZ, İvrindi)

“Hayvanın ilk sütü konu komşuya dağıtılır.” (Necati AYDIN, İvrindi-Ayaklı Köyü)

“Hayvanın ilk sütü şekerle lor gibi yapılır ya da ağaç dibine çeşme ayağına dereye dökülür.” (Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü)

“Hayvanın ilk sütü sabah erkenden kimse görmeden göze gelmesin diye çeşme dibine dökülür. Çeşme de açık bırakılır. İkinci sütü komşulara dağıtılır.” (*Bedia ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Gökköy; Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Hayvanın ilk sütü ağız sütüdür. İçirilmesi şarttır.” (*Metin ÇAKAR, Susurluk-Demirkapı Köyü*)

“Kimi dereye döker çok olsun diye kimi de şeker katıp geri yedirir hayvana.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

Balıkesir yöresinden hayvanın ilk sütüyle ilgili inanış ve uygulamalara göre, hayvanın ilk sütüyle ilgili olarak üç temel görüş mevcuttur.

1. Hayvanın ilk sütü ağız sütüdür ve mutlaka hayvanın yavrusuna içirilmelidir.
2. Hayvanın ilk sütü şeker katılarak yenilmektedir.
3. Hayvanın ilk sütü sadaka yahut hayır amaçlı olarak dağıtılmaktadır.
4. Hayvanın ilk sütü kimseye görünmeden bir ağaç dibine ya da akan bir suya dökülmelidir.

Balıkesir yöresinden derlenen bu uygulamalarda dikkat çeken uygulama hayvanın ilk sütünün akan bir suya ya da bir ağaç dibine dökülmesi olmuştur. Kaynak şahıslarımız bu uygulamayı hayvanın sütü bol olsun, su gibi aksın gitsin diye yaptıklarını belirtmektedirler. Bizim düşüncemize göre bu uygulama eskiden temiz yeraltı ruhlarına sunulan kurbanın bolluk ve bereket istemiyle meşrulaştırılmış şekli olmalıdır. Bu noktada yer-su ruhlarını da düşünmek yanlış olmayacaktır kanaatindeyiz. Çünkü hayvanın ilk sütü suya ya da ağaç dibine dökülmektedir. Bilindiği gibi su Türklerde kutsaldır ve “Hak didarını” görmüştür. Ağacın Türkler tarafından kutsal kabul edilmesiyle ilgili ilk bölümde gerekli bilgiler verilmiştir.

F. HAYVANLARIN HAMİLELİĞİ VE DOĞUMU SIRASINDA YAPILAN UYGULAMALAR

Balıkesir yöresinde hayvanların doğumu ve hamileliği sırasında yapılan uygulamalar şu şekildedir:

“Yeni doğan hayvan yavrusunun üzerine tuz atılır. Annesi, bu yavruyu yalayınca yavrusunu da tanımış olur.” (Ali YÜCE, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü)

“Hayvan doğum yaparken, doğum zor olursa sıcak suyun içine saman atılır ve buharı hayvanın altına konur. Saman suyun çabuk soğumasını engeller.” (Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü)

“Hayvan doğum sırasında sonunu düşürmezse kepek kavrulup sırtına sarılır.” (Fatma ERKUT, Bigadiç-Durasalar Köyü)

“Sonunu düşürmesi için un ile suyu karıştırıp sıcak bir şekilde verilir.” (Emine TAN, Sındırgı-Çaykırın Köyü)

“Hayvanın sonu düşmezse sıcak suyun içine susam yağı konulur, hayvana içirilirdi. Yirmi dakika sonra sonunu düşürürdü.” (Bedia ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Gökköy)

“Sonunu rahat düşürsün diye buğday, keten tohumu, sıcak saman yedirilirdi.” (Metin ÇAKAR, Susurluk-Demirkapı Köyü)

“Hayvanlar hamileyken keçi sayasına koyun girerse ya da koyun sayasına keçi girerse düşük yapar.” (Habil ERCAN, Susurluk-Babaköy)

“Hayvanın sonu gelmezse sıcak su içirilir.” (Recep YILMAZ, Susurluk-Aziziye Köyü)

“Hayvanın sonu gelmezse pırçak (burçak) yedirilir.” (Naciye KUZU, Balya-Doğanlar Köyü)

“Hayvanın sonu gelmezse buğday yedirilir.” (Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü)

“Hayvanın sonu gelmezse taş bağlanır. İneklerin doğum günü gecikirse hayvan erkek doğar.” (Necati TURNA, Balıkesir-Merkez-Kuşkaya Köyü)

“Hayvan sonunu atmazsa karantı otu beline bağlanır, şerbet ve buğday yedirir. Arpa suyu içirilir. Keçi hamileyken yeri değiştirilmez. Oğlağını atar.” (İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü)

“Yavru atmaması için meraya, suya dikkat edilecek. Hayvan sonunu düşüremezse taş bağlanır. Hayvan sonunu düşürmeden su içerse ölür. Doğum yaklaştıkça karnı büyürse erkektir. Sağ tarafı çok çıkıntılıysa ikizdir.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“Doğum zorlaştığı zaman çam sakızını ocağa koyarız. Onun buharını kullanırız.” (*Necati AYDIN, İvrindi-Ayaklı Köyü*)

G. HAYVANIN ETİNİN YENMEDİĞİ DURUMLAR

Balıkesir yöresinde hayvanın etinin yenilmesinin iyi karşılanmadığı durumlar vardır. Bunlar İslam’ın etkisiyle yerleşmiş inanış ve uygulamalardır. Kalmuklar, yıldırımın öldürdüğü bir hayvanın etini yememektedirler.³⁵² Balıkesir yöresinde konuyla ilgili tespit edilen inanış ve uygulamalar şu şekildedir:

“Hasta, zayıf, iğneli, zehirli hayvan tarafından sokulmuş olan, yıldırım çarpan, mundar olan hayvanın eti yenmez.” (*İsmail YAŞAR, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Tek tırnaklı hayvanların eti yenmez, çift tırnaklılar yenir.” (*Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Şah damarının kanı kesildiğinde o hayvanın eti yenmez.” (*Mehmet ÇAKMAK, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Kınacıklı hayvanın eti yenmez. Yılan sokan hayvanın eti yenmez. Çiçekli hayvanın eti yenmez.” (*Aydın ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

H. KAYBOLAN HAYVANLARI BULMAK İÇİN YAPILAN UYGULAMALAR

Balıkesir yöresinde yapılan araştırmalarda hayvanları kaybolan insanlar kurt ağzı bağlamak diye tabir ettikleri bir uygulamadan yararlanmaktadırlar. Balıkesir yöresinde kurt ağzı bağlama uygulaması kimi köylerde halen uygulanmakta, kimilerinde ise uygulayıcısı kalmadığından dolayı terk edilmektedir.

Kurt ağzı bağlama yukarıda da belirtildiği gibi hemen hemen tüm Türk dünyası tarafından bilinmektedir. Bu büyüsel işlemle ilgili olarak yukarıdaki kısa açıklamaya ek

---

³⁵²Jean Paul Roux, (2005), *Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, Çev. Aykut Kazancıgil, Lale Arslan, (İstanbul), s. 52.

olarak Türk dünyasından da örnekler vererek konu biraz daha açıklanmaya çalışılacaktır. Kurt ağzı bağlamayla ilgili verilecek örnekler Yaşar Kalafat'ın "Türk Halklarında Kurt Ağzı Bağlam İnanç" adlı makalesinden alınacaktır.³⁵³

İran Türklerinde, kurt ağzı bağlamayı akideli adam, pak insan, imam veya ak sakal yapar. Kayıp hayvan bulunca kurdun ağzı aynı kişiler tarafından açılır. Bağlama ve açma uygulaması birçok yerde olduğu gibi bıçakla yapılmaktadır. İlginç olan ağzı bağlı kurdun yanındaki çiftlik hayvanlarına dokunmamış olmasıdır. Bu tür tespitler Suriye Türkmenleri arasında da yapılmıştır.

Azerbaycan'da da kurt ağzı bağlama bıçakla yapılır. Karaçay Türklerinde de kurt ağzı bağlamak vardır. Bunun için bıçak kınından çıkarılır ve ters çevrilir. Bıçak ve kını ilgili duası okunarak birbirine bağlanır. Hayvanlar otlaktan salimen dönünce, kurt açlıktan ölmesin diye ilgili dua okunarak bıçak ve kını açılır. Buna kurdun ağzının açılması denir.

Kuzey Kafkasya'da Tabasaranlar da köyden birinin ineği itse (kaybolsa) molla kurdun ağzını bağlar. Kurt ağzı bağlamak Karapapak ve Kumanlarda da vardır.

Yaşar Kalafat adı geçen makalesinde Anadolu'dan örneklerle de yer vermektedir. Bunlardan bir kaç şunlardır.

Artvin ve çevresinde gece sahipsiz olarak dışarıda kalan hayvanları kurttan korumak üzere "Tin" suresi üç kez "Euzü besmele" çekilerek nefes almadan okunur. Ya bir bıçağın ağzı kapatılarak ya da ipliğe düğüm vurularak kurdun ağzı bağlanır.

Çanakkale yöresinde kurt ağzının bağlanması için Kureş suresi tersinden okunmalıdır.

Eğirdir'de bir çiftlikten kaybolan koyun, keçi, inek gibi hayvanların bulunması için çiftlik sahibi kurdun ağzını bağlatır. Bunun için bağlayıcı sapından açılır-kapanır türden bıçağı eline alır, bıçağı açarak üç kez dua okur üfler, bıçağı sapına doğru kapatırken;

"Kurt ağzını kapa

---

³⁵³ Yaşar Kalafat, (2006), "Türk Halklarında Kurt Ağzı Bağlama İnanç", **Erciyes Üniversitesi, S.B.E. Dergisi**, S. 20., Yıl: 2006/1., s. 273-280).

Yolun olsun sapa

Bıçağımı yağladım

Kurt ağzını kapadım” diyerek bıçağı kapar. Bu uygulama akşam yatsı ezanından sonra yapılır. Ertesi gün kayıp hayvanın bulunacağına inanılır.

Balıkesir yöresinden kurt ağzı bağlamayla ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

“Bir hayvan kaybolduğunda kurt ağzı bağlanır. Duası şudur: Bismillahirrahmanirrahim. Siyya veşşemsü dua vel kaere iza dillah vellezi iza ve semayü ve ma beyne ha fil ardi ve ma tüha ve mestil ve ma tillaha ve meh vel hakkad kenzabut semeut sevvaha ve isgahal ve mehut vallahü vebavellehum resullahi inakatallahi vessegudahu hagaruha aleyküm rabbeküm zenbehüm sevahüm ve la yahegub gubaha. Bu duayı okuduktan sonra bir düğüm atarsın. Yine okur yine bağlarsın. Bunu yedi defa yaparsın. Bu ip hayvan bulunana kadar saklanır.” (*Fatma ERKUT, Bigadiç-Durasalar Köyü*)

“Hayvanı kaybolan insanlar kurt ağzı bağlatırlar. Öncelikle bir sınır çizilir. Şu köyden şu köye kadar olan yerde hayvana bir şey olmasın denir. Çakı okunur üflenir. Hayvan bulunana kadar da çakının ağzı açılmaz.” (*Kadir ÖRS, Dursunbey-Küçükler Köyü*)

“Babam kurt ağzı bağlardı. Bıçağı ya da makası okurdu. Kara ipe de okurdu. Yedi tane düğüm atardı. Sonra onları karanlık bir yerde saklardı. Hayvanlar bulunana kadar orada kalırdı. Bulununca açılırdı.” (*Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerle Türk dünyası ve Anadolu’da kurt ağzı bağlamayla ilgili tespit edilen bilgiler benzerlik göstermektedir.

I. HAYVAN HASTALIKLARININ TEDAVİSİ İLE İLGİLİ UYGULAMALAR

Burada Balıkesir yöresinde hayvan hastalıklarının tedavisi için halkın kendi geliştirmiş tedavi yöntemleri hakkında uygulamalara yer verilecektir. Bu uygulamalar halen yaşamakta ve kaynak şahıslarımız kendilerine has uygulamalarda veterinerden daha etkili olduklarını iddia etmektedirler. Balıkesir yöresinden derlenen hayvan hastalıklarının tedavisiyle ilgili bilgiler şu şekildedir:

“Hayvanın gözüne perde inerse kulağına kibrit çöpüne benzer, karaçöp otu konur. Ayrıca toz şeker ezilir ve hayvanın gözüne serpilir. Koyunları zehirli bir hayvan soktuğunda, memeleri ağrıdığında salça sürülür.” (Ali YÜCE, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü)

“Hayvanın karnı şişerse bulgur yedirilir. Hayvanı yılan sokarsa yoğurt sürülür.” (Hatice Sevim DOLANBAY, Balıkesir-Ayvatlar Köyü)

“Hayvanın memesi şişerse soğan sürülür.” (Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü)

“Hayvanın gözüne perde inerse karaçöp otu kulağına sokulur. Eğer sağ gözüne perde inmişse karaçöp otu sol kulağına sokulur, sol gözüne inmişse sağ kulağına sokulur.” (Mehmet ÇAKMAK, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü)

“Köpek zehirlenirse kulağı kesilir. Kedi zehirlenirse kuyruğu kesilir. Kan akıtılır.” (Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü)

“Hayvan fazla buğday, arpa yediğinde toprak içirilir. Yanık yağı içirilir. Aş yağı içirilir. Sabunlu su içirilir. Yılan sokarsa yemişen dikeniyile delinir. Zehir akıtılır. Koyunlarda kınacık olur. O da yemişen dikeniyile delinir. Bacağı kırılırsa hamurla sarılır. İki tahta arasına konur.” (Aydın ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü)

“Hayvanın karnı şişerse yağ, sodalı su içirilir.” (Hatice UÇAR, Balıkesir-Merkez- Akarsu Köyü)

“Yanıkara denilen bir hastalık olur. Hayvanların tüyleri dökülür. O zaman Karkın köyünde bir kaya vardır. O kayada Oğuzların Karkın boyunun işareti varmış. O kayanın altı oyulmuş. Hasta hayvanlar buradan geçirilirmiş.” (Habibe YILDIZ, Bigadiç-Karkın Köyü)

“Hayvanların midesi hastalanırsa turşu suyu içirilir. Hayvanın gözüne perde inerse kafasına soğuk bez bağlanır. Kar sarılır. Karnı şişerse şerbet içirilir. Hayvanlar hastalanınca toprağı delerler. Hayvanı okurlar. Üç defa hayvanı geçirirler. Herkes kendi hayvanını kendi geçirir. Zehirli bir hayvan koyunları sokarsa o hayvanı bir ağzı dualıya okuturlar. Tuzlu bir şey içirirler.” (Mehmet AVCI, Bigadiç- Karkın Köyü)

“Yanıkara denilen bir hastalık olur. Dağların sırt yerlerinden toprak delinir. Hayvanlar buradan üç sefer geçirilir.” (*Yaşar Hüseyin MAÇIN, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Koyun kuzusunu almazsa hocaya muska yazdırılır.” (*Mehmet DURU, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Yılan ineği sokarsa üç kere “cerrahi” ardından üç kere “serrahi” üç kere de “iyyanen nuhu” üç kere de “İyyanen nuha” dersin. Toplam on iki eder. Üç kulhuallah bir de Elham okuyup peygamberimizin ruhuna hediye edersin. Yir otu vardır. Hayvanın gözüne perde indiğinde bu otu kulağına sokarsın. Çomak gibi bir ottur. Hayvanları sülük tutunca boğazlarını kır ipiyle bağlarlar. Ayakları şap olunca göz taşı dökerler. Hayvanları sülük tutunca yedi defa “hasbiyallahu veli men vekil” duasını okursun. Her okumadan sonra bir düğüm atarsın. Toplam yedi düğüm olur. Bu hayvanın boynuna asılır. Sülük düşer. Zehirli bir hayvan sokarsa kulağı kesilir. Poposu yakılır. Boynuzlarının birleştiği yer yakılır.” (*Fatma ERKUT, Bigadiç-Durasalar Köyü*)

“Hayvanların memesi ağrıyınca zeytinyağı ile sirkeyi karıştırıp memelerine masaj yapılır.” (*Emine TAN, Sındırgı-Çaykırın Köyü*)

“Hayvanın gözüne perde inerse çoban hayvanın gözüne tükürür. Büyükbaş hayvanlara kara barutla yağ karıştırılır gaz yaptığı zaman. Yılan ısırığında o bölge çörlenir. Çörün genç olanından batırılır. (çör= diken) kurt yaralamasında boş yaprağı sarılır. Hayvan buzağısını yanına almak istemezse nazar duası, almaz duası takılır. Yanına kedi, köpek konur. Korksun da yanına alsın diye yapılır.” (*Halil İbrahim AŞIK, Baigadiç-Kayalıdere Köyü*)

“Veremli hayvanlara kara barut ve helva karıştırılıp içirilirse iyi gelir. Hayvan ishal olursa akdağ çiçeği içirilir. Hayvanın karnı şiştiğinde zeytinyağı, soda içirilir. Hayvanın ayakları pişik olunca göz taşı sulandırılır ayaklarına sürülür. Hayvanın kelliğine kükürt ve motor yanık yağı iyi gelir.” (*Mehmet ÖZTÜRK, Bigadiç-Balath Köyü*)

“Hayvan zehirlendiğinde sarımsaklı yoğurt yedirilir. Midesi gaz yaptığında sodayla karışık zeytinyağı içirirdik. Gözüne duman olursa yakı diye bir bitki vardı onu kulağına sokardık. Atların gözüne duman geldiği zaman denizköpüğü ezilir, dövülür tülbentten geçirilir. Hayvanın gözüne üflenirdi.” (*İsa IRMAK, Bigadiç-Orhanlı Köyü*)

“Gözüne duman olursa su püskürtülür. Hayvan eğer durgunsa susam yağı ve zeytinyağı içirilir. Karnı şişerse sarımsaklı yoğurt içirilir. Kızılıcak sopasıyla karnına vurulur. Hayvanı zehirli bir hayvan soktuğunda önce emilir, sonra da örümcek ağı üzerine basılırdı.” (Mustafa ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Gökköy)

“Koşum öküzlerine soğuk vurup hastalandıkları vakit söğüt şımallarını ezip hayvanın sırtına sarardık. Bahar zamanı hayvanlar kurbağacık denilen bir hastalığa yakalanırlardı. Dili, boğazı şişerdi şiş yeri delinir, kan akıtılırdı. Atların fazla dişi olurdu. Onlar kırılırdı. Damakları yakılırdı. Yoksa otlayamazlardı. Gözüne perde indiğinde karaca ot kökü vardır. Kulağına takılırdı. Zehirli bir hayvan sokarsa ağza zeytinyağı alınır ve emilir.” (Metin ÇAKAR, Susurluk-Demirkapı Köyü)

“Acı mantar yediğinde tuzlu su içirilir, yoğurt yedirilir. Koyunları dalak tutunca acı söğüt yedirirdik. Ciğer hastalığı olunca hayvanları aç tutardık. Koyunların gözleri ak olunca kına serpiyorduk. Gaz yağı da iyi geliyordu. Karnıların şişince idrar içirilir. Akrep, yılan soktuğunda bıçakla çentilir, zehiri akıtılır. Hayvanı suğla tutunca sütünü keserdi. Acı biber kaynatıp içirilir. Karaca ot kökünden her hayvana birer gram içirilirdi. Suğla için balık kaynatılıp soğutulur, içirilirdi. Ayağı kırılırsa iki yumurtayı tuzla karıştırıp onu sarardık.” (Habil ERCAN, Susurluk-Babaköy)

“Gözüne perde inerse kulağına karaca otu konulur. Karnı şişerse tuz içirilir. Ayağı kırılırsa yumurta, tuz, zeytin dövülür ve sürülür, sonra da sarılır. Yumurtanın sarısı konulurdu. Biraz da un. Hayvanın başı ağrırsa kulağı kesilir. Kan akıtılır. Karnı şişerse karnını delerdik. Hayvanın ayağı hastalanırsa göz taşı dökülür, sayanın içine dökülür. Hayvan oradan geçtikçe tırnağının yarası geçerdi.” (Recep YILMAZ, Susurluk-Aziziye Köyü)

“Hayvanlar hastalanınca toprak ve idrar içirilir. Gözüne perde inerse gaz üflenir. Karaca otu da kulağına sokulur. İki gün tutulurdu. Karnı şişerse toprak içirilir. Zehirlenirse sarımsaklı yoğurt içirilir.” (Hasan İBİŞ, Susurluk-Sultançayırı)

“Hayvan zehirli bir şey yerse süt içirilir. Ağzına tuz atılır. Şerbet yapılır. Kulağından kan çıkartılır. Gözü ağrırsa bal sürülür. Hayvanların soğulası olduğunda balık kaynatılıp içirilir. Koyunlar için yapılır. Bu hastalığa yakanınca yavru yapamaz. Memelerinde ortaya çıkar. Koyunlar topallarsa göztaşını eritip ayaklarını o suya

sokarız. Porsuk, özellikle de sansar kaynatılıp içirilirse soğulası hastalığına iyi gelir. İç parazitleri için göztaşı, tuz, nefit yağı karıştırılır, özellikle küçükbaş hayvanlara verilir. Hayvanları zehirli bir hayvan sokarsa sarımsaklı yoğurt sürülür. Hayvan kelleşirse zeytinyağı sürülür.” (Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü)

“Kuzu, koyun idrarını yapamazsa mısır pürçeğini kaynatıp içirirler. Koyun sancılanırsa yanık toprak içirilir. Karnı şişerse kan akıtılır. Zehirli hayvan sokarsa hoca koyunu, kuzuyu okur.” (Mustafa TEMİZ, Balya-Müstecab Köyü)

“Hayvan hastalanınca su okutulur o su hayvanların üzerine serpilir. İnek buzağısını emzirmese okutulur, muska yapılır.” (Naciye KUZU, Balya-Doğanlar Köyü)

“İşeyemeyen hayvanlara mısır püskülü kaynatılır. Ardıç meyvesi yedirilir. Tavuk pisliğini korun üzerine koyarlar. Onun dumanı gözlerine iyi gelir. Elleri, ayakları şişerse çam ağacının pürçeklerinden yakılır. Şekeri toz haline getirip, hayvanın gözüne üflerler. Göz hastalıklarına iyi gelir. Midesi şişerse zeytinyağlı sirke içirilir. Baş ağrısı boynuzlarının arasını yakarlar. Tüyleri azalırsa kedi pisliği sürülür. Zehirli bir hayvan sokarsa nuşadır sürülür. İshal olursa bol tuzla kurum içirilir. Tavuklar hastalanırlarsa demircilerden demir pisliği alınır. Tavukların su içtikleri yere konur.” (Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü)

“Develer hasta olunca boyunları yakılırdı. İneklerin, koyunların karnı şişerse buğday, sabunlu su içirilir. Kan alınır. Gözleri buğulanırsa kılçık otu ya da saman kılçığıyla çıkarılır ardından şerbetli su püskürtülür. Hayvanların tüyleri dökülürse yanık yağı kullanılır.” (Necati TURNA, Balıkesir-Merkez-Kuşkaya Köyü)

“Koyunlar hastalanınca kan alınır. Kuyruğunun ucu kesilir. Gözü buğulanınca sönmemiş kireç üflenir, sonra da su püskürtülür. Delibaş olursa kızgın demirle hayvanın tepesi yakılırdı. Hayvan bereli olursa boş yaprağını kaynatıp onunla yıkardık. Ciğerleri hasta olursa ardıç katranı kaynatılır.” (Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü)

“Hayvanın gözüne duman geldiğinde kulağından kan alınır.” (Mehmet Ali AYDEMİR, Burhaniye-Börezli Köyü)

“Karnı şişerse tuzlu su, sirke içirilir. Hayvan veremli olduğunda gözbebeği soluk olur. Nefesi köm olur. Hayvan sıcak tutulur. Gözüne perde inerse denizköpüğünün tozunu ekersin. Daha eskiden toprak atılır, üç gün uygulandığında geçerdi. Eskiden toz şeker, yağ da püskürtürlerdi. Hayvanın tırnak arası pislik yapar. Ayağı şişer. Benzinle temizlenir. Üç dört defa göztaşı ekilir. Hayvana uyuz geldiğinde bulaşık teliyle temizlenir. Benzinle silinir. Yanık denilen motor yağı sürülür. Tüyü çoğalsın diye gres yağı sürülür. Zehirli bir hayvan sokarsa sütünü sağar, toprakla karıştırıp içirilir. Köpek zehirlenirse kuyruğunun arkasından kesince iyileşir. Kara yanık hastalığı için toz kireç atılır. Hayvan hamile kaldığında altı aylıkken akıntısı gelmeye başlar. Akıntı sarı ise erkek, beyaz ise dişidir. Kuru soğan hayvanın içindeki mikrobu öldürür.” (*İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Hayvan zehirlenirse toprak içirilir, soğuk suyla yıkanır. Yumurta sarısı ve zeytinyağı içirilir. Parazitler için göztaşını hayvan başına bir gram sulandırıp aç karnına verilir. Fidanlara göztaşı verirsen böcekleri öldürür, yaprak gübresi yerine geçer gaz olursa bir avuç tuz yedirilir. On beş, yirmi dakika sonra kendine gelir.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“Çam ağacından elde edilen katranla tuz karıştırılırsa hayvanın ayağındaki yaralar iyileşir. Pıynar yaprağını çiğner hayvanın gözüne tükürürüz. Gözündeki toz perdesi kalkar.” (*İbrahim TAN, Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

“Rüzgârdan kanı sapma olur kulağını keseriz. Yanıkara olunca yakılır. Parpe yakılır. Köydeki bütün ocaklar söndürülür. Fındık zamanı fındık dalları birbirine sürtülür. Ateş yakılır. Demir kızdırılır. Kapı gibi bir yerden hayvanları tek tek geçirilir. Hayvanlar yakılır. Parpe budur. Yılan zehirlemesine fındık yaprağı ile nuşadır dövülür. Yılanın soktuğu yere sürülür. Bazıları da tavuğu yarar. Yılanın soktuğu yere sürer. Karnı şişerse çıra yakıp is tutarlar. Böylece idrarını yapar. Soda, zeytinyağı içirilir. Delibaş olunca başını yakarlardı.” (*Hüsnü ABATEKİN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Koyunun bacağı kırılırsa onu denk getirir. Üstüne sıcak hamur sürer, sararız. Köstebek diye bir hastalık olurdu. Boynunda boğazında çıkardı. Kızgın yağ kızdırıp hayvanın ağzına kızgın yağ dökülürdü.” (*Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Soğuk alırsa tuğla ısıtır, sırtına koyarız. Gözüne perde inerse çör otunu kulağına deleriz. Üşütürse sirke içiririz. Ayağı kırılırsa zeytinyağı sürülür, sarılır. Zehirli bir hayvan sokarsa pis kanı akıtılır, kaynattığımız fındık çomağıyla yakarız. Deli fındık ağacının dalı olacak.” (*Necati AYDIN, İvrindi-Ayaklı Köyü*)

“Hayvanları sülük yutunca yedi taş okunurdu. Hayvanların hepsi bir yere toplanır. Yedi tane taşın içine konduğu su hayvanların başından aşağı dökülürdü. Sülük kalmazdı.” (*Mehmet YÜKSEL, İvrindi-Ayaklı Köyü*)

“Hayvanların karnı şişerse zeytinyağı, soda içirilir. Kene yapışırsa zeytinyağı sürülür. Gözüne perde inerse okumuş kadınlar su okur. Onu gözüne serperlerdi. Ayağı hastalanırsa tezce dövülürdü. Bunu el almış kadınlar yapardı. Bir taş ve bir sopa olurdu. Sopyla taş dövülürdü. Yılan sokarsa ispirto dökülür, acılı çorba içirilirdi.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Hayvan hastalanırsa Ali dayı vardı. Suya okurdu. Okunan suyu hayvanlara serperdik. İyileşirdi. Kuduz köpek olunca Ahmet dayı vardı. Tuza okurdu. Okunmuş tuzu serperdik. Köpek düzelirdi.” (*Mehmet BAYDEMİR, İvrindi-Kayapa Köyü*)

“Koyunların soğulası gelir. Tavşan otu denilen ot içirilir. Porsuk vurulur. Bir gece bir gündüz kaynatılır. Suyu içirilir.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallılar Köyü*)

“Hayvanın gözü morarırsa pınar yaprağı çiğneyip püskürtülür.” (*Hüsamettin KÖSE, Savaştepe-Danişment Köyü*)

“Hayvanlar hastalanırsa kulaklarından kan alınırdu. Karnı şişerse soda içirilir, koşturulur. Grip gibi olursa acı biberle burnu, ağzı ovulurdu. Tabak olunca ayakları şişerdi, çatları. Büyük bir ceviz ağacının ya da çetlemik ağacının altı oyulurdu. Ağaç yukarıda kalırdı. Üç kulhuallah bir Elham okuyup hayvanları ağacın altından geçirirlerdi. Ağaca bez bağlarlardı. Hayvan ağacın altından geçtikten sonra o bezi yakarlardı. Onun küllerini hayvanın ayağına ekerlerdi. Ağacın altından üç sefer geçirirlerdi.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde halkın hayvanlarını tedavi etmek için kullandığı yöntemler yer almaktadır. Burada dikkat çeken nokta hayvan hastalıklarının tedavilerinde toprak, kaya ya da dağların sırt kısımlarından hasta hayvanların geçirilmesidir. Bu uygulamada yer alan toprak, kaya ve dağın sırt kısımlarının tercih

edilmesindeki anlam ölüp-dirilme motifidir. Toprakta geçirilen hayvan sembolik olarak ölür ve yeniden doğar. Kaya ya da dağların sırt kısımlarının tercih edilmesinin nedeni ölüp-dirilme simgeçiliğı olabileceğı gibi kaya ve dağın gücü temsil etmesi de olabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

BALIKESİR YÖRESİNDE BAHARLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Bu bölümde baharla ilgili inanış ve uygulamalar bir bayram niteliği arz eden hidrellez ve Balıkesir yöresinde baharın habercisi olarak kabul edilen bitki ve hayvanlar olmak üzere iki alt başlıkta incelenecektir. Hidrellez doğa olaylarında bir milat olarak kabul edilmektedir. Bu günün dışında baharın geldiğine dair bitki ve hayvanların gözlenmesine dayanan kanaatler de Balıkesir yöresindeki baharla ilgili inanış ve uygulamaların temelinde önemli bir yer tutmaktadır.

A. HİDRELLEZ KUTLAMALARINA YÖNELİK İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Hidrellez Türk dünyasında Hızır ve İlyas kardeşlerin bir araya geldiği gün olarak kabul edilen bahar bayramıdır. Hızır'la ilgili pek çok inanç ve rivayete rastlamak mümkündür. Genel olarak Hızır, zor durumda kalan insanların imdadına yetişen ulu bir kişi olarak tasvir edilmiştir. Burada, eski Türk inanç sisteminde önemli bir yer işgal eden atalar kültü inancının İslamlaşma ve Ön Asya coğrafyasına geliş sonrasında Hızır kültü inancıyla birleştiğini ifade etmek gerekmektedir. Yani, Türkler, Hızır kültürüyle tanışmadan önce de Hızır'ın görevlerini yerine getiren ata ruhları inancına sahip olmuşlar ve bu inancı Hızır kültü ile başarılı bir şekilde birleştirmişlerdir.³⁵⁴

Hızır geleneği ile ilgili inançlar, Türkiye, Balkanlar, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan gibi hemen bütün Türk coğrafyasında yaşatılmaktadır. Kaynak olarak İslâm coğrafyası gösterilmesine rağmen, Türk insanının zihninde yaşayan, geleneklerle örülü bir Hızır düşüncesi vardır.³⁵⁵ Efsaneye göre Hızır âb-ı hayat suyunu içmiştir. O nedenle ölümsüzdür ve bu ölümsüz hayatını insanlara yardım ederek

---

³⁵⁴ Türklerdeki atalar kültü inancı hakkında bk. Ahmet Yaşar Ocak, (1983), **Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri**, (İstanbul), s.25-27; Ahmet Yaşar Ocak, (1990), **İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, (Ankara).

³⁵⁵ Umay Günay, (1995), "Ritüeller ve Hidrellez", **Milli Folklor**, S. 26, s. 3.

geçirmektedir. Hızır ve İlyas yine aynı efsanede ayrılmışlar ve her yıl 6 Mayıs'ta bir araya gelmektedirler. Bu gün de Hıdrellez Bayramı olarak kutlanmaktadır.³⁵⁶

Balıkesir yöresinde Hıdrellezle ilgili derlenen bilgiler şöyledir:

“Hıdrellezde sabah ezanından önce namaz kılınır. Kibleye karşı akan çeşmeden su alınır. O suyla yoğurt çalınır, ekme mayalanır. Üç çeşmeden su alacaksın. Başka bir gün yapınca olmaz. Bunu yaparken kimse seni duymayacak ve görmeyecek.” (*Naciye KUZU, Balya-Doğanlar Köyü*)

“Hıdrellez sabahı kalkılır. Çimenlerin üzerinden çiğ toplanır. Ekme yapılır, yoğurt mayalanır.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Hıdrellezde eski insanlar öküzleri çifte sürmezmiş.” (*Mehmet ÖZTÜRK, Bigadiç- Balatlı Köyü*)

“Hıdrellez günü annem Akbaz denilen yerden su toplardı. İçine çiçekler koyar, o suyla bizleri yıkardı. Bütün yıl temiz olunurmuş.” (*Emine TAN, Sındırgı-Çaykırın Köyü*)

“Hıdrellez günü bitkilerin yapraklarından çiğ toplanır. Bu toplanan çiğden maya atsan tutar derler. Hıdrellez günü uyuyanın tarhanası geçmez denirdi. Bayram arifesinde de uyunmaz. Uyursan bağalar götürür seni derler.” (*Halil İbrahim AŞIK, Bigadiç-Kayalıdere Köyü*)

“Hıdrellez günü sabah iki rekat namaz kılınır. Gül ağacının dibine ya da yeşil soğanın dibine kırmızı kurdele bağlanır. Dilek dilenir.” (*Bedia ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Gökköy*)

“Hıdrellezde dere boyuna gidilirdi. Kimi ev kimi bebek beşiği kurulurdu.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Hıdrellez günü Hızır ile İlyas buluşur. Biri Mağrub'tan diğeri de Meşrub'tan gelir. Öğleye kadar yer içerler. Sonra ayrılırlar.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallılar Köyü*)

---

³⁵⁶ Enver Aras, (2002), “Türklerde Hıdrellez Geleneği”, *Milli Folklor*, C. 7, S. 54, Yaz, s. 39-54.

“Hidrellezde gece bir iki gibi kalkılır. Soğan yaprağı bağlanır. Birini var birini yok bağlarlar. Var olan uzarsa ve bir komşu bir şey istemeye gelirse “Yoktu ama var, vereyim” denir. Evi olmayan ev yapar. Gül dalına bilezik, kolye asılır. Boş cüzdan konulur. Sabaha karşı ekinlerin yaprağındaki çiğ suyunu fincanın içine toplarlar. Yoğurt mayalanır. Hidrellez günü porselen tabağın içine çocuğu olmayan insanlara hidrellez suyuna muska yazılır. Hidrellez suyuna yazıldı da öyle çocuğu oldu denilir. Hidrellez gecesi akan su zemzem sayılırmış. Akan çeşmelerden, akarsulardan su toplanır.”
(*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe- Yeşilhisar Köyü*)

“Hidrellezde yumurtalar kaynatılır içine soğan kabuğu konulur. Soğan kabuğu yumurtaları kırmızıya boyar. Hidrellezde yumurtalar mutlaka kırmızı olur. Dilek tutulur. Yumurtalar tokuşturulur. Kimin yumurtası kırılırsa onun dileği gerçekleşmez. Yumurta sivri olursa horozdur. Cıvcıvlerin arkası toparlak olursa tavuk, iki tüy olur onlar dik olursa horoz olur.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü; İbrahim TAN, Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre Hidrellez özel bir gündür ve bugün dilenen dileklerin geri çevrilmeyeceğine dair bir inanış mevcuttur. Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre hidrellez günü yumurtalar kırmızı renge boyanmaktadır. Yumurtaların boyanma âdeti bize Hıristiyanlarca da kutsal kabul edilen Paskalya yortularını anımsatmaktadır. Yumurtaların kırmızıya boyanmasına dair bir uygulamaya Pertev Naili Boratav da **100 Soruda Türk Folkloru** adlı çalışmasında Bolu-Mudurnu’da rastladığını belirtmektedir.³⁵⁷ Bugün Hıristiyanlık’ta Paskalya yortusunda yumurtaların boyanma sebebi Hz. İsa’nın kanı olduğu inancıyla ilişkilendirilmektedir. Hürriyet gazetesinin 4 Haziran 2006 tarihli Pazar ekinde bu konuyla ilgili olarak Ermeni bir vatandaşımızla yapılan röportajda boyanan yumurtaların baharın sevincini ve bereketini simgelediği belirtilmiştir. Yumurtanın kırmızı renge boyanmasındaki amaç baharın gelişini kutlamak için olmalıdır. Bahar yenilenmenin simgesidir. Tohumdan çıkan filizin yeni bir yaşamı simgelediği gibi yumurtadan çıkan cıvciv de yeni bir hayatı simgelemektedir. Yumurtanın boyanması pratiği Azerbaycan, Batı Trakya, Yugoslavya,

---

³⁵⁷ Pertev Naili Boratav, (1997), **100 Soruda Türk Folkloru**, (İstanbul), s. 220-221.

Tahtacı Türkmenleri, Kıbrıs Türklerinin Nevruz bayramlarında yer verdikleri bir uygulama olarak tespit edilmiştir.³⁵⁸

B. BAHARIN MÜJDECİSİ OLARAK KABUL EDİLEN BİTKİ VE HAYVANLAR

Balıkesir yöresinde bazı hayvan ve bitkiler baharın müjdecisi olarak kabul edilmektedir. Bununla ilgili tespit edilen bilgiler şöyledir:

“Bülbül, tarla biti denen çoban kuşu, leylek, kırlarda doksan otu çıkar bunlar baharın habercisidir.” (*Aydın ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Guguk kuşları yazın habercisidir.” (*Habibe YILDIZ, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Leyleklerin, kırlangıçları gelmesi, çiğdemlerin açması baharın habercisidir.” (*İsmail BAYKAN, Balıkesir-Merkez-Orhanlı Köyü*)

“Bahar geleceği vakit eşekler çok anırır. Kurbağalar çok bağır. Bahar gelince çocuklar söğüt ağacından düdük yapar. Söğütler açtı, çocuklar düdük yaptı öttürüyor, bahar geldi artık denir.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Nevruz çiçekleri baharı müjdeler. Menekşeler baharın habercisidir.” (*Ali BALABAN, Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Guguk kuşu öttüğünde bahar gelir. Yüz kırk, yüz kırk beşte öter. Tulkuk kuşu da denir. Onun ötüşünü duyunca çimenlere serilmek gerekir.” (*Kazım DEMİR, Balıkesir-Merkez- Kuşkaya Köyü*)

“Kırlangıçlar, tulkuk kuşları baharın habercisidir.” (*Şaban ŞAHİN, Balıkesir-Merkez- Dedeburnu Köyü*)

“Kelebek, çiğdem baharı müjdeler.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“Mavruz bitkisi mor açan bir çiçektir. Baharı müjdeler.” (*İbrahim TAN, Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

“Guguk kuşu ötünce yaz geldi denir. Çiğdemler açar. Asmacı bardağı denilir, beyaz, çiğdemlere benzer onlar açar.” (*Hüsnü ABATEKİN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

---

³⁵⁸ Abdulhaluk M. Çay, (1991), **Türk Ergenekon Bayramı Nevruz**, (Ankara), s. 81-112-113-114-116-120.

“Akçabardak (kardelen), Aşık Garip çiçeği dağlarda olur. Bahar gelince ilk önce bunlar açar.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Baharın habercisi çiğdemlerdir.” (*Hüsamettin KÖSE, Savaştepe-Danişment Köyü*)

“Gri karga deriz. Yeşil renkte olur. Yazın anahtarı ondadır denir. O kovuğundan çıkmadan yaz gelmez. Evin çatısının altında durur. Çatının altından çıkmadıkça yaz geldi demeyiz.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALIKESİR YÖRESİNDE AVLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

İlkel toplumların en önemli geçim kaynaklarından biri olan av, Türk kültüründe yalnızca bir geçim kaynağı olarak algılanmamıştır. Av, Türk kültüründe “alp”lık, “yiğit”lik kavramlarının ön plana çıktığı doğa ile insanın birbirlerine ait olduklarının vurgulandığı bir ritüel özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle av, bir takım kurallara uyulması zorunlu olan bir eylemdir.

Fuat Köprülü, eski Türk hayatında büyük bir öneme sahip olan ve başlangıçta ayinsel bir karakter arz etmekle birlikte zamanla bu yönü zayıflayan törenlerden birinin Kaşgarlı Mahmud’un “sığır” maddesinde açıkça ifade ve izah ettiği umumi avlar olduğunu belirtmektedir.³⁵⁹

Dede Korkut Kitabı’nın ilk hikâyesi olan “Dirse Han Oğlu Boğaç Han” hikâyesinde Boğaç Han bir boğayı öldürdükten sonra ad almaktadır. Boğaç Han’ı kışkanan Dirse Han’ın yoldaşları, Boğaç’ın “göksi güzel kaba tağa ava çıktığını, babası var iken av avlayıp kuş kuşladığını” Dirse Han’a haber vererek onun bu büyük suçuna karşılık cezalandırılmasını isterler. Buna çok kızan Dirse Han oğlunu av merasimi esnasında yaralar.³⁶⁰

Dede Korkut Kitabı’nın ikinci hikâyesi olan “Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı” hikâyesinde Ulaş Oğlu Salur Kazan, beylerine, “Yata yata yanumuz ağrıdı, tura tura bilümüz kurıdı, yorıyalum a bigler, av avlayalum kuş kuşlayalum, sığın geyik yıkalum” demekte ve hepsi atına binerek umumi ava çıkmaktadırlar.³⁶¹

Avcı göçebe toplumun ilk dönemlerinde “sosyal ve reel” bir tehlike arz eden vahşi bir hayvanın öldürülmesi son derece fonksiyonel ve gerçekçidir. Oğuz Kağan,

---

³⁵⁹ Fuat Köprülü, (2004), **Edebiyat Araştırmaları 1**, (Ankara), s. 89.

³⁶⁰ Ergin, (2004), **a.g.e.** s. 73-77.

³⁶¹ Ergin, **a. g. e.** s. 95-96.

toplumu ve toplumun geçim kaynağı sürüleri tehdit eden “canavar”ı öldürürken; Boğaç, Bayındır Han’ın beslediği iki vahşi hayvandan birini öldürmüştür.³⁶²

Avla ilgili olarak belirli kurallara dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu kurallara çeşitli Türk boylarında da rastlamak mümkündür. Avcılığı ve av hayvanlarını kendi gücü altında tutan ruhların varlığına inanan Altaylı ava çıkmadan önce çeşitli dini ibadetler yapar ve avın verimli ve başarılı olması için gereken bütün örf kurallarına uyar. Bilhassa avı koruyacak olan ruha bağlılığını göstermeye çalışır.³⁶³

Jean Paul Roux’u **Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar** adlı çalışmasında Yakutların av sırasında öldürülen yabani hayvanların kemiklerini yerde bırakmaktan kaçındıklarını belirtmektedir.³⁶⁴

Son zamanlara kadar avcılıkla geçinen Şor Türkleri orman ruhlarına çok önem verirler. Şor avcılarının inanışlarına göre bu ruhlar avcının temiz ve doğru sözlü bulunmasını isterler; avcı ava çıkacağı gün cinsi münasebette bulunmamalıdır. Avcıların evde kalan aile üyeleri de temizliğe riayet etmelidir. Avcılar dönünceye kadar obada oyun, şakalaşma, eğlence yasaktır, çünkü orman ruhları böyle şeylerden hoşlanmazlar. Bununla beraber bu ruhlar avcılardan hikâyeler, masallar dinlemeyi severler. Hele müstehcen hikâyeler pek hoşlarına gider. Bunun içindir ki avcılar yanlarında bir usta hikâyeci bulundururlar. Bu hikâyeci avdan avcılar kadar hisse alır. Herhalde bu hikâyeci orman ruhlarıyla iyi geçinmeyi sağlayan kam (şaman) rolünü ifa etmektedir.³⁶⁵

Aslı Büyükokutan, Muğla-Dalaman’da tespit ettiği bilgilere dayanarak hazırlanmış olduğu bildirisinde av, avcılık, avdan önce uğur ve uğursuzluk getiren davranışlarla ilgili pek çok inanış ve uygulamaya yer vermiştir. Bunlardan bazılarını zikretmek istiyoruz:³⁶⁶

---

³⁶² Ali Duymaz, “Dede Korkut Kitabı’nda Alplığa Geçiş ve Topluma Katılma Törenleri Üzerinde Bir Değerlendirme”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten** 1998 / I, s. 39-50.

³⁶³ Ahmet Caferoğlu, (1972), “**Türklerde Av Kültü ve Müessesesi**”, VII. Türk Tarihi Kongresi 1. c. 25-29 Eylül 1970, (Ankara), s. 169-175.

³⁶⁴ Roux, (2005), **a.g.e.** s. 48.

³⁶⁵ İnan, (2000), **a.g.e.** s. 63.

³⁶⁶ Aslı Büyükokutan, (2006), “**Dalaman Yöresinden Tespit Edilmiş Av ve Avcılıkla İlgili İnanç ve Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme**”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi Türk Kültüründe Av Sempozyumu 15-16 Kasım 2006, İstanbul.

“Ava giderken arkadaşlarımızla birbirimize "Avin kanlı olsun" deriz. Bu, avda berekettir.”

“Ava giderken, önüne kara kedi, kara köpek, yılan geldiği zaman avlanmak uğursuzluk sayılır. Ava gidene "Avin bol olsun, bir dişi, bir erkek kalsın" denir. Üremesi, çok avlanılmaması için söylenen bir sözdür.”

“Avin bereketli olması için, akşamdan av tüfeği, tavuk kümesinin kapısına uzatılır. Tavuklar tüfeğin üzerinden atlayarak kümese girer. Böylece o günkü av, bereketli olur.”

“Eskiden biz mermileri, ‘Bismillah, Allahu Ekber’ diyerek kendimiz doldururduk. Önce, sağ fişeği doldururduk. Böylece dinimizce mekrur olmasını sağlardık. Kuşu vurunca bir de bunu kesmek gerekir. Bıçakla boynu kesilir, kan akıtılır.”

Avdan önceki uğursuzluğu kaldırmak için yapılan uygulamalardan biri de şu şekildedir:

“Avı vurup, birine yemesi için verirsin. O kişi, yedikten sonra elini, ağzını yıkamazsa bir daha av varamazsın, uğursuzluk olur. Bu uğursuzluğu ortadan kaldırmak için, yaşlı bir kadına, ‘Benim tüfeğimi şalvarının içine sok da, paçandan geçiriver, benim avım tutuldu’ dersin ve o kadın, tüfeği paçasından geçirirse, uğurun açılır.”

Av sırasında uğursuzluk getireceğine dair inanılan davranışlardan birkaçı şöyledir:

“Av sırasında, avcılar birbirine fişek vermez. Verirse kısmeti kesilir, attığını varamaz, vurduğunu da bulamaz. Yine av sırasında hiçbir şey varamamak ve eve eli boş olarak dönmek uğursuzluk sayılır.”

Yaraladığımız hayvanı bulabilirsek keseriz. Kanının akması dinen iyidir. Hayvan yaralı düşmüşse onu mutlaka bulmaya çalışırız. Bulamamak, diğer avlar için uğursuzluk sayılır.”

Balıkesir yöresinden avla ilgili olarak derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Cuma günü ava gidilmez.” (*Hüsni ABATEKİN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Cuma günü ava gidilmez. Ava giderken yolunu bir kadın keserse işin rast gitmez. Bir şey vuramazsın derler.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallılar Köyü*)

“Gece avına gitmek iyi sayılmaz. Ava giderken evden iyi ayrılırsan av iyi gider. Avcı avdan getirdiği şeyi birine verdiyse avcının verdiği çanak boş gelmez. Tuz da olsa içine bir şey konur.” (*Necati AYDIN, İvrindi-Ayaklı Köyü*)

“Ava çıkarken “Allah rızası için” çıkılır. Kendin için çıkmazsın. Ava çıkarken kötülüklerden korusun şans getirsin diye avcılar ceplerine nohut koyarlar. Av bereketli olur.” (*Mehmet AVCI, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Ava giderken avcının arkasından kor atılır, uğurlu olsun diye yapılır.” (*Naciye KUZU, Balya-Doğanlar köyü*)

“Ava çıkarken hiç kimseyle konuşulmaz. Ancak üç beş yaşındaki çocukla da konuşursan uğur getirir. Gök gözlü insanlara rast gelersen tüfek bile atamazsın. Cuma günü ava gidilmez.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

Balıkesir yöresinden avla ilgili olarak derlenen bilgilere bakıldığında şöyle bir sınıflandırma yapmak mümkündür.

1. Kaynak şahıslarımız Cuma günü ava çıkılmasını iyi saymamaktadırlar. Bu muhtemelen İslam dininde Cuma gününün kutsal bir gün olmasıyla alakalıdır. Çünkü Cuma günü Müslümanların bayramı olarak kabul edilmektedir. Gece avına gitmek de hoş karşılanmamaktadır. Bunun nedeni gece karanlığında yanlış bir şey vurma ihtimali olarak ifade edilmiş olsa da orman ruhlarıyla ilgili eski bir inancın kalıntısı olması da olasıdır.
2. Ava giderken yolunu bir kadının kesmesi avın uğursuzluğuna işaret olarak görülmektedir.
3. Avcının avdan pay olarak verdiği tabak boş olarak iade edilmemektedir. Bu bereketin devamını sağlamak için yapılmış olsa gerektir.
4. Ava çıkma amacı Allah rızası içindir. Bu amaç avı meşrulaştırmaktadır.
5. Ava giderken avcının arkasından kor atılmaktadır. Bunun nedeni ateşin temizleyici özelliği olmalıdır.

6. Ava giderken kimseyle konuşulmamaktadır. Bu uygulamanın nedeni av hayvanlarının haberdar olacağı düşüncesi olmalıdır. Küçük çocuklarla konuşmak uğur getirmektedir. Çünkü çocuk temizdir, saftır. Dolayısıyla da avcıya uğursuz bir etki yapmayacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BALIKESİR YÖRESİNDE BİTKİ VE HAYVANLARA YÖNELİK BEREKET VE NAZARLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

A. BEREKET

Bereket ve nazar kavramları gerek hayvanlar gerekse bitkiler için varolan bir süreçteki olumlu ve olumsuz etkiler olarak değerlendirilmelidir. Burada bereket olumlu etkinin nazar ise olumsuz etkinin temsilcisi konumundadırlar.

Pertev Naili Boratav, bereketi “topraktan elde edilen ürünlerde bolluk” olarak tanımlamaktadır.³⁶⁷

Mircea Eliade, tarım faaliyetini bir ayin olarak belirtir ve şunları söyler: “Tarım yeryüzü ananın bedeni üzerinde icra edilir ve bitkilerin gücünü serbest bırakır, ama aynı zamanda kısmen de olsa çiftçinin varlığını belirli bir yararlı ya da zararlı dönemle bütünleşme durumuna getirir; çünkü tarım belirli tehlikeleri de (örneğin arındırılmadan önce toprağın efendisi olan ruhun öfkesini üzerine çekme tehlikesi) beraberinde getiren bir etkinliktir. Çünkü tarım, tahılların büyümesine yardımcı olması için kökeni ve biçimi başkalaşıma uğratmaya ilişkin bir dizi töreni önceden gerekli sayar ve çiftçinin çalışmasını kutsar ve en sonunda çiftçiyi bir anlamda ölümlerin de hâkimiyeti altında bulunan bir alana soktuğu için tarım kutsal bir eylemdir.³⁶⁸

Eliade'nin de ifade ettiği gibi, tarım kutsal bir eylemdir. Bereket yalnızca tarlaya has değildir. Hayvanların da bereketi vardır. İnsanlar hayvanlarının sütünün ya da etinin, ettiklerini toprağın veriminin nasıl olacağını önceden bilmek ve mevcut duruma etki etmek istemektedirler.

Jean Paul Roux, “Altay Tatarları gibi bazı modern toplumlar, otların ve tahılların çoğalmasında ve sürülerinin varlıklarını sürdürmeleri için göğe dua ederler” demektedir.³⁶⁹

Balıkesir yöresinden bereketle ilgili olarak derlenen bilgiler şunlardır:

---

³⁶⁷ Boratav, (1997), **a.g.e.** s. 95.

³⁶⁸ Eliade, (2003), **a.g.e.** s. 325.

³⁶⁹ Roux, (2005), **a.g.e.** s. 50.

“Kirişlik otu çok olunca bereket olacağına inanılır.” (Ayşe YAŞAR, *Balıkesir-Merkez- Ayvatlar Köyü*)

“Tohum atarken bereketli olsun diye içine nar kırıklanır. Evinin önüne hıdrellez günü kırmızı şal v.s. asılır. Tanelerimiz de kırmızı olsun, bol bereket olsun, uğur getirsin diye.” (Yurdanur ZEYBEK, *Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Ekmek kırıntıları yere atılmaz. Yemekler çöpe dökülmez. Kıtık olur derler. Hayvanlara karınca duası takılır. Bereketli olsun diye.” (Hatice UÇAR, *Balıkesir-Merkez- Akarsu Köyü*)

“Baharın başlangıcında dereler çok kum akıtırsa meyveler çok olacak denir.” (Halil İbrahim AŞIK, *Bigadiç-Kayalıdere Köyü*)

“Eskiden insanlar bereketli olsun diye samanlarının duasını yaptırırdı.” (Kadir ÖRS, *Dursunbey-Küçükler Köyü*)

“Hasat zamanı kalkan üründen üleş verilir. Ertesi seneye de bolluk olsun diye.” (Sevim YILDIZ, *Balıkesir-Merkez*)

“Mayıs aylarında, Mayıs’ın başından Haziran’ın sonuna kadar hıdrellez kamçısı denilen bir bitki olur. Yeşil renkli, kökü pırasa gibidir. Uzun bir kamış çıkar. Pembe pembe açar. Bunlar çok olduğunda bu sene mahsul çok olacak denir. O bitki olmazsa kurak olacak denir. Delikanlılar toplanırdı. Kepçeci denirdi. Annesinin ilki olan delikanlıya eski bir hasır dolarlardı. Bir de boynuna zil takarlardı. Kapı kapı gezilirdi. Üzerine su serpilirdi. O da silkinirdi. “Kepçeciyle gelek, gümüşte çeyrek, ver Allah’ım bir sürü yağmur” denilirdi. Bolluk bereket olsun diye yapılırdı. Ev sahipleri de onlara bulgur, yumurta v.s. verirdi.” (Mustafa ŞAHİN, *Balıkesir-Merkez-Gökköy*)

“Sığircıklar topluca uçarsa bereket olacak denir.” (Feridun SANRI, *Susurluk-Demirkapı Köyü*)

“Kuşlar gündöndüleri yedi. Biz de hocaya giderdik. Hoca ipe okurdu. Biz de o ipler tarlanın dört tarafına asardık. Kuşlar da gündöndüleri yemezdi.” (Recep YILMAZ, *Susurluk- Aziziye Köyü*)

“Tarlaya kuş girmeden hoca ağaca muska yazardı. O ağacı tarlaya çakardık. Eğer tarlaya kuş girmişse o zaman fayda etmezdi.” (*Hasan İBİŞ, Susurluk-Sultançayırı Köyü*)

“Tarlaya kuraklık geldiğinde yağmur duası yapılırdı. Hoca asma keser, okuya okuya köylüler peşine takılır. Hoca o asmayı dereye ıslar. Çocuklardan kim anasının ilki ise onun başına çuval giydirilir. Beline ip bağlanır. Biri onu çeker. “Ben anamım ilkisi, çam dibinde tilkisi” diye arkasından mani söylenir. Kapı kapı gezilir. Ev halkı yumurta falan verir, üzerine su serper.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Eğer sığır, inek, koyun v.s. damın içine girerken sağ ayağıyla girerse o hayvan uğurludur, bereketlidir. Sol ayağıyla girerse uğursuzdur.” (*İrfan ŞENYİĞİT, Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Yeni hayvan aldığımızda evde kaç tane çocuk varsa o bir tane hayvan seçer. O hayvan onun kısmeti olur. Kimin hayvanı dişi doğurursa onun kısmeti artar, kiminki erkek doğurursa onun kısmeti de azalır.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“Tarlalara yağmur yağsın diye hayır yapılırdı.” (*Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Buğday, çekirdeksiz üzüm, şeker karışımı yapılır. Gelinin eli bereketli olsun diye gelin çıkarken de inerken de başından aşağı atılır. Ekin çok olursa kazan hayrı yapılır, herkese dağıtılırdı. Çift başak bulursan kurban kesersin.” (*Zekiye DUYMAZ, İvrindi*)

“Tarlada ürün çok olursa ya da hayvanların çok yavru verirse o sene o kişinin hanesinden biri ölür. Benim bir sene koyunlarım çok yavruladı. Babam o sene öldü. Malımın bereketi için her yıl hayır yaparım.” (*Necati AYDIN, İvrindi-Ayaklı Köyü*)

“Amcamın her sene bir hayvanı ölürdü. Rüyasında “Sen bu öküzlerin ölmesinden kurtulamayacaksın. Kırkağaç’ın Sarı Hoca camisine git. Oraya hasır al, takunya al. Dua et, gel. Bundan sonra hayvanların ölmez.” demişler. Amcam her sene o yatırını ziyaret ederdi. Etmediği zaman hayvanları ölürdü.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde bereketi sağlamak için tarladaki mahsulün, ağıldaki hayvanın hayrı yapılmaktadır. Bu hayır uygulaması bereketin devamını sağlamanın yanı sıra bereketsizliği de önlemek içindir. Balıkesir yöresinde bereket yağmur olarak da algılanmakta ve yağmurun olmadığı zamanlarda çeşitli uygulamalar yapılmaktadır ki, bunlardan annesinin ilki olan çocuğa su serpilmesi büyüsel bir işlem olarak değerlendirilebilir. Her evden toplanan yumurta vs. gibi yiyecekler de bir tür sadaka ya da hayır olmaktadır. Hayvanın ağıla sağ ayağıyla girmesi bereket ve uğurun simgesi olarak kabul edilmektedir. Sağ taraf her zaman daha uğurlu kabul edilmiştir. Günümüzde bu inanış daha çok İslami bir nitelik kazanmıştır. Otların çıkışından, kuşların uçuşundan berekete yönelik tahminlerde bulunmaktadır.

B. NAZAR

Pertev Naili Boratav, nazarın tanımını şu şekilde yapmıştır: “Bakış anlamında Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır Türkçe’de.”³⁷⁰

Nazardan korunmak için gerek insanlara gerekse hayvanlara çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Burada hayvan ve bitkilere yönelik olan uygulamalara yer verilecektir. Nazardan korunmak için nazar boncuğu, muska, hayvan kemiği gibi nesnelere kullanılmaktadır.

Balıkesir yöresinden derlenen bu konuyla ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

“Koyunlara, kuzulara nazar değmemesi için gök boncuk, muska takılır. Sayaların kapısına kaplumbağa kabuğu takılır.” (*Ali YÜCE, Balıkesir-Merkez-Ayvatarlar Köyü*)

“Çetlemik ağacından nazarlık yapılır ve hayvana takılır. Deli badem ağacı vardır. Bademe benzer. Onlar da delinir. Hayvana takılan gök boncuğun arasına takılır. Bu da nazara karşı korur.” (*İsmail YAŞAR, Balıkesir-Merkez-Ayvatarlar Köyü*)

---

³⁷⁰ Boratav, (1997), a.g.e. s. 103.

“Ağıllara ve tarlalara hayvan kellesi konur. Nazarı degecek kişinin dikkatini o kemiğe çekmek için yapılır. Çocuklara nazar değmesin diye çörekotu konulur.” (*Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Çetlemik ağacından nazarlık yapılır.” (*Mehmet ÇAKMAK, Balıkesir-Merkez-Ayvatlar Köyü*)

“Tarlalara hayvan kellesi konur. Çetlemik ağacından nazarlık yapılır. Çetlemik ağacı nazara iyi gelir. Çünkü çok eski zamanlarda hayvanlara, insanlara nazar değdiren bir adam varmış. Bu adam baktığını öldürürmüş. Bir gün bu adam bir öküz görmüş. Öyle bir öküz kimsede yokmuş. Adam öküzün sahibine “Ben bu öküze baksam hemen öldürürüm” demiş. Sahibi de “Hayır, öldüremezsın” demiş. İddiaya girmişler. Adam bakmış ama öküz ölmemiş. Sabanı kırılmış sonra sormuşlar “Bu sabanı neyle yaptınız?” diye. Çetlemik ağacından yaptığını söylemiş adam. O gün bu gündür çetlemik ağacından nazarlık yapılır çocuklara hayvanlara takılır.” (*Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Ağıllara ve tarlalara hayvan kellesi konur. Kaplumbağa kabuğu takılır. Eve şeytan gelmesin diye çörekotu konulur.” (*Hatice UÇAR, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Nazar değmesin diye çörekotu, maşallah, nazar boncuğu takılır. Kaplumbağa kabuğu ağaç dallarına takılır.” (*Habibe YILDIZ, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Arabalara kaplumbağa yavrularının kabukları takılır.” (*Yaşar Hüseyin MAÇIN, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Tarlalara hayvan kellesi, çetlemik ağacı dikilirdi.” (*Mehmet DURU, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Hayvanlarımız öldüğünde Kur’an okuturduk. Nazar boncuğu asardık.” (*Emine TAN, Sındırgı-Çaykırın Köyü*)

“Yoğurdu kaldırdığında uzuyorsa hayvanlarda nazar demektir. O zaman mezardan odun getirilir. O odunla süt kaynatılır. Ondan sonra nazarın geçtiğine inanılır.” (*Halil İbrahim AŞIK, Bigadiç-Kayalıdere Köyü*)

“Tarlalara, bahçelere nazar ermesin diye kemik dikilir. Hayvanların boynuzlarına boncuk takılır, kırmızı kurdele takılır, kına yapılır. Eskiden çocukların kulakları delinirdi. Nazardan koruyacağına inanılırdı. Çocukların sağlıklı olacaklarına inanılırdı. Gümüş küpe takılırdı.” (İsmail BAYKAN, *Balıkesir-Merkez-Orhanlı Köyü*)

“Hayvanlara muska takılır. Hayvanların yularlarına gök boncuk ve çetlemik takılır. Tarlalara eski ceket, hayvan kellesi dikilir.” (Halil ULUTEKİN, *Bandırma-Akçapınar Köyü*)

“Çakır gözlülerin nazarı çok değer. Düz tabanlı insan uğursuzdur. Askere bile alınmaz.” (Necmiye KOPTEKİN, *Susurluk-Balıkdere Köyü*)

“Nazar için at nalı, çetlemik kullanılır.” (Feridun SANRI, *Susurluk-Demirkapı Köyü*)

“Çakır gözlülerin nazarı değer. Hanıma nazar okut dedim. Suya nazar okutuldu. Ben de süpürgeyle koyunların üzerine o suyu serptim. Koyunlara gök boncuk takılır. Kimisi süt götürdüğü kaba gök boncuk takardı. Çetlemik diye bir ağaç vardır. Ondan çetele yapılır. Hayvanlara takılır kimisi beline takar. Koyunların sayasına nal çakılır. Şeytan girmesin diye yapılır. Hayvanların boynuzları sayalara konulur.” (Habil ERCAN, *Susurluk-Babaköy*)

“Koyun otlatmaya giderken tuz alırdık. Koyunlar için muska yazdırır, yeşil boncukla takardık. Kendimize de dua yazdırır, boynumuza takardık. Ufak tosba kabuğunu yeşil boncukla sayaların kapısına takardık.” (Recep YILMAZ, *Susurluk-Aziziye Köyü*)

“Mavi boncuk, çetlemik ağacından yapılan muska hayvanlara takılır.” (Hasan İBİŞ, *Susurluk-Sultançayırı Köyü*)

“Hayvanlara nazar değmesin diye hayvan kelleleri asılır. Hayvanlara mavi boncuk takılır. Çetlemik ağacı takılır. Çörekotu olan yere nazar ermez, şeytan gelmez denir.” (Kamile PARLAK, *Balya-Müstecab Köyü*)

“Tarlalara çetlemik ağacından sopa dikilir. Yılan başı asılır.” (Naciye KUZU, *Balya-Doğanlar Köyü*)

“Çaltı ağaçlarının –özellikle Temmuz ayında- hayvanların yediği meyvesi vardır. Bunlar pul gibidir. Bu pullar kurutulur. Nazara belaya iyi geldiğine inanılır.” (Nejat ERTAN, *Balya-Doğanlar Köyü*)

“Hayvanlara muska, boncuk takılır. Ağillara muska konur. Bağa kabuğu konulur. Çetlemikten nazarlık yapılır. Yılan başı takılır.” (Ali BALABAN, *Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Çetlemik ağacından nazarlık yapılır. Tarlaya hayvanın leğen kemiği asılır. Hayvanı çok olanlar da ağılların kapısına kafatası koyarlar.” (Kazım DEMİR, *Balıkesir-Merkez- Kuşkaya Köyü*)

“Hayvanlara boncuk, muska, çetlemik boncuğu takılırdı. Tarlalara kara sığır kellesi takılırdı.” (Şaban ŞAHİN, *Balıkesir-Merkez- Dedeburnu Köyü*; Necati AYDIN, *İvrindi-Ayaklı Köyü*)

“Koyunun boynuna boncuk tarlaya koç ya da öküz kafası takılırdı. Çetlemik ağacından çetele yapılır. O nazarı çeker.” (Mehmet Ali AYDEMİR, *Burhaniye-Börezli Köyü*; Mustafa GÜZEL, *Sındırgı-Çelebiler Köyü*; Hüsnü ABATEKİN, *Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Hayvanlara nazar değdiğini anladığımızda tuzu okutur, hayvanlara yediririz. Çitlenbik ağacından çentik yapıp, hayvanın boynuzuna takarız. Ekmek okutulur ve yedirilir. Damlara nal asılır. Kaplumbağanın dış kabuğunu asarız.” (İrfan ŞENYİĞİT, *Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Kaplumbağanın kabuğunu, yumurta kabuğunu bir çubuğun üzerine asarız. Hayvanlara çetlemik asarız. Mavi gözlülerin nazarı değer.” (İbrahim TAN, *Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

“Nazar değmesin diye ağaçlara, hayvanlara çetlemik takılır.” (Selime TÜMEN, *Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Bizim köyün tepesinde bir çetlemik ağacı vardı. Ortası oyuktu. Çocukları, hayvanları nazar değmesin diye onun içinden geçirirlerdi. Çocuk ya da hayvan geçtikten sonra da bez bağlanırdı.” (Mehmet BAYDEMİR, *İvrindi-Kayapa Köyü*)

“İnek damına soğan, sarımsak asılırdı. Nazar değmesin diye.” (*Hadiye KOYUNCU, İvrindi-Yallular Köyü*)

“Nazar için sıcak kömür soğuk suyun içine atılır. Nazar varsa “cazzz” diye ses çıkar. Okunur, üflenir. Soğuk sudan alınır, odanın dört köşesine birer tane atılır. Okuyarak yapılır. O suyu okuyan kişi yüzüne, kollarına sürer. Okunur, üflenir.” (*Aysun GÜNDÜZ, Ayvalık*)

“Hayvanların boynuna çörekotu, çetlemik çetelesi, gök boncuk bağlarız. Çocuklara nazar değmesin diye atleti ters giydirilir. Çöreotu, gök boncuk takılır. Uyurken korkmasın diye makas, süpürge teli koyardık. Yatağına çörekotu atardık. Çocukların göbeğini kestiğimizde göbek deliklerinin olduğu yere çörekotu koyardık. O orada kururdu. Çörekotunun olduğu eve şeytan gelmez.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre nazardan korunmak için hayvanlara çetlemik ağacından yapılan nazarlık, muska, boncuk takılmaktadır. Ağılların kapısına boncuğun yanı sıra kaplumbağa kabuğu, deve tüyü vb. nesnelere takılmaktadır. Balıkesir yöresinde nazardan korunmak için hayvan sayalarına genellikle koç kafası dikilmekte tarlalara koç kafasının yanında hayvanın kaval kemiği de dikilmektedir. Nazardan korunmak için kafatası dikilmesini Jean Paul Roux, **Altay Türklerinde Ölüm** adlı çalışmasında şu şekilde açıklar: “İyi bilindiği üzere dinsel açıdan parça bütüne eşdeğer görüldüğü için kemiklerin özellikle de yeterli olduğu düşünülen ve en önemli kemik kabul edilen kafatasının korunmasına özen gösteriliyordu. İskeletten hareketle insan veya hayvan yeniden canlanabilirler. Kemik yapısı canlının ta kendisidir ve aynı zamanda da canlıyı geçmişe ve geleceğe bağlayan, kendisine atalarından miras kalan ve kendinden sonraki kuşaklara bıraktığı şeydir... İnsanların kafatasları gibi hayvanların kafatasları da özel bir güç içermektedir. Castagné, Orta Asya'nın tüm halkları gibi Hazar bölgesi Türkmenlerinin de “atların kafataslarında çok etkili bir sihirli gücün bulunduğu inandıklarını” saptamıştır.”³⁷¹

---

³⁷¹ Jean Paul Roux, (1999), **Altay Türklerinde Ölüm**, (İstanbul), s. 126-127-133.

Balıkesir yöresinde genellikle kullanılan kemiklerin erkek bir hayvana ait olmasına özen gösterilir. Bunda kafataslarının özel bir güç içermesinin yanında erkeğin sahip olduğu gücün de etkisi olmalıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ

Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk hekimliği” diyoruz.³⁷²

Pertev Naili Boratav yukarıda yapmış olduğu tanıma ek olarak hastalık kavramının da daha geniş bir anlamda düşünülmesi gerektiğini vurgulamakta, hastalık kavramından sadece insanın sağlık durumundan kaynaklanan aksaklıkların değil kısırlıktan nazara, tabiat dışı varlıkların sebep olabilecekleri sakatlıklara kadar her türlü bozuklukları anlamak gerektiğini belirtmektedir.³⁷³

Jean Paul Roux, **Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar** adlı çalışmasında hayvanların bedenlerinden elde edilen birçok ilaç ya da hayvanların uygun bir yöntemle kullanılmasıyla gerçekleştirilen sayısız tedavi olduğunu belirtmektedir. Bunlara örnek olarak da bir çocuk konuşmakta geç kaldığında Orta Asya Türklerinin bazı kuşların dilini yedirmesini vermiştir. Roux, Uygur döneminden kalma pek çok tıp metnine sahip olduğunu söylemektedir. Bu metinlerde Çin etkisinin de var olduğunun doğrulanmasına rağmen yine de bu metinlerin kökenlerinin belirlenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bu metinlerde hayvanların ön plana çıktığını belirten Roux, şu örneklere yer vermektedir.

“Devenin sidiği alınır ve bununla hastanın kafası ovulur: saçtaki kepekler yok olur. Kulağı açmak için kulağın içine fare safrası ya da ölü kedi yağı konur. Kekliğin beyinciği kuduzu iyileştirir. Tavuk yumurtası safrayla karıştırıldığında çıbanları geçirir. Kekliğin safrası arpacığı iyileştiren bir merhemdir.”

Roux, Yakutlarda tüberküloz hastalarının canlı canlı kurbağa yuttuklarını, Tunguzlarda doğum yapan kadının karnına kertenkele konulduğunu, Buriyatlarda göz

---

³⁷² Boratav, (1997), **100 Soruda Türk Folkloru**, (İstanbul), s. 122.

³⁷³ Boratav, **a.g.e.** s. 123.

apalandığında turnabalığı safrasıyla ovulduğunu, Kazaklarda iktidarsızlık ve böbrek ağrılarını için ayı safrası kullanıldığını belirtmektedir.³⁷⁴

Balıkesir yöresinden halk hekimliği bağlamında tespit edilen bilgiler Şu Şekildedir:

“KarabaŐ otu mide ağrısına, kadın hastalıklarına iyi gelir.” (*Medine DOLANBAY, Balıkesir-Merkez-Ayvatar Köyü*)

“Bir yerin kesildiği zaman üstüne oban çiçeğini bas. Mikrobunu alır, iyileştirir. Bir insanı zehirli bir hayvan sokarsa soktuğu yer sıkılır ve soğan sürülür. Nezle olup burnun tıkanığı vakit çörekotu ısıtılır. Burna ekilir.” (*Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Mayasıl ilacının yapımında yılan kabarcığı denilen bitkinin köklerinden faydalanılır. Mide rahatsızlığında öküz göbeği kaynatılır. Papatya, ıhlamur kaynatılır. Bel ağrısına yaban nanesiyle söğüt yaprağı kaynatılır. Diş ağrısına l kaplumbağanın kabuğu yakılıp konur. ınar yaprağını kaynatıp suyunu içersen diş iltihabına iyi gelir.” (*Aydın ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Elinde siğil çıkarsa Akarsu köyündeki hocanın toprağından çamur yapıp eline süreceksin. Sonra da o çamuru ayakaltı olmayan bir yere dökeceksin. Akarsu köyündeki hocanın torunun olan ocaktan sayılır. Yurdanur Zeybek’in kayınvalidesi de hocanın torunudur. O da ocaklı sayılır. Sure bilmediği halde ağrıyan bir yeri sıkıtığında ağrıyı geçirebiliyordu. Ağrıyan yeri sıkarken “Elesin melesin elini yüzünü köpekler yalasın” derdi.” (*Hatice UÇAR, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Bizim köyde (Karkın köyünde) bir kaya var. O kayada Oğuzların Karkın boyunun işareti varmış. Eskiden insanlar hastalandıklarında, sıtma tuttuğunda oyuk taşın içinden üç defa geerlermiŐ. Ayağın burkulursa tuzla yumurta sarılır. Zeytinyağlı iğ et sarılır. Yüzünde, elinde, bacağında bereler olursa hayvan derisi sarılır. Gök baklayı yağ, tuz serpip yersen uyuŐukluklara iyi gelir.” (*Habibe YILDIZ, Bigadiç-Karkın Köyü*)

---

³⁷⁴ Roux, (2005), a.g.e. s. 165.

“Zehirli bir hayvan ısırırsa domates suyu sürülür. Ayak burkulmasına zeytinyağı sürülür, sarılır. İnsanlar hastalanınca grip, nezle gibi boş yaprağı, kekik otu içirilir.”
(*Mehmet AVCI, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Elini kestiğın zaman üstüne tütün basarsın. Acısını alır. Çünkü tütünün kendisi de acıdır.” (*Mehmet YILDIZ, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Kırık çıkılara zeytinyağı yumurta karılır, şürüp sarılır.” (*Yaşar Hüseyin MAÇIN, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“İnsanlar grip olunca toprak delinir. Üstüne bir Kur'an konur. İnsanlar o topraktan geçirilirdi.” (*Mehmet DURU, Bigadiç-Karkın Köyü*)

“Bir yerin acıduğında pınar yaprağının külünü ekerler. Girantı kökleri kaynatılıp içilir, eşek dikenı kaynatılıp içilir. Bir yerden düşünce bir yerin morarırsa bal gömeci sarılır. Mide ağrısına kara kahve içirilir. Boğaz ağrısı için köpeğın ak pisliğini kuruturlar. Onu da boğazına üflerler. Karın ağrısına babaça suyu kaynatılıp içirilir.”
(*Fatma ERKUT, Bigadiç-Durasalar Köyü*)

“Kızım doğduğunda vücudu çok alerjiliydi. Büyükler de bir kocakarıya çentirelim dediler. Kocakarı gelincikli bu dedi. Jiletle vücuduna çentik attılar. Hastalanınca Mandıra köyüne böcü öldürmeye giderdik. Karın ağrısının ayva yaprağını kaynatıp içirirler. Öksürük için göğsüne karabiber, bal sürülür. Günlük sakızı sürülür.”
(*Emine TAN, Sındırgı-Çaykırın Köyü*)

“Soğuk algınlığına kekik ve boş yaprağı iyi gelir. Erik bezlemesi yapılır. Dağlarda olur iç eriğı vardır. Ondan şerbet yapılır. Yedi derde devadır. Sabahtan erikler ıslanır. Öğleye kadar yumuşar. Erimeden yenmez. Aspirin gibidir. Sarmaşık ile limon kabuğı boğaz ağrısına iyi gelir. Baş ağrısı için tuzlu patates sarılır.” (*Halil İbrahim AŞIK, Bigadiç-Kayalıdere Köyü*)

“Örümcek soktuğında tuz sürülür. Karın ağrısına nane içirilir. Kolun acıduğında zeytinyağı, yumurta karıştırılır sürülür. Boş yaprağı bastırılır. Kas tutulmalarında boş yaprağını kaynatıp buharına tutulur, sonra da sarılır. Karpuz suyu zehirlenmelere iyi gelir.” (*Mehmet ÖZTÜRK, Bigadiç-Balath Köyü*)

“Mayasıla iyi geldiği için kirpi eti yenir. Zehirli bir hayvan soktuğunda öncelikle o bölge boğulur. Sonra ağza zeytinyağı alınır. O bölge emilir. Çocuklar pişik olduğunda kil toprağı sürülür. Kil, kepeği önler. Siğil otu çay gibidir, siğillere iyi gelir. Teke sakal otu vardır. Kabıza iyi gelir. Mayasıl otu öğütülür, mayasıla iyi gelir. Haşhaşın kobalağını ezip çocukların yemeğine katarlardı. Çocuk sessiz dururdu. Şeytan keleşli olur, kavun keleşine benzer. Sinüzite iyi gelir. Burna çekilir. Elin yara olursa yara otu kullanılırdı. Orhanlı köyü ilk yerleştiğinde kaynayan bir su varmış. Orhanlı köyü kurulmadan önce başka yerdeki köylüler buraya çıban suyu diye geliyorlarmış. Egzama suyu da diyorlar. Bu suyun kaynak olarak getirdiği yere koyarlar ve güneşte kurumasını beklerlermiş. Kuruyunca suyla yıkarlarmış ve geçermiş. Köylüler sonradan içme suyu olarak kullanmak için suyu tahlil ettirmişler. Bol miktarda bor tuzu olduğu ortaya çıkmış. O da yara iyileştirici bir özelliğe sahipmiş. Eskiden atlarda semer yaraları olurmuş. Bu bor tuzunu ekerlermiş. Burada bir dede varmış. Bu suyun sahibi o dedeymiş. Bu sudan şifa arayanlar dedeye de uğrarlar bir bez bağlarlarmış. Suya da para atarlarmış. Dedeyi fenerle o sudan abdest alırken bile görenler olmuş. Suya para attıktan sonra başındaki ağaca da bez bağlanırmış. Hala bu suya gelenler varmış.” (*İsmail BAYKAN, Bigadiç-Orhanlı Köyü*)

“Kekik mide ağrısına iyi gelir. Fatmacık çiçeği, hatmi çiçeği, ihlamur, papatya soğuk algınlığına iyi gelir. Bamyacı çiçeği küçük çocukların öksürüğüne iyi gelir. Kahkaha çiçeği hıdrellez sabahı duayla ekilirse yaralara, mide ağrılarına iyi gelir. Küçük havuç gibi sarı olur, sonra açılır, içinden kırmızı çekirdekleri görülür.” (*Sevim YILDIZ, Balıkesir-Merkez*)

“Karın ağrısına eşeğin pisliğini alıp suyunu çıkartıp tülbentten geçirilirdi. Onu içince karın ağrısı geçerdi ki babama iyi gelmişti. Bir yerin yarıldığında kanadığında üzerine örümcek ağı, tütün basılır. Eşek ya da atın pisliği basılır. Çıban çıktığında çocuk pisliği alınır çıbanın üstüne konulur, tülbentle bağlanır. Baş ağrısına portakal kabuklarını başa tülbentle sararlar. Afyon kobağının kabuğu kaynatılıp çocuklara içirilir. Çocuk sabaha kadar uyur.” (*Mustafa ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Gökköy*)

“Diş ağrısında kolonya basılır. Dudak, dil yaralarına siyah dut ezilir, sürülür.” (*Bedia ŞAHİN, Balıkesir-Merkez-Gökköy*)

“Arı otu, yaban nane iç ağrılarına iyi gelir. Papatya öksürüğe ve saçlara iyi gelir.” (*Necmiye KOPTEKİN, Susurluk-Balıklidere Köyü*)

“Zehirli bir hayvan bir insanı sokarsa o kişiye bolca ayran ya da süt içirilir. İpi burgaç yapıp insanı kusana kadar döndürürler. Kaymak otunun iç tarafı yarayı açar, dış tarafı kapatır. Bunu ateşte közledikten sonra hafif ince zarı açılır. Yarayı temizler. Dış tarafı da kapaticıdır. Oğul otu da tansiyona iyi gelir.” (*Metin ÇAKAR, Susurluk-Demirkapı Köyü*)

“Zeytinyağı ile soğanın dövülmesi yaralara iyi gelir. Susam yağı mide ağrısına iyi gelir.” (*Feridun SANRI, Susurluk-Demirkapı Köyü*)

“Beni kırkayak soktu. Dere kenarından çamur aldım, sürdüm.” (*Habil ERCAN, Susurluk-Babaköy*)

“Yemiş mideyi, bağırsakları temizler. Hastalandığımızda hocaya giderdik. Mide ağrısına “kasa Mahmut” otu içilir. Dış ağrıyınca tuz konur. Bir yerin kesilince sigara külü konur. Baş ağrısına Sultançayı’nda Sabit hocaya su okuturduk. Kasa Mahmut otunun suyu kadınların saçlarına iyi gelirdi.” (*Recep YILMAZ, Susurluk-Aziziye Köyü*)

“Kulak ağrısına kaz pisliğinin suyunu kulağa akıttırlardı. Karın ağrısı için zeytinyağı içilir. Dış ağrısı için tuz basılır. Bir yerin kesilirse örümcek ağı basılır. Öksürüğe ıhlamur iyi gelir.” (*Hasan İBİŞ, Susurluk-Sultançayı Köyü*)

“Deli kavun, acı kavun da deriz. Onu burnuna çekince sinüziti açar. Papatya çiçeğini kurutup onu suda kaynatırsın buharı burunları açar denir. Güve otu, kantırın otu, tarla lalesi, ceviz yaprağı, zeytin yaprağı kaynatılır, içilir. Elmayı ısıtır, boğazımıza sararız. Kızılçık suyu ishale iyi gelir.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

“Bir yerin yandığında yumurtanın kabuğunu kavurup sürerler. Ayağını berttiğinde soğanla tuzu karıp sararsın. Bereli olan insanı deriye sokarlar. Güve otu kaynatılıp içilirse şeker hastalığına iyi gelir.” (*Mustafa TEMİZ, Balya-Müstecab Köyü*)

“Güve otu karın ağrısına iyi gelir. Baş ağrısına tuz konur. Bir yerin kesildiğinde zeytinyağı sürülür, çam sakızı ve tuz dökülür. Sarılır. Yaralara örümcek ağı basılır. Ağu çiçeği sarı renkte olur onu kaynatırdık. Kekik otu sürerdik. Baharda saçını kesip çavdar

tarlasına atarsan saçın uzun olur. Ayağını burkunca tuz ile soğanı oyup, ezip, zeytinyağı döküp saracaksın.” (Naciye KUZU, *Balya-Doğanlar Köyü*)

“Bostan kabuğunun içine sarılık olan çocuğu işetirler, sonrada onu içirirlerdi. Domuzun kanı mayasıla iyi gelirmiş. Mayasıla kirpi eti de yedirirler. Boğazına balık kılçığı takılana köpek nefesi üfletilir. Boğmaca için topraktan tünel yapılır. Çocuklar oradan geçirilir. Ya da eşek sütü içirilir. Kuduz köpek ısırın kişi kudurmasın diye hamur patlatılır. Sabah aç karnına acı soğan ya da sarımsak yiyen insanın yanına grip uğramaz. Zehirli bir hayvan insanı sokarsa nuşadır sürülür. Baş ağrısına ceviz yaprağı konur. Çamur sürülür. Ateş olursa sirke sürersin. Kulak ağrısına eşek pisliği sıkılır. Sarımsak pişirip, sarımsak sokarlar. Boğaz ağrısına lapa sarılır. Bir yerin kesildiğinde tuz sarılır. Diş ağrısın da tuz konulur. Suyu düşen cemreden sonra bir tür böcek çıkar. Cemre böcek derler. Diken böceği de denir. Eline diken batınca o böcek çıkarılır.” (Ali BALABAN, *Balıkesir-Merkez-Konakpınar Köyü*)

“Boş yaprağı soğuk algınlığına iyi gelir. Diş ağrısına tuz ekilir. Baş ağrısına da boş yaprağı kaynatılır. Çakırcı dikenini olur. Onun çiçekleri kaynatılır. Baş ağrısına, karın ağrısına iyi gelir. Elin kesilirse tütün serpilir. Sarılır. Arı sokarsa yoğurt sürülür. Kulak ağrısına pırasa suyu sıkılır. Hayvan ahırında kulak böcüsü olurdu. Onu öldürürlerdi. “Kulağımın böcüsü öldü, ağrısı geçti” denirdi. Çarpılma olunca eli olan birine gidilirdi. Siyahlama yapılırdı. Sağ ayağındaki ayakkabıyı alırdı. Seni de sırt üstü yatırırdu. Yanlarına, göbeğine, tepeden aşağıya vururdu.” (Şaban ŞAHİN, *Balıkesir-Merkez-Dedeburnu Köyü*)

“Akrep sokunca hocaya okutulur. Berelenince oğlak derisine sararsın.” (Mehmet Ali AYDEMİR, *Burhaniye-Börezli Köyü*)

“Kaplumbağanın kanı kansere iyi gelir. İshal için ayıt suyunu içirirler. Mide için kekik suyu içirilir. Yaralar için katran sürülür. Çam ağacının çırasından yapılır. Bir teneke içine çıraları tepersin. En üstünden yakarsın. En altından da tenekeyi delersin. Tenekeyi yatay olarak eğdiğin zaman altına bir kap koyarsın onun sakızı akar.” (İrfan ŞENYİĞİT, *Edremit-Zeytinli Köyü*)

“Çocuklar hastalandığında saman böceği olur. Onu yoğurt çalıp sürerlerdi. Bir yerin yanarsa salça sürülür. Diş ağrısına papatya basılır. Kolun çıkarsa kuyruk kapağı sarılır.” (*Mustafa GÜZEL, Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“Beş altı tane bildircin yumurtası kabuklu şekilde bir bardak limonlu suyun içinde bekletilir. On gün sonra bunlar yenildiğinde üst solunum yollarına iyi geldiği söylenir. Astım, bronşite iyi gelir. Kiraz çekirdekleri kaynatılıp içilirse böbrek taşlarını döker. Bademcikler şişince ağaç kaşığın sapıyla bademcikler patlatılır. Yara bere olunca zeytinyağı, çam sakızı sürülürdü. Elde, kolda bertik olursa kuyruk kısmından alınan kapak sarılır. Kulak ağrısına zeytinyağı ya da yeni doğum yapmış kadının sütü damlatılırdı. Diş ağrısına mil kızdırılır, dişe batırılır. Karın ağrısına ayva danası kaynatılır, içilir. İnsanların elinde, hayvanların memelerinde siğil olur. Okunmuş gül çubuğunu yakan hocanın siğillere sürünce siğiller geçer. Söğüt ağacının yapraklarını kaynatırsan altında yatarsan baş ağrısı geçer.” (*İbrahim TAN, Sındırgı-Kocakonak Köyü*)

“Yılan otu, fındık yaprağı dövülür. Yılanın soktuğu yere konulur. Kokar otu da yılan, arı... v.s. sokmasına hepsine iyi gelir. Bir yerini kesersen yağ dökersen. Ateşle dağlarsın. Diken batarsa onu da yağlar, dağlarsın. Yılan soktuğu yeri kanatıp tuzla ovalarsın. İshal olduğunda bol bol soğuk su içeceksin. İlk güllerin kozalakları olur onları kaynatıp içeceksin. Karın ağrısına murt yaprağını karnına döşersin. Bebeklerin karnı gelincik olmasın diye yakılır. Gelincik korkutalım diye sırça iğneyle bebeklerin karnı yakılır. Bebekler üşütürse yüre otunu göbeklerine koyarız. Baş ağrısı için tuzu kavurup bezin içine koyarsın. Onu da tepene basarsın. Kulak ağrısına insan sütü sağlarız. Tereyağının içine sarımsak kavurur onu kulağa sokarız. Diş ağrısına ispirto iyi gelir. Çamın yağlarından hap yapılır. Bronşit olunca kullanılır. Boğaz şişliğinde sarı papatya içilir. Parmağını şekere bandırıp boğazındaki bademcikleri bastırırsın. Saçlar uzasın diye asma suyu sürerdik.” (*Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Yüzünde çiller için kırlangıç yumurtası sürülür. Yüz göz şişerse örükleme yapılır. Bal sürülür. Yedi meresten gelme pamukları yakar, küllerini süreriz. Sonra bal, un sürülür. Sarılır. (Meres=pamukların toplandığı yer)” (*Selime TÜMEN, Bigadiç-Aşağıçam Köyü*)

“Bir ermiş varmış. Hamam yaptırmış. Bir de onun yaveri varmış. “Hocam, sen bu hamamı yaptırdın ama suyu yok” demiş. Hoca “Acele ettin” demiş. Bastonunu yere vurmuş, su çıkmış. Acele etmeseymiş. Hamamda akarsu olacaktı. Acele etmiş. Kuyu olmuş. Kuyudan su çekiliyor. Yanık falan olduğunda o suyu zeytinyağı ile karıştırırlar. Her şeye derman olur. Bir yerin kanarsa zeytinyağı sürülür. Burnu kanayanlara emzikli insan sütü damlatılır. Saç uzaması için boş yaprağı, ceviz yaprağı sürülür. Diş ağrısına afyon sakızı konulurdu. Boğaz ağrısına boş yaprağı, kekik kaynatılır. Kulak ağrısına sarımsak konur. Ayak burkmasına tarhanadan lapa yapılır. Sarılır. Zeytin yaprağı dövülür. Sarılırdı.” (Zekiye DUYMAZ, İvrindi)

“Mayasıla hayvan ödü, balıkotu, arpa kepeğinden hap yapılır.” (Emine KİRLİ, İvrindi-Korucu Köyü)

“Killi toprakla saçını yıkarsan saçın dökülmez. Çocuklarda sivilce gibi benekler olurdu. Arpa okunur. Onun etrafı çevrilirdi. O yayılmazdı. Boğaz ağrısı olduğu zaman bizim burada büyük bir ceviz ağacı vardı. Onun altından geçilirdi. Diş ağrısına çaltı katranı denir. Çaltıları ocakta yakardık. Onu koyardık. Bir yerin kesilirse tütün basılırdı.” (Necati AYDIN, İvrindi-Ayıklı Köyü)

“Asmayı keser, ucuna şişe takardık. Karantı üzümü olurdu onu da keserdik. Onun kökünü kaynatırdık. Uzun olsun diye saçlarımıza sürerdik. Babam ceviz ağacının köküne bir şişe takardı. Şişenin içine kozu sularını koyardı. Diş ağrısına, kulak ağrısına damlatılırdı. (koz: ceviz) Sıtma tutarsa çakırca dikenini gökken evin duvarına asardık. Sıtma tutunca kaynatılır, içilirdi. Çocuğumun kolu kırıldı. Baytar sardı. Yanlış sarmış. Kolu tam açılmıyordu. Sonra başka bir baytar geldi. “Gidin balık tutun. Onu her şeyiyle dövün. Ben sarayım” dedi. On iki saat sarılı durdu. Arada zeytinyağı damlattık. Sonra baytar yerine denk getirdi. Düzeldi. Öksürük tutunca ceviz ağacı vardı. Büyüktü. Onun kovuğundan çocukken iki üç sefer geçirirlerdi.” (Mehmet YÜKSEL, İvrindi-Ayıklı Köyü)

“Küçükluğümde Aras'ta İzzet amca vardı. Siğil okurdu. Arpa alıp geldim. Benim siğillerime de okudu, geçti. Arpayı okur sonra da “Bu arpayı gömeceksin. Çimenler çıkınca senin de siğillerin geçecek” derdi. Daha sonra zaman geçti. Bir gün benim de elime vurdu.”Hadi, sana el verdim. Artık sende siğillere oku” dedi. Şimdi ben

de okuyorum, geçiyor. İnsanın elinde, başka bir yerinde çıban çıkarsa ve uç vermezse uç vermesi için akşam sefasının büyük yapraklarından çıbanın üstüne koy, sar. Sabaha kadar dursun. Çıban uç verir.” (*Hayrettin ÖZFİLİZ, Ayvalık*)

“Gözünde arpacık çıkarsa üç kulhuallah bir Elham okursun. Parmağınla da etrafını çevirirsin. Hiçbir şey kalmaz.” (*Kıymet ÖZFİLİZ, Ayvalık*)

“Çınar ağacının kökünü çıkarıp kaynatıp suyunu içersen kansere iyi gelir.” (*Hüsamettin KÖSE, Savaştepe-Danişment Köyü*)

“Akrep, yılan sokmasına nuşadır basarlar. Yanık yarasına yumurta kabuğu iyi gelir. Sünnet olan çocuğun pipisine kurumuş ağacın kabuğunu ekersen çabuk kurutur denir. Çocuğun karnı ağrırsa ekmeği kızartır sirkeye batırır, karnına bağlardık. İshal olduğu zaman sütümüzden sağar demiri kızdırır, zeytinyağı katar içirirdik. Kulakları ağrırsa kendi sütümüzden damlatırdık. Gelincik olursa bezine yumurta kırardık. Göbek fıtığı olduğunda göbeğine para bağlardık. Diş ağrısına beyaz köpek pisliğinden elenirdi. Boğazına üflerdik. Ateşlenince yeşil lahana yaprağı, asma yaprağı bağlanırdı. Saçlar uzun olsun diye asma suyu sürülürdü. Sarılık olan kişiye karpuzun içini kazıyıp, içine sarılık olan kişinin idrarını bir çay bardağı konulur. Üzerine tülbent örtüp bir gece dışarıda bekletilir. Sarılığı olan kişiye içirilir. Elleri yara olana kaplumbağa kanı sürülür. Eller kına yakılmış gibi bağlanır. Sidik içen kişiye büyü tutmaz.” (*Habibe OLGUNSOY, Savaştepe-Yeşilhisar Köyü*)

“Lokman Hekim’in oğlu rahatsızlanmış. Sürekli karnı ağrıyormuş. Lokman Hekim ne yaptıysa oğlunun derdine derman olamamış. Sonunda oğlu ölmüş. Oğlu ölünce neden karnı ağrısını geçiremediğini bulmak için oğlunun karnını yarmış. Yardığında karnının içinde tırnak olduğunu görmüş. Oğlu küçüklükten beri tırnak yemekteymiş. Karnının içinde tırnağı görünce “Eğer ben senin içinde tırnak olduğunu bilseydim, karpuz suyu içirir, bu tırnağı eritirdim” demiş.” (*Orhan ŞENTÜRK, Burhaniye-Karaağaç Köyü*)

“Bir dede anneanneme kendisinin bezeme yaptığını hastaların iyi olduğunu söylemiş. “Ben sana el vereyim, hastalar iyi olunca sana da bana da dua ederler” demiş. Ben de kızıma el verdim. Kan bağı olmayınca el verilmez. Bir de terme yaparız. Yedi

tane arpa ile yapılır. Yedi arpayı yazarsın, yedi tane kulhuallahu okuyup kuşlara atarsın.” (*Nazife ERSOY, Savaştepe-Eyerci Köyü*)

“İnsanlarda ürtiker gibi kabarık bir hastalık olur. Baharda, sonbaharda, ilkbaharda olur. Savaştepe’nin Çiftlikdere köyünden, Yanıkgül tarlasının bir yerinden kırmızı bir toprak çıkar. O toprağı suda eritip, topraklı suyu süreriz. Bezeme deriz buna. Örneğın bacağına yaparız. Bacağına baş aşığı çizgiler yaparım. Sonra onları bölerim kare kare. Karelerin içine birer nokta birer nokta koyarım. Benekli benekli çiçek gibi bir şey olur. Elimi sürerken “Benim elim değıl Fatima anamızın eli. Allah denk getirsin. Allah şıfasını versin” der sürerim. Başka bir duası yoktur. Terme de egzamaya benzer. İnsanların elinde, yüzünde, kolunda, nazik derilerinde olur. Yedi tane arpa alırsın. Yedi tane kulhuallah okur terme ile yaranın etrafını çizerek, bırakırsın. Yedi arpanın her biri için tekrarlırsın. Yedi taneden sonra elini tükürüğüne ıslatırsın. Yaranın üstüne bastırırsın. O yedi arpayı da kuşun yiyeceğı bir yere bırakırsın.” (*Naciye İLHAN, Savaştepe*)

“Toprak bacanın arkasını kazardık. Onu eritir, çocuğı içirirdik. Bu oğlan boncuğı (menenjit) hastalığına iyi gelirdi.” (*Kamile PARLAK, Balya-Müstecab Köyü*)

Balıkesir yöresinden derlenen bilgileri şu şekilde gruplandırmak mümkündür:

1. Balıkesir yöresinde hastalıkların tedavilerinde bitki ve hayvanlardan yararlanılmaktadır.

2. Balıkesir yöresinde hastalıkların tedavilerinde yatır ya da kutsal yerlere gidilmektedir.

3. Balıkesir yöresinde hastalıkların tedavisi için başvuru olan diğere bir yol ise kocakarı olarak adlandırılan el almış kimselere gitmektir.

4. Balıkesir yöresinde hastalıkların tedavisinde yapılan diğere bir uygulama ise toprağın ya da delik bir kayanın içinden geçmektir.

5. Balıkesir yöresinde tabiatüstü varlıkların (cin vs. gibi) zarar verdiğıne inanılan durumlarda hocalara ya da ocaklı kişilere başvurulmaktadır.

Balıkesir yöresinden derlenen bilgilere göre insanlar hastalıklarının tedavileri için yukarıda kısaca gruplandırdığımız yollardan bir ya da birkaçına başvurumaktadırlar.

Pertev Naili Boratav, yatırlar, ocaklar, kutlu yerler muska vb. şeylerin hepsini büyüsel işlemler olarak değerlendirmektedir.³⁷⁵

---

³⁷⁵ Boratav, (1997), **a.g.e.** s. 122-127.

ALTINCI BÖLÜM

BİTKİ VE HAYVANLARLA İLGİLİ OLARAK BALIKESİR YÖRESİNDEN DERLENEN HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

A. TARLADA ÜRÜN TOPLANIRKEN SÖYLENEN MANİLER

Bahçelerde patlıcan
Ben askere gidicem
Ben askerden dönünce
Uzun saçlı kız alıcam

Bahçelerde marulum
Yaprağından alırım
İlk sevdiğim değil mi
Dul olsa da varırım

Teyyareler çift gezer
Annem kendini üzer
Üzme anne kendini
Damadın benden de güzel

Dolmuş geliyor dolmuş
Arkası tenekeli
Sakın varmayın kızlar
Şoförler tehlikeli

Bahçelerde kargalar
Nar dalını ırgalar
Sevgilime yakışıyor
Kahverengi urbalar

Boynundaki inciler
Mordur sevdiği mordur
Sevip sevip ayrılmak
Zordur sevdiğim zordur

Fasulyeyi kuruttum
Pişirmeyi unuttum
Gel sevdiğim konuşalım
Ben annemi uyuttum

Boynumdaki inciler
Kafesteki civcivler
Helal olsun sevdiğim
Konuştuğumuz geceler

Dalda iki bazı
Sallanır bazı bazı
A benim hafız dayım
Yanlış kıldırдың namazı

Mezarlığın dalları
Yarma yarma kolları
Köy içinde gözüm yok
Açıl gurbet yolları

(Hatice UÇAR, Ayşen ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü)

B. KOYUN OTLATILIRKEN SÖYLENEN MANİ VE TÜRKÜLER

Bu kadar koyun yetmedi mi?
Dünya işlerimiz bitmedi mi?
Allah bizi imtihan etmedi mi?
Neyine güveniyin a insanoğlu

Yayıldığı yer tepeyle güldü
Onların sayısı doksan değil yüzdü
Onlardan ayrılmak beni o kadar üzdü
Yaşımız yetti gençliğimiz gitti

Koyunlarımız hem etli sütlü
Eti de çok lezzetli
Şimdi ise elimizden sıyrıldı gitti
Yaşımız yetti gençliğimiz gitti

Zor denir bu koyunculuk o da bitti
Hem eziyetli hem bereketli

Yaşımız yetti gençliğimiz gitti

* * *

İbrahim onları oraya bıraktı
Allahına emanet etti
Yanlarında su ekmek bitti
Onlar o kadar sabretti

Onlar orada su ekmek bulup yiyemediler
Yeni elbise bulup giyemediler
Kimseye onlar halimiz bu diyemediler

Onlar o kadar sabrettiler

İbrahim onları oraya bıraktı
Anne su aradı hem de dönüp
Yavruya baktı
Onlar o kadar sabretti

Merve Sefa arası kayaydı taşı
Yedi sefer orayı dolaştı
Karnı hem susuzdu hem de açtı
İçti zezemi onlar
Bunu bize Allah verdi diye inandılar

Merve Sefa tepesine çıktı aşamadı
Yedi sefer dolaştı şaşmadı
Gördü zezem çıkmış taşmadı
İçti zezemi doyup kandılar
Bunu bize Allah verdi diye inandılar

İsmail'in yattığı yer toprak bir yerdi
Deyim Allah baba belki akla gelirim derdi
İnsan evladını hiç kesebilir mi
Emme Allah'ına söz verdi

Bağlandı İsmail'in ayağıyla eli
Çaldı bıçağı babası kesmedi teni aldı geri
Vurdu yanındaki taşa kesti taşı baştan başa
Orası onların imtihan yeri

Keseyim dedi baba kesemedi
Emroldu bıçağa sakın kesme denildi
Karagöz koç tekbirle yanlarına geldi

Kes Ey İbrahim İsmail'in yerine denildi

Onlar o kadar sabrettiler
Allah'ın yolundan ayrılmadılar
İsmail taş getirdi babası koydu
Öylelikle kabemiz oldu
Etrafı dolaşıldı tavaf oldu
Onların kokusuna kimler doydular

Onları ben aklıma geldiği her zaman andım
Kendimi de yanlarındaymış gibi sandım
Dışarımdan ağladım içimden yandım
Yerlerini gördüm de ben de inandım

Mekke Müslümanlar şehri
Bütün Müslümanların mekânı yeri
Oraya giden hiç istemez dönmek geri
Orası Müslümanlar şehri

Mekke'nin çoktur taşlı dağı
Onların mısırdan yapılmıştır yağı
Çok tatlı üzümüleri, bağı
Yedik elhamdülillah

(Mehmet ÇAKMAK, Balıkesir-Merkez-Ayyatlar Köyü)

Nevşehir dedikleri bir büyük şehir
İçerime attılar anam bir avuç zehir
Ah hemşire hanım ne anam var ne babam
Ben kaldım çöllerde
Anam yoktur suyumu verecek
Babam yoktur soluma girecek
Kardeşlerim yoktur ah anam ah

Ne ettim sana ne ettim a hemşire hanım
Uzun mahşer gününde ne söyleyeceksin bana

* * *

Ufak taştan kale yapılmaz
Kaleye çıkıpta yere bakılmaz
Bir kız ölmeylen dünya yıkılmaz
Var git çocuk var git dengim değilsin
Boynum altın ister dengim değilsin
Akşam olur yine yemek yiyemem
Sabah olur çarını çorunu giyemem
Ah çocuk öleydim de ben dengimi bulaydım

* * *

Yüksek dutun dalları
Gördün mü ya kulları
Gece gelme gündüz gel
Bekliyorlar yolları

Dutun dalı kırıldı
Su dibinde duruldu
Senin gibi güzele
Nice canlar vuruldu

(Habil ERCAN, Susurluk-Babaköy)

YEDİNCİ BÖLÜM

BALIKESİR YÖRESİNDE BİTKİ VE HAYVANLAR ETRAFINDA ŞEKİLLENEN İNANIŞ VE UYGULAMALARLA İLGİLİ KUTSAL YERLER

Balıkesir yöresinde araştırma yapılan köylerdeki kutsal yerlerin hikâyelerine de burada yer vermek istiyoruz. Balıkesir yöresindeki kutsal kabul edilen yerlerle ilgili daha geniş kapsamlı bir araştırmaya Ali Duymaz'ın **Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme** adlı bildirisinde rastlamaktayız. Ali Duymaz, bu çalışmasında Balıkesir şehir merkezi, ilçeleri ve köylerindeki elli beş yatır ve ziyaret yerini incelemiştir.³⁷⁶

Balıkesir yöresinden derlenen bilgiler şu şekildedir:

“Akarsu köyünün çıkışında “Koca Mezar” denilen bir yer vardır. Eskiden orada köyün mezarlığı varmış. Bu köy de o mezarlığın çevresindeymiş. Bir gün deprem olmuş. Herkes çalışıyor olduğu için kimseye bir şey olmamış. Bir tek yaşlı bir adam varmış. O ölmüş. Depremden sonra köy bugünkü yerine taşınmış. Adamın mezarı orada kalmış. O gün bu gündür oradan kimse ne bir ağaç kesebilir ne de bir dal koparabilir. Kestiğin zaman gece rahatsız ederlermiş. Kestiğin şeyi geri bırakmak zorundasın. Sadece hayır için kesebilirsin.

Eskiden köyde bir hoca varmış. Onun okudukları her şeye her derde deva olurmuş. Hoca “Eğer ben ölürsem benim toprağımdan alın kendi helal toprağıңызdan üzerime atın” demiş. Köyde her askere gidecek olanı ya da dışarıya okumaya gidecek olanı oraya götürürler. Yanına toprak koyarlar. Her evde de o mezarın toprağından vardır. Hoca ayrıca “Bu köyü Allah kazadan beladan korusun” diye de dua etmiş. Köyde pek çok kaza oldu ama hiç ölen olmadı.” (*Yurdanur ZEYBEK, Balıkesir-Merkez-Akarsu Köyü*)

“Sındırgı'nın Hisaralan köyünde İbrahim dede var. Bu kişi bir ağanın yanında çobanmış. Ağılı üç dört defa süpürür sonra da üzerindeki gömleği çıkartıp yerde

---

³⁷⁶ Ali Duymaz, (1993), “Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme” **Milli Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi**, (Konya).

yuvarlanırmış. Bir gün annesi görmüş. “Ne yapıyorsun? İnsan süpürdüğü yerde yuvarlanır mı?” demiş. İbrahim dede “Sırtıma bir şey batacak mı diye yuvarlanıyorum. Eğer bir şey batarsa bir daha süpürüyorum” demiş. Bir gün ağası hacıya niyetlenmiş. Hacdayken canı helva çekmiş. Karısına “Hanım benim canım çok helva istedi” demiş. Namaz kılariken bir sağına selam vermiş. Bir soluna selam vermiş. Bakmış ki yeni karılmış taptaze helva. Hanımına sormuş. “Ya hanım, bu sefer tası bizim kendimizin bu helva nereden geldi?” demiş. Hacdan dönünce Ağa çobana sormuş “Bizim sefer tası nerede?” demiş. Çoban “Ağam senin canın helva istedi, ben de oraya gönderdim onu” demiş. Ağa onu ermiş olduğunu anlamış bir gün çobanına bakıyor ki ahırda yuvarlanıyor. Neden böyle yaptığını sormuş. O da aynı cevabı vermiş. Bir gün ağa vefat etmiş. Ağanın mezarını temizleyen amele çok susamış. Hoca gelmiş. “Ben buradan su çıkartırım ama beni kaybedersiniz” demiş. Diğer ameleler alay etmişler. İki defa elindeki sopasıyla vurunca su çıkmış. Suyun çıktığı yere mezarını yapmışlar. Köyde davul çalınırsa, iki kişi suyun başında kavga ederse su kesilir. Su dağdan geliyor ama köyü sel basmıyor. Çocuğu olmayan kadınlar ya da dileği olanlar buraya gelirler. Buradan bir avuç toprak alırlar. Dileklerini söylerler. Avucunu açınca toprağın içinden mutlaka bir hayvan çıkar. Onu yemek zorundasın. Kadının birine solucan çıkmış. Kadın tiksinişmiş. Başını koparmış. Kendi de başsız bir çocuk dünyaya getirmiş. Dedenin başındaki ağaca da bez bağlarlar.” (Mustafa GÜZEL, *Sındırgı-Çelebiler Köyü*)

“(Müstecab köyünün dualı olduğuna inanılıyor.) Bizim köyümüzün duası bile var. Bu dua bizi koruyor. “La ilahe illallah nur-u Recep, Muhammeden Resullullah dualarımız Müsteceb” de duamızdır.” (Kamile PARLAK, *Balya-Müstecab Köyü*)

“İvrindi’yi üç tane dede korur. Çam dedesi, Dadalar dedesi, Ilıca dedesi. Bunlar üç kardeşmiş. Savaş zamanı İvrindi’yi kurtarmışlar. Onlara gidip dilek dilenirdi.

Yağmur yağmazsa burada bir dede var. Ona gidilir. Beze yapılır. Dağıtılır.” (Necati AYDIN, *İvrindi-Ayaklı Köyü*)

“Tekke dedesi Kepsut’un Tekke köyündedir. Çocuğu olmayan kişiler buraya gider. Dedenin etrafı döne döne süpürülür. Oradan nasıl bir böcek çıkarsa kâğıda sarılır ve o içilir. Yatırda dedenin şalvarı varmış. Onun şalvarına ayaklarını sokarlar. Tekke dedesinin eşinin kabri onun türbesinin dışındaymış. Kabrinin ortasında çetlemik ağacı

varmış. Bu kadın elleri hamurluyken su içmiş. Tekke dedesi onu uyarmış ama geç kalmış. Elleri hamurluyken su içinin kabrinin ortasında ağaç bitermiş.” (*Leyla AVCIOĞLU, Kepsut*)

SONUÇ

Bu çalışmada, Balıkesir yöresine ait bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalar derlenip üzerlerinde değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Bünyesinde çeşitli toplulukları (Manav, Tahtacı, Çepni, Muhacir vd.) barındıran yöreyle ilgili yapılan çalışmaların geçmişi, 1930'lu yıllara kadar gitmektedir. Çalışmanın temelini oluşturan inanış ve uygulamalar bilgileri, alan araştırması yöntemiyle elde edilmiştir. Derleme çalışmalarında, bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalara dair sözlü gelenekte var olan olan bilgiler kayıt altına alınmıştır. Balıkesir yöresinde bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalar, daha önce yapılan çalışmalarda, son derece dar bir alanda yer bulabilmiştir. Bu çalışma, bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamaların kayıt altına alınarak değerlendirilmesinin yanında, yörenin sahip olduğu potansiyelin gözler önüne serilmesi açısından da dikkat çekici bir özelliğe sahiptir.

Derlenen malzemelerle ilgili yapılan değerlendirmelerde, yaşayan inanış ve uygulamaların Orta Asya Türk kültürüyle de bağlarının kurulabilmesi, bu çalışmanın heyecan veren diğer bir kısmını oluşturmaktadır.

Türklerin geçmişte atlı göçebe bir toplum olduğu gerçeği onların bitki ve hayvanlardan ayrı bir dünya kuramayacakları gerçeğini de beraberinde getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamaların gerek eski Türklere gerekse çalışma sahamız olan Balıkesir yöresinde önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. Bitki ve hayvanlar, insanların Tanrı'yla iletişimlerinden günlük hayatlarındaki en basit pratiklerine kadar yer etmiştir.

Balıkesir yöresinde bitki ve hayvanlarla ilgili inanış ve uygulamalarda hayvanların bitkilere oranla daha ağır bastığı tespit edilmiştir. İnanış ve uygulamalarda hayvanların bitkilerin önüne geçmesindeki sebep, göçebeliğin etkisinin yanında, bitkilerin sabit hayvanların ise hareketli oluşları olmalıdır. Hayvanlar hareket etme kabiliyetlerinden dolayı farklı boyutlara geçebilmekte, yeraltı ve yer üstü ruhlarıyla etkileşimleri daha fazla olmaktadır. Hayvanlar, eski çağlardan itibaren insanların bir yerden başka bir yere gitmesine, türemesine, çeşitli zorlukları aşmasına yardımcı

olmaktadır. Yaratılış efsanelerine, dinlere, pozitif bilimlere bakıldığında bitkilerin hayvanlardan önce yaşam sahnesine çıktıkları ortadadır. Bu açıdan bakıldığında bitkilerle ilgili inanış ve uygulamaların daha fazla olması gerekirdi. Ancak, göçebe insanın hayatında, hayvanlarla olan etkileşim bitkilerle olan etkileşimden daha fazla olmuştur. Bu nedenlerden ötürü, bitkilerle ilgili inanış ve uygulamalar hayvanlara oranla azdır.

Balıkesir yöresinden tespit edilen bilgiler, bu çalışmada bitkiler ve hayvanlar olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir. Bitkiler bölümünün önemli bir kısmını ağaçlar oluşturmaktadır. Ağaçlarla ilgili dikkat çeken en önemli nokta, ağaçların hemen hemen bütün dinlerde yer alması, ağacın Tanrı ile insan arasındaki yol olarak görülmesidir. Bundan daha ilgi çekici olanı, bu inancın Balıkesir yöresinde hala yaşıyor olması ve inanç kapsamına girmesidir ki, gidilen pek çok köyde dilek ağaçlarına rastlanması bunun en önemli göstergesidir. Ağaçlar, Tanrı'yla iletişimin temel ögesi oldukları gibi, nazara ya da olumsuzluklara karşı da koruyucu etkisi göstermektedir. Balıkesir yöresinde, her çocuğun çetlemik ya da iğde gibi ağaçlardan yapılmış olan bir nazarlığı mutlaka vardır. Ağaçlardan yapılan nazarlıklar, insanlara olduğu kadar hayvanlara da takılmaktadır. Ağaçların pek çoğunun peygamberlerle ya da Tanrı'yla ilgili bir rivayeti bulunmaktadır. Bu da insan-doğa-Tanrı zincirinin bir göstergesidir. Ağaçlar, bu dünyadan sonraki hayatı da simgelemektedirler. Yani, ölümden sonra da insanın hayatında yer almaktadırlar. Balıkesir yöresinde ve diğer pek çok yöremizde görülen mezarın başına servi ağacının dikilmesi, bu duruma verilecek en güzel örnektir.

Tarım ve hayvancılıkla geçinen toplumlarda bitkilerin ekilip dikilmesi, son derece hassas dengeler üzerine kurulu bir durumdur. Bu durumda insanların yer altı ve yer üstü ruhlarını memnun etme çabası, daha fazla özen istemektedir. Bu durumla ilgili inanış ve uygulamalara yer verilmiştir. Ekim dikim işlerinde, ekimin yapacağı gündün, tohumun atılmasına, ayın doğuş şekline, yapılacak duaya, ürüne zarar gelmemesi için alınan önlemlere kadar pek çok unsura dikkat edilmesi gerektiği görülmektedir.

Göçebe insan, doğanın getireceği her süprize hazırlıklı olmak durumundadır. Hava durumu, bu süprizlerin başında gelmektedir. Hava tahminlerinde de hayvan ve bitkilerden yararlanılmaktadır.

Hayvanlarla ilgili bölümde ise, hayvanların yaratılış destanlarından halk hikâyelerine kadar olan dönem içerisinde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Balıkesir yöresinden derlenen bilgilerde hayvanların, insan hayatının doğumdan ölüme kadarki her döneminde yer aldıkları görülmektedir.

Hayvanlarla ilgili rivayetlerde de hayvanların peygamber ya da Tanrı'yla olan ilişkilerine rastlanmıştır. Hayvanların doğumları, ilk sütleri, hastalıkları gibi her türlü konuda halkın tecrübe ve tedbirleri hazırdır. Hayvanlarla ilgili olarak nazar, bereket, av, hıdrellez gibi konulara da yer verilmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda ulaşılan temel sonuç şu olmuştur: İnsan, doğa ve Tanrı birbirinden ayrılmayan bir zincirdir. Bu zincirin devamını sağlayan alt unsurlar ise yer altı ve yer üstü unsurlarıdır. Bunların memnuniyeti insan, doğa ve Tanrı zincirinin tamamlanmasını sağlamaktadır. Hayvanlar ve bitkiler, bu döngünün sağlanmasındaki temel araçlardır.

Balıkesir yöresinden derlenen bilgiler ışığında yapılan bu çalışma, çok sağlam ve güçlü bir potansiyele sahip olan bölgenin hayvan ve bitkilerle ilgili inanış ve uygulamalarını kayıt altına almış olması ve bunları değerlendirmeye çalışmış olması bakımından önem arz etmekte; bugün bilinçsizce sürdürdüğümüz inanışlarla yaptığımız uygulamaların anlamlandırılmasına ışık tutmaktadır.

KAYNAK ŞAHISLAR LİSTESİ

1) Adı: Hüsni

Soyadı: Abatekin

Doğum Tarihi: 1338/ 1922

Doğum Yeri: Aşağıçam/ Bigadiç/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Çiftçi

2) Adı: Halil İbrahim

Soyadı: Aşık

Doğum Tarihi: 1958

Doğum Yeri: Kayalidere/ Bigadiç/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

3) Adı: Mehmet

Soyadı: Avcı

Doğum Tarihi: 1339/ 1923

Doğum Yeri: Karkın/ Bigadiç/ Balıkesir

Tahsili: Okur-yazar

Mesleği: Çiftçi

4) Adı: Leyla

Soyadı: Avcıoğlu

Doğum Tarihi: 1934

Doğum Yeri: Kepsut/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev hanımı

5) Adı: Mehmet Ali

Soyadı: Aydemir

Doğum Tarihi: 1930

Doğum Yeri: B6rezli/ Burhaniye/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Çiftçi

6) Adı: Necati

Soyadı: Aydın

Doğum Tarihi: 1959

Doğum Yeri: Ayaklı/ İvrindi/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

7) Adı: Ali

Soyadı: Balaban

Doğum Tarihi: 1925

Doğum Yeri: Konakpınar/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul 3

Mesleği: Çiftçi

8) Adı: Mehmet

Soyadı: Baydemir

Doğum Tarihi: 1338/ 1922

Doğum Yeri: Kayapa/ İvrindi/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

9) Adı: İsmail

Soyadı: Baykan

Doğum Tarihi: 1929

Doğum Yeri: Orhanlı/ Bigadiç/ Balıkesir

Tahsili: Ortaokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

10) Adı: Metin

Soyadı: Çakar

Doğum Tarihi: 1936

Doğum Yeri: Demirkapı/ Susurluk/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

11) Adı: Mehmet

Soyadı: akmak

Doğum Tarihi: 1932

Doğum Yeri: Ayvatlar/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Çiftçi

12) Adı: Kazım

Soyadı: Demir

Doğum Tarihi: 1948

Doğum Yeri: Kuşkaya/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Çiftçi

13) Adı: Süleyman

Soyadı: Deniz

Doğum Tarihi: 1939

Doğum Yeri: Karamanlar/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

14) Adı: Hatice Sevim

Soyadı: Dolanbay

Doğum Tarihi: 1938

Doğum Yeri: Ayvatlar/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev hanımı

15) Adı: Medine

Soyadı: Dolanbay

Doğum Tarihi: 1967

Doğum Yeri: Ayvatlar/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev hanımı

16) Adı: Mehmet

Soyadı: Duru

Doğum Tarihi: 1939

Doğum Yeri: Karkın/ Bigadiç/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul 3

Mesleği: Köy İşlerinde İşçi

17) Adı: Zekiye

Soyadı: Duymaz

Doğum Tarihi: 1938

Doğum Yeri: Çavlı/ Savaştepe/ Balıkesir

Tahsili: Okur-yazar

Mesleği: Ev hanımı

18) Adı: Habil

Soyadı: Ercan

Doğum Tarihi: 1340/ 1924

Doğum Yeri: Babaköy/ Susurluk/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Çiftçi

19) Adı: Fatma

Soyadı: Erkut

Doğum Tarihi: 1931

Doğum Yeri: Durasalar/ Bigadiç/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev hanımı

20) Adı: Nejat

Soyadı: Ertan

Doğum Tarihi: 1962

Doğum Yeri: Doğanlar/ Balya/ Balıkesir

Tahsili: Lise mezunu

Mesleği: Çiftçi

21) Adı: Nazife

Soyadı: Ersoy

Doğum Tarihi: 1908

Doğum Yeri: Eyerci/ Savaştepe/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev hanımı

22) Adı: Mustafa

Soyadı: Güzel

Doğum Tarihi: 1960

Doğum Yeri: Çelebiler/ Sındırgı/ Balıkesir

Tahsili: Ortaokul 2

Mesleği: Çiftçi

23) Adı: Aysun

Soyadı: Gündüz

Doğum Tarihi: 1942

Doğum Yeri: Ayvalık

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev hanımı

24) Adı: İsa

Soyadı: Irmak

Doğum Tarihi: 1952

Doğum Yeri: Orhanlı/ Bigadiç/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

25) Adı: Naciye

Soyadı: İlhan

Doğum Tarihi: 1930

Doğum Yeri: Savaştepe/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev hanımı

26) Adı: Hasan

Soyadı: İbiş

Doğum Tarihi: 1927

Doğum Yeri: Aziziye/ Susurluk/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Çiftçi

27) Adı: Ahmet

Soyadı: Kara

Doğum Tarihi: 1961

Doğum Yeri: Manyas/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

28) Adı: Emine

Soyadı: Kirli

Doğum Tarihi: 1927

Doğum Yeri: Korucu/ İvrindi/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev hanımı

29) Adı: Necmiye

Soyadı: Koptekin

Doğum Tarihi: 1934

Doğum Yeri: Balıklıdere/ Susurluk/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev hanımı

30) Adı: Hadiye

Soyadı: Koyuncu

Doğum Tarihi: 1931

Doğum Yeri: Yallılar/ İvrindi/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul 3

Mesleği: Ev hanımı

31) Adı: Hüsamettin

Soyadı: Köse

Doğum Tarihi: 1938

Doğum Yeri: Danişment/ Savaştepe/ Balıkesir

Tahsili: Askeri Okul

Mesleği: Çiftçi

32) Adı: Naciye

Soyadı: Kuzu

Doğum Tarihi: 1938

Doğum Yeri: Doğanlar/ Balya/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev hanımı

33) Adı: Yaşar Hüseyin

Soyadı: Maçın

Doğum Tarihi: 1940

Doğum Yeri: Karkın/ Bigadiç/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

34) Adı: Habibe

Soyadı: Olgunsoy

Doğum Tarihi: 1939

Doğum Yeri: Yeşilhisar/ Savaştepe/ Balıkesir

Tahsili: Okur-yazar

Mesleği: Ev hanımı

35) Adı: Kadir

Soyadı: Örs

Doğum Tarihi: 1945

Doğum Yeri: Küçükler/ Dursunbey/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

36) Adı: Hayrettin

Soyadı: Özfiliz

Doğum Tarihi: 1944

Doğum Yeri: Ayvalık

Tahsili: Lise Mezunu

Mesleği: Çiftçi

37) Adı: Kıymet

Soyadı: Özfiliz

Doğum Tarihi: 1946

Doğum Yeri: Ayvalık

Tahsili: İlkokul

Mesleği: Ev hanımı

38) Adı: Mehmet

Soyadı: Öztürk

Doğum Tarihi: 1966

Doğum Yeri: Balatlı/ Bigadiç/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

39) Adı: Kamile

Soyadı: Parlak

Doğum Tarihi: 1950

Doğum Yeri: Müstecab/ Balya/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev hanımı

40) Adı: Feridun

Soyadı: Sanrı

Doğum Tarihi: 1936

Doğum Yeri: Demirkapı/ Susurluk/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

41) Adı: Bedia

Soyadı: Şahin

Doğum Tarihi: 1934

Doğum Yeri: Gökköy/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev hanımı

42) Adı: Mustafa

Soyadı: Şahin

Doğum Tarihi: 1939

Doğum Yeri: Gökköy/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

43) Adı: Şaban

Soyadı: Şahin

Doğum Tarihi: 1926

Doğum Yeri: Dedeburnu/ Mekez/ Balıkesir

Tahsili: Okur-yazar

Mesleği: Çifçi

44) Adı: Mahide

Soyadı: Şentürk

Doğum Tarihi: 1927

Doğum Yeri: Karaağaç/ Burhaniye/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev hanımı

45) Adı: Orhan

Soyadı: Şentürk

Doğum Tarihi: 1946

Doğum Yeri: Karaağaç/ Burhaniye/ Balıkesir

Tahsili: Ortaokul 3

Mesleği: Çiftçi

46) Adı: İrfan

Soyadı: Şenyiğit

Doğum Tarihi: 1956

Doğum Yeri: Zeytinli/ Edremit/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

47) Adı: Emine

Soyadı: Tan

Doğum Tarihi: 1961

Doğum Yeri: Çaykırın/ Sındırgı/ Balıkesir

Tahsili: Lise Mezunu

Mesleği: Ev hanımı

48) Adı: İbrahim

Soyadı: Tan

Doğum Tarihi: 1957

Doğum Yeri: Kocakonak/ Sındırgı/ Balıkesir

Tahsili: Lise Mezunu

Mesleği: Çiftçi

49) Adı: Mustafa

Soyadı: Temiz

Doğum Tarihi: 1927

Doğum Yeri: Müstecab/ Balya/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul 2

Mesleği: Çiftçi

50) Adı: Necati

Soyadı: Turna

Doğum Tarihi: 1976

Doğum Yeri: Kuşkaya/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Ortaokul terk

Mesleği: Çiftçi

51) Adı: Selime

Soyadı: Tümen

Doğum Tarihi: 1914

Doğum Yeri: Aşağıçam/ Bigadiç/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev hanımı

52) Adı: Hatice

Soyadı: Uçar

Doğum Tarihi: 1960

Doğum Yeri: Akarsu/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev hanımı

53) Adı: Halil

Soyadı: Ulutekin

Doğum Tarihi: 1934

Doğum Yeri: Akçapınar/ Bandırma/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul mezunu

Mesleği: Devlet Demir Yollarından Emekli

54) Adı: Ayşe

Soyadı: Yaşar

Doğum Tarihi: 1962

Doğum Yeri: Ayvatlar/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev hanımı

55) Adı: İsmail

Soyadı: Yaşar

Doğum Tarihi: 1959

Doğum Yeri: Ayvatlar/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

56) Adı: Habibe

Soyadı: Yıldız

Doğum Tarihi: 1935

Doğum Yeri: Karkın/ Bigadiç/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev hanımı

57) Adı: Sevim

Soyadı: Yıldız

Doğum Tarihi 1940:

Doğum Yeri: Balıkesir/ Merkez

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev hanımı

58) Adı: Recep

Soyadı: Yılmaz

Doğum Tarihi: 1926

Doğum Yeri: Aziziye/ Susurluk/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Çiftçi

59) Adı: Hatice

Soyadı: Yime

Doğum Tarihi: 1927

Doğum Yeri: Bigadiç/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Ev hanımı

60) Adı: Ali

Soyadı: Yüce

Doğum Tarihi: 1937

Doğum Yeri: Ayvatlar/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Yok

Mesleği: Çiftçi

61) Adı: Mehmet

Soyadı: Yüksel

Doğum Tarihi: 1928

Doğum Yeri: Ayvatlar/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul 3

Mesleği: Çiftçi

62) Adı: Aydın

Soyadı: Zeybek

Doğum Tarihi: 1982

Doğum Yeri: Akarsu/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Lise Mezunu

Mesleği: Çiftçi

63) Adı: Ayşen

Soyadı: Zeybek

Doğum Tarihi: 1982

Doğum Yeri: Akarsu/ Merkez/ Balıkesir

Tahsili: Ortaokul Mezunu

Mesleği: Ev hanımı

64) Adı: Yurdanur

Soyadı: Zeybek

Doğum Tarihi: 1960

Doğum Yeri: Saraç/ Kepsut/ Balıkesir

Tahsili: İlkokul Mezunu

Mesleği: Ev hanımı

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, Orhan. (1962), “Anadolu’da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 20., S. 1-2, s. 1-40.
- Acıpayamlı, Orhan. (1974), **Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, (Ankara), s. 31-37.
- Aça, Mehmet. (1997), “Türk Destanlarındaki Aşerme (Yerikleme) Motifinin Destan Kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnancıyla Olan Bağlantısı”, **Milli Folklor**, S. 34, s. 78-81.
- Aça, Mehmet. (2005), “Türk İnanış ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve”, **Fikret Türkmen Armağanı**, (İzmir), s. 11-22.
- Aça, Mehmet. (2006), “An Example of Tatar National Folklore’s Extension on The Other Turkish Communities: ‘Öy İyesi’ Belief”, **Preservation and Development of Native Languages in Multinational States: Problems and Perspectives**. International Scientific Conference (Kazan/Russia June 23-24, 2006), (Kazan), s. 122-124.
- Aça, Mehmet. “Tufan’ın Kuşları ve Kozı Körpeş Bayan Sulu Destanındaki Bazı Kuşlar”, **Milli Folklor**, S. 42., s. 53-57.
- Aça, Mehmet. (2002), **Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği**, (Konya).
- Ahmet, Taşağıl. (2004), **Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları**, (Ankara).
- Akay, İ. Hakkı. (1935), **Çepniler Balıkesir’de**, (Balıkesir).
- Akyalçın, Necmi. (1998), **Balıkesir Yöresinde Yatur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma**, (Balıkesir)

Anohin, A. V. (2006), **Altay Şamanlığı'na Ait Materyaller**, Çev. Zekeriya Karadavut, Jannet Meyermanova, (Konya).

Aras, Enver. (2002), "Türklerde Hıdrellez Geleneği", **Milli Folklor**, C. 7, S. 54, Yaz, s. 39-54.

Armutak, Altan "Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi" s. 9-10:
www.istanbul.edu.tr/fakulteler/vetfakdergi/yayinlar/2002-2/Makale-15.pdf

Artan, Gündüz. (1968), "Sındırgı'da Çeşitli İnanışlar", **TFA**, C. 11, S. 225, s. 4712.

Balcıoğlu, Tahir Harimi. (1937), **Tarihte Edremit Şehri**, (Balıkesir).

Balıkesir Bir Kentin Kimliği, (1997), (Ankara).

Balıkesir İl Yıllığı 1967, (Balıkesir).

Balıkesir İl Yıllığı 1973, (Balıkesir).

Balkır, Osman. (1935), **Balıkesir ve Köylerinde Özel Görenek ve İnanmalar**, (Balıkesir).

Bayrı, Mehmet Halit. (1939), **Halk Adet ve İnanmaları**, (İstanbul).

Beydili, Celal. (2003), **Türk Mifoloji Sözlüğü**, (Bakü).

Beydili, Celal. (2005), **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, (Ankara).

Bitek Kent: Balıkesir (2003), İstanbul.

Boratav, Pertev Naili. (1997), **100 Soruda Türk Folkloru**, (İstanbul).

Büyükokutan, Aslı. (2006), "Dalaman Yöresinden Tespit Edilmiş Av ve Avcılıkla İlgili İnanç ve Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi Türk Kültüründe Av Sempozyumu 15-16 Kasım 2006, İstanbul.

Caferoğlu, Ahmet. (1972), “Türklerde Av Kültü ve Müessesesi”, VII. **Türk Tarihi Kongresi** 1. c. 25-29 Eylül 1970, (Ankara), s. 169-175.

Çay, Abdulhaluk M. (1991), **Türk Ergenekon Bayramı Nevruz**, (Ankara).

Çınar, Ali Abbas. (2000), Dede Korkut Destanı’nda At ve At Kültürü, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (19-21 Ekim 1999) Bildirileri**, (Ankara), s: 97-108.

Çınar, Ali Abbas. “Türk Dünyası Destanlarında At-Yiğit Veya At-İnsan Birlikteliği”, **Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri**, 4-7 Kasım 1997, Ankara, 4. c., Ankara 2000, s. 135-147.

Çınar, Ali Abbas. “Türk Dünyası Destanlarında At-Yiğit Veya At-İnsan Birlikteliği”, **Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri**, 4-7 Kasım 1997, Ankara, 4. c., Ankara 2000, s. 135.

Çobanoğlu, Özkul. (2002), **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, (Ankara).

Der Neue Brockhaus, (1964), 2. c. (Wiesbaden).

Duymaz, Ali. (2001), **Kerem İle Aşlı Hikayesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, (Ankara).

Duymaz, Ali. “Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 3, S. 4, Yıl: 2000, s. 337-354.

Duymaz, Ali. “Dede Korkut Kitabı’nda “Hüner” Ve “Erdem” Kavramları Üzerine”, **IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı, 5-6 Kasım 1998 Ankara Bildiriler**, Ankara 1999, 187-198.

Duymaz, Ali. (t.y.), **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler**, (Ankara).

- Duymaz, Ali. “Dede Korkut Kitabı’ında Alplığa Geçiş ve Topluma Katılma Törenleri Üzerinde Bir Değerlendirme”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten** 1998 / I, s. 39-50.
- Ekici, Metin. (2004), **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, (Ankara).
- Ekici, Metin. (2004), **Türk Dünyasında Köroğlu**, (Ankara).
- Elçin, Şükrü. (1997), **Türk Halk Edebiyatı Araştırmaları**, (Ankara).
- Eliade, Mircea. (1991), **Kutsal ve Dindışı**, (Ankara).
- Eliade, Mircea. (1994), **Ebedi Dönüş Mitosu**, (Ankara).
- Eliade, Mircea. (1999), **Şamanizm**, (çev. İsmet Berkan), (Ankara).
- Eliade, Mircea. (2003), **Dinler Tarihine Giriş**, (İstanbul).
- Ercan, Emine Hilal. (2006), “Balkanlarda Gökyüzü İle İlgili İnanışlar ve Halk Takvimi”, **Milli Folklor**, S. 69, Bahar, s. 72-82.
- Ergin, Muharrem. (2004), **Dede Korkut Kitabı-I (Giriş-Metin-Faksimile)**, (Ankara).
- Ergun, Metin. (2000), “Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikayelerindeki Yansımaları”, **Milli Folklor**, 47, Güz, 2000, s. 22-30.
- Ergun, Metin. (2006), “Yaratılış Destanlarından Arı-Haan”, **Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, (Ankara), s. 141-148.
- Ergun, Pervin. (2004), **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, (Ankara).
- Ergun, Metin. (1997), **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, 2. c., (Ankara).
- Ergun, Metin, Mehmet Aça. (2004), **Tıva Kahramanlık Destanları**, II. Cilt, (Ankara)
- Gıylecitdinova, Selim. (2000), **Tatar Halk Rivayetleri Hem Legendaları**, (Kazan).

- Gökbel, Ahmet. (1998), **Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler**, (Ankara).
- Gökyay, Orhan Şaik. (1973), **Dedem Korkud'un Kitabı**, (İstanbul).
- Günay, Umay. (1995), "Ritüeller ve Hıdrellez", **Milli Folklor**, S. 26, s. 2-3.
- Güner, Emin. (1937), "Bandırma'da Bazı Halk İnanmaları", **Kaynak**, Yıl: 4, S. 48, s. 400.
- Hakkı Bey, İshak. (1997), **Balıkesir Rehberi (1920)**, (Balıkesir).
- Heinz-Mohr, Gerd. (1971), **Lexikon Der Symbole, Bilder Und Zeichen Der Christlichen Kunst**, (Munich).
- <http://www.incil.info> (21.12.2006)
- <http://www.ingiltereve.biz.com> (22.01.2007)
- İnan, Abdülkadir. (2000), **Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)**, (Ankara).
- İusiumbeli, İrina. (2005), "Gagauz Türklerinin Mitolojisi Üzerine Bir Deneme", **Milli Folklor**, S. 68. s. 215-221.
- Kalafat, Yaşar (2006), "Türk Halklarında Kurt Ağzı Bağlama İnanç", **Erciyes Üniversitesi, S.B.E. Dergisi**, S. 20., Yıl: 2006/1., s. 273-280).
- Kalafat, Yaşar. (1995), **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, (Ankara).
- Kalafat, Yaşar. (1995), **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, (Ankara).
- Kalafat, Yaşar. "Kazakistan'daki Türk Halk İnançları", **Milli Folklor**, Yıl: 11, S. 42, s. 66-71.
- Kalafat, Yaşar. (1996), "Halk İnançlarımızda Değirmen", **Umay Günay Armağanı**, (Ankara), s. 147-150.
- Kıpçak, M. Reşit. (1968), **Balıkesir**, (İstanbul).

Knaurs Lexion A-Z, (1966), (Munich).

Köprülü, Fuat. (2004), **Edebiyat Araştırmaları 1**, (Ankara).

Lévy-Bruhl, Lucien. (2006), **İlkel İnsanda Ruh Anlayışı**, (Ankara).

Manas Ensiklopediya, (1995), I. Cilt, (Bişkek).

Meydan Larousse, (t.y.), 2. c.

Naskali, Emine Gürsoy, Dilek Herkman. (Editör), (2006), **Meyve Kitabı**, (İstanbul).

Öcal, M. Oğuz. (Editör), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, (2004), (Ankara).

Ögel, Bahaeddin. (1998), **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar)**, 1. c., (Ankara).

Ögel, Bahaeddin. (1995), **Türk Mitolojisi**, 2. c. , (Ankara).

Örnek, Sedat Veyis. (2000), **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, (İstanbul).

Özcan, Selahattin. (1995), **Dursunbey Yöresi Halk Edebiyatı Ürünleri**, (Balıkesir).

Özdemir, Zekeriya. (1999), “Kargın Köyü ve Hayır Geleneği”, **Bigadiç**, S: 9, s.54-57.

Özer, Kemal. (1946), **Balıkesir’de Halk Adet ve İnanmaları**, (Bursa)

Özer, Kemal. (1957), **Tarihte Balıkesir**, (Balıkesir).

Roux, Jean Paul. (1999), **Altay Türklerinde Ölüm**, Çev. Aykut Kazancıgil, (İstanbul).

Roux, Jean Paul. (2005), **Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar**, Çev. Aykut Kazancıgil, Lale Arslan, (İstanbul), s. 13.

Sadi, Ruhi. (1933), “Balıkesir’de Halk İnanmaları”, **HBH**, Yıl: 2, S. 21-22, s. 208-210.

- Sakaoğlu, Saim. (2002), **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, (Ankara).
- Sakaoğlu, Saim. (2004), **101 Türk Efsanesi**, (Ankara).
- Sekendiz, Orhan, Aydın Ayhan, Aydan Yüngül. (1997), **Balıkesir Yöresi Yağcıbedir Hahları Motif Envanteri**, (Balıkesir).
- Selçuk, Ali. (2004), **Tahtacılar**, (İstanbul).
- Seyidoğlu, Bilge. (1996), “Mitolojik Dönemde At”, **Umay Günay Aramağanı**, (Ankara), s. 51-56.
- Söleymenov-vd., Ehmet. (1997), **Başkort Halk İcadı, Rivayetler-Legendalar**, 2. c., (Öfö).
- Şahin, Halil İbrahim. (2004), **Balıkesir Çepni Kültürü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Balıkesir).
- Taş, İsmail. (2002), **Türk Düşüncesinde Kozmogoni-Kozmoloji**, Kömen Yayınları, (Konya).
- Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Balıkesir**, (1999), (Balıkesir).
- Üçer, Cenksu. (2005), **Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik**, (Ankara).
- Yalman (Yalkın), Ali Rıza. (1977), **Cenupta Türkmen Oymakları I**, (Ankara).
- Yıldız, Naciye. (1995), **Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller**, (Ankara).
- Yöndemli, Fuat. (2004), **Tarih Öncesinden Günümüze Yılan**, (Ankara).

EKLER

FOTOĞRAFLAR

A1

A2

A3

A4

B1

B2

B3

B4

B5

B6

B7

B8

B9

C1

C2

C3

C4

C5

D1

D2

D3

D4

D5

D6

FOTOĞRAF İNDEKSİ

A1-A2: Balıkesir ilinin Bigadiç ilçesine bağlı Karkın köyünde bulunan ve kutsal kabul edilen ağaçtır. Bu ağacın altında her yıl köy hayrı yapılmaktadır. Karkınlılar bu ağacın köyün kuruluşundan itibaren var olduğunu belirtmişlerdir. Bununla ilgili ayrıntılı bilgi yukarıda verilmiştir.

A3: Balıkesir'in İvrindi ilçesinde bulunan bu ağaca İvrindililer "Kanlı Kavak" adını vermektedirler. Bununla ilgili olarak iki rivayet vardır. Birincisi, bu ağacın altında uyuyan ermiş bir çobanın öldürülmesidir. İkincisi ise, "Kurtuluş Savaşı" döneminde vatan hainlerinin ibret-i âlem için bu ağaca asılarak öldürülmeleridir.

A4: Halk hekimliği başlığında adı sıkça geçen Murt bitkisidir. Bu bitki karın ağrısına iyi gelmektedir.

B1-B2: Hayvanlar içerisinde en çok süt veren hayvana nazar değmesin diye mavi boncuk takılmaktadır.

B3-B4: Sayaların kapı girişlerine ya da damların üzerine erkek bir hayvanın (öküz ya da koç gibi) kafatası konulmaktadır. Bu uygulamayla nazardan korunulacağına inanılmaktadır..

B5: Hayvanlara asılan nazarlık çeşitleridir. Mavi boncuğun yanında muska, çetlemik ağacından yapılan nazarlık gibi pek çok nesne eklenebilmektedir.

B6-B7: Sayaların ya da ağılların kapısına at nalı, mavi boncuk, kaplumbağa kabuğu gibi nesnelere asılmaktadır.

B8: Balıkesir ili Susurluk ilçesine bağlı Demirkapı köyünde kutsal olduğuna inanılan ve eskiden dilek dilenen suyun kaynağından bir görünüş.

B9: Balıkesir ili Bigadiç ilçesine bağlı Orhanlı köyünde kutsal olduğuna inanılan sudan bir görünüş.

C1-C4: Balıkesir iline ve ilçelerine bağlı köylerde görüşme yaptığımız kaynak şahıslarımızdan bazıları.

C5: Derleme anından bir görüntü.

D1: Balıkesir ili İvrindi ilçesine bağlı bardaklarıyla ünlü Kayapa köyünün meşhur bardakları.

D2: Balıkesir ili Sındırgı ilçesinde Rumlardan kalma eski bir bina.

D3: Balıkesir ili Bigadiç ilçesine bağlı Dursunbey sınırında bulunan Aşağıçam, Yukarıçam, Okçular, Okçular Yeri köylerine giden yol.

D4: D5: Balıkesir ili Balya ilçesi Doğanlar ve Müstecab köylerinden bir görünüş.

D6: Balıkesir ili Balya ilçesi Doğanlar-Müstecab köyleri arasında Atatürk Yolu adı verilen yol. Atatürk, bir zaman bu köylere gelmiş. Atatürk bu yollara çınar ağacı dikilmesi emrini vermiş. Köylerin buldukları yerler suya bir hayli uzak olduğu için çınar ağaçlarının burada yetişemeyeceğini düşünen köylüler bu işe pek gönüllü olmamışlar. Atatürk de taşıma suyla sulamaları talimatını vermiş ve bu ağaçların sulanması için birkaç kişi görevlendirmiş. Nitekim kuruyacağı düşünölen ağaçlar büyümüş ve bugünkü halini almış. Köylüler daha fazla su olsaydı bu hallerinin en az iki katı daha olacağını belirtmektedirler.

ÖZGEÇMİŞ

8.11.1983 yılında Erzincan'da doğdum. İlkokul üçüncü sınıfa kadar Tekirdağ-Çorlu'da Aziz Günden İlkokulu'nda okudum. İlkokul dördüncü sınıftan itibaren orta ve lise öğrenimimi Ankara'da tamamladım. 2001 yılında Ankara Kanuni Lisesi'nden mezun oldum. Aynı yıl Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü'ne kaydoldum. 2005 yılında bu bölümden mezun oldum ve aynı yıl Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimime başladım.